

T. Heyerdahl
„KON-TIKI”
EKSPEDITSIOON

MAAILM JA MÕNDA

← PÕHJA-EKVATORIAALHOOVUS

EKVATORIAALNE VASTUHOOVUS →

EKVAATOR

← LÕUNA-EKVATORIAALHOOVUS

MARQUESAS

FATUHIVA

KARILEJOOKS RAROIA
JUURES 7.AUG.1947

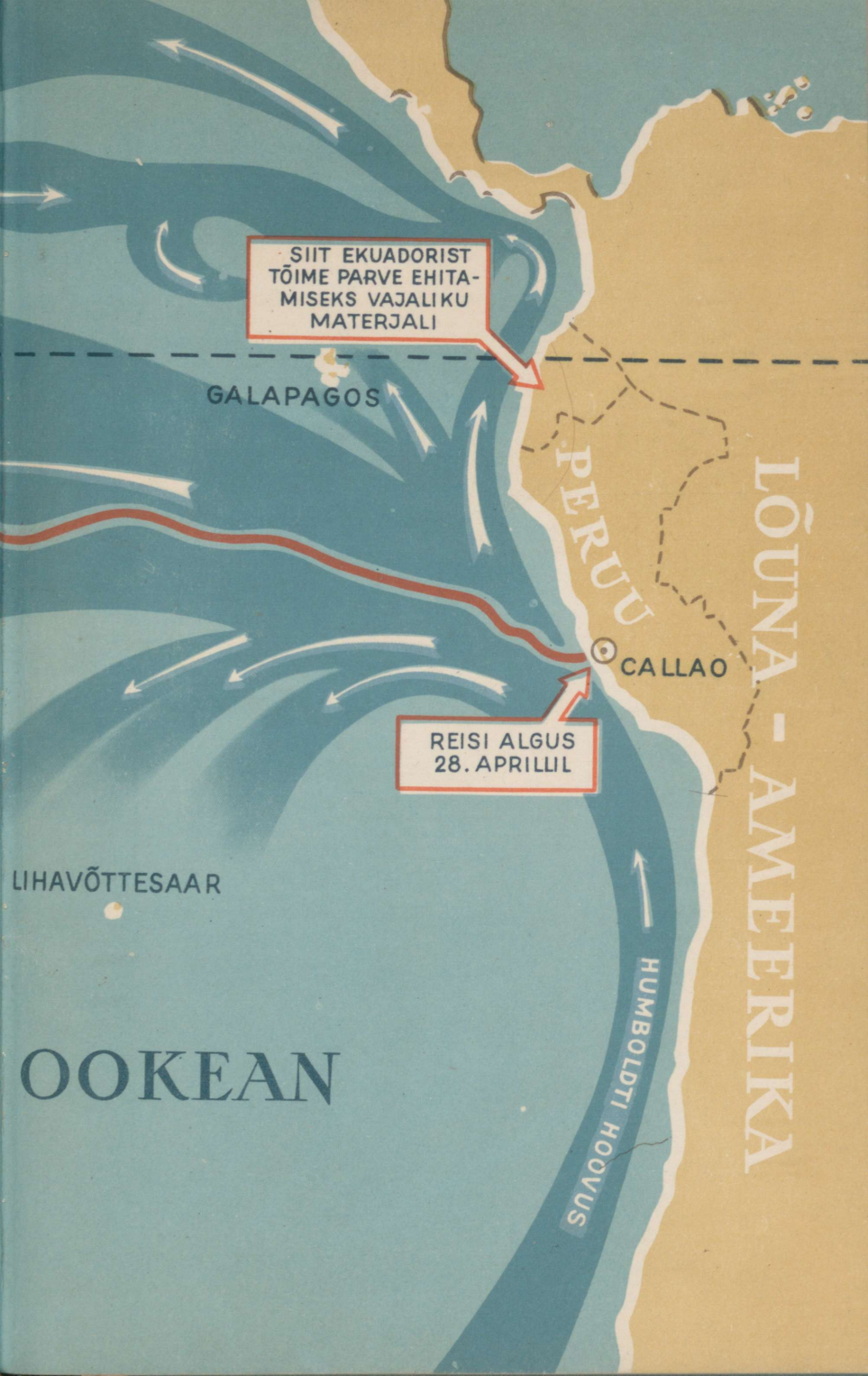
TAHITI

TUAMOTU SAARED

COOKI SAAR

VAIKNE

SIIT EKUADORIST
TÕIME PARVE EHITA-
MISEKS VAJALIKU
MATERJALI

GALAPAGOS

PERUU

CALLAO

REISI ALGUS
28. APRILLIL

LÕUNA - AMEERIKA

HUMBOLDTI HOOVUS

LIHAVÕTTESAAR

OOKEAN

Lipig

Maasel

REISIKIRJELDUSTE SARI

A-21873

THOR HEYERDAHL

»**KON-TIKI**«
EKSPEDITSIOON

Edvard Maasilta Raamat

EESTI
TALLINN

RIIKLIK

KIRJASTUS

1 9 5 7

Originaali tiitel:
Thor Heyerdahl
KON-TIKI EKSPEDISJONEN
Gyldendal Norsk Forlag
Oslo 1951

*

NORRA KEELEST TÖLKINUD
H. Sepamaa

KAANE KUJUNDANUD
R. Pangsepp

UMBRISPABERI JA EESLEHE
KUJUNDANUD
H. Mitt

TARTU ÜLIKOOI
RAAMATUKOGU

NSV Liidu Teaduste Akadeemia
korrespondeeriva liikme S. V. Obrutševi

E E S S Õ N A

venekeelsele väljaandele¹

Norra etnograafi Thor Heyerdahli raamat kirjeldab reisi, mille autor koos viie kaaslasega teostas parvel 1947. aastal Peruu rannikult Polüneesia saartele. Selle haruldase julguse ja osavuse tõttu, millega ekspeditsioonist osavõtjad väga lihtsat materiaalselt varustust kasutades sooritasid ohtliku sõidu üle Vaikse ookeani, on see reis üks kõige julgemaid ja väljapaistvamaid teaduslikke ekspeditsioone viimase saja aasta jooksul.

Lihtsal parvel, mis koosnes taimekiududest valmistatud kõitega kokkuseotud üheksast palgist ja millel oli lihtne nelinurkne puri, läbisid uurijad 4300 meremiili Lõuna-Ameerika rannikust kuni Polüneesia saarteni. Nad sooritasid parvega kaks korda pikema teekonna kui Kolumbus oma esimesel reisil Lääne-India saartele, kusjuures viimase käsutuses olid hästi varustatud ja meresõiduks kõlblikud, ehkki väikeste mõõtmetega laevad.

Heyerdahli parve edukas edasiliikumine põhines Vaikse ookeani selle osa hoovuste ja tuulte ühistoime täpsel analüüsil, ja teadusliku ettenägelikkuse sügavuse ning julge ettevõtlikkuse poolest võib seda ekspeditsiooni võrrelda ainult tolle retkega läbi Põhja-Jäämere, mille aastail 1893—1896 sooritas teine norralane — Fridtjof Nansen.

Heyerdahli ekspeditsiooni eesmärgiks oli tõestada, et Peruu muistised elanikud võisid oma parvedel sõita Polüneesia saartele. Heyerdahl kuulub sellesse etnograafide rühma, kes pooldavad hüpoteesi, et polüneeslased pärinevad Ameerikast. Need teadlased asuvad seisukohal, et Okeania saared on asustatud Lõuna- või Põhja-Amee-

¹ Тор Хейердал. Путешествие на «Кон-Тики». На плоту от Перу до Полинезии. Издательство ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия» 1955.

rikast väljarännanud rahvaga. Selle hüpoteesi vastased viitasid kõigepealt sellele, et Ameerika ja eriti Vaikse ookeani ranniku muistseil elanikel ei olnud meresõiduks kõlblikke laevu.

Püüdes välja anda oma monograafiat polüneeslaste ameerika päritolu kohta, leidis Heyerdahl ägedat vastuseisu nendes teaduslikes ringkondades, kes pooldavad üldiselt omaksvõetud hüpoteesi, et polüneeslased on aasia päritolu, ja oma oletuste tõestamiseks otsustas ta kõigepealt kummutada väite, nagu ei oleks võimalik primitiivsete peruu veesõidukitega Peruust Polüneesiasse sõita. Ja ta tõestas hiilgavalt, et hoovusi ning passaattuuli kasutades võib parvega, mis muistsetest peruu parvedest millegi poolest ei erine, sõita peaaegu Polüneesia südamesse.

Kuid sellega, nagu kirjutab järelsõnas ka Heyerdahl ise, tõestas ta vaid balsapuust parvede meresõidukõlvulisuse. Et aga tõestada polüneeslaste ameerika päritolu, oli tarvis soliidsemat teaduslikku põhjendust, ja sellele küsimusele pühendas Heyerdahl suure eriuurimuse, mida enne ta ekspeditsiooni keegi ei tahtnud kirjutada ja mis pärast ekspeditsiooni kõmulist edu uute andmetega täiendatuna ilmus 1952. aastal.

Nagu tõestavad uurijad, kes kaitsevad hüpoteesi polüneeslaste aasia päritolu kohta, seob keel ja kogu kultuur polüneeslasi Lõuna-Aasia rahvastega.

Oma antropoloogiliselt tüübilt on polüneeslased lähedased mongoloidse rassi Lõuna-Aasia grupile, kuid neil on australoidsete joonte lisandusi, kuna Ameerika indiaanlastel, kes on samuti mongoloidset päritolu, seda australoidset lisandit ei ole. Polüneeslaste keel, nende müüdid, pärimused, materiaalse kultuuri esemed — see kõik osutab selgesti, et nad on aasia, aga mitte ameerika päritolu. Kõik koduloomad ja kultuurtaimed (peale maguskartuli) on polüneeslased toonud Indoneesiast ja Melaneesiast: kuni nende tulekuni olid Polüneesia atollid peaaegu ilma taimestikuta. See kõik kinnitab samuti, et polüneeslaste algkoduks on Kagu-Aasia. Aasia ranniku ja Indoneesia saarte elanikud olid juba ammust ajast head meresõitjad ning tungisid oma kiirete piroogidega aegamööda kaugele itta, asustades viimaks peaaegu kõik Vaikse ookeani saared.

«Kon-Tiki» reisi kirjelduses ja oma ilmunud teaduslikus teoses esitab Heyerdahl suure hulga tõendeid Polüneesia sidemete kohta Ameerikaga. Need materjalid on kahtlemata väga huvitavad ning pälvivad eriteadlaste tähelepanu ja edasist uurimist. Kuid mõningad paralleelid, mida ta tõmbab polüneeslaste ja Lõuna- ning Põhja-Ameerika muistsete elanike kultuuri vahel, on väga vaieldavad.

Liiga julgelt käib Heyerdahl ümber näiteks Lihavõttesaart käsitlevate materjalidega (mis osalt ka käesolevas raamatus on esitatud). Polüneeslasest etnograaf Te Rangi Hiroa jõuab oma raamatus «Päikesetõusu meresõitjad», mis 1950. aastal ilmus venekeelses tõlkes, järeldusele, et Lihavõttesaare kultuur on tihedalt seotud teiste Polüneesia saartega. «Pikk-kõrvad», kes Heyerdahli arvates pärinevad Peruust, on tulnud Marquesas-saartelt, kus rasked kõrvaehed on laialt levinud. «Lühikõrvad» pärinevad Mangareva saarelt, mille elanikud endal kõrvu läbi ei torka. Marquesas-saarte elanikud püstitasid oma maal hiiglakujusid ja tugimüüre ning seda tegid nad ka Lihavõttesaarel. Ka kõik teised faktid on seletatavad niisama lihtsalt, ilma et oleks tarvis appi võtta hüpoteesi nende seose kohta peruu kultuuriga.

Kuid mõningate tõsiasjade puhul, kus sarnasus on tõepoolest olemas, peab oletama, et minevikus on otsest kontakti Ameerika ja Polüneesia elanike vahel olnud. Nii on maguskartul — bataat ehk kumaara — juba enne eurooplaste ümbermaailmareise Ameerikast Polüneesiasse toodud, ja samuti viitavad sidemetele Polüneesiaiga mõningad esemed, mis on leitud muistsete asulate väljakaevamisel Lõuna-Ameerikas.

Teadlased, kes pooldavad hüpoteesi polüneeslaste aasia päritolu kohta, oletasid juba ammu, et need haruldaselt julged meresõitjad võisid oma kanuudega tungida Lõuna-Ameerika rannikuni. Polüneeslased on sooritanud ja sooritavad piroogidel tohutu pikki mereretki Polüneesia saarte vahel — Havai saarteni kirdes ja Lihavõttesaareni kagus, raadiusega kuni 2500 meremiili. Näiteks sõitsid alles hiljuti viis venda Lihavõttesaarelt lihtsas kalurikanuus Tahitile (nende saarte vahemaa — 2030 miili — on suurem kui Lihavõttesaarelt Lõuna-Ameerikasse) ja tagasi. Nüüd, pärast Heyerdahli ekspeditsiooni, tuleb pidada tõestatuks, et ka mõned peruulaste rühmad võisid parvedega Polüneesiasse sattuda.

Heyerdahli ekspeditsioonist ja tema raamatust hoolimata jääb hüpotees polüneeslaste aasia päritolu kohta endiselt kõige põhjendatumaks.

Kuid Heyerdahl on kogunud palju fakte selle hüpoteesi toetuseks, mille järgi polüneeslased on ameerika päritolu, ja tulevaste uurijate ülesandeks jääb otsustada, kui suur on ameerika elemendi osa polüneeslaste kultuuris ja nende kui rahva kujunemises.

Heyerdahli reisi tuleb pidada meie aja üheks kõige väljapaistvaks ja julgemaks teaduslikuks ekspeditsiooniks ning tema raamatut üheks kõige kütkestavamaks reisikirjelduseks. Ega asjata ole

Heyerdahli raamat kuue aasta jooksul — 1948. aastast, mil välja anti norrakeelse väljaande esimene trükk, kuni 1954. aasta keskpaigani — ilmunud välismaal paljudes väljaannetes üldtiraaziga 2 500 000 eksemplari. Teaduslikku ekspeditsiooni käsitleva teose kohta oli selline tiraazimäär kapitalistlikus maailmas seni ennekuulmatu ja mõeldamatu.

Oma isale

TEOORIA

Tagasivaade. Fatuhiva vanamees. Tuul ja hoovus. Tiki jälgi otsimas. Kes asustas Polüneesia? Lõunamere mõistatus. Teooriaid ja fakte. Legend Kontikist ja valgest rassist. Algab sõda.

Mõnikord võib sattuda kummalistesse olukordadesse. See võib toimuda järk-järgult ja kõige loomulikumat viisil, aga kui kord juba sellises olukorras oled, siis vaatad peagi imestades ringi ja küsid endalt, kuidas see ometi võis juhtuda.

Kui näiteks lähed merele puust parvel ühe papagoi ja viie kaaslasega, siis on paratamatu, et varem või hiljem ühel hommikul merel ärkad, võib-olla pisut paremini väljapuhanuna kui muidu, ja hakkad mõtteid mõlgutama.

Mina istusin ühel sellisel hommikul ja kirjutasin kastest märga logiraamatusse:

«17. mai.¹ Tugev lainetus. Hea tuul. Täna olen kokk ja leidsin tekilt seitse lendkala, katuselt ühe kalmaari ja Torsteini magamiskotist ühe tundmatu kala...»

Siis pliiats peatus ja sama küsimus hiilis minugi ette: tõepoolest veider 17. mai, jah, üldse väga omapärane olukord: taevas ja meri — kuidas see õieti algas?

Kui pöördusin vasakule, avanes mu ees vaba välja-vaade ääretule sinisele merele, kus kihisevad lained

---

¹ Norra rahvuspüha. 17. mail 1814 võttis riigiseisuste koosolek Eidsvoldis vastu vabameelse konstitutsiooni. *Tõlk.*

otse mu kõrvalt mööda veeresid, püüdes lakkamatult eest ära libisevat horisonti kätte saada. Kui pöördusin paremale, nägin varjulise hüti sisemust, kus habetunud indiviid selili maas luges Goethet, paljad varbad rammetult torgatud väikese hõreda hüti — meie ühise kodu — madala bambuskatuse võrestiku vahele.

«Bengt,» ütlesin ma ja lükkasin eemale rohelise papagoi, kes logiraamatule kippus. «Võid sa mulle öelda, kuidas me, pagana pihta, sellele tulime?»

Goethe vajus ruske habeme alla:

«Tuhat ja tuline, seda tead sa ise kõige paremini, see oli sinu neetud idee, aga mulle meeldib ta hullupööra.»

Ta tõstis oma varbad kolm võret kõrgemale ja luges häirimatult Goethet edasi. Hüti kõrval bambus-tekil nokitsesid kolm teist meest päikeselõõmas. Nad olid poolalasti, pruuniks päevitunud ning habemesse kasvanud, soolatriibud üle selja ja niisuguse näoga, nagu poleks nad oma elus midagi muud teinudki kui palke üle Vaikse ookeani lääne poole parvetanud. Seal puges Erik oma sekstandi ja paberipakiga ukseavast sisse:

«Kaheksakümmend üheksa kraadi nelikümmend kuus minutit West ja kaheksa kraadi kaks minutit Süd. Tore sõit viimase ööpäeva jooksul, poisid!»

Ta haaras mul pliatsi käest ja tõmbas tibatillukese sõõri bambusseinal rippuvale kaardile — tibatillukese sõõri Callao sadamast Peruu rannalt kaarena algava üheksateistkümnest sõõrist koosneva ahela lõppu. Herman, Knut ja Torstein pugesid ka õhinal sisse imetlema seda väikest uut sõõri, mis meid eelmisest sõõrist tubli neljakümne meremiili võrra Lõunamere saartele lähemale tõi.

«Vaadake, poisid,» ütles Herman uhkusega, «nüüd siis oleme tuhande viiesaja seitsmekümne kilomeetri kaugusel Peruu rannast.»

«Ja lähemate saarteni meie ees on veel kõigest kuus tuhat nelisada kolmkümmend kilomeetrit,» lisas Knut ettevaatlikult.

«Ja et täiesti täpne olla,» lausus Torstein, «on mere põhjani meie all viis tuhat meetrit ja kuuni meie kohal palju süldi.»

Nii oli meil kõigil täpselt teada, kus viibime, ning mina võisin jätkata oma mõtisklusi sellest, mispärast me siin oleme. Papagoil mingit muret ei olnud ja ta ainsaks sooviks oli logiraamatul kõndida. Ning meri oli ikka ühtemoodi ümmargune, lõpmata sinine, ja ühte viisi kummus ta üle taevavõlv.

Võib-olla sai see kõik alguse eelmisel talvel ühe New Yorgi muuseumi kontoris. Või algas see ehk juba kümne aasta eest ühel väikesel Marquesas-rühma saarel keset Vaikset ookeani. Võib-olla maabume nüüd samal saarel, kui kirdetuul meid kaugemale lõuna poole Tahiti ja Tuamotu saarterühma suunas ei aja. Oma roostepunaste, paljaste kaljumägedega, mere poole alanevail nõlvakuil vohava roheline džungliga ja rannal nagu tervituseks noogutavate sihvakate palmidega seisab see väike saareke nii selgesti mu silme ees. Ta nimi oli Fatuhiva ja tema ning selle koha vahel, kus me praegu triivisime, ei olnud kuiva maad, kuid sellegipoolest oli ta meist tuhandete meremiilide kaugusel. Näen enda ees kitsast mere poole avanevat Ouia orgu ja mulle meenub nii elavalt, kuidas me õhtu õhtu järel istusime üksildasel rannal ja vaatasime samale ääretule merele. Tookord olin pulmareisil, aga mitte habetunud mereröövli te seas nagu praegu. Kogusime kõik-sugu loomi, samuti puuslikke ja muid ühe väljasurnud kultuuri säilmeid. Üks õhtu on mul eriti hästi meeles. Tsiiviliseeritud maailm tundus nii tajumatult kaugena ja ebareaalsena. Peaaegu terve aasta olime elanud saarel ainsate valgetena, olles oma vabal tahtel maha jätnud tsiivilisatsiooni hüved ühes selle pahedega. Elasime vahütis, mille olime endale randa palmide alla ehitanud, ja sõime seda, mida troopikamets ja Vaikne ookean meile pakkusid.

Karmi, kuid praktilise kooli kaudu tegime tutvust Vaikse ookeani paljude kummaliste probleemidega, ja arvan, et nii füüsiliselt kui vaimselt käisime sageli nende esimeste primitiivsete inimeste jälgedes, kes oma tundmatult kodumaalt neile saartele saabusid ja kelle Polüneesias sündinud järglased selle saareriigi üle piiramatult valitsesid, kuni siia ilmus meie rass, piibel ühes ja püssirohi ning viin teises käes.

Tol õhtul, nagu sageli varemgi, istusime kuuvalgel all rannas, ja meri laius meie ees. Jälgides kõike tähelepanuga ja kütkestatud meie ümber valitsevast romantikast, ei lasknud me ühelgi muljel endast mööda libiseda. Meie sõormeid täitsid lopsaka džungli ja soolase mere lõhnad ning me kuulsime tuult sahisemas lehtedes ja palmide võrades. Kindlate ajavahemike järel kadus kõik hiiglasuurte ummiklainete kohinasse, mis otse merelt siia veeresid ja vahutades randa sööstsid, pihunedes selle veerkividel vahukeeristeks. Siis kolisesid, rigisesid ja ragisesid miljonid kiiskavad kivid, rahunedes alles pärast seda, kui merevesi tagasi tõmbus, et uueks rünnakuks võitmatu ranna vastu jõudu koguda.

«Imelik,» ütles Liv, «aga teisel pool saart ei ole sääraseid murdlaineid kunagi.»

«Ei,» vastasin ma, «aga siin on pealtuulekülg, lained tulevad alati selle ranna suunas.»

Ja me istusime edasi ning imetlesime merd, mis oleks nagu lakkamatult demonstreerida tahtnud, et ta veeretab oma laineid idast, idast, idast. Alatine idatuul — passaat — oli see, mis ookeani pinna lainetama pani, veemasse üles ajas ja neid silmapiirilt kaugel idas üha siinsete saarte poole kihutas, kus lained, mis seni oma teel mingit takistust polnud kohanud, purunesid vastu kaljusid ja karisid, samal ajal kui idatuul tõusis üle ranna, metsade ja kaljude ning jätkas takistamatult oma teed saarelt saarele, ikka päikeseloojangu poole. Niiviisi olid lained ja kerged pilverünkad samalt idapoolselt horisondilt siia rullunud aegade algusest peale. Esimesed inimesed, kes neile saartele saabusid, teadsid seda. Ka linnud ja putukad teadsid seda ning saarte taimestikule oli sel asjaolul täiesti domineeriv mõju. Ja meie omalt poolt teadsime, et kaugel, kaugel silmapiiri taga, seal idas, kust pilved esile sukelduvad, asub Lõuna-Ameerika lahtine rannik. See on kaheksa tuhande kilomeetri kaugusel ja vahel on ainult meri.

Silmitsesime triivivaid pilvi ja lainetavat kuuvalget merd ning kuulasime vana meest, kes poolalasti meie ees kükitas, pilk suunatud väikese kustuva lõkke tumuvatele sütele.

«Tiki,» ütles vanamees vaikse häälega, «oli ühel hoo-
bil jumal ja pealik. Tiki oli see, kes mu esiisad siia
saartele tõi, kus me praegu elame. Varem elasime ühel
suurel maal kaugel mere taga.»

Ta urgitses kepiga sütes, et takistada neid kustumast.
Ta istus ja mõtiskles. Ta elas minevikule ja oli kõigi
sidemete kaudu sellega seotud. Ta kummardas oma
esiisasid ja nende kangelastegusid juba sellest ajast
alates, kui need veel jumalad olid. Ja ta lootis tulevi-
kus nendega jälle ühineda. Vana Tei Tetua oli viimane,
kes kõigist neist Fatuhiva idarannikul elanud ja nüüd
väljasurnud suguharude liikmeist veel elus oli. Kui
vana ta on, seda ta ei teadnud, kuid ta kipras, puukoo-
rena pruun ja otsekui pargitud nahk nägi välja, nagu
oleks ta sada aastat päikese ja tuule käes kuivamas
olnud. Ta oli kindlasti üks neist vähestest siinsetel saar-
tel, kes veel mäletasid ning uskusid oma isa ja vana-
isa ajaloolisi muistendeid Polüneesia suurest pealikust
ning jumalast Tikist, päikese pojast.

Kui me tol ööl oma väikeses vaihütis magama heit-
sime, kõlasid vana Tei Tetua jutustused Tikist ja saar-
laste muistsest ookeanitagusest kodumaast kogu aeg
mul kõrvus, saadetuna taamal murdlainete tumedast
kõminast. See kostis häälena muinasajast, mis öövaiku-
ses oleks nagu midagi jutustada tahtnud. Mul ei olnud
und. Näis, nagu ei oleks aega enam olemaski ning Tiki
ja tema argonaudid tulevad all rannas murdlainetes
just praegu esimest korda maale. Siis torkas mulle äkki
pähe:

«Liv, oled sa märganud, et Tiki tohutud kivikujud
ülal džunglis on hämmastavalt sarnased nende hiiglas-
like raidkujudega, mis Lõuna-Ameerikas on säilinud
sealsetest väljasurnud kultuuridest?»

Mulle näis selgesti, et murdlainetelt tuli kinnitav
mühin. Ja siis uinusin ning lainete kohin vaibus pikka-
misi.

Nõnda see kõik vist algaski. Nõnda igatahes algas
terve seeria sündmusi, mis tõi lõpuks meid kuuekesi
ja roheline papagoi sellele Lõuna-Ameerika rannikust
eemalduvale parvele.

Mäletan, kuidas ehmatasin oma isa ning hämmastasin oma ema ja sõpru, kui pärast Norrasse tagasitulekut oma purgid Fatuhivalt kogutud mardikate ja kaladega ülikooli Zooloogia Muuseumile üle andsin. Tahtsin loomade uurimisest loobuda ja primitiivsete rahvatõugudega tegelema hakata. Lõunamere lahendamata saladused olid mind kütkestanud. Neil peab mingi mõistlik lahendus olema, ja ma seadsin endale eesmärgiks Tiki müütilist kuju põhjalikult uurida.

Järgnevail aastail olid murdlained ja džunglites peituvad varemed nagu mingi kaugel ning ebareaalne unenägu, mis oli taustaks ja saatemuusikaks mu uurimustele Vaikse ookeani rahvaste üle. Samuti nagu on asjatu püüda raamatute uurimise ja muuseumide küllastamise varal tõlgitseda loodusrahva mõtteid ja toiminguid, on ka uurimisreisijal meie päevil asjatu ainuüksi omandada kogemuste najal püüda omandada kõiki teadmisi, mida võib sisaldada üksainus raamaturiiul.

Teaduslikud tööd, esimeste maadeavastuste ajast pärit ülestähendused ning Euroopa ja Ameerika muuseumide arvutud kogud pakkusid tohutut materjali, mida võis kasutada mind kütkestava mõistatuse lahendamise katsel. Sellest ajast peale, kui meie rassi esindajad pärast Ameerika avastamist esmakordselt Vaikse ookeani saartele jõudsid, on kõigi teadusharude uurijad kogunud Lõunamere saarte elanike, samuti ka kõigi seal ümbruses elunevate rahvaste kohta peaaegu loendamatu hulga faktilist materjali. Kuid kunagi pole olnud üksmeelt selle isoleeritud saarerahva päritolu küsimuses ega nende põhjuste seletamises, miks seda rahvatüüpi leidub laialipillatult ainult kõigil üksildastel Vaikse ookeani idaosa saartel.

Kui esimesed eurooplased sõandasid end viimaks selle suurima maailmamere voogude hoolde usaldada, avastasid nad oma hämmastuseks, et otse keset ookeani on suur hulk väikesi üksteisest ning kogu muust maailmast lõpmatute veeväljadega eraldatud kaljusaari ja lamedaid korallrahusid. Ja iga saar oli juba asustatud rahvaga, kes oli saabunud sinna enne neid — ilusate kõrget kasvu inimestega, kes võtsid neid rannas vastu koerte, sigade ja kanadega. Kust nad olid tulnud? Nad

rääkisid keelt, mida ükski teine rahvasugu ei osanud. Ja meie rassi esindajad, kes häbi tundmata ennast nende saarte avastajaiks kutsusid, leidsid igalt elamiskõlblikult saarelt ülesharitud põlde ja templite ning onnidega külasid. Jah, mõnelt saarelt leidsid nad koguni vanu püramiide, sillutatud teid ja euroopa neljakorru-selise maja kõrgusi kivist väljaraiutud kujusid. Kuid seletust kogu sellele saladusele ei leitud. Kes olid need rahvad ja kust nad olid tulnud?

Võib kõhklemata öelda, et vastuseid neile mõistatus-tele on olnud niisama palju kui teoseid, mis neid käsitlevad. Mitmesuguste alade eriteadlased on esitanud väga erinevaid lahendusi, kuid asjatundjad, kes olid teisel arvamusel, lükkasid nende väited loogiliste argumentidega hiljem alati ümber. Malaiat, Indiat, Hiinat, Jaapanit, Araabiat, Egiptust, Kaukaasiat, Atlantist, jah, koguni Saksamaad ja Norratki on üsna tõsiselt polüneeslaste algkooduks peetud. Kuid iga kord tuli esile üks või teine otsustava tähtsusega «aga», mis kogu selle küsimuse jällegi õhku rippuma jättis.

Ja kus teadus lõppes, seal algas fantaasia. Müstilised kivist kolossid Lihavõttesaarel ja kõik teised tundmatut päritolu kultuurisäilmed sel väikesel lahtisel laiul, mis asub poolel teel lähimate saarte ja Lõuna-Ameerika ranniku vahel, andsid põhjust igasugusteks oletusteks. Paljud märkasid, et leiud Lihavõttesaarelt meenutavad mitmes suhtes Lõuna-Ameerika eelajalooliste kultuuride säilmeid. Võib-olla oli kunagi maismaa, mis hiljem merre vajus, sillaks üle mere? Võib-olla on Lihavõttesaar ja kõik teised Lõunamere saared, mille muis-tised on omavahel suguluses, merre vajunud mandri veest väljaulatuvad jäänused?

Mõnel pool on see teooria olnud populaarne ja see seletus vastuvõetav, kuid geoloogid ja teised uurijad ei hinda teda kuigi kõrgelt. Peale selle tõestab zoo-loogia Lõunamere saarte putukate ja tigude uurimise kaudu üsna lihtsalt, et kogu inimsoo ajaloo kestel on need saared üksteisest ja neid ümbritsevatest mandri-test täielikult isoleeritud olnud, täpselt nagu tänapäe-valgi.

Seepärast teame päris kindlalt, et polüneeslaste esivanemad pidid kunagi minevikus neile eraldi asetsevatele saartele triivima või purjetama, kas siis tahtlikult või vastu omaenda tahtmist. Ja kui Lõunamere elanikke lähemalt uurida, võib kindlaks teha, et sellest ei või kuigi palju sajandeid tagasi ollagi, kui nad siia tulid. Sest olgugi et polüneeslased on Euroopast neli korda suuremale ookeanipindalale laiali pillatud, ei ole nad sellest hoolimata jõudnud eri saartel eri keeli välja arendada. Tuhandeid miile lahutab Havaid põhjas Uus-Meremaast lõunas, Samoat läänes Lihavõttesaarest idas, aga sellest hoolimata räägivad kõik need isoleeritud hõimud ühise keele murdeid, mida me nimetame polüneesia keeleks. Kirja ühelgi neist saartest ei tunnud, välja arvatud mõned arusaamatute hieroglüüfidega puutahvlid, mida pärismaalased Lihavõttesaarel säilitasid, ilma et nad ise või keegi teine neid lugeda oleks osanud. Kuid koole neil oli ja poeetiline ajalooõpetus oli nende tähtsaim õppeaine, sest Polüneesias oli ajalugu sama mis religioon. Nad austasid esivanemaid ning kummardasid oma surnud pealikuid Tiki aegadest alates, ja Tikist endast nad rääkisid, et ta olnud päikese poeg.

Peaaegu igal saarel võisid õpetatud mehed saare kõikide pealikute nimed peast üles lugeda meie päevist tolle ajani, mil saar esmakordselt asustati. Ja mälu abistamiseks kasutasid nad sageli haralistesse nõõridesse tehtud keeruliste sõlmede süsteemi, nagu inkaindiaanlased tegid seda Peruus. Nüüdisaegsed uurijad on kõik need kohalikud suguharunimestikud eri saartelt kokku kogunud ja leidnud, et need ühtivad hämmastava täpsusega, niihästi nimede poolest kui ka põlvkondade arvult. Selle põhjal on välja arvatud, võttes ühe polüneesia põlvkonna elueaks keskmiselt kakskümmend viis aastat, et Lõunamere saared asustati mitte varem kui umbes aastal 500. Uus kultuurilaine ühes uue pealikutereaga näitab, et teised, veelgi hilisemad sisserändajad jõudsid samadele saartele alles umbes aastal 1100.

Kust võisid tulla nii hilised sisserändajad? Ainult väga vähesed uurijad näivad olevat arvesse võtnud

seada otsustavat tegurit, et rahvas, kes nii hilisel ajal neile saartele saabus, oli puhtal kujul kiviaja rahvas. Hoolimata oma intelligentsist ja hämmastavalt kõrgeast kultuurist kõigil teistel aladel, tõid need meresõitjad endaga kaasa teatavat tüüpi kivist kirveid ja suure hulga muid kiviajale iseloomulikke tööriistu, mida nad levisid kõigile saartele, kuhu nad tulid. Ei tohi unustada, et peale mõnede üksikute isoleeritult ürgmetsades elunevate rahvaste ja teatavate madalal arenemisastmel olevate suguharude ei olnud kusagil maailmas eluvõimelisi kultuure, mis veel aastal 500 või 1100 meie ajaarvamise järgi kiviaja staadiumil oleksid olnud, välja arvatud Uus Maailm, kus isegi kõige kõrgematel indiaani kultuuridel raud oli täiesti tundmatu ja kus kuni Ameerika avastamiseni kasutati sama tüüpi kivist kirveid ja tööriistu nagu Lõunamere saartelgi.

Need arvukad indiaani kultuurid olid polüneeslaste lähimateks naabriteks idas. Läänes elunesid ainult Austraalia ja Melaneesia mustanahalised primitiivsed loodusrahvad, neegrite kauged hõimud, neist tagapool aga asusid Indoneesia ja Aasia rannik, kus kiviaeg oli kaugemal seljataga kui võib-olla kuskil mujal maailmas.

Niimoodi eemaldus mu mõte ja tähelepanu järjest rohkem Vanalt Maailmalt, kust nii paljud olid polüneeslaste esivanemaid otsinud, kuid mitte ükski neid leidnud, ning pöördus Ameerika tuntud ja tundmatute indiaani kultuuride poole, mida seni keegi polnud arvesse võtnud. Ja lähimal otse idas asetseval rannikul, kus tänapäeval on Lõuna-Ameerika vabariik Peruu, mis ulatub Vaikse ookeani äärest kõrgele mägedesse, ei olnud puudust jälgedest, kui neid vaid otsida. Siin oli kunagi elanud tundmatu rahvatõug, kes oli rajanud ühe kõige omapärasema kultuuri maailmas, ja kadunud siis äkitselt, nagu oleks ta maapinnalt pühitud. Neist jäid maha hiiglasuured inimesetaolised kivi-kujud, mis meenutavad samasuguseid kujusid Pitcairnil, Marquesas-saartel ja Lihavõttesaarel, ning võimsad astmelised püramiidid, mis sarnanevad Tahitil ja Samoal leiduvate püramiididega. Kivikirvestega raiusid nad mägedest vagunisuurusi rahne ja vedasid neid mii-

lide viisi mööda maastikku, ajasid nad siis püsti või upitasid üksteise otsa, moodustades neist portaale, hiiglamüüre ja terrasse, täpselt samasuguseid, nagu võib leida Vaikse ookeani saartelt.

Kui esimesed hispaanlased Peruuusse jõudsid, oli indiaanlastel sel mägismaal võimas riik. Nad jutustasid hispaanlastele, et need kolossaalsed monumendid, mis nii mahajäetult siin-seal seisavad, püstitanud valgete jumalate rahvas, kes elanud seal enne seda, kui inkad ise võimu üle võtsid. Neid kadunud ehitusmeisterid kirjeldati tarkade ja rahuarmastavate õpetajatena, kes kunagi aegade koidikul tulnud kusagilt põhja poolt ning õpetanud inkade primitiivsetele esivanematele ehituskunsti ja põlluharimist, samuti ka kombeid ja tavasid. Nad ei olevat sarnanenud teiste indiaanlastega, sest neil olnud valge nahk ja pikk habe ning peale selle olnud nad ka kasvult inkadest pikemad. Lõpuks lahkunud nad Peruust niisama äkitselt, nagu nad sinna olid ilmunud, inkad ise võtnud võimu maal üle ja valged õpetajad lahkunud jäädavalt Lõuna-Ameerika rannikult lääne suunas üle Vaikse ookeani.

Tõepoolest, kui eurooplased Vaikse ookeani saartele ilmusid, imestasid nad just selle üle, et paljudel pärismaalastel on peaaegu valge nahk ja neil kasvab habe. Paljudel saartel oli terveid perekondi, kes paistsid välja oma silmatorkavalt heleda nahavärvi, heledate — punakate kuni blondide — juuste, sinakashallide silmade, kotkanina ja peaaegu semiitliku näo poolest. Polüneeslased ise olid üldiselt kollakaspruuni naha, ronkmustade juuste ja lameda, vormitu ninaga. Need punapäised invidiidid kutsusid end ise «urukehu» ja rääkisid, et nad põlvnevat otseselt saare esimestest pealikutest, kes olnud valged jumalad, nagu näiteks Tanga-roa, Kane ja Tiki. Legendid müstilistest valgetest inimestest, kellest saarlased algselt olevat põlvnenud, olid levinud üle kogu Polüneesia. Kui Roggeween¹ aastal 1722 avastas Lihavõttesaare, silmas ta oma imestuseks rannal ka «valgeid mehi». Ja Lihavõttesaare rahvas ise

---

¹ Jacob Roggeween (1669—1733) — hollandi meresõitja ja maadeurija. *Tõlk.*

võis peast need oma esiisad üles lugeda, kel valge nahk olevat olnud, Tiki ja Hotu Matua aegadest peale, kui need «päikesest kõrvetatud mägiselt maalt idas» üle mere siia tulid.

Otsinguid jätkates leidsin Peruus üllatavaid jälgi niihästi kultuurist, mütoloogiast kui ka keelest, mis õhutasid mind järjest sügavamale tungima ja kontsentreeritumalt uurima, et kindlaks teha, kus on polüneesia algjumala Tiki häll.

Ja siis leidsin selle, mida lootsin. Lugesin kord inkade legende päikesekuningast Virakochast, kes olnud Peruu kadunud valge rahva juht. Lugesin:

«Virakocha on inka keelest (ketšua) pärit nimi ja kuulub järelikult hilisemasse aega. Päikesejumala Virakocha algne nimi, mida Peruus vanal ajal nähtavasti rohkem tarvitati, oli Kon-Tiki või Illa-Tiki, see tähendab — Päike-Tiki või Tuli-Tiki. Kon-Tiki olnud inkade legendaarsete «valgete meeste» ülempreester ja päikesekuningas, ning need «valged mehed» jätnud maha hiiglavaremed Titicaca järve kallastel. Legendi järgi rünnanud Kon-Tikit pealik nimega Cari, kes tulnud Coquimbo orust. Lahingus ühel Titicaca järve saarel hävitatud need müstilised valged ja habemega mehed täielikult, kuid Kon-Tiki ise ja tema lähimad kaaslased pääsenud põgenema ning läinud alla randa, kust nad viimaks üle mere lääne poole kadunud.»

Ma ei kahelnud enam, et too valge pealik-jumal Päike-Tiki, kelle, nagu inkad jutustavad, nende esiisad Peruust välja Vaiksele ookeanile ajanud, on identne selle valge pealiku ja jumala Tikiga, päikesese pojaga, keda kõigi Vaikse ookeani idapoolsete saarte elanikud peavad oma esiisaks. Ning hulk üksikasju Päike-Tiki elust Peruus ühes igivanade kohanimedega Titicaca järve ümbrusest elustus taas ajaloolistes müütides Vaikse ookeani saarte pärismaalaste hulgas.

Kuid kogu Polüneesias oli ka niisuguseid jälgi, mis viitasid, et Kon-Tiki rahuarmastav rahvas ei saanud saari kaua oma ainuvalduses hoida, jälgi, mis viitasid, et viikingilaevade suurused kahekaupa kokkuseotud meresõiduks ehitatud sõjakanuud olid toonud loodeindiaanlasi Havaiile ja sealt edasi lõuna poole kõigile

teistele saartele. Nad olid segunenud Kon-Tiki rahvaga ja toonud saarteriiki uue kultuuri. See oli teine kiviaja rahvas, kes saabus Polüneesiasse aastal 1100, ilma et oleks tundnud metalli, pottsepakunsti, rattaid, kangakudumist ja teravilja.

Nõnda siis juhtus, et olin ametis vanapolüneesia stiilis kivinikerduste väljakaevamisega loodeindiaanlaste hulgas Briti Kolumbias, kui sakslased tungisid Norrasse.

Parem pool! Vasak pool! Ümber pöörd! Treppide pesemine sõjaväes, läikima viksitud saapad, raadiokool ja langevari, ning lõpuks Murmanski konvoiga Finnmarki¹, kus päikesejumala talvepikkusel äraolekul määratses tehnika sõjajumal.

Siis tuli rahu.

Ja siis oli teooria ühel päeval valmis. Tahtsin sõita Ameerikasse seda esitama.

---

¹ Murmanski konvoiks nimetasid ameeriklased Teise maailmasõja ajal laevade karavane, mis sõjalaevade kaitse all Ameerika Ühendriikidest kaubasaadetisi üle Atlandi ookeani põhjaosa Murmanski toimetasid. Finnmark on Norra põhjapoolseim osa, mis piirneb Nõukogude Liidu ja Soomega. *Tõlk.*

EKSPEDITSIOON HAKKAB TEOKS SAAMA

Eriteadlaste juures. Nõrk punkt. Meremeestekodus. Viimne pääsetee. Explorers Club¹. Uus varustus. Saan kaaslase. Triumviraat. Üks maalikunstnik ja kaks sabotööri. Washingtoni. Koosolek sõjaministeeriumis. Soovide nimestikuga peaintendandi juures. Rahaprobleemid. Diplomaatide juures ÜRO-s. Lendame Ekuadori.

Küllap see nõnda algaski — lõkke ääres ühel Lõunamere saarel, kus vana pärismaalane jutustas muistendeid ja lugusid oma suguharu ajaloost. Palju aastaid hiljem jutlesin teise vana mehega, seekord hämaras kabinetis ühe New Yorgi suure muuseumi ühel viimastest korrustest.

Meie ümber hästi korrastatud klaaskappides oli muistsetesse aegadesse juhtivate jälgedena potikilde, mis olid pärit möödunud tegelikkusest. Muidu olid seinad täis raamatuid. Mõnd ühe mehe poolt kirjutatud raamatut oli vaevalt kümme meest lugenud. See vanamees, kes oli kõik need raamatud läbi lugenud ja osa neist ise kirjutanud, istus hallipäisena ning heasüdamlikuna oma töölaua taga. Kuid nüüd olin talle vist küll varvastele astunud, sest ta hoidis rahutult tugitoolist kinni ja tal oli ilme, nagu oleksin teda pasjansi ladumisel seganud.

¹ Explorers Club (inglise k.; l.: iksplóoröz klab) — Maadeuurijate Klubi. *Tõlk.*

«Ei,» ütles ta. «Ei iialgi!»

Niisugune ilme oleks jõuluvanal, kui keegi sõandaks väita, et tuleval aastal on jõulud jaanipäeva ajal.

«Te eksite, olete täiesti eksiarvamusel,» kordas ta ja raputas nõrdinult pead, nagu tahaks ta seda mõtet endast tõrjuda.

«Aga te ei ole ju mu argumente veel lugenud,» katsumisin vastu vaielda ja osutasin peaga laual lebava käsikirja poole.

«Argumente,» ütles ta. «Te ei pea etnograafilisi probleeme käsitlema nagu mõnd detektiivmõistatust!»

«Miks mitte,» laususin ma. «Olen kõik järeldused rajanud isiklikele tähelepanekutele ja neile faktidele, mis teadus on esile toonud.»

«Teaduse ülesanne on ainult uurida,» sõnas ta rahulikult. «Ei üht ega teist tõestada püüda.»

Ta lükkas avamata käsikirja ettevaatlikult kõrvale ja toetus lauale.

«On küll õige, et Lõuna-Ameerika on olnud ühe vanaaja kõige kummalisema tsivilisatsiooni kodumaa ja et me ei tea ei seda, kes see rahvas oli, ega ka seda, kuhu ta kadus, kui inkad võimule tulid. Kuid üht asja teame igatahes kindlalt: ükski Lõuna-Ameerika rahvastest ei ole Vaikse ookeani saartele ümber asunud.»

Ta vaatas uuriva pilguga mulle otsa ja jätkas:

«Kas teate, mispäras? Vastus on üsna lihtne: neil ei olnud võimalik sinna pääseda, sest neil ei olnud laevu!»

«Neil olid parved,» katsusin ma kõhklevalt vastu vaielda. «Teate, balsapuust parved.»

Vanamees muigas ja lausus rahulikult:

«Jah, aga katsuge balsapuust parvel Peruust Vaikse ookeani saartele sõita.»

Jäin vastuse võlgu. Kell oli juba palju. Me mõlemad tõusime. Saates mind ukseni, patsutas vana teadlane mulle heatahtlikult õlale ja ütles, et kui ma abi vajan, siis pöördugu ma aga tema poole. Edaspidi pidavat ma küll spetsialiseeruma kas Polüneesiale või Ameerikale, aga mitte kaht erinevat maailmajagu ühte patta ajama. Ta kummardus jälle laua kohale.

«Te vist unustasite selle,» lausus ta ja tagastas mulle käsikirja. Heitsin pilgu pealkirjale: «Polüneesia ja

Ameerika; difusiooni probleem.» Võtsin käsikirja kaenlasse, lonkisin trepist alla ja sukeldusin tänavaliikluse keerisesse.

Sel õhtul läksin ühte Greenwich Village'i¹ kõrvalisse soppi ja koputasin ühe vana lobudiku uksele. Siia tavatsesin tulla oma väikeste probleemidega, kui mulle näis, et need kipuvad mu elu liiga kirjuks tegema.

Väike kõhetu pika ninaga mees praotas ukse, lõi siis laia naeratusega selle pärani lahti ja tõmbas mu sisse. Ta viis mu otseteed oma väikesse kööki, kus pani mu taldrikuid ja kahvleid kandma, ise aga kahekordistas selle ebamäärase, kuid hästi lõhnava roa portsjoni, mida ta gaasipliidil parajasti soojendas.

«Väga kena, et tulid,» lausus ta. «Kuidas käsi käib?»

«Kehvasti,» vastasin. «Keegi ei taha mu käsikirja lugeda.»

Ta täitis taldrikud ja me asusime nende sisu kallale.

«Lugu on säärane,» ütles ta, «et kõik, kelle juures sa oled käinud, arvavad tegemist olevat vaid põgusa ideega, mis sulle pähe on turgatanud. Sa tead ju, et siin Ameerikas liigub ringi nii paljude veidrate ideedega inimesi.»

«Ja peale selle on veel üks asjaolu,» ütlesin mina.

«Jah,» sõnas ta. «Tõestusviis. Nad kõik on eriteadlased ega usu niisugusesse töömeetodisse, mis haarab kõik erialad botaanikast arheoloogiani. Nad ise piiravad oma uurimisala, et oleks võimalik kontsentreeritumalt sügavusse tungida, üksikasju esile tuua. Nüüdisaegne teadus nõuab ju, et iga ala tuhnigu omaenda augus. Ei olda harjunud, et keegi sorteeriks seda, mis aukudest välja tuleb, et siis võrdlemisel kokkuvõtteid teha.»

Ta tõusis ja tõi mahuka käsikirja.

«Vaata siia,» ütles ta. «Mu viimane töö linnumustriitest hiina talupojatikandis. Selleks kulus mul seitse aastat, kuid võeti kohe trükkimiseks vastu. Praegune aeg nõuab detailtööd.»

Carlil oli õigus. Kuid lahendada Vaikse ookeani

---

¹ Greenwich Village (l.: griniidž vilidž) — linnaosa New Yorgi perifeerias. *Tõlk.*

probleeme ilma neid igast küljest valgustamata oli minu arvates niisama hea, nagu lahendada mosaiikmõistatust ainult neid kive kasutades, mis on üht värvi.

Koristasime laua ja ma aitasin tal nõusid kuivatada.

«Kas Chicago ülikoolist mingit uudist ei ole?»

«Ei.»

«Aga mida sulle su vana sõber täna muuseumis ütles?»

Viivitasin vastusega:

«Ka temal ei olnud huvi. Ta ütles, et indiaanlased tundsid ainult lahtisi parvi ja seepärast olevat võimatu arvata, et nad avastasid Vaikse ookeani saared.»

Väike mees hakkas järsku ägedalt oma taldrikut kuivatama.

«Jah,» lausus ta viimaks. «Õigust öelda näib mullegi see asjaolu praktilise takistusena, et su teooria võiks paika pidada.»

Vaatasin nukralt väikest etnoloogi, keda seni olin pidanud oma truuks liitlaseks.

«Jah, ära aga minust valesti aru saa,» lisas ta kähku. «Ühelt poolt ma usun, et sul on õigus, teiselt poolt aga tundub see mulle nii arusaamatuna. Mu teos mustritest toetab su teooriat.»

«Carl,» kostsin ma. «Olen nii kindel, et indiaanlased on oma parvedel üle Vaikse ookeani sõitnud; seepärast olen valmis ise niisugust parve ehitama ja üle ookeani sõitma, et tõestada selle võimalikkust.»

«Nonoh, oled sa hull või!»

Mu sõber pidas mu sõnu naljaks ja naeris pooleldi kokkunult selle mõtte üle.

«Sa ei usu siis, et see on võimalik?»

«Nonoh, oled sa hull või! Parvel?»

Ta ei osanud midagi öelda ja ainult jõllitas mulle otsa, nagu oodates mult naeratust, mis näitaks, et tegin nalja.

Kuid naeratus jäi tulemata. Nüüd mõistsin, et tegelikult ei nõustu keegi mu teooriaga põhjusel, et Peruu ja Polüneesia vahel on näiliselt ääretu ookean, millest ma püüdsin üle ehitada silda üksnes eelajaloolise parve abil.

Carl vaatas mulle kahtlevalt otsa.

«Kuule,» ütles ta, «lähme nüüd välja ja võtame ühe napsi.»

Läksime ja võtsime neli.

Korteriuur oli mul ainult selle nädalani ette makstud. Ühtlasi teatas Norra Panga kiri, et ma enam dollareid ei saa. Valuutakitsendused. Kahmasin kohvri ja sõitsin metrooga Brooklyni. Seal asusin norra mere-meestekodusse, kus toit oli tugev ja hea ning hind vastas mu rahakotile. Sain endale väikese toa kuhugi ülemisele korrusele, sõin aga koos meremeestega all suures söögisaalis.

Meremehi tuli ja läks. Nad varieerusid tüübilt, dimensioonidelt ja kainuse kraadilt, aga see oli neil kõigil ühine, et merest rääkides nad teadsid, mida räägivad. Sain teada, et lainete kõrgus ja ägedus ei suurene vastavalt mere sügavusele ja kaugusele maast. Vastupidi, sageli on iilingud ranna lähedal isegi reetlikumad kui ulgumerel. Ning madal vesi, rannast tagasipaiskuvad lained ja piki rannikut voolavad hoo- vused võivad vee rohkem mässama panna, kui seda ulgumerel tavaliselt esineb. Veesõiduk, mis tuleb lainetega toime piki lahtist rannikut, tuleb nendega toime ka kaugemal merel. Sain teada ka seda, et kõrges lainetuses süüvivad suured laevad tavaliselt käila või ahtriga veemassidesse, mistõttu merevett võib tonnide viisi üle parda paiskuda, nii et terastorud vedrudeks koolduvad. Väike laev aga paneb samale lainetusele sageli väga hästi vastu, sest tal on lainete harjade vahel ruumi küllalt ja ta võib kajakana neist vabalt üle tantsiskleda. Oli neidki, kes olid päästepaadis enese päästnud, kui torm oli nende laeva põhja ajanud.

Kuid parvede kohta oli neil vähe teadmisi. Parv ei ole mingi meresõiduk, tal ei ole ei kiilu ega reelingut. Ta on vaid midagi ujuvat, mille abil end häda korral vee peal hoitakse, kuni mõni laev merehädalised oma pardale võtab. Ühel neist oli siiski suur aukartus parvede vastu avamerel — ta oli kolm nädalat parvel ringi triivinud, pärast seda kui saksa torpedo oli uputanud ta laeva keset Atlandi ookeani.

«Aga parve ei saa juhtida,» lisas ta juurde. «Ta liigub küljetsi ja tagurpidi ning keerutab ringi, sedamööda kust tuul puhub.»

Raamatukogus tuhnisin välja esimeste Lõuna-Ameerika Vaikse ookeani rannikule jõudnud eurooplaste ülestähendused. Leidus niihästi jooniseid kui ka kirjeldusi indiaanlaste suurte balsapuust parvede kohta. Neil oli nelinurkne raapuri ja triivlaud ning ahtris pikk tüürmöla. Nad olid seega juhitavad.

Terved nädalad möödusid meremeestekodus. Ei mingit vastust Chicagost ega teistest linnadest, kuhu ma oma teooria ära kirja olin saatnud. Mitte keegi ei olnud seda lugenud.

Siis tegin ühel laupäeval otsuse ja astusin laevatarvete kauplusesse Water Streetil, kus mind viisakalt tituleeriti «kapteniks», kui ostsin Vaikse ookeani navigatsioonikaardi. Kaardirull kaenas, sõitsin linnalähedase rongiga Ossiningi¹, kus olin alaline nädalalõpu-külaline ühe norra noorpaari juures nende kaunis maakodus. Mees oli endine laevakapten ja nüüd Fred Olsen Line'i² New Yorgi kontori juhataja.

Pärast karastavat suplust ujumisbasseinis oli suurlinnaelu kogu nädalalõpuks unustatud, ja kui Ambjørge tuli kokteilikandikuga, istusime murule päikesepaistele. Ma ei suutnud end enam tagasi hoida, vaid rullisin kaardi rohule lahti ja küsisin Wilhelmilt, kas tema arvates võiksid inimesed parvel elusalt Peruust Lõunamere saartele jõuda.

Pooleldi jahmunult vaatas ta rohkem minule kui kaardile, kuid vastas otsekohe jaatavalt. Tundsin sellist kergendust, nagu oleks mulle õhupall särgikrae külge kinnitatud, sest teadsin, et kõik, mis on seoses merenduse ja laevandusega, oli Wilhelmil niihästi erialaks kui ka lemmikharrastuseks. Pühendasin ta kohe oma plaanidesse. Minu hämmastuseks ta vaid nentis, et see olevat täielik hullumeelsus.

---

¹ Ossining — väikelinn New Yorgi lähedal, kus asetseb tuntud vangla «Sing-Sing». *Tõlk.*

² Fred Olsen Line (l.: fred ouslen lain) — üks ameerika laevakompaniisid. *Tõlk.*

«Kuid sa ütlesid ju äsja, et pead seda võimalikuks,» hüüdsin ma vahele.

«Täiesti õige,» möönis ta. «Kuid niisama suur võimalus on ka ebaõnnestumiseks. Sa ei ole ju ise kunagi balsapuust parvel olnud ja arvad nüüd äkki, et ta viib su imeväel üle Vaikse ookeani. Võib olla, et õnnestub, võib-olla ka mitte. Muistsetel Peruu indiaanlastel oli ometi võimalus toetuda paljude generatsioonide kogemustele. Võib-olla läks iga üle ookeani jõudnud parve kohta kümme põhja — võib-olla sadu sajandite kestel. Nagu sa ütled, sõitsid inkad ulgumerel tervete niisuguste balsapuust parvede flotillidega. Kui mõnega neist õnnetus juhtus, võis naaberparv appi tõtata. Kes aga teile keset ookeani appi tuleb? Isegi kui sa hädaohu puhuks raadio kaasa võtad, ära arva, et on kerge tuhandeid miile rannast eemal väikest parve lainete vahelt üles leida. Tormis võivad lained teid parvelt pühkida ja te võite mitu korda uppuda, enne kui keegi kohale jõuab. On küll kõige parem, et sa siin rahulikult ootad, kuni keegi leiab aega su käsikirja lugeda. Kirjuta uuesti ja käi neile peale, millestki muust ei ole mingit kasu.»

«Ma ei või enam oodata, mul ei ole varsti enam ühtki senti.»

«Siis võid meile üle kolida. Aga muide, kuidas mõtled sa ilma rahata Lõuna-Ameerikast ekspeditsiooni korraldada?»

«Kergem on huvi äratada ekspeditsiooni vastu kui lugemata käsikirja vastu.»

«Aga mis sa sellega saavutad?»

«Purustan ühe kõige kaaluvama argumendi oma teooria vastu, rääkimata juba sellest, et teadus hakkab asjale tähelepanu pöörama.»

«Aga kui ekspeditsioon ebaõnnestub?»

«Noh, siis ei tõesta ma midagi.»

«Siis hävitad ju oma teooria kõigi silmis?»

«Võib-olla, aga siiski võis ju enne meid üks kümnest parvest päralt jõuda, nagu sa ise ütlesid.»

Lapsed tulid krocketit mängima ja sel päeval me seda asja enam ei arutanud.

Järgmisel nädalalõpul olin jällegi Ossiningis, kaardi-

rull kaenlas. Ja kui lahkusin, oli kaardil pikk pliitsijoon Peruu rannikust Tuamotu saarteni Vaikses ookeanis. Mu kaptenist sõber oli kaotanud lootuse, et ta saab mind sellest ideest loobuma panna, ning me olime tundide viisi koos istunud ja parve tõenäolise liikumise kohta arvutusi teinud.

«Üheksakümmend seitse ööpäeva,» ütles Wilhelm «aga pea meeles, et seda ainult teoreetiliselt ideaalsetes tingimustes, püsiva pärituulega ja eeldusel, et parv tõesti sobib purjetamiseks, nagu sa arvad. Sul tuleb tingimata arvestada, et reis kestab neli kuud, aga sa pead tunduvalt pikemaks ajaks ette valmistatud olema.»

«All right¹,» kostsin rahulolevalt, «arvestame siis vähemalt nelja kuuga, aga sooritame reisi üheksakümne seitsme päevaga.»

Mu tilluke tuba meremeestekodus tundus tavalisest poole hubasemana, kui tol õhtul koju tulin ja kaardiga sängiveerele istusin. Mõõtsin sammudega toa põrandapinna nii täpselt ära, kui säng ja kummut seda võimaldasid. Oo jah, parv tuleb palju suurem kui see tuba. Küünitasin end aknast kaugele välja, et silmitseda ribakest suurlinna unustatud tähistaevast, mida võis näha ainult otse ülal majade kõrgete müüride vahelt. Kui parvel küll ruumist nappus tuleb, on seal igatahes küllaldaselt ruumi kogu tähistaevale meie peade kohal.

72. West Streetil Central Parki lähedal on üks New Yorgi kõige eksklusiivsemaid klubisid. Miski muu peale läikima hõõrutud messingsildi pealkirjaga «Explorers Club» ei avalda möödaminejale, et selles majas on midagi tavalisest erinevat. Kui aga sinna sisse pääsed, siis tundub, nagu oleksid langevarjuhüppel maan dunud kuskil võõras maailmas, tuhandete miilide kaugusel New Yorgi lõpmatuist autode vooridest pilvelõhkujate vahel. Kui üks New Yorki su järel on sulgunud, siis oled sattunud lõvijahi, alpinismi ja polaar-elu õhkkonda, ja samal ajal tunned, nagu istuksid ümbermaailmareisi sooritava mugava jahi salongis. Jõehobude ja põtrade trofeed, vägevad põdrasarved,

---

¹ All right (inglise k.; l.: ool rait) — hea küll. *Tõlk.*

elevandikihvad, sõjatrummid ja odad, indiaanlaste vai-
bad, puuslikud ja laevamudelid, lipud, ülesvõtted ja
kaardid ümbritsevad klubi liikmeid igast küljest, kui
nad kogunevad peole või loengule kaugete maade üle.

Pärast mu reisi Marquesas-saartele valiti mind klubi
tegevliikmeks ja noorimana selles seltskonnas jätsin
harva mõne koosoleku vahele, kui linnas olin. Kui
nüüd ühel viimasel novembriõhtul klubisse astusin,
olin üsna hämmastatud, leides ruumid teistsugustena
kui tavaliselt. Keset põrandat oli täispuhutud kummi-
parv päästapaadi-ratsioonide ja muu vajalikuga, kuna
seinad ja laudad olid täis langevarje, kummirõivaid,
päästevöösid ja polaarvarustust ühes vee destilleeri-
mise balloonide ja muude kummaliste leiutistega. Hil-
juti klubi liikmeks valitud kolonel Haskin õhujõudude
varustusvalitsusest pidi esinema loenguga ühes rea
sõjaliste leiutiste demonstreerimisega, mis tema arva-
tes võiksid tulevikus ka teaduslikel ekspeditsioonidel
nii põhjas kui lõunas kasuks olla.

Pärast loengut algasid elavad ja lõbusad läbirääki-
mised. Tuntud taani polaaruurija Peter Freuchen, suur
ning kehakas, tõusis püsti ja raputas skeptiliselt oma
vägevat habet. Säärastesse moodsatesse leiutistesse ei
olevat tal usku. Kord ühel oma Gröönimaa ekspedit-
sioonil asendanud ta eskimokajaki ja lumeonni kummi-
paadi ja kott-telgiga, kuid see maksnud tal peaaegu
elu. Esiteks pidanud ta lumetormis peaaegu surnuks
külmuma, sest telgi sissekäigu sulgur jäätunud kinni,
nii et ta ei olevat sissegi pääsenud. Ning hiljem olnud
ta kalastamas, kui õng haakunud täispuhutud kummi-
paadi külge; see saanud torkeaugu, läinud õhust tüh-
jaks ja vajunud tema jalge all räbalatükina põhja.
Suure vaevaga õnnestunud tal koos oma eskimost sõb-
raga pääseda kajakki, mis neile appi tõtanud. Nii et
ta olevat kindel, et ükski kõige andekamgi nüüdis-
aegne leidur ei suuda oma laboratooriumis istudes
välja nuputada midagi paremat kui see, mida aasta-
tuhandete kogemused on õpetanud eskimosid oma
kliimavööndis tarvitama.

Diskussioon lõppes kolonel Haskini üllatava ette-
panekuga: klubi tegevliikmed võivad oma järgmiseks

ekspeditsiooniks valida neist uutest leitutistest, mida ta demonstreeris, kõik vajaliku, sel ainsal tingimusel, et tagasi tulles nad teatavad tema laboratooriumile oma arvamuse esemete kohta.

Sellega koosolek lõppeski.

Tol õhtul lahkusin klubiruumidest viimasena. Pidin läbi vaatama iga vähimagi üksikasja selles uhiuue varustuses, mis nii ootamatult mulle sülle oli langenud ja mille oma kasutusse saan, kui selleks vaid soovi avaldan. See oli ju täpselt see, mida vajasin — varustus, mille abil võiksime katsuda oma elu päästa, kui meie parv peaks vastu ootusi laguneda ähvardama ja teisi parvi meie läheduses ei ole.

Järgmisel hommikul meremeestekodus eine ajal tegelesid mu mõtted ikka veel kogu selle varustusega, kui hästi riietatud, atleetliku kehaehitusega noor mees tuli oma hommikusöögikandikuga ja istus sama laua äärde, kus istusin mina. Sattusime vestlusse ja selgus, et ka tema pole meremees, vaid diplomeeritud insener Trondheimist, kes on Ameerikas masinaosi ostmas ja külmutustehnika alal praktiseerimas. Ta ei elanud kuigi kaugel ja käis sageli meremeestekodus söömas, sest siin oli hea, norra köök. Ta küsis, millega mina tegelen, ja ma jutustasin talle lühidalt oma plaanidest. Ütlesin, et kui ma selle nädala jooksul oma käsikirjale positiivset vastust ei saa, panen parveekspeditsiooniks kõik rattad käima. Mu lauanaaber ei öelnud selle kohta midagi erilist, kuid kuulas suure huviga.

Neli päeva hiljem sattusime samas söögisaalis jälle kokku.

«Oled sa otsustanud, kas võtad selle reisi ette või mitte?» küsis ta.

«Jah,» vastasin ma. «Võtan.»

«Kunas?»

«Niipea kui võimalik. Kui liiga palju aega viidan, tulevad Lõuna-Jäämerest tormid ja ka saarte ümber algab orkaanide periood. Pean Peruust juba mõne kuu pärast välja sõitma, enne aga tuleb raha hankida ja kogu see asjandus organiseerida.»

«Mitme mehega te sõidate?»

«Olen mõelnud, et kokku kuue mehega; see annab

elule parvel küllaldast vaheldust ja võimaldab vahikordi nii jagada, et igal mehel tuleb ööpäevas neli tundi roolivahis olla.»

Ta vaikis viivu, nagu midagi mõttes kaaludes, ja lausus siis tuhinal:

«Pagana pihta, küll oleks mul isu seda reisi kaasa teha! Võiksin enda peale võtta tehnilised mõõtmised ja katsed. Sa pead ju iseenesest mõista tuule, hoovuste ja lainete täpsete mõõtmistega oma eksperimenti toetama. Pea meeles, et sul tuleb triivida läbi tohutute merealade, mis on peaaegu täiesti uurimata, sest nad asuvad väljaspool igasugust laevaliiklust. Seepärast võib säärane ekspeditsioon teostada huvitavaid hüdrograafilisi ja meteoroloogilisi uurimisi ning mina saaksin kasulikult rakendada oma termodünaamikat.»

Midagi muud kui seda, mida aval nägu võib kõnelda, ma sellest mehest ei teadnud. Juhtub, et säärane nägu kõneleb paljugi.

«All right,» ütlesin ma. «Sõidame siis koos.»

Selle mehe nimi oli Herman Watzinger ja ta oli sama sugune maarott nagu minagi.

Mõni päev hiljem võtsin Hermani külalisena «Explorers Club'isse» kaasa. Seal sattusime kohe polaaruurija Peter Freuchenile. Freuchenil on see õnnistatud omandus, et ta rahvahulgas kunagi kaduma ei lähe. Suur nagu küüni värav ja mühav habe suus, näeb ta välja ääretu tundra saadikuna. Tema ümber on selline atmosfäär, nagu kõnniks ta ringi, hallkaru keti otsas kaasas.

Viisime ta suure seinakaardi juurde ja jutustasime talle oma plaanidest indiaani parvel üle Vaikse ookeani sõita. Ta poisikeselikud sinised silmad läksid suureks kui tinataldrikud ja kuulates kiskus ta end habemest. Siis põrutas ta oma puujalaga¹ vastu põrandat ja tõmbas püksirihma mitme augu võrra koomale:

«Oi, mihuke plaan, sõidaksin tõepoolest hea meelega kaasa!»

Vana Gröönimaa-sõitja täitis meie õllekannud ja hakkas jutustama oma usust primitiivsete rahvaste vee-

---

¹ Freucheni viimasel Gröönimaa ekspeditsioonil (1921—1924) võttis külm tal jala ära, mistõttu see amputeeriti. *Tõlk.*

sõidukitesse ja nende rahvaste oskusesse end loodusega kohandades nii maal kui merel edasi liikuda. Ta ise olevat parvel mööda suuri Siberi jõgesid sõitnud ja pärismaalasi parvel piki Jäämere rannikut laeva järel slepas vedanud. Ning kogu aeg, kui ta rääkis, kiskus ta end habemest ja kordas: «Oi-oi, teil tuleb tõesti tore aeg.»

Selle innukuse tõttu, millega Freuchen meie plaani toetas, hakkasid rattad kohutava kiirusega keerlema ja varsti oli asi otsaga Skandinaavia ajakirjanduses. Juba järgmisel hommikul koputati meremeestekodus ägedalt mu uksele — mulle oli all koridoris telefon. Kõne tulemuseks oli, et meie Hermaniga helistasime veel samal õhtul ühe korteri ukse taga ühes New Yorgi uhkes linnaosas. Meid võttis vastu hoolitsetud välimusega noor mees, lakktuhvlid jalas ja siidist hommikumantel sinise ülikonna peal. Ta jättis peaaegu helliku mulje, kui ta, lõhnastatud taskurätik nina all, vabandas, et tal on nohu. Sellegipoolest teadsime, et oma tubli panuse tõttu lendurina sõja ajal oli sel mehel Ameerikas tuntud nimi. Peale meie pealtnäha kõikumatult rahuliku peremehe oli seal veel kaks energilist noort ajakirjanikku, kes teotahtest ja ideedest otse pakatasid. Üht neist tundsimme tubli korrespondendina.

Pudeli hea viski juures teatas meie võõrustaja, et ta on meie ekspeditsioonist huvitatud. Ta lubas hankida tarviliku kapitali, kui nõustume endale võtma kohustuse ajalehtedes kirjutada ja pärast tagasitulekut loengute turnee sooritada. Viimaks jõudsimme kokkuleppele ja tõstsimme klaasi edukaks koostööks ekspeditsiooni finantseerijate ja sellest osavõtjate vahel. Nüüdsest peale pidid kõik meie majanduslikud probleemid lahendatud olema — meie kompanjonid olid need enda peale võtnud ja meid neist vabastanud. Meie Hermaniga pidime otsekohe alustama meeskonna koostamist ja varustuse hankimist, ehitama parve ja enne orkaanide perioodi algust teele asuma.

Järgmisel päeval ütles Herman oma koha üles ja me asusime tõsiselt tööle. Õhujõudude katselaboratooriumist oli mulle juba öeldud, et taoline ekspeditsioon on väga kohane nende varustuse proovimiseks ning et nad

Kavatsetava reisi marsruudi arutelu New Yorgis Explorers Club'is. Paremalt: Gröönimaa uurija Peter Freuchen, autor, Herman Watzinger ja šoti kapten Clannfhearghuis.

saadavad meile kõik, mis ma «Explorers Club'i» kaudu olin palunud, ja veel rohkemgi. See oli hea algus. Meie tähtsaimaks ülesandeks oli siis esmajoones leida neli sobivat meest, kes on valmis parvel meie kaaslasteks olema, ja reisiks provianti muretseda.

Meeskonda, kel tuleb üheskoos ookeanil parvel triivida, peab valima hoolikalt. Muidu võib pärast mõne nädalast üksindust merel tekkida kõiksugu pahandusi, tüli ja riidu. Meremeestega ma parve mehitada ei tahtnud: vaevalt on neil parvesõidus rohkem teadmisi kui meil endil, ja pealegi võidakse hiljem, kui meil edu peaks olema, tulla väidetega, et olime võib-olla paremad meremehed kui muistsed Peruu parvemeistrid. Sellegipoolest vajasime parvele meest, kes igaks juhuks oskaks käsitseda sekstanti ja kaardistada meie teekonda üle ookeani, — see oleks aluseks kõigile teaduslikele raportitele.

«Tunnen üht eriskummalist maalikunstnikku,» ütlesin Hermanile. «Ta on pikk ja tugev mehemürakas, oskab mängida kitarri ja on täis lõbu ja lusti. Ta lõpetas merekooli ja sõitis mitu korda ümber maailma, enne kui jäi kodus pintslu ja paleti juurde ankrusse. Tunnen teda juba poisikesepõlvest saadik ja oleme kodus palju kordi seltsis mägedes matkanud. Kirjutan talle ja küsin järele, ta tuleb kindlasti kaasa.»

«Sinu jutu järgi näib ta sobivat,» nõustus Herman, «ja peale selle on meil tarvis kedagi, kes raadio oma hoolde võtab.»

«Raadio,» hüüatasin kohkudes, «mis kurat me sellega peale hakkame? Raadio ei sobi ju eelajaloolisele parvele.»

«Ära sa seda räägi. See on ettevaatusabinõu, mis sinu teooriale mingit mõju ei avalda, seni kui me abi saamiseks SOS'i ei saada. Ja raadiot vajame ka selleks, et saata ilmateateid ja muud informatsiooni. Tormihoiatuste vastuvõtmisest ei ole meil ometi mingit kasu, sest ookeani selle osa kohta ilmateateid ei ole, ja kui olekski, mis head nad meile parvel võiksid tuua?»

Tema argumendid summutasid vähehaaval kõik mu protestid, mis olid tingitud peamiselt armastuse puudusest pistikute ja keeratavate nuppude vastu.

«Pentsik küll,» möönsin ma, «aga kui on tegemist raadioühenduse pidamisega väga väikeste aparaatide abil suurest kaugusest, siis on mul juhuslikult sel alal parimaid tutvusi ja sidemeid. Sõja ajal olin ühe niisuguse raadioüksuse koosseisus. Sa tead ju, et iga mees peab olema õigel kohal. Pean tingimata kirjutama mõne sõna Knut Hauglandile ja Torstein Raabyale.»

«Tunned sa neid?»

«Jah. Knuti kohtasin esimest korda Inglismaal 1944. aastal. Tal oli siis juba orden Inglise kuningalt selle eest, et oli raadiotelegrafistina osa võtnud sabotaaži-aktist Rjukani raskeveetehases¹. Kui teda kohtasin, oli ta parajasti ühelt uuel operatsioonilt Norrast tagasi tulnud; seekord oli gestaapo talle jälile saanud, kui ta salajase raadiojaamaga Oslos Naistekliiniku korstnas istus. Natsistid olid ta asukoha välja peilunud ja kogu hoone piirati saksa sõdurite poolt sisse, kuulipildujapost iga ukse ees. Gestaapo ülem Fehmer seisis isiklikult haigla hoovis ja ootas, et Knut alla kantakse. Selle asemel aga kanti alla gestaapo ülema enda mehi. Püstitulist tulistades murdis Knut pööningult alla keldrisse ja sealt tagahoovi, kust kadus kuulirahe all üle haigla müüri. Kohtasin teda salajases jaamas ühes vanas inglise lossis, kuhu ta oli tagasi tulnud põrandaalust sidet organiseerima rohkem kui saja saatejaama vahel sakslaste poolt okupeeritud Norras.

Mina ise olin äsja langevarjurite kooli lõpetanud ja meie plaan oli seltsis Nordmarkis² alla hüpata. Kuid just siis marssisid venelased Kirkenesi piirkonda sisse, ja Šotimaalt saadeti Finnmarki väike norra väesalk, kes pidi sealsed operatsioonid kogu Vene armeelt nii-öelda üle võtma. Mind saadeti nüüd sinna. Ja seal sain kokku Torsteiniga.

Seal ülal oli täielik polaartalv ja virmalised vehklesid tähistaevas, mis ööd kui päevad pigimustana meie üle kummus. Kui me külmast sinistena ja kasukaisse

¹ Rasket vett kasutatakse aatomipommi valmistamisel. R j u k a n on väikelinn Lõuna-Norras. Pärast sõda ehitati seal raskeveetehas jälle üles. *Tõlk.*

² N o r d m a r k (l.: nuurmark) — metsarikas maakond Oslo lähedal. *Tõlk.*

mässituina Finnmarki söestunud ahervaremetesse saabusime, ronis ühest väikesest onnist ülal mägedes välja lõbus siniste silmadega ja turris kollaste juustega noormees. See oli Torstein Raaby. Esmalt oli ta pagenud Inglismaale ja käinud seal kursustel, siis oli ta kusagil Tromsø kandis salaja Norrassa toimetatud. Seal oli ta väikese saatjaga üsna sõjalaeva «Tirpitz» lähedal peidus olnud ja kümme kuud iga päev Inglismaale informatsiooni saatnud kõige kohta, mis laeva pardal toimus. Ta saatis teateid nõnda, et ühendas öösiti oma saatja ühe saksa ohvitseri vastuvõtja antenniga. Temalt korrapäraselt saadud informatsiooni järgi toimisidki briti pommilennukid, kes viimaks «Tirpitzile» lõpu tegid.

Torstein põgenes Rootsi ja sealt jällegi Inglismaale, siis aga hüppas sakslaste selja taga ülal Finnmarki kõnnumaal langevarjuga alla, uus raadiojaam kaasas. Kui sakslased tagasi tõmbusid, jäi ta meie vägede selja taha ja tuli oma peidukohast välja, et meid oma tillukese raadioga aidata, sest meie peajaam oli miini läbi põhja läinud. Võin kihla vedada, et nii Knutil kui Torsteinil on nüüd kodus istumisest isu täis ja nad teeksid meeeldi väikese reisi parvel.»

«Kirjuta ja küsi järele,» pani Herman ette.

Kirjutasin siis Erikule, Knutile ja Torsteinile lühikese, ilma kavalate keelitusteta kirja:

«Sõidan puust parvel üle Vaikse ookeani, et põhjendada teooriat, et Lõunamere saarte elanikud on pärit Peruust. Tulete kaasa? Ma ei garanteeri midagi peale prii sõidu Peruuksse, Lõunamere saartele ja koju tagasi; teel saate kasulikult oma tehnilisi teadmisi rakendada. Vastake võimalikult pea.»

Torsteinilt tuli kohe järgmine telegramm:

«Võtan osa. Torstein.»

Ka teised vastasid jaatavalt.

Kuuenda osavõtjana panime kirja kord ühe, kord teise, aga alati tuli midagi vahele. Vahepeal pidime koos Hermaniga proviandiprobleemi lahendamisele asuma. Meil ei olnud kavatsust endale reisi ajal vana laamaliha või kuivatatud kumaara-kartuleid sisse kühveldada, sest me ei võtnud seda teekonda ette ju mitte

selleks, et tõestada, nagu oleksime ise kunagi indiaanlased olnud. Meie kavatsuseks oli proovida inkaparve triivimisvõimet ja omadusi, ta meresõidukõlblikkust ja kandejõudu, ning seda, kas loodusjõud tõesti kannavad ta üle ookeani Polüneesiasse, inimesed ikka veel pardal ja elus. Meie pärismaalastest eelkäijad võisid muidugi kuivatatud liha ja kala ning kuivatatud kumaara-kartulite varal ära elada, sest peamiselt nendest elatusid nad maalgi. Ning reisi kestel tahtsime uurida, kas neil oli võimalik teel endale värsket kala ja vihmavett hankida. Meie endi toitlustuseks olin mõelnud kasutada lihtsaid väliratsioone, nagu tundsin neid sõja ajast.

Neil päevil oli Norra sõjaväeatašeele Washingtonis uus abiline saabunud. Mina olin Finnmarkis tema kompaniis kompaniiülemä asetäitja olnud ja teadsin, et ta on tulipea, kes tavatseb pöörase energiaga asuda lahendama iga probleemi, mis tema ette seatakse. Bjørn Rørholt kuulus sellese vitaalsesse tüüpi, kes tunneb end täiesti lööduna, kui pärast mingi raske ülesande lahendamist ta ei näe enda ees kohe teist probleemi, millega võiks rinnad kokku panna.

Pühendasin ta kirja teel olukorrasse ja palusin teda oma võimed ära kasutada, et leida Ameerika sõjaväe varustusvalitsuses mõni mees, kellega võiks ühendusse astuda. Meie šansid olid selles, et laboratoorium katsetas uusi väliratsioone, mida meil oli võimalik proovile võtta, samuti nagu pidime proovile võtma lennuväe-laboratooriumi varustuse.

Kaks päeva hiljem helistas Bjørn meile Washingtonist. Ta oli Ameerika sõjaministeeriumi välisside osakonnaga ühenduses olnud ja seal taheti meeleldi teada saada, milles asi seisab.

Herman ja mina sõitsime esimese rongiga Washingtoni.

Leidsime Bjørni tema kabinetist sõjaväelises esinduses.

«Arvan, et asi susiseb,» sõnas ta. «Homme võetakse meid välisside osakonnas vastu, kui me vaid kolonelilt korraliku kirja kaasa saame.»

See kolonel oli Otto Munthe-Kaas, Norra sõjaväeatašee. Ta suhtus meisse sõbralikult ja oli meeleldi valmis meile korralikku soovituskirja andma, kui kuulis, milles asi seisab.

Kui järgmisel hommikul kirja järele tulime, tõusis ta äkki püsti ja ütles, et on kõige parem, kui ta ise meiega kaasa tuleb. Koloneli autos sõitsime maailma suurima ehituse — Pentagoni poole, kus asuvad sõjamineisteriumi kontorid. Ees istusid kolonel ja Bjørn täies paraadvormis, taga istusime meie Hermaniga ja silmitsesime läbi esiklaasi Pentagoni tohutut hoonet, mis meie ees lagendikul taeva poole kerkis. Selles määratu suures, kolmekümne tuhande ametniku ja üle kahekümne viie kilomeetri pikkuse koridoride süsteemiga hiiglahoones pidigi toimuma meie «parvekonverents» kõrgete sõjaväelastega. Pidin end näpistama, et kas see mitte unes ei ole. Iialgi, ei enne ega pärast seda, ei ole meie väike parv Hermanile ja minule nii tibatillukesena tundunud kui tookord.

Pärast lõpmatuid rännakuid mööda koridore ja käike jõudsime välisside osakonna ukse juurde ning varsti istusime hiilgavaist univormidest ümbritsetuina suure mahagonipuust laua ümber, kus välisside osakonna ülem ise presideeris.

Rangel ja laiaõlgtsel Westpointi ohvitseril¹, kes istus laua otsas, oli alguses natuke raske mõista, mis ühist on Ameerika sõjamineisteriumi ja meie parve vahel, kuid koloneli hästi valitud sõnad ja soodus mulje, mille jätsid meie vastused, mis me andsime laua ümber istuvate ohvitseride küsimusterahel, kallutasid teda vähehaaval meie poole, ja ta luges huviga Lennuväe Varustusvalitsuse kirja. Siis ta tõusis ja andis oma staabile napolisõnalise käsu meid vastavate kanalite kaudu abistada, ning meile edasiseks õnne soovides lahkus ta konverentsiruumist. Kui uks ta selja taga oli sulgunud, sosistas keegi noor staabikapten mulle kõrva:

«Võin kihla vedada, et saate kõik, mida vajate. See

---

¹ S. o. ohvitseril, kes on õppinud Westpointi kõrgemas sõjakoolis. *Tõlk.*

on ju tõesti nagu väike sõjaline operatsioon ja toob natuke vaheldust meie igapäevasesse igavasse kontoritöösse pärast sõja lõppu, ja peale selle annab ta hea juhuse varustuse plaanipäraseks proovimiseks.»

Sideosakond korraldas kohe kokkusaamise kolonel Lewisega peaintendantuuri katselaboratoriumist, ja meid Hermaniga viidi sinna.

Kolonel Lewis oli lahke olemisega ja sportlasliku kehaehitusega hiiglaslikku kasvu ohvitser. Ta kutsus kohe välja eri osakondade katsetööde juhatajad, kes kõik olid heatahtlikult häälestatud ja pakkusid otsekohe suurel hulgal igasugust varustust, mida nad meeeldi tahtsid meile proovile anda. Nad ületasid meie julgeimadki lootused, loetledes peaaegu kõike, mida me iganes ihaldada oleksime võinud, väliratsioonidest kuni päikesekreemi ja veekindlate magamiskottideni. Siis viisid nad meid ringkäigule kõiki neid asju vaatama. Maitsesime nägusais pakendeis eriratsioone, proovisime tuletikke, mis süttisid ühevõrra hästi ka pärast vette kastmist, uusi priimuseid ja veepaake, kummikotte ja eriaalatsid, kööginõusid ja vee peal ujuvaid nuge ning kõike, mida üks ekspeditsioon endale iganes võib soovida.

Piilusin Hermani poole. Ta nägi välja pai poisuna, kes ootusrikkalt kõnnib rikka tädiga läbi šokolaadikaupluse. Pikk kolonel käis ees ja näitas kõike seda toredust, ning kui ringkäik lõppes, oli laboratoriumi tegelastel üles märgitud, mida ja kui palju me vajame. Arvasin, et lahing on õnnelikult võidetud, ja tundsin vaid tungi hotelli oma tuppa saada, et seal horisontaalses asendis kõik rahus ja vaikuses segamatult läbi mõelda. Siis lausus pikk lahke kolonel äkki:

«Jah, nüüd tuleb meil «bossiga»¹ rääkima minna, tema on see, kes otsustab, kas me seda kõike teile anda võime.»

Tundsin, kuidas süda vajus saapasäärde. Tähendab, peame oma kõneosavusega jälle otsast peale algama ja taevas üksi teab, mis tüüp see «boss» on.

Leidsime, et «boss» oli väike ja surmtõsine ohvitser, kes kirjutuslaua taga istudes uuris meid oma teravate

¹ S. o. peremehe, šefiga (inglise keeles). Tõlk.

siniste silmadega, kui sisse astusime. Ta palus meid istuda.

«Well,¹ mis need härrad soovivad?» küsis ta järsult kolonel Lewiselt, minult silmi pööramata.

«Oo, ainult mõnda kribu-krabu,» vastas Lewis rutuga ja seletas lühidalt kogu meie asja ära, kuna šeff kuulab sõrmegi liigutamata kannatlikult pealt.

«Ja mis nad meile vastu võivad anda?» küsis šeff kõigutamatu rahuga.

«Well,» ütles Lewis leplikult, «loodame, et ekspeditsioon võib ehk kirjutada aruandeid uue proviandi ja mõninga varustuse kõlblikkuse kohta neis rasketes tingimustes, kus ta neid kasutada kavatseb.»

Kirjutuslaua taga istuv surmtõsine ohvitser nõjatus osavõtmatult tugitoolis aeglaselt tahapoole, ikka veel silmi minult pööramata, ja ma tundsin, nagu vajuksin läbi sügava nahktugitooli põhja, kui ta jahedalt lausus:

«Ma ei näe kuidagi, et nad võivad meile midagi vastu anda.»

Toas jäi kõik vaikseks, kolonel Lewis kohendas endal kraed ja keegi meist ei lausunud sõnagi.

«Aga,» lisas šeff äkki müriseval häälel, ja nüüd oli ta silmanurka ilmunud naeratus, «julgus ja ettevõtlikkus tähendavad ka midagi. Kolonel Lewis, andke neile, mis nad vajavad!»

Koju hotelli poole sõites istusin autos veel pooleldi joovastuses, kui Herman hakkas mu kõrval omaette naerda hirnuma.

«Oled sa peast põrunud?» küsisin kohkunult.

«Ei,» luiskas ta häbitult, «aga rehkendasin just välja, et selle proviandi hulgas, mis me saime, on kuussada kaheksakümmend neli purki ananassi, ja see on minu maiusroog.»

Tuhat asja on tarvis toimetada, ning peaaegu üheaegselt, kui kuus meest ja palkidest parv koos lastiga tuleb koondada teatavasse kohta kuskil Peruu ranni-

---

¹ Well (inglise k.; l.: uéll) — noh, hea küll. Tõlk.

kul. Ning meie käsutuses oli kolm kuud, aga mitte ühtki Aladdini imelampi.

Sideosakonna soovituskiri kaasas, lendasime New Yorki Columbia ülikooli professori Behre jutule, kes oli Sõjaministeeriumi Geograafilise Uurimise Komitee ülem ja vajutas neile nuppudele, mis lõpuks tõid Hermanile kõik teaduslikeks mõõtmisteks tarvilikud väärtuslikud instrumendid ja aparaadid.

Siis lendasime Washingtoni, et kõnelda admiral Gloveriga Mereväe Hüdrograafilisest Instituudist. Vana heasüdamlik merekaru kutsus kõik oma ohvitserid kokku, ning kui oli Hermanit ja mind esitlenud, näitas seinal olevale Vaikse ookeani kaardile:

«Need noored mehed kavatsevad korrigeerida meie hoovusekaarte. Aidake neid!»

Kui rattad edasi veeresid, kutsus ka inglaste kolonel Lumsden Briti sõjaväelises esinduses Washingtonis kokku koosoleku, et arutada meie tulevase probleeme ja väljavaateid ürituse edukaks lõpuleviimiseks. Saime rohkesti häid nõuandeid ja valimiku briti varustust, mis lennukil Inglismaalt kohale saadeti, et see parvesõidul läbi proovitaks. Briti tervishoiuülem soovitas agarasti mingit müstilist «haikalapulbrit». Kui haikala liiga pealetükkivaks muutub, tarvitsevat meil vaid paar näputäit seda pulbrit vette puistata ja hai laskvat kohe jalga.

«Sir¹,» küsisin viisakalt, «kas võime sellele pulbrile siis kindlad olla?»

«Well,» vastas inglane naeratades, «just seda tahaksime meiegi hea meelega teada saada!»

Kui aeg on kasin ja lennuk asendab rongi ning auto asendab jalgu, siis muutub rahatasku kiiresti õhukeks nagu kuivatatud leht herbaariumis. Kui mu Norrasse tagasisõidu pileti eest saadud raha oli otsas, läksime oma New Yorgi sõprade ja abimeeste poole, et rahaasjad joonde ajada. Seal ootasid meid üllatavad ja sünged probleemid. Rahandusülem lamas palavikus haigena voodis ja tema kaks kolleegi olid võimetud midagi ette võtma, kuni ta jälle jalule saab. Nad jäid

¹ Sir (inglise k.; l.: söör) — härra. Tõlk.

meie majanduslikule kokkuleppele küll kindlaks, kuid esialgu ei saanud nad midagi teha. Nad palusid meid reisi edasi lükata, kuid see palve oli muidugi asjatu, sest me ei saanud neid arvukaid rattaid enam seisma panna, mis juba täie hooga keerlesid. Nüüd pidime hoolitsema veel vaid selle eest, et me maha ei lenda; peatada või pidurdada oli juba hilja. Meie sõbrad ja kompanjonid olid nõus kogu koalitsiooni likvideerima, et saaksime vabad käed tegutseda kiiresti ja iseseisvalt, neist sõltumata.

Ja nii me siis seisimegi tänaval, taskutes tühjus.

«Detsember, jaanuar, veebruar,» lausus Herman.

«Ja hädakorral ka märts,» ütlesin mina, «aga siis peame tingimata teele asuma!»

Kui kõik muu oli ebamäärane, siis üks oli meile selge: meie reisel on kindel eesmärk ja me ei taha, et meid aetakse ühte patta akrobaatidega, kes tühjas vaadis sõidavad alla Niagaara kosest või seitseteist ööpäeva istuvad lipuvarda nupu otsas.

«Närimiskummi või kooka-koolaga me ennast ei seo,» ütles Herman.

Ja selles olime täiesti ühel nõul.

Norra kroone oleksime võinud hankida, kuid sellel poolel Atlandi ookeani, kus meie olime, ei suutnud need probleeme lahendada. Oleksime võinud taotleda toetust teaduslikust fondist, kuid vaevalt oleks see nõustunud oma nime siduma vaieldava teooriaga, mille tõestamiseks me just tahtsimegi parvel välja sõita. Jõudsime peatselt otsusele, et ei ajakirjandus ega üksikud metseenid julge paigutada raha üritusse, mida nad ise ja ka kõik kindlustusseltsid peavad enesetapmiseks; kui aga elusalt ja tervelt tagasi jõuame, siis on teine asi.

Olukord näis üsna lootusetuna ja hulk päevi ei näinud me mingit päästvat randa. Siis ilmus kolonel Munthe-Kaas taas areenile.

«Kas teil on raskusi, poisid?» küsis ta. «Siin on teile alguseks tšekk. Võite ta mulle tasuda, kui Lõunamere saartelt tagasi jõuate.»

Kolonel tõmbas veel mitu meest endaga kaasa ja varsti olid need eraviisilised laenud selleks küllalda-

sed, et võisime ilma agentide või teiste abita oma ettevalmistusi jätkata. Oli tarvis lennata Lõuna-Ameerikasse ja asuda parve ehitama.

Vanasti ehitati Peruu parvi balsapuust, mis kuivana on korgist kergem. Balsapuid Peruu kasvab, kuid ainult Andide aheliku kõrgete mägede taga; seepärast sõitsid inkade aja argonaudid piki rannikut Ekuadori, kus nad raiusid endale hiiglaslikke balsapuid otse Vaikse ookeani rannikult. Meie kavatsesime teha sedasama.

Meie päevil põrkab reisija hoopis teistele probleemidele kui inkade ajal. Oleme osanud soetada endale autod, lennukid ja reisibürood, aga et reisimist mitte liiga hõlpsaks teha, selleks oleme leiutanud ka tõkkesid, mida nimetame riigipiirideks, ühes vasknõopidega ehitatud väljaviskajatega, kes kahtlevad su ident-suses, tuhnivad läbi su pagaasi ja piinavad sind kõiksugu tembeldatud formularidega, kui sul üldse nii palju õnne ongi, et üle piiri pääsed. Hirm sääraсте vasknõopidega meeste ees oligi põhjuseks, et meil ei olnud julgust Lõuna-Ameerikas niisama lihtsalt igasuguste kummaliste esemetega täidetud kastide ja kohvritega lennukist välja astuda, kübarat kergitada ja vigases hispaania keeles viisakalt sissepääsuluba küsida, et sealt parvega ära sõita. Satuksime kindlasti vangikongi.

«Jah,» ütles Herman. «Meil peab olema ametlik soovituskiri.»

Üks meie sõpru likvideeritud triumviraadist oli ajalehe-kirjasaatjaks Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni juures ja viis meid autoga sinna. Saime väga imponeeriva mulje, kui astusime suurde koosolekusaali, kus kõigi rahvaste esindajad istusid külge külge kõrval ja kuulasid vaikides mustajuukselise venelase kõnevoolu hiiglasuure maailmakaardi ees, mis kaunistas tagaseina.

Meie kirjasaatjast sõbral õnnestus ühel vaikselt hetkel üht Peruu delegaati ja hiljem üht Ekuadori esindajat kätte saada. Vestibüüli pehmel nahkdiivanil kuulasid need innukalt meie plaani sõita üle ookeani eesmärgiga toetada teooriat, et vanad kultuurrahvad nende endi kodumaalt olid esimesed, kes jõudsid Vaikse ookeani saartele. Mõlemad lubasid informeerida oma

valitsust ja garanteerisid meile tõhusat toetust, kui nende kodumaale jõuame. Kuulda saades, et oleme tema kaasmaalased, tuli eesruumist läbiminev Trygve Lie¹ meie juurde, ja keegi pani talle ette meiega parvel kaasa sõita. Kuid temal on kuivalgi maal laineid küllalt. ÜRO peasekretäri asetäitja dr. Benjamin Cohen Tšiilist oli ise tuntud amatöör-arheoloog ja andis mulle kirja Peruu presidendile, kes olevat tema isiklik sõber. Saalis saime kokku ka Norra suursaadiku Wilhelm Morgenstjernega, kes siitpeale osutas ekspeditsioonile hindamatut toetust.

Siis ostsime kaks piletit ja lendasime Lõuna-Ameerikasse. Kui neli võimsat mootorit üksteise järel müri-
sema hakkasid, vajusime sügavais tugitoolides puru-
väsinult seljakile. Tundsime sõnulsetamatut kergendust, et nüüd on programmi esimene faas seljataga ja tee läheb avantüürile otse vastu.

---

¹ Norralane Trygve Lie (l.: trügve lii) oli tol ajal Uhinunud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär. *Tõlk.*

LÕUNA-AMEERIKASSE

Maandume ekvaatori juures. Balsa-
probleemid. Lennukil Quitosse. Peade
kütid ja «bandidos». Villisega üle
Andide. Džunglisügavuses. Quivedos.
Raiume balsapuid. Parvel Palenque
jõe mööda alla. Ahvatlev sõjasadam.
Limas mereministeeriumis. Peruu presi-
dendi juures. Tuleb Danielsson. Jälle
Washingtoni. Kaksteist kilo kirju. Her-
mani tuleristsed. Ehitame sõjasadamas
parve. Hoiatused. Enne starti. «Kon-
Tiki» ristimine. Jumalaga, Lõuna-
Ameerika!

Ekvaatorist üle lennates hakkas lennuk läbi piim-
valge pilvekihi, mis seni pimestava lumelagendikuna
meie all päikesekiirtes oli sätendanud, libamisi alla-
poole laskuma. Villataolised udukoonlad liibusid
vastu aknaid, hajusid siis ja jäid pilvedena meie
kohale hõljuma, ning meie alt libises mööda lainetava,
lokkava džungli lõpmata roheline katus. Lendasime
Lõuna-Ameerika vabariigi Ekuadori kohal ja maandu-
sime troopilises sadamalinnas Guayaquilis.

Veel eile nii vajalikud kuub, vest ja talvepalitu käel,
ronisime lennukist alla väljas valitsevasse triiphoon-
leitsakusse, keset vatravaid, troopilises riietuses lõuna-
maalasi, ning tundsiime, kuidas särk märja paberina
selja külge kleepub. Tolli- ja immigratsiooniametnikud

haarasid meid oma embusse ning kandsid peaaegu kätel autosse, mis sõidutas meid linna parimasse, ainsasse korralikku hotelli, kus kähku otsisime üles teine teise vanni ja heitsime pikali külmaveekraani alla.

Olime saabunud maale, kus kasvab balsapuu, ja tahtsime parve ehitamiseks palke osta.

Esimene päev kulus rahasüsteemiga tutvumisele; ühtlasi õppisime ka sel määral hispaania keelt, et ära eksides oskaksime küsida, kuidas hotelli tagasi pääseb.

Teisel päeval riskeerisime juba vannist järjest kaugemale ja kaugemale minna, ning kui Herman oli rahuldanud oma lapsepõlve-igatsuse puudutada ehtsat palmi omaenda käega ja mina olin end puuvilja täis parkinud, otsustasime asuda balsapuude ostmisele.

Seda oli aga kahjuks kergem öelda kui teha. Balsat võisime osta muidugi nii palju kui tahtsime, aga mitte tervete palkide näol, nagu meil vaja oli. Need päevad olid möödas, mil balsapuud veel siin all rannikul kasvasid. Viimane sõda oli neile lõpu teinud, neid oli tuhandete viisi maha raiutud ja laevadega lennukitehastele saadetud, sest balsapuu on ju haruldaselt urbne ja kerge. Saime teada, et sisemaa džungel on veel ainus koht, kus suuri balsapuid kasvab.

«Eks peame siis sinna minema ja ise neid endale raiuma,» ütlesime meie.

«Võimatu,» seletasid autoriteetsed isikud. «Äsja algas vihmaaeg ja kõik teed džunglisse on liigvee ning sügava pori tõttu läbipääsmatud. Kui balsapalke tahate saada, tuleb teil poole aasta pärast siia Ekuadori tagasi tulla, siis on vihmaaeg möödas ja teed sisemaale tahtenud.»

Oma hädas otsisime üles don Gustavo von Buchwaldi, Ekuadori balsakuninga. Herman rullis tema ees lahti parve plaani, kuhu olid märgitud meile vajalike palkide mõõtmed. Väike kuivetanud balsakuningas kahmas agaralt telefonitoru ja saatis oma agendid otsima. Igast saeveskist leidsid need planke ja kergeid laudu ning üksikuid palgijuppe, kuid mitte ühtki palki, mida meie oleksime saanud kasutada. Don Gustavo enda laos oli küll kaks suurt purukuiva palki, aga nen-

dega ei oleks me kuigi kaugemale jõudnud. Oli selge, et otsimine on asjatu.

«Mul on vend, kel on suur balsaistandus,» ütles don Gustavo. «Tema nimi on don Federico ja ta elab Quivedos, väikeses džunglikülas sisemaal. Ta võib muretseda teile kõik, mis vajate, niipea kui vihmaaeg on möödas ja me saame temaga ühendusse astuda. Praegu on see võimatu, sest sisemaa džunglis sajab vihma.»

Ja mille kohta don Gustavo ütles, et see on võimatu, seda pidasid ka kõik teised Ekuadori balsatundjad võimatuks. Nõnda istusime siis Guayaquilis ilma palkideta, millest parve ehitada, ja ilma et meil oleks võimalik olnud enne mitme kuu möödumist — kuid siis oleks see juba niikuinii liiga hilja olnud — ise neid raiuma minna.

«Aeg on kasin,» lausus Herman.

«Ja balsat peame saama,» ütlesin mina. «Parv peab olema täpne koopia, muidu ei ole mingit garantiid, et eluga pääseme.»

Väike hotellist saadud koolikaart rohelise džungli, pruunide mägede ja punaste sõõridega tähistatud asulatega näitas, et džungel ulatub Vaiksest ookeanist otse täevakõrguste Andide jalamini. Mulle tuli idee. Praegu on ilmselt võimatu rannikult läbi džungli Quivedosse balsapuude juurde pääseda, aga kui katsuksime pääseda nende juurde sisemaa poolt, laskudes Andide lageda aheliku lumistelt tippudelt otse džunglisse? See oli ainus võimalus, mida nägime.

Lennuväljal seisis väike kaubalennuk, kes oli nõus meid viima Quitosse, selle kummalise maa pealinna, mis asub Andide kõrglaval, kolm tuhat meetrit üle merepinna. Kastide ja mööblite vahelt vilksatasid meie silme ees roheline džungel ja sillerdavad jõed, enne kui pilvedesse kadusime. Kui me sealt jälle välja tulime, varjas madalikku meie all ääretu merena rulluv aur. Eespool helesinise taeva taustal aga kerkisid udumerest kõledad mäenõlvad ja paljad kaljumüürid.

Lennuk tõusis nagu nähtamatul kõisteel mööda mäekülge kõrgemale, otse üles, ja varsti laiusid lennuki kõrval sätendavad lumeväljad, olgugi et ekvaator oli nägemisulatuses. Siis liuglesime kaljumägede vahelt

lopsaka kevadrohelise kõrgmäestikuplatoo kohal allapoole ja maandusime maailma kõige omapärasema pealinna lähedal.

Quito saja viiekümne tuhandest elanikust on enamik puhastverd või segaverd mägiindiaanlased, sest Quito oli nende esivanemate pealinn juba ammu enne seda, kui Kolumbus ja meie rass Ameerikast midagi teadsidki. Linnale on pitseri vajutanud igivanad kloostrid oma hindamatute kunstiaaretega ja muud hunnitud hispaania ajast pärit ehitused, mis kõrguvad indiaanlaste madalate, päikese käes kuivatatud saviplokkidest ehitatud majade katuste kohal. Savimüüride vahel lookleb kitsaste tänavate labürint, kust leidsime punasetahnilistes rüüdes ja suurte omatehtud kübaratega mägiindiaanlaste kihava elu. Mõned olid koormakandjate eeslitega teel turule, teised aga istusid kägarasse tõmbunult seinte ääres ja tukkusid kõrvetavas päikesepaistes. Aeglaselt liikudes ning lakkamatult tortsutades õnnestus üksikutel autodel, milles istusid troopilises riietuses hispaania päritoluga aristokraadid, neis kitsastes tänavates endale laste, eeslite ja paljajalgsete indiaanlaste vahelt teed läbi rajada. Õhk siin ülal kõrgplatool oli kristallselge ja niivõrd läbipaistev, et mäed meie ümber näisid kuuluvat otse tänavapilti ja aitasid tekitada muljet, nagu oleksime ida pool päikest ja lääne pool kuud¹.

Meie sõber kaubalennukilt, Jorge, hüüdnimega «hull piloot», kuulus ühte Quito vanasse hispaania suguvõssa. Ta paigutas meid vanamoelisse ja naljakasse võõrastemajja korterisse ning jooksis seejärel vahel koos meiega, vahel ilma meieta ringi, otsides kedagi, kes oleks nõus meid üle mägede alla džunglisse — Quivedosse küütima. Õhtul kohtusime ühes vanas hispaania kohvikus, kuhu Jorge tõi ainult halbu uudiseid. Quivedosse mineku mõte tulevat meil küll peast välja heita. Polevat võimalik leida ei inimest ega sõidukit, kes oleks nõus meid üle mägede viima, liiati veel alla džunglisse, kus vihm on juba alanud ja ähvardab kallaletungioht, kui porri kinni jääme. Alles mullu leitud Ekuadori ida-

¹ S. o. muinasjutumaal (ühe norra muinasjutu järgi). *Tõlk.*

osast kümnemeheline ameerika õliinseneride rühm, kes olnud surmatud mürgitatud nooltega. Seal olevat veel suurel hulgal metsaindiaanlasi, kes ihualasti džunglis ümber hulkuvat ja mürgitatud nooltega jahti pidavat.

«Mõned neist on peade kütid,» tähendas Jorge õõnsa häälega, kui nägi, et Herman biifsteeki külma rahuga ikka edasi vorbib, punast veini peale rüübates.

«Te arvate, et liialdan,» jätkas ta tasase häälega. «Kuid valjust keelust hoolimata on siin maal veel inimesi, kes elatuvad kuivatatud inimpeade müümisest. Seda on võimatu kontrollida, ja nõnda juhtub veel tänapäevgi, et džungliindiaanlased lõikavad oma vaenlastel teistest ümberhulkuvatest suguharudest pea otsast. Pealuu nad purustavad ja eemaldavad ning tühja peanaha täidavad tulikuuma liivaga, mistõttu kogu pea kuivab kokku ja muutub väiksemaks kui kassi pea, ilma et kaotaks oma kuju või näojooni. Säärased vaenlase kokkukuivanud pead olid kunagi kallihinnalised trofeed, praegu on nad aga haruldaseks salakaubaks. Vahetalitajad segavereliste indiaanlaste hulgast toimetavad need alla rannikule ülesostjate kätte, kes nad siis peadpööritava hinnaga turistidele edasi müüvad.»

Jorge vaatas meile võidurõõmsalt otsa. Oleks ta vaid teadnud, et samal päeval oli meid Hermaniga tõmmatud ühte väravaalusesse ja pakutud meile kaht säärast pead, hinnaga tuhat sukret tükk. Tänapäeval on niisugused pead sageli ahvipeadest tehtud võltsingud, kuid need kaks olid täiesti ehtsad, puhastverd indiaanlased, ja nii loomutruud, et iga vähimgi näojoon oli säilinud. Üks neist oli mehe, teine naise oma, mõlemad apelsinisuurused; naine oli tõesti ilus, kuigi vaid silmaripsmed ja pikad mustad juuksed olid säilitanud oma loomuliku suuruse. Sellele mõeldes käisid mul judinad üle selja, kuid avaldasin kahtlust, kas mägedest lääne pool peade kütte siiski on olemas.

«Kes seda teab,» ütles Jorge süngelt. «Aga mis sa ütleksid, kui su sõber äkki kaoks ja turule ilmuks tema pea miniatuuris? Kord juhtus mul selline lugu minu sõbraga,» lisas ta, vaadates mulle üksisilmi otsa.

«Räägi,» ütles Herman, aeglaselt ja ilma erilise mõnuta oma biifsteeki näsides.

Panin kahvli ettenägelikult kõrvale, ja Jorge hakkas jutustama. Kord elanud ta oma naisega väikeses üksildases asulas keset džunglit, kus ta pesnud kulda ja ostnud üles teiste kullaotsijate saaki. Neil olnud tol ajal pärismaalasest sõber, kes järjekindlalt käinud seal oma kulda toomas ja seda poekaupade vastu vahetamas. Ühel päeval tapetud sõber džunglis ära, aga Jorge saanud mõrtsuka kätte ja ähvardanud teda karistuseks maha lasta. Mõrtsukas aga olnud üks neist, keda kahtlustati kokkukuivanud inimpeade müümises, ja Jorge lubanud ta ellu jätta, kui ta pea jalamaid välja annab. Mõrtsukas toonudki kohe Jorge sõbra pea, mis olnud nüüd nii väike kui rusikas. Sõbra jällenägemine lõiganud Jorgele otse südamesse, sest sõber polnud sugugi muutunud, kui mitte arvestada seda, et ta pea nii kole väikeseks oli jäänud. Liigutatult viinud ta tillukese pea koju naise juurde kaasa. Pead nähes naine minestanud ja Jorge pidanud sõbra kohvrissi peitma. Džunglis aga olnud nii niiske, et pea kattunud rohelise hallituse tuustidega, seepärast pidanud Jorge ta aeg-ajalt kohvrissi välja võtma ja teda päikese käes kuivatama. Tavaliselt sidunud ta pea juukseidpidi pesunööri külge, ja seal ta siis kõlkunud, ning naine minestanud iga kord, kui ta pead näinud. Siis aga närinud hiir ühel päeval kohvrissi augu ja rikkunud sõbra täielikult ära. See kurvastanud Jorget väga ja kõigi tseremooniatega matnud ta oma sõbra tibatillukesse auku lennuväljal. «Sest kõigest hoolimata oli ta ju ikkagi inimolend,» lõpetas Jorge.

«Täna söögi eest,» ütlesin mina.

Kui me ööpimeduses koju läksime, tekkis minus eba-meeldiv tunne, kui nägin, et Hermani kübar on sügavale üle kõrvade vajunud. Kuid küllap ta oli selle vaid mägedest puhuva külma ööhinguse pärast sügavale pähe vajutanud.

Järgmisel päeval istusime oma peakonsuli Bryhni ja selle abikaasaga eukalüptipuude all nende suures hatisendas, mis asus linnast väljas. Bryhn arvas, et vaevalt võib meie kavatsetava džungliretke kestel Quivedosse meie kübaranumbrites mingit drastilist muudatust tulla, aga...! Just neis paikades, kuhu meie kavatse-

sime minna, tegutsevat röövlid. Ta tõi väljalõikeid kohalikest ajalehtedest, mis teatasid, et kui saabub kuivade ilmade periood, siis saadetakse välja väeosa, kes hävitab Quivedo ümbruses pesitsevad «bandidos». Praegu sinna minna oleks täielik hullumeelsus ja me ei saaks selleks retkeks mingil tingimusel ei teejuhti ega liiklusvahendit. Selle vestluse ajal silmasime Ameerika sõjaväelise esinduse villist, mis teel mööda kihutas, ja kohe oligi meil plaan valmis. Peakonsuli saatel läksime Ameerika saatkonda ja pääsesime isiklikult sõjaväeatašee jutule. See oli sõjaväelase kehahoiaku ja lõbusa olemisega, khakis ja ratsasaabastega noor mees, kes küsis naeratades, mispärast me Andide tippu oleme sattunud, kuna kohalikud ajalehed väidavad, et me pidavat parvel üle ookeani sõitma.

Seletasime, et parve palgid kasvavad alles Quivedo džunglis. Meie aga istume siin mandri katusel ega pääse neile ligi. Palusime sõjaväeatašeed anda meie käsutusse a) lennuk ja kaks langevarju või b) villis ühes ümbrust tundva juhiga.

Sõjaväeatašee jäi esmalt meie jultumuse pärast üsna keeletuks, siis aga vangutas lootusetult pead ja ütles, et all right: kuna me talle mingit kolmandat alternatiivi ei ole andnud, siis eelistavat ta valida viimase!

Veerand kuus järgmisel hommikul veeres meie võõrastemaja sissekäigu ette villis ning sealt kargas pimedas välja Ekuadori insenerivägede kapten ja kandis ette, et ta olevat saabunud meie käsutusse. Teda olevat kästud meid Quivedosse viia, olgu pori nii sügav kui tahes. Villis oli tungil täis bensiinipaake, sest teel, kust pidime läbi sõitma, ei olnud ei bensiinijaamu ega isegi autojälgi. «Bandido'de» kohta levitatud teadete tõttu oli meie uus sõber kapten Agurto Alexis Alvarez pusside ja laskeriistadega hambuni relvastatud. Meie aga olime tulnud sellele maale rahulikkude kavatsustega, kuub seljas ja kaelaside ees, osta all rannikul sularaha eest palke, ning kogu meie varustus villises koosnes konservikarpide kotist, kui mitte arvestada tarvitatud kaamerat ja kummalgi üht paari tugevaid khaki-pükse, mis me kiiruga osta olime saanud.

Peale selle oli peakonsul oma suure parabellumi koos rikkaliku laskemoonaga meile vägisi kaasa andnud, et saaksime hävitada igatüüpi, kes meile tee suleb. Ja siis vuhises villis läbi tühjade tänavate, kus kuu tontlikult paistis valgekslubjatud adoobseintele, kuni jõudsimelinnast välja ja hakkasime kõrglaval mööda head liivast teed peadpööritava kiirusega lõuna poole kihutama.

Mööda seljakut alla sõites oli kogu aeg hea tee, kuni Latakunga mägilani, kus indiaanlaste akendeta onnid olid kobaras valgekslubjatud kiriku ümber, mille ees väljakul kasvasid palmid. Siit pöördusime muulade teele, mis kord tõustes, kord vajudes lookles Andides üle mägede ja läbi orgude lääne poole. Olime sattunud maailma, millest me varem undki ei võinud näha. See oli mägiindiaanlaste pärismaa — ida pool päikest ja lääne pool kuud, väljaspool aega ja ruumi. Kogu matka kestel ei näinud me ei vankrit ega üldse mingit ratast. Teedel liikus ainult värvirikastes pontšodes karjuseid, kes ajasid enda ees korratute karjadena väarikaid kangete jalgadega laamasid; vahetevahel tuli mööda teed terveid indiaanlaste perekondi. Mees ise ratsutas tavaliselt ees muula seljas, kuna väikest kasvu naine sibas kogu oma lastekarjaga järel, kõigil suured kübarad peas, kõige väiksem puntrasse mässitult seljas. Ja nõnda sibades ketras naine näppudega kogu aeg villa. Nende järel lonkisid rahulikult eeslid ja muulad, seljakoormaks oksad, pilliroog ja savinõud.

Mida kaugemale jõudsimel, seda vähem indiaanlasi oskas hispaania keelt, ja varsti oli Agurto keeleoskusest niisama vähe kasu kui meie endigi omast. Eemal mäenõlval puutus siin-seal silma hurtsikute kobaraid; savist hurtsikuid jäi järjest vähemaks, kuna üha rohkem võis näha sääraseid, mis olid tehtud kuivadest rohumätastest. Näis, nagu oleksid niihästi hurtsikud kui ka need pruunikspõlenud kipras inimesed päikese mõjul, mis Andide järsakute kohal lõõmas, otse maast välja kasvanud. Nad kuulusid kiviklibuga ülekülvatud nõlvakute ja mägilakarjamaadega niisama loomulikult ühte kui mägede rohigi. Mägiindiaanlased on varanduselt küll kehvad ja kasvult väikesed, aga neil on metsloomade visa vastupidavus ja loodusrahva ergas lapse-

Ule Andide balsa järele. Ameerika sõjaväeatašee villis 4000 meetri kõrgusel merepinnast. Mägi-indiaanlased koormat kandvate eeslitega, teed käies villa ketravad indiaanlannad ja laamade karjad olid ainsad elusolendid, keda kõrgmäestikus kohtasime.

meel, ning mida vähem nad said rääkida, seda rohkem võisid nad naerda. Kõikjal säras meile vastu naervaid, lumivalgete hammastega nägusid. Miski ei vihjanud sellele, et valge mees siin kandis ühegi šillingi oleks kaotanud või võitnud. Siin ei olnud ei reklaamsilte ega teetähiseid, ja kui tee äärde mõni plekktoos või paberitükk maha oleks visatud, oleks see kohe vajaliku majapidamistarbena üles korjatud.

Tee viis meid üles mööda päikesest kõrvetatud, põõsaste ja puudeta nõlvakuid, ning alla kõrbeliiva ja kaktustega kaetud orgudesse, kuni hakkasime ronima otse üles ja jõudsime päris mäe harjale, kus mägede tippude ümber laiusid lumeväljad ja puhus läbilõikavalt külm tuul. Me pidime vähendama kiirust, et mitte kangeks külmuda, kui autos särgiväel istusime ja džungli palavuse järele igatsesime. Järgmise teejupi otsinguil pidime sageli pikki distantse mägede vahel sõitma otse üle kiviklibu ja rohtunud nõlvakute. Kui aga jõudsime läänepoolse kaljumüüri juurde, kust Andide ahelik püstloodis alla madalmaale laskub, kulges muulatee allarippuvaisse kaljudesse raiutud terrasse mööda ning kõikjal meie ümber olid järsud kaljumüürid ja sügavad kuristikud. Jätsime end täielikult oma sõbra Agurto hooleks, kes näis rooli kohale kõssivajunult tukkuvat, aga siiski iga käänaku kohal kuristikust alati õigel ajal jõudis ära pöörata. Äkki lõi tugev tuuleil meile vastu. Olime jõudnud Andide aheliku viimse harja juurde, kust mägi laskus järkude kaupa alla džunglisse, mis oli põhjatus kuristikus 4000 meetri sügavuses meie all. Kuid me pääsesime peadpöörítavast vaatest sellele džunglimererele, sest niipea kui kuristiku äärele jõudsime, ümbritsesid meid tihedad pilverünkad, mis tõusid nagu aur nõiakatlast. Nüüd aga viis tee takistusteta alla sügaviku poole. Üha allapoole, järskude siksakkidega mööda kuristikke, nõlvakuid ja seljandikke, kuna õhk muutus niiskemaks ja soojemaks ning küllastus järjest rohkem raske, rammestava triiphoonehõnguga, mis kerkis alt džunglite maailmast.

Ja siis hakkas vihma sadama. Esmalt nõrgalt, seejärel aga nagu oavarrest, pekstes otsekui trummipulka-

dega vastu villist, ja varsti valgus šokolaadivett kõikjal meie ümber mööda kaljurinnakuid alla. Me pea-aegu ujusime ühes veega allapoole, eemale kuivadest mägiplatoodest meie selja taga, hoopis teise maailma, kus puutüved, kivid ja savised nõlvakud olid üleni kaetud pehme ning mahlaka sambla ja rohuga. Puude suured lehed rippusid varsti nagu vihmavarjud, kust nirises vett mäeveerudele. Siis jõudsime džunglipuude esimeste harvade eelpostideni, millelt raskete narmaste ja habemetena rippus alla samblaid ning väänkasve. Kõikjal vulises ja voolas. Kui nõlvakud lausemaks muutusid, kerkis meie ümber kohe džungel otsekui roheliste hiiglaste armee, kes neelas meie väikesse, mööda veega üleujutatud savist teed edasipladistava villise. Olime jõudnud džunglisse. Õhk oli niiske ja soe ning küllastatud taimede lõhnast.

Läks juba pimedaks, kui seljandikule käputäie palmilehtedega kaetud hüttide juurde jõudsime. Soojust vihmast üdini märjad, lahkusime villisest, et öö kuiva katuse all veeta. Kõik hammustavad putukad, kes meile seal selga tulid, uppusid järgmisel päeval vihmas. Villis täis banaane ja teisi lõunamaa puuvilju, jätkasime teekonda džunglis, sõites jälle allapoole, ikka allapoole ja allapoole, ehkki arvasime, et juba ammugi oleme all kuristiku põhjas. Muda ja pori läks sügavamaks, kuid see meid ei peatanud, ja röövlitest polnud kihku ega kahku.

Alles siis, kui lai sogase veega jõgi, mis oma voogusid läbi džungli allapoole veeretab, meile tee sulges, peatus villis. Olime kinni nagu pigis ega pääsenud mööda jõe kallast ei üles- ega allapoole. Eemal legendikul seisis väike hütt, mille juures mõned segavere lised indiaanlased venitasid leopardinahka, paigutades seda päikesepoolsele seinale, kuna penid ja kanad solistasid ringi ja mõnulesid kakaoubade hunnikul, mis päikesse kätte kuivama oli puistatud. Kui villis läbi pori vaevaliselt lähenes, algas legendikul sagimine, ja need, kes hispaania keelt oskasid, seletasid, et see olivat Palenque jõgi ja et Quivedo olivat teisel pool jõge. Silda siin ei olevat ning jõgi olevat käre da vooluga ja sügav, aga nemad olevat valmis meid ja villist parvel

üle viima. See imevärk oli all kalda ääres. Käsivarre- ja reiejämedused kõverad palgid olid taimekiudude ja bambuse abil kokku seotud hõredaks parveks, mis oli kaks korda pikem ja laiem kui villis. Plangujupp iga ratta all ja süda saapasääres, ajasime villise sellele palkidest meisterdatud riistapuule, ja olgugi et enamik palke vajus sogase vee alla, kandsid nad siiski villist ja meid ning nelja poolalasti šokolaadikarva meest, kes pikkade roigastega meid kaldast eemale tõukasid.

«Balsa?» küsisime Hermaniga nagu ühest suust.

«Balsa,» noogutas üks meestest ja tonksas jalaga ilma igasuguse aukartuseta vastu palki.

Voolus haaras meid kaasa ja kandis jõge mööda allapoole, mehed aga tõukasid parajas kohas oma ritvadega, hoides parve nii, et see liikus pikkamisi põiki üle voolu vaiksemasse vette teise kalda pool. See oli meie esimene tutvus balsapuuga ja meie esimene sõit balsapuust parvel. Teisel kaldal saime parve õnnelikult randa ja sõitsime oma autoga pidulikult Quivedosse. Kaks rida tõrvaga immutatud puumaju, liikumatud raisakullid palmikatusel, moodustasid midagi tänava- taolist, ja see oligi kogu küla. Elanikud jätsid kõik, mis neil käes oli, sinnapaika, ja musti ning pruune lapsi ja täiskasvanuid näis otse pudenevat nii ustest kui akendest. Käratseva ja ähvardava karjana tulid nad villisele vastu. Nad asusid rüsinale auto ümber, ronisid selle katusele ja pugesisid selle alla. Kuna meie oma maisest varast kõvasti kinni hoidsime, püüdis Agurto meeletult rooliga manööverdada. Siis läks üks kumm tühjaks ja villis vajus üht nurka pidi. Olime Quivedosse päralt jõudnud ja pidime tervituspigistusega paratamatult leppima.

Don Federico istandus oli siit veel tükk maad piki jõge allapoole. Kui villis Agurto, Hermani ja minuga mangopuude vahelt kulgevat teerada mööda õue jõudis, tuli see vana kõhetu džunglielanik oma vennapoja Angeloga, noorukiga, kes ühes temaga siin kõnnumaal elas, pooljoostes meile vastu. Andsime üle tervituse don Gustavolt, ja varsti seisis villis õues üksinda, kuna uus troopiline vihmavaling hakkas üle džungli voolama. Don Federico bangalos algas pidu; pörsad ja

kanapojad särisesid lahtisel tulel, kuna meie lõunamaa puuviljaga ülekuhjatud vaagna ümber istusime ja oma asja ära rääkisime. Mööda nõlvakut allavoolav džungli-vihm saatis läbi võrkudega kaetud akende sisse sooje, magusaid lille- ja savilõhna hoovusi.

Don Federico oli muutunud elavaks kui poisike. Jah, balsapuust parvedest teadnud ta juba siis, kui oli alles küünrapikkune poisike. Viiskümmend aastat tagasi, kui ta all rannikul elas, purjetanud Peruu indiaanlased ikka veel suurte balsapuust parvedega piki rannikut Guayaquili kalu müütama. Vahel toonud nad keset parve asetsevas bambushütiis paar tonni kuivatatud kalu, peale selle olnud neil parvel kaasas nii naised ja lapsed kui ka koerad ja kanad. Nii suuri balsapuid, nagu nemad oma parvede ehitamiseks tarvitanud, olevat nüüd vihmaga küll raske leida, sest liigvee ja pori tõttu polevat balsaistandusele ülal metsas isegi ratsa enam võimalik ligi pääseda. Kuid don Federico tahtvat teha kõik, mis suudab. Võib-olla kasvab bangalo lähedal metsikult veel üksikuid balsapuid, ja meil ei ole ju palju tarviski.

Vastu õhtut lakkas mõneks ajaks vihmasadu ja me tegime väikese ringkäigu bangalo ümber kasvavate mangopuude all. Siin rippus don Federicol kõiki maailma metsorhideede liike okstelt alla, lillepottideks poollikud kookospähklikoored. Vastupidi kultiveeritud orhideedele levitasid need haruldased taimed hurmavat lõhna ja Herman kummardus üht neist nuusutama, kui äkki lehestikust tema kohal ilmus midagi angerjana pikka, kitsast ja läikivat. Välkkiire piitsahoop Angelolt, ja vingerdav uss kukkus alla. Järgmisel hetkel litsuti ta pea haralise kepiga vastu maad ja purustati.

«Mortal¹,» lausus Angelo, paljastades mao kaks konksutaolist mürgihammast, et näidata, mis ta sellega öelda tahab.

Meile näis, nagu näeksime kõikjal lehestikus luuramas mürgiseid madusid, ja me tõttasime majja, Angelo trofee elutuna kepi otsas rippumas. Herman asus seda

¹ Mortal (hispaania k.; l.: mortaal) — surmav. Tõlk.

rohelist koletist nülgima, kuna don Federico jutustas tõelisi tondilugusid mürgistest madudest ja taldrikujämmedustest boamadudest, kui äkki märkasime seinal kahe hiiglasuure skorpioni varju, kes meenutasid tõelisi merivähke. Nad tormasid teineteise kallale ja vehklesid võitluses elu eest sõrgadega, ajades mõlemad püsti tagaosa, kus kõver mürginõel saba otsas oli valmis surmavaks pisteks. See oli jube vaatepilt, ja alles siis, kui keegi meist petrooleumilampi nihutas, nägime, et lamp oli heitnud seinale ebaloomulikult suure hiiglavarju kahest täiesti tavalisest, keskmise sõrme suuruses skorpionist, kes kummuti serval võitlesid.

«Jätke nad rahule,» naeris don Federico. «Üks tapab teise, ja seda, kes ellu jääb, on meil majas prussakate vastu tarvis. Hoolitsege ainult selle eest, et teil voodi sääsevõrguga hästi kaitstud oleks, ja raputage oma riideid, enne kui nad selga panete, siis on teie julgeolek garanteeritud. Mina olen skorpionide käest palju kordi hammustada saanud ega ole veel surnud,» naeris vanamees.

Magasin hästi, ja ainult siis, kui sisalik või nahkhiir mu peatsis liiga rahunult piiksuma ning sibama hakkas, ärkasin vahetevahel, mõeldes mürgistele roomajatele.

Järgmisel hommikul tõusime vara, et balsapuude jähile minna.

«Igaks juhuks tuleb riideid raputada,» ütles Agurto, ning seejuures kukkus tema särgi varrukast skorpion ja lipsas põrandaprao vahele.

Kohe pärast päikesetõusu saatis don Federico oma mehed ratsa hobustel igasse külge otsima, kas teeradade läheduses ei ole balsapuid, millele oleks võimalik ligi pääseda. Meie oma salk koosnes don Federicost, Hermanist ja minust; jõudsimme varsti lagendikule, kus don Federico teada üks vana puuhiiglane pidi kasvama. See kütündis kõrgele üle teiste ümbruses kasvavate puude ja oli läbimõõdult oma kolm jalga. Polüneesia tava järgi ristisime puu ära, enne kui teda puudutasime, andes talle ühe ameerika päritoluga polüneesia jumaluse järgi nimeks Ku. Siis keerutasin kirvest ja põrutasin selle balsapuu tüvesse, nii et kogu mets kaikus. Kuid raiuda mahlakat balsat oli seesama,

mis nüri kirvega korki raiuda; kirves pörkas sõna tõsisel mõttes tagasi, ja ma ei olnud veel kuigi palju kirvest keerutanudki, kui pidin ta juba Hermanile loovutama. Nõnda rändas kirves käest kätte, ning laastud lendasid ja džungli palavuses voolas higi.

Päeva lõpul seisis «Ku» nagu kukk ühel jalal ja vabises kirvelöökide all. Varsti lõi ta kõikumata ja prantsatas raskelt teda ümbritsevaile puudele, kiskudes kukkumisel kaasa suuri oksid ja väikesi puid. Laasisime hiiglaste ära ja hakkasime teda indiaanlaste kombel siksakkidena koorima, kui Herman äkki kirve lahti laskis ja nagu polüneesia sõjatantsus kekslema hakkas, käega reiest kinni hoides. Ta püüsis äärest kukkuda välja läikiv sipelgas, suur nagu skorpion, pikk mürginõel tagumikul. Tal pidi merivähi sõra kõvadune koorik olema, sest teda oli peaaegu võimatu jalaga vastu maad surnuks taguda.

«Kongo,» seletas don Federico kahetsevalt. «See väike raibe on hullem kui skorpion, aga ohtlik ta tervele mehele ei ole.»

Hermanil jalg valutab ja oli kange mitu päeva, kuid see ei takistanud teda siiski ühes meiega hobuse seljas mööda džungli teeradu uute balsahiiglaste jahil ümber kihutamast. Aeg-ajalt kostis kuskilt põlismetsast riginat ja raginat ning tumedat prantsatust. Don Federico noogutas rahulolevalt: tema segaverelised indiaanlased olid jällegi ühe balsahiiglase parve jaoks maha sirutanud. Ning nädala pärast olid Ku'le lisandunud Kane, Kama, Ilo, Mauri, Ra, Rangi, Papa, Taranga, Kura, Kukara ja Hiti, kokku kaksteistkümmend vägevast balsahiiglast, kõik ristitud polüneesia legendaarsete vägilaste auks, kelle nimed kunagi koos Tikiga Peruust üle ookeani olevat viidud. Mahlast läikivad tüved veeti džunglist välja, esmalt hobustega ja viimase osa maast don Federico traktoriga, mis tiris nad bangalo ette jõe kaldale.

Mahla täis palgid ei olnud kaugelki nii kerged kui kork. Igaüks neist kaalus kindlasti tonni ja me ootasime suure põnevusega, mil saame näha, kuidas nad vees ujuvad. Veeretamise nad ükshaaval lauge kalda

veerele, kus sidusime iga palgi sitkete väänkasvudega otsapidi kinni, et vool neid ära ei viiks, kui nad vette laseme. Siis veeretasime nad üksteise järel kaldalt jõkke, nii et vesi kõrgele pritsis. Nad keerasid end vees ümber ja jäid ujuma, ligikaudu niisama palju pealpool kui allpool veepinda, ega liikunudki, kui neil balansseerida katsusime. Sitkete liaanide abil, mis džunglipuude võradelt alla ripnesid, sidusime palgid kaheks ajutiseks parveks kokku, nii et üks jäi teise taha sleppi. Siis laadisime parvedele nii palju bambust ja liaane, kui arvasime hiljem tarvis minevat, ning asusime Hermaniga parvele. Meiega olid kaks mingit müstilist segatõugu meest, kellega meil ühtki ühist keelt ei olnud.

Kui kinnitusköied läbi raiusime, haarasid mässavad vood meid kaasa ja kandsid kiiresti jõge mööda alla. Viimane, mida me esimese käänaku taha kadudes uduvihmas veel nägime, oli see, et meie toredad sõbrad ikka veel seisid jõkkeulatuval kaldanukil bangalo ees ja lehvitasid meile järele. Siis pugesime vihma eest väikesesse värsketest banaanilehtedest varjendisse ja jätsime tüürimisprobleemid mõlema pruuni asjatundja hooleks, kellest üks oli asunud vööri, teine ahtrisse, kummalgi tohutu mõla käes. Kergelt, nagu mängeldes, hoidsid nad parve kõige käreamas voolus, ja me tant-sisklesime jõest alla, laveerides vette vajunud puude ja leetseljakute vahel.

Džungel seisis tiheda müürina mõlemal pool kaldal ning meie möödudes vuhises paksust lehestikust välja papagoisid ja muid värvika sulestikuga linde. Paar korda viskus alligaator meie lähenemisel jõkke ja muutus sogases vees nähtamatuks. Varsti aga silmasime palju tähelepanuväärsemat koletist. See oli iguaan ehk hiiglasialik, suur nagu krokodill, kuid tohutu kurgu-aluse ja sakilise turjaga. Ta tukkus lösakil kaldasavis, nagu oleks ta maganud siin juba ürgajast saadik, ega liigutanudki, kui me mööda libisesime. Roolimehed andsid märku, et me ei tulistaks. Veidi aja pärast nägime väiksemat, meetripikkust eksemplari. See pages eemale mööda jämedat oksa, mis parve kohal rippus. Ta jooksis vaid nii kaugele, kuni tundis end kindlas kohas ole-

Ekvadori džunglist leidsime balsapuid. Raiusime suurimad neist maha ja koorisime nad indiaanlaste kombel. Palgiparvel elades sõitsime bambuselastiga mööda Palenque jõge Vaiksesse ookeani.

vat, ja jäi siis sinna lesima, sätendades siniselt ning roheliselt ja jõllitades meile otsa oma külmade maosilmadega. Hiljem möödusime sõnajalgadega kaetud künkast, mille tipul nägime suurimat neist kõigist. Rind ja pea püsti, paistis ta taeva taustal liikumatuna nagu sakilise turjaga, kivisse raiutud hiina draakoni siluett. Ta ei pööranud peadki, kui me kaares temast ja künkast möödusime ning džunglisse kadusime.

Kaugemal allpool tundsimme suitsulõhna ja möödusime mitmest õlgkatusega hurtsikust, mis asetsesid raiesmikel piki jõekallast. Pahaendelised invidiidid, indiaanlaste, neegrite ja hispaanlaste sünge segu, jälgisid meid kaldalt terava tähelepanuga. Nende paadid — puutüvedest õõnestatud kanuud — olid kaldale tõmmatud.

Söögiaegadel asendasime oma sõpru tüürmõladel, kui need väikesel, märjale savile tehtud lõkkel kalu ja leivapuuvilja küpsetasid. Ka küpsetatud kanapojad, munad ja lõunamaa puuvili moodustasid osa meie toidusedelist parvel, mis iseennast ja meid toredas tempos läbi džungli ookeani poole kandis. Nüüd ei tähendanud see meile midagi, et kõik meie ümber oli veest üle ujutatud ja täis pori. Mida rohkem vett, seda kiiremini voolab jõgi!

Kui pimedus jõe le laskus, algas kallastel kõrvulukustav kontsert. Kärnkonnad ja konnad, rohutirtsud, kilgid ja moskiitod krooksusid, sirtsusid ja sumisesid pideva paljuhäälese koorina. Aeg-ajalt tungis läbi pimeduse metskassi läbilõikav kisa; vahetevahel võis kuulda ööröövlitest üleshirnutatud lindude paanilisi karjeid. Mõnikord nägime pärismaalaste onnist tuld vilkuvat ja kuulsime kära ning koerte haukumist, kui me ööpimeduses mööda liuglesime. Enamasti aga istusime üksnes džungliorkestrit kuulates ja tähti vaadeldes, kuni uni ja vihm meid lehtedest hütti ajasid, kus uinusime, püstol kabuuris laskevalmis.

Mida kaugemale jõge mööda alla jõudsimme, seda sagedamini võis näha onne ja pärismaalaste istandusi, ning varsti oli kaldail terveid külasid. Jõel liiklesid ainult puutüvedest õõnestatud kanuud, mida pikkade ritvadega edasi tõugati, ja vahel silmasime siin-seal ka

mõnda väikest roheliste banaanide kuhjadega lastitud balsapuust parve.

Seal, kus Palenque jõgi Rio Guayasse suubub, oli veeseis juba nii kõrge, et rataslaev pidas tihedat ühendust Vincesi ja all rannikul asetseva Guayaquili vahel. Kalli aja säästmiseks asusime Hermaniga rataslaevale, kus kumbki endale rippkoi võttis, ja sõitsime läbi tihedalt asustatud lauskmaa ranniku poole. Meie pruunid sõbrad pidid meile kahekesi palkidega järele parvetama.

Guayaquilis läksime teineteisest lahku. Herman jäi Rio Guayase suudmesse balsapalke vastu võtma, kui need jõge mööda sinna jõuavad. Siis pidi ta nad rannasõidulaevaga Peruuksse toimetama ja seal juhatama parve ehitamist ning hoolitsema, et sellest tuleks indiaanlaste muistsete veesõidukite täpne koopia. Mina sõitsin liinilennukiga lõuna poole — Peruu pealinna Limasse, et parve ehitamiseks sobiv koht leida.

Lennuk liugles suures kõrguses piki Vaikse ookeani rannikut, ühel pool Peruu lagedad mäed ja teisel pool sillerdav ookean sügaval meie all. Siit pidimegi oma parvega välja sõitma. Ülalt lennukist vaadates ei paistnud ookeanil lõppu olevatki. Taevas ja meri sulasid ühte mingil vaevalt märgataval piirjoonel kaugel, kaugel läänes, ja ma ei saanud lahti mõttest, et isegi selle silmapiiri taga kumerduvad veel sajad samasugused veeväljad ümber ühe viiendiku maakerast, enne kui jälle tuleb maa — Polüneesia. Katsusin mõttes end sellesse olukorda seada, milles oleme mõne nädala pärast, kui väikesel parvel täpikesena triivime selles sinavas ääretuses seal all, kuid ajasin selle mõtte ruttu peast, sest ta tekitas kõhus samasuguse piinava kõditunde nagu siis, kui oled valmis iga hetk langevarjuga alla hüppama.

Pärast Limasse saabumist sõitsin trammiga Callao sadamalinna otsima kohta, kus oleks võimalik parve ehitada. Pisut ringi vaadanud, nägin peagi, et kogu sadam on tulvil täis laevu, kraanasid ja laohooneid, ühes tollimaja, sadamakontorite ja kõigega, mis sinna juurde kuulub. Ja kuigi taamal oli lahtine rand, siis oli see suplejaid nii kubinal täis, et uudishimulikud

oleksid tassitud parve ja varustuse viimse kui killuni laiali, niipea kui selja oleksime pööranud. Callao on tänapäeval seitsme miljoni valge ja pruuni elanikuga maa tähtsaim sadam. Parvehitajaile olid ajad muutunud Peruus veelgi ebasoodsamaks kui Ekuadoras ja ma nägin ainult üht võimalust: pääseda nende taevakõrguste, sõjasadamat ümbritsevate betoonmüüride vahele, mille raudvärava ees relvastatud mereväelased vahti pidasid, vaadates ähvardava umbusuga mind ja teisi kõrvalisi isikuid, kes müüri äärest möödusid. Kui oleks võimalik sinna sisse pääseda, oleks meie julgeolek täielikult kindlustatud.

Washingtonis olin ma kokku saanud Peruu mereväeatašeega ja mul oli temalt kiri, mis võis mulle kasulik olla. Selle kirjaga läksin järgmisel päeval mereministeeriumi ja palusin, et mind lastaks mereminister Manuel Nieto jutule. Ta võttis mu vastu enne lõunat ministeeriumi elegantses ampiirsaalis, mis säras peeglistest ja kullatisest. Natukese aja pärast astus sisse paraadvormis mereminister, tugeva kehaehitusega lühikest kasvu ohvitser, sirge kui Napoleon, selge ja napi jutuga. Ta küsis, mida ma vajan, ja ma vastasin, et palun luba mereväe laevatehases parve ehitada.

«Noormees,» ütles minister, sõrmedega rahutult trummeldades. «Olete ukse asemel aknast sisse tulnud. Aitan teid meeeldi, kuid enne pean välisministrit korralduse saama, sest ma ei või välismaalasi niisama lihtsalt mereväe maa-alale lasta ja lubada neil laevatehast kasutada. Aga soovin teile edu, kui kirjalikult välisministeeriumi poole pöördute.»

Mõtlesin hirmuga paberitele, mis mööda asutusi ringi rändavad ja viimaks jäljetult kaovad. Õnnelikud olid Kon-Tiki karmid päevad, mil niisugust takistust, nagu kirjalik avaldus, ei tuntud!

Isiklikult välisministri juurde pääseda oli palju raskem. Norral Peruus saatkonda ei olnud ja meie abivalmis peakonsul Bahr ei oleks saanud mind seepärast aidata kaugemale kui vaid välisministeeriumi nõuniku juurde. Kartsin, et see mind sihile ei vii. Dr. Coheni kiri vabariigi presidendile oleks nüüd vahest võinud kasu tuua. Ning adjutantuuri kaudu palusin luba Tema

Ekstsellentsi Don José Bustamante y Rivero — Peruu presidendi — juurde audientsile pääseda. Mõne päeva pärast teatati mulle, et pean kell kaksteist lossis olema.

Lima on poole miljoni elanikuga moodne linn ja asub laialipillatult rohelisel tasandikul, mis laiub lageda kõrgmäestiku jalamil. Oma arhitektuuri ja samuti aedade ning puiestike poolest on ta kindlasti maailma ilusamaid pealinnu, nagu tükk moodsat, vana hispaania arhitektuuriga segatud Rivierat või Kaliforniat. Presidendi palee asetseb linna südames ja teda valvavad hoolsalt relvastatud, värvikates mundrites paraadpostid. Audients on Peruus tõsine asi ja vähesed on presidenti näinud mujal kui filmis. Läikivad padrunivööd üle õla, viisid sõdurid mu trepist üles ja sealt pika koridori lõppu, kus kolm erariides ametnikku kandsid mu nime raamatusse ja juhatasid mu siis läbi massiivse tammepuust ukse pika laua ja toolide ridadega sisustatud saali. Siin võttis mind vastu valgetes riietes mees, kes palus mind istuda, ja kadus siis ise kuhugi. Hetke pärast avanes suur uks ja mind viidi eelmisest veelgi toredamasse saali, kus mulle vastu tuli imposantse välimusega laitmatus vormis mees.

«President,» mõtlesin ma ja võtsin valveseisangu. Kuid ei. See kullaga ääristatud mundris mees pakkus mulle vanaaegset sirge seljatoega tooli ja kadus. Olin tooli serval istunud vaevalt ühe minuti, kui avanes veel üks uks ja teener palus mind sügava kummardusega suurde ning väga uhkesse kullatud ruumi, kus ka mööbel oli kullatud. Teener kadus niisama kiiresti, nagu oli ilmunudki, ning seal ma siis istusin ihuüksinda antiiksel sohval ja vaatasin läbi avatud uste pikka tühjade saalide rida. Oli nii vaikne, et võisin kuulda, kuidas keegi mitu saali kaugemal ettevaatlikult kõhatas. Siis lähenesid taktis sammud ja ma kargasin püsti ning tervitasin kõheldes imposantse välimusega, univormis meest. Kuid ei, seegi ei olnud veel president. Ent tema sõnadest taipasin niipalju, et president laseb teatada, et tal olevat praegu nõupidamine ministritega ja ta saavat kohe vabaks.

Kümme minutit hiljem katkestasid viimaks uued taktis sammud vaikuse ja nüüd tuli kullaga ehitud, aksel-

bantide ja epolettidega mees. Kargasin sohvalt kähku püsti ja tegin sügava kummarduse. Mees vastas veelgi sügavamale kummardusega, viis mu läbi mitme saali ja seejärel paksude vaipadega kaetud trepist üles. Siis jättis ta mu tibatillukesse ruumi, mille võtsid täielikult enda alla moodne nahktool ja sohva. Jällegi astus sisse keegi mees, väikest kasvu ja valgetes riietes, ning ma ootasin alistunult, kuhu ta kavatseb mind viia. Kuid ta ei viinud mind kuhugi, ainult tervitas lahkelt ja jäi seisma. See oligi president Bustamante y Rivero.

President oskas kaks korda rohkem inglise keelt kui mina hispaania keelt, nii et kui me teineteist olime tervitanud ja ta mulle märku andis istuda, oli meie ühine sõnavara ammendatud. Märkide ja žestide abil võib paljugi ära teha, aga mitte paluda luba Peruu sõjasadamasse pääsemiseks. Ainus asi, mida ma mõistsin, oli see, et president ei saa aru, mis ma räägin, ja see oli presidendile endale veelgi selgem, sest natukese aja pärast läks ta ära ja tuli tagasi õhuministriga. Õhuminister kindral Reveredo oli energiline ja sportlaslik lendurivormis mees, tiibadega märk rinnal. Ta rääkis oivaliselt ameerika aktsendiga inglise keelt.

Vabandasin, et on juhtunud arusaamatus, ja ütlesin, et ma ei tahtnud paluda luba pääseda lennuväljale, vaid sõjasadamasse. Kindral seletas naeratades, et ta olevat kutsutud vaid tõlgiks. Jupp-jupilt tõlgiti nüüd mu teooria presidendile, kes kuulas tähelepanelikult ja esitas kindral Reveredo kaudu asjalikke küsimusi. Lõpuks ta ütles:

«Kui see võimalik on, et peruulased Vaikse ookeani saared esimestena avastasid, siis on Peruu ka sellest ekspeditsioonist muidugi huvitatud. Kui me teie ka suks midagi teha saame, siis teatage sellest meile.»

Palusin, et meile antaks sõjasadamaks koht, kus saaksime parve ehitada, et meil võimaldataks pääseda mereväe töökodadesse, et meile antaks laoplatz ja soodustusi varustuse sisseveol, et meil lubataks kasutada kuivdokki ja tööde juures mereväepersonali abi, et saaksime laeva, mis meid rannast ära pukseeriks, kui teele asume.

«Mida ta palub?» küsis president kärsitult, nii et minagi aru sain.

«Mitte midagi tähtsat,» vastas Reveredo lühidalt, ning rahuldatult andis president peanoogutusega oma nõusoleku.

Enne kui kokkusaamine lõppes, lubas Reveredo, et välisminister saab veel samal päeval presidendi isikliku korralduse ja mereminister Nieto saab vabad käed anda meile kõike seda abi, mida olime palunud.

«Jumal kaitsku teid kõiki!» naeratas kindral pead vangutades. Adjutant astus sisse ja saatis mu ootava vahisõduri juurde.

Lima ajalehed tõid sel päeval sõnumi norra parveekspeditsioonist, mis Peruust pidi startima, kirjutades ühtlasi, et rootsi-soome teaduslik ekspeditsioon olewat lõpetanud oma uurimistööd džungliindiaanlaste hulgas Amazonase ümbruses. Kaks rootslast, kes sellest Amazonase ekspeditsioonist osa võtsid, sõitnud kanuuga mööda jõge Perusse ja saabunud äsja Limasse. Üks neist oli Bengt Danielsson Upsala ülikoolist, kes kavatsevat nüüd Peruu mägiindiaanlasi uurima hakata.

Lõikasin selle sõnumiku välja ja hakkasin hotellis parajasti Hermanile parve ehitusplatsi kohta kirja kirjutama, kui koputus uksele katkestas kirjutamise. Sisse astus pikk, päevitunud, troopikariietuses mees. Kui ta oma valge kiivri peast võttis, siis tundus, nagu oleks ta tulipunane habe ta näo ära põletanud ja juuksedki peas hõredaks kõrvetanud. See mees oli tulnud ürgmetsast, kuid tema õige koht oli ülikooli auditoriumis.

«Bengt Danielsson,» mõtlesin ma.

«Bengt Danielsson,» lausus mees end esitledes.

«Kindlasti on ta meie parvest kuulda saanud,» mõtlesin ma ja palusin teda istuda.

«Kuulsin äsja teie plaanidest parve kohta,» ütles rootslane.

«Ja nüüd tuli ta mu teooriat ümber lükkama, sest ta on etnoloog,» mõtlesin ma.

«Ja nüüd tulin ma küsima, kas ma ei saaks selle parvega kaasa sõita,» ütles rootslane ilma igasuguse sõjakuseta. «Olen huvitatud migratsiooniteooriast.»

Teadsin sellest mehest vaid seda, et ta on teadlane ja tuli otseteed metsikust džunglist. Aga kui ta on julge küllalt, et ainsa rootslasena viie norralase hulgas parvel merele minna, siis ei ole ta sugugi ara verrega. Ja isegi too imponeeriv habe ei suutnud varjata tema rahulikku olemust ning lõbusat meelt.

Bengt sai kuuendaks meie ekspeditsioonist osavõtjaks, sest see koht oli alles vaba. Ja ta oli meist ainuke, kes hispaania keelt rääkis.

Kui liinilennuk mõne päeva pärast mootorite mürinal piki rannikut põhja poole lendas, silmitsesin jällegi aukartusega ääretut sinist ookeani meie all. Tundus, nagu ripuks ja ujuks ta vabalt otse taevaalotuses. Varsti oleme kuuekesi nagu mikroobid tolmukübemele kokku pressitud seal all, kus on nii palju vett, et näib, nagu voolaks see üle silmapiiri. Me moodustame väikese omaette maailma keset avarat ookeani, saamata üksteisest kuigi palju samme eemalduda. Esiailgu aga oli meie vahel liikumisruumi igatahes küllalt. Herman istus palke oodates Ekuadoris. Knut Haugland ja Torstein Raaby olid lennukiga äsja New Yorgis maandunud. Erik Hesselberg asus Oslost Panamasse sõitval laeval. Mina ise olin lennukiga teel Washingtoni ja Bengt istus reisivalmina Limas hotellis, oodates teiste saabumist.

Ükski neist ei olnud varem teisi näinud ja kõik nad olid täiesti erinevat tüüpi. Seega peab parvel mööduma küll mitu nädalat, enne kui üksteist oma lugudega ära tüütame. Ohtlikumaks kui ükski tormipilv ühes madalrõhkkonna ja rajuilмага võib meile kujuneda psüühiline äike, kui kuus meest triivival parvel kuude viisi hunnikus koos peavad olema. Siis on hea nali sageli niisama tähtis kui päästevöö.

Washingtonis oli ikka veel kõle talvetuul ja külm. Oli veebruar, kui sinna tagasi jõudsin. Bjørn oli tõsiselt raadioprobleemi kallale asunud ning tal oli õnnestunud ameerika amatöörides parvelt saadetavate aruannete ja teadete kuulamiseks huvi äratada; Knut ja Torstein olid energiliselt ametis raadioside ettevalmistamisega, mis pidi toimuma osalt lühilainesaatjate, osalt salajaste sabotöörasaatjate abil, mida kasutati sõja

ajal. Oli tuhat asja, väikest ja suurt, millele tuli mõelda, kui tahtsime teostada kõik need plaanid, mis meil selleks reisiks olid.

Ning paberivirn arhiivis kasvas. Sõjaväelaste ja eraisikute kirjad valgel, kollasel ja sinisel paberil inglise, hispaania, prantsuse ja norra keeles. Meie praktilisel ajastul peab isegi parveretk paberitööstusele pool kuuske maksma minema. Seadused ja määrused sidusid meid käsist ja jalust ning järjekorras tuli kõik sõlmed lahti harutada.

«Võin vanduda, et meie kirjavahetus kaalub juba kümme kilo,» ütles Knut ühel päeval lootusetult, istudes kummargil kirjutusmasina taga.

«Kaksteistkümmend,» lausus Torstein kuivalt. «Kaalusin ära.»

Mu emal pidi olukorrast noil ettevalmistuste dramaatilistel päevadel selge kujutus olema, kui ta kirjutas: «... ja nüüd tahaksin vaid seda, et teaksin, et te kõik kuuekesi õnnelikult juba parvel olete!»

Siis tuli Limast kiirtelegramm. Murdlaine olevat Hermani kaasa haaranud ja raskete vigastuste ning nihestatud kaelaga maale paisanud. Ta olevat Limas haiglas ravimisel.

Kohe saatsime sinna lennukil Torstein Raaby ühes Gerd Voldiga, kes sõja ajal Linge poiste¹ Londoni sekretärina populaarseks oli saanud ja nüüd meid Washingtonis abistas. Nad leidsid Hermani paranevana eest, pärast seda kui ta pead kolmkümmend minutit rihma abil ülal oli hoitud, kuni arstid kaela atlaslülil paigaldasid. Röntgeniülesvõte näitas, et see kõige ülemine vaba kaelalüli oli mõranenud ja hoopis tagurpidi pöördunud. Herman oli tugev kui karu ning see päästis ta elu, ja sinine ning roheline, kange kaelaga ja reumahaige, oli ta peatselt tagasi mereväe arsenalis, kuhu ta balsapalgid kokku oli kogunud, ja asus seal tööle. Ta pidi mitmeks nädalaks arstliku järelevalve alla jääma ja oli kahtlane, kas ta saabki retkest osa võtta. Ise ei kahelnud ta selles hetkegi, hoolimata oma

---

¹ Linge poisid — üks norra vastupanuliikumise salku saksa okupatsiooni ajal. *Tõlk.*

kurvast kogemusest, kui ta Vaikse ookeaniga esimest korda rinna kokku pani.

Siis saabus Erik lennukil Panamast, Knut ja mina Washingtonist, ning seega olime kõik oma lähtekohas Limas koos.

All mereväe arsenalis seisid meie suured Quivedo metsast toodud balsapalgid. Jälleenägemine oli tõesti liigutav. Hiljuti raiutud ümmargused palgid, kollane bambus, pilliroog ja rohelised banaanilehed — kogu meie ehitusmaterjal — olid hunnikus ähvardavate, hallide allveelaevade ja miiniristlejate ridade vahel. Kuus valgenahalist põhjamaalast ja kakskümmend pruuni mereväelast, inkade veri soontes, viibutasid kirveid ja pikki matšeete-nuge, vedasid köisi ja sidusid sõlmi. Vahetevahel käis seal piinlikult korralikke, kullas ja sinises mereväeohvitsere, kes vaatlesid arusaamatuses neid kahvatuid välismaalasi ja nende vegetatiivseid materjale, mis äkki nende keskele otse arsenalid olid sigenenud.

Esimest korda pärast sadu aastaid ehitati nüüd Callao lahes jälle balsapuust parve. Kus rahvasuu teab rääkida, et ranniku indiaanlased õppinud seesugustel parvedel purjetama alles Kon-Tiki kadunud suguharult, seal teab ajalugu jutustada, et hiljem keelas meie oma rass ranniku indiaanlastel sääraсте parvede tarvitamise. Sest algeline ja nigel parv võib inimestele elu maksma minna. Inkade järglased on ajaga sammu pidanud: neil on pükstel viigid sees ja nad kannavad madrusekraed. Bambus ja balsa kuuluvad minevikku, siingi läheb elu edasi — soomuse ja terase suunas.

See ülimoodne arsenal oli meile võrratuks toeks. Bengt toimis tõlgina ja Herman töödejuhatajana, ning puusepa- ja purjetöökoda olid täielikult meie käsutuses, samuti saime varustuse jaoks oma kasutusse poole laohoonet ja väikese ujuksilla, kust palgid vette laskisime, kui ehitamine algas.

Valisime üheksa kõige jämedamat palki, pidades seda parve moodustamiseks küllaldaseks. Kõite kinnitamiseks, mis pidid palke omavahel ja kogu parve koos hoidma, raiusime puusse sügavad sooned. Kogu ehituse juures ei kasutanud me ühtki naela ega juppigi teras-

Ülal: «Kon-Tiki» ekspeditsioonist osavõtjad. Vasakult: Knut Haugland, Bengt Danielsson, autor, Erik Hesselberg, Torstein Raaby ja Herman Watzinger. All: «Kon-Tiki» ehitamine Peruu. Sidusime üheksa suurt balsapalki kanepikõitega kokku; kogu parve ehitamisel ei kasutanud me ühtki naela ega mingit muud metalli.

traati. Üheksa suurt palki lasksime esmalt lahtiselt üks-teise kõrvale vette, et nad seal vabalt keereldes saak-sid õige asendi võtta, enne kui nad kõvasti kinni seome. Kõige pikema palgi — neliteist meetrit pika — aseta-sime keskele ja see ulatus mõlemast otsast kaugele välja. Kummalegi poole paigutasime sümmeetriliselt järjest lühemaid ja lühemaid palke, nii et parve kül-jed said kümme meetrit pikad ja käil võttis lumesaha kuju. Parve püra olid palkide otsad ühetasa, välja arvatud kolm keskmist palki, mis ulatusid välja, moodustades aluse lühikesele ja jämedale balsapuust pa-kule, mille paigutasime sinna põiki ja milles olid tullipulgad pika tüürmõla jaoks. Kui need üheksa balsa-palki üksikute viie neljandiku tolli jämeduste kanepist otstega kõvasti kinni olid köidetud, sidusime põiki nende peale umbes meetriliste vahedega üheksa pee-nikest balsapalki. Sellega oli parve kere valmis, hooli-kalt kokku köidetud ligi kolmesaja eri suuruses köie-otsaga, millest igaüks oli varustatud soliidse sõlmega. Palkide peale tegime teki lõhastatud bambusetüvedest, sidudes need raamidena aluspalkide külge ja kattes pealt bambusvõsudest punutud lahtiste mattidega. Parve keskele, kuid rohkem ahtri poole, ehtasime bambusroogudest väikese avatud hüti, mille seinad põimisime bambusvõsudest ja katuse tegime bambus-varbadest, kattes need katusekividena üksteisele laotud nahkjate banaanilehtedega. Hüti ette püstita-sime kõrvu kaks masti. Need oli raiutud raudkõvast manglipuust ja seisid teineteise poole niimoodi längus, et saime nende otsad ristamisi kokku siduda. Suure nelinurkse raapurje kinnitasime poomi külge, mille sidusime kokku kahest bambusridvast, et talle kahe-kordne tugevus anda.

Üheksa suurt palki, mis meid üle ookeani pidid viima, raiusime eest teravaks, et nad hõlpsamini läbi vee libiseksid, ja võöri ümber sidusime otse veepin-nale üsna madalad pardapuud.

Mõnest juhuslikust kohast, kus palkide vahel oli suur pragu, toppisime viis jämedat männilauda püstloodis serviti parve alla vette. Nad asetsesid süsteemitult laiali ja ulatusid poolteise meetri pikkuselt vette, üks toll

paksud ja eesmisest servast ahtripoolse servani paar jalga laiad. Talbade ja kõite varal püsisid nad paigal ning täitsid tillukeste kiilude või triivlaudade ülesannet. Sellised triivlaudad olid tarvitusel kõigil inkade aja balsapuust parvedel juba ammu enne Ameerika avastamist ja nad pidid takistama lamedaid palkidest parvi tuules ja tormis küljetsi triivimast. Mingit reelingut ega kaitset me parve ümber ei ehitanud, vaid asetasime piki mõlemat külgserva pika balsapalgi, mis pidi jalgadele tuge pakkuma.

Kogu see riistapuu oli Peruu ja Ekuadori muistsete veesõidukite täpne koopia, välja arvatud vaid pardapuud vööri ümber, mis aga hiljem ka täiesti üleարստեքս osutusid. Iseenesest mõista jäi meile võimalus üksikasju pardal hiljem oma maitse järgi korraldada, niivõrd kui see parve sõidukõlblikkusele mõju ei avalda. Teadsime, et mõne aja pärast jääb see parv kogu meie maailmaks ja järelikult nädalate kuludes omandab iga pisiasi pardal järjest suurema tähtsuse.

Seepärast andsime oma ahtakesele tekile nii palju vaheldust kui vähegi võimalik. Bambusmattidega ei olnud kaetud mitte kogu parv — need moodustasid põranda ainult bambushüti ees ja piki selle tüüripoordikülge, kus sein oli lahtine. Hüti pakpoordipoolsele küljele jäi nagu mingi tagaõu, täis kinnikõidetud kaste ja varustust; nende ja parve serva vahele jäi kitsas käik. Vööris ja ahtrist kuni hüti tagaseinani olid üheksa hiiglapalki täiesti katmata. Bambushüti ümber liikudes pidime seega kollaselt bambuselt ja ahtripoolsetelt mattidelt astuma ümmargustele palkidele ning sealt edasi lastivirnadele. Selleks ei tulnud teha kuigi palju samme, kuid ebakorrapärasuse psühholoogiline efekt andis meile vaheldust ja kompenseeris meie piiratud liikumisvabadust. Isegi üles masti otsa seadsime väikese puust platvormi — mitte niivõrd selleks, et meil oleks vaatluspunkt, kui viimaks teisel pool ookeani maale läheneme, kuivõrd selleks, et saaksime teel sinna üles ronida ja merd teisest vaatenurgast silmitseda.

Kui parv hakkas kuju võtma ja õõtsus sõjalaevade vahel, üleni kollane ning roheline küpsest bambusest

ja värsketest lehtedest, tuli mereminister isiklikult meie tööd üle vaatama. Olime väga uhked oma parvele, mis nagu väike elav mälestus inkade ajast kõssitas siin suurte, hirmuäratavate sõjalaevade vahel. Kuid mereminister oli sellest, mis ta nägi, hingepõhjani vapustatud. Mind kutsuti mereväekontorisse, kus pidin alla kirjutama paberile, mis võtab mereväelt igasuguse vastutuse selle eest, mis me nende sadamas olime ehitanud. Mind kutsuti ka Callao sadamakapteni juurde, kus pidin andma allkirja, et kui ma inimeste ja lastiga sadamast välja sõidan, siis teen seda täielikult omaenda vastutusel ja riisikol.

Hiljem sai rida välismaiseid merenduse-eksperte ja diplomaate loa parve vaatamiseks arsenali pääseda. Ka nende arvamus ei olnud julgustavam, ja paari päeva pärast kutsuti mind ühe suurriigi saadiku juurde.

«Kas teie vanemad elavad?» küsis see. Saanud jaatava vastuse, vaatas ta mulle silma ja ütles õõnsa, kurjakuulutava häälega:

«Teie emale ja isale on raskeks löögiks, kui nad saavad teate teie surma kohta.»

Eraisikuna soovitas ta tungivalt, et ma veel õigel ajal sellest sõidust loobuksin. Keegi admiral, kes parve olevat üle vaadanud, öelnud talle, et iialgi ei jõua me elusalt kohale. Kõigepealt ei olevat parvel õiged dimensioonid. Ta olevat nii väike, et minevat tugevas lainetuses ümber, aga ühtlasi ka parajasti nii pikk, et kaks laineharja tõstvat ta korruga üles, ning haprad balsapalgid murduvat lasti ja inimeste koorma all. Ja mis veelgi halvem, selle maa suurim balsaeksportöör olevat talle teatanud, et urbsed balsapalgid vettivat vähehaaval niivõrd, et ujuvat vees vaid veerandi üle ookeani sõita olevast maast, siis aga vajuvad meie jalge all põhja.

See ei kõlanud sugugi rõõmustavalt, aga kui oma otuse juurde kindlaks jäime, anti meile teele kingituseks kaasa piibel. Üldse saime asjatundjailt, kes parve vaatamas käisid, vähe julgustust. Torm ja võib-olla orkaan pühkivat meid üle parda ning tegevat lõpu meie madalale lahtisele sõidukile, mis jäävat ookeanile tuule ja lainete kätte abitult triivima. Isegi tavalise lainetuse

puhul olevat me kogu aeg märjad soolasest veest, mis söövat naha jalgadelt ja hävitavat kõik, mis on parvel. Kui võtsime kõik selle kokku, millele need mitmesugused eriteadlased igäüks üksikult kui otsustavale veale parve ehituses tähelepanu juhtisid, siis ei jäänud parvest ühtki köieotsa, ühtki sõlme, ühtki mõõdet ega lauätükki, mis merel meie hukkumist ei oleks põhjustanud. Veeti kõrgete summade peale kihla, mitu päeva meie parv vastu peab, ja keegi kergemeelne mereväeatašee vedas kihla kogu selle viski peale, mille ekspeditsiooni liikmed kogu oma ülejäänud elu ajal jõuavad ära juua, kui nad elusalt mõnele Lõunamere saarele satuvad.

Kõige hullem oli siis, kui üks norra laev tuli sadamasse ning me kapteni ja paar tema kõige kogenemat merekaru endaga arsenaliga kaasa viisime. Põnevusega ootasime nende otsust. Pettumus oli suur, kui nad kõik olid ühel arvamusel, et meie tõntsi ninaga kohmakal parvel ei ole purjest mingit kasu; kapten väitis, et kui tahame end voolust kanda lasta, siis võtab parvel Humboldti hoovuses üle ookeani jõudmine aasta või paar aega. Pootsman vaatles sidestusi ja raputas pead. Meil ei tarvitsevat muretseda. Parv ei seisvat kaht nädalatki koos — selleks ajaks olevat viimne kui köis läbi hõõrutud, sest lainetes liiguvad palgimürakad alatasa üles-alla ja hõõrduvad üksteise vastu. Kui me tarvitusele ei võta terastraate ja kette, siis ei jäävat meil muud üle kui asjad kokku pakkida ja koju tagasi sõita.

Neid argumente oli raske ümber lükata. Kui üksainuski neist õige on, siis ei ole meil õnnestumiseks mingeid väljavaateid. Kardan, et ma isegi küsisin endalt palju kordi, kas me ka teame, mis teeme. Ma ise ei osanud ühelegi neist hoiatustest vastu vaielda, sest ma ei olnud ju meremees. Kuid kõige selle taga oli mul peos üksainus trump, millele terve reis oli rajatudki. Kogu aeg oli mul südames kindel teadmine, et eelajalooline kultuur levis Peruust Vaikse ookeani saartele ajal, mil niisugused parved olid sel rannikul ainsateks veesõidukiteks. Ja ma tegin üldise järelduse: kui balsa-puu püsis vee peal ning sidestused pidasid vastu Kontikil aastal 500, siis teevad nad seda ka nüüd, kui

ainult pimesi jäljendades täpselt samasuguse parve valmistame. Bengt ja Herman olid mu teooria täielikult omaks võtnud, ning sel ajal kui asjatundjad muretse- sid, suhtusid kõik poisid toimuvasse suurima südame- rahuga ja lõbutseid Limas otse vürstlikult. Ainult kord juhtus, et ühel õhtul Torstein hirmuga küsis, kas ma olen ikka täiesti kindel, et merehoovused õiges suu- nas lähevad. Olime parajasti kinos käinud ning Dorothy Lamourit õlgseelikus palmide ja hula-tüdrukute¹ vahel kaunil Lõunamere saarel tantsimas näinud.

«Sinna peamegi minema,» ütles Torstein. «Ja hoi- ennast, kui hoovused mitte selles suunas ei lähe, nagu sa ütled!»

Kui ärasõidupäev lähenes, läksime väljasõiduloa saamiseks nagu tavaliselt passide kontrollimise punkti. Bengt oli tõlgina järjekorras kõige esimene.

«Teie nimi?» küsis väike vaikne ametnik, kahtlusta- valt üle prillide Bengti vägevat habet vaadates.

«Bengt Emmerik Danielsson,» vastas Bengt aupakli- kult.

Ametnik pani kirjutusmasinasse pika formulari.

«Millise laevaga saabusite Peruu?»

«Jah, vaadake,» seletas Bengt, kummardudes väi- kese kohkunud mehikese kohale, «ma ei saanud mitte laevaga — tulin Peruuks kanuuga.»

Mees vaatas imestusest keeletuna Bengtile otsa ja tippis vastavasse lahtrisse «kanuu».

«Ja millise laevaga te Peruust lahkute?»

«Jah, vaadake nüüd jälle,» lausus Bengt viisakalt, «ma ei sõida Peruust ära mitte laevaga — sõidan siit ära parvega.»

«Nonoh, nonoh!» hüüdis ametnik vihaselt ja kiskus paberi masinast välja. «Palun, olge hea, vastake mu küsimustele korralikult!»

Paar päeva enne ärasõitu laadisime proviandi, vee ja kogu oma varustuse parvele. Toidumoona võtsime kaasa nii palju, et sellest piisaks kuuetele mehele nel- jaks kuuks, ja see koosnes sõduriratsioonidest väikes-

---

¹ Hula-tüdruk — polüneesia rahvuslikku tantsu hula- hulat tantsiv neiu. *Tõlk.*

tes tugevates pappkarpides. Herman tuli mõttele asfalti keeta ja sellega iga karp ümberringi ühtlase kihiga üle valada. Siis puistasime karbid liivaga üle, et nad kokku ei kleepuks, ning ladusime nad tihedalt bambusteki alla, kus nad täitsid kogu ruumi nende üheksa peenikese põikpalgi vahel, mis tekki kandsid.

Kristallselgest allikast kõrgel mägedes täitsime viiskümmend kuus väikest veekannu kokku 1100 liitri joogiveega ning sidusime ka need põikpalkide alla ja vahele kõvasti kinni, et merevesi alati nende ümber loksuks. Bambustekile kõitsime ülejäänud varustuse ning suured punutud puuvilja- ja kookospähklikorvid.

Bambushütis said Knut ja Torstein ühe nurga raadioseadeldise ülesmonteerimiseks. Alla põikpalkide vahele aga sidusime kinni kaheksa puust kasti. Kaks neist olid määratud teaduslike instrumentide ja filmide jaoks, ülejäänud kuus jagasime omavahel ära, igale mehele üks kast, tehes teatavaks, et igaüks võib nii palju isiklikke asju kaasa võtta, kui tema kasti mahub. Kui Erik oma kasti mõne rulli joonistuspaperit ja kitarri oli paigutanud, oli see nii täis, et ta pidi oma sokid panema Torsteini kasti. Siis tulid neli mereväelast Bengti kasti tassides. Tal ei olnud mingit muud vara kui ainult raamatud ning ta oli osanud kasti toppida seitsekümmend kolm teost sotsioloogia ja etnoloogia alalt. Kastidele laotasime pilliroomatid ja igaüks oma õlgmadratsi, ning olimegi ärasõiduks valmis.

Esmalt pukseeriti parv sõjasadamast välja ja veeti teda natuke aega mööda sadamat ringi, et näha, kas last on õigesti paigutatud, ning siis viidi ta veoköies Callao jahtklubi juurde, kus ärasõidu eelpäeval pidi kutsutud külaliste ja teiste asjast huvitatute juuresolekul toimuma parve ristimine.

27. aprillil tõusis Norra lipp masti, ning raal masti otsas lehvisid nende võõrriikide lipud, kes ekspeditsioonile praktilist abi olid andnud. Sadamasild otse mustas rahvast, kes selle kummalise veesõiduki ristimist näha tahtis. Niihästi nahavärv kui ka näokuju andsid tunnistust, et paljudel neist, kes seal seisid, oli kindlasti kaugeid esivanemaid, kes balsapuust parvedel piki rannikut olid purjetanud. Ent seal oli ka

vanade hispaanlaste järeltulijaid, eesotsas mereväe ja valitsuse esindajatega; peale selle olid kohal Ühendriikide, Suurbritannia, Prantsusmaa, Hiina, Argentiina ja Kuuba saadik, endine Briti Vaikse ookeani valduste kuberner, Rootsi ja Belgia minister ning meie sõbrad väikesest norra kolooniast, eesotsas peakonsul Bahriga. Kihises ajalehemeestest ja surisesid filmikaamerad, puudusid veel vaid puhkpilliorkester ja suur trumm. Üks asi oli meile kõigile üpris selge: kui parv peaks lahest väljasõidul koost lagunema, siis sõuame pigemini kaksiratsa igaüks oma palgil Polüneesiasse, kui et siia jälle tagasi julgeme tulla.

Gerd Vold, ekspeditsiooni sekretär ja asjaajaja maismaal, pidi parve ristima kookospähkli piimaga, osalt sellepärast, et oleks kooskõla kiviajaga, ja osalt sellepärast, et šampanja oli eksikombel sattunud Torsteini isikliku kasti põhja. Pärast seda kui meie sõpradele inglise ja hispaania keeles oli teatavaks tehtud, et parv ristitakse inkade võimsa eelkäija — päikesekuninga — mälestuseks, kes poolteist tuhat aastat tagasi Peruust üle ookeani lääne suunas kadus ja Polüneesias jälle päevavalgele ilmus, ristas Gerd Vold parve «Kon-Tikiks». Ta viskas kookospähkli (millel oli pragu sees) nii tugevasti vastu parve käila, et piim ja pähklituum pritsisid kõigi nende juustele, kes hardumuses ümber ringi seisid.

Siis tõmbasime bambusraa üles, ja avanes puri, mille keskohta meie kunstnik Erik oli punase värviga maalunud Kon-Tiki habemes pea. See oli täpne koopia päikesekuninga peast ühel punasest kivist väljaraiutud kujul ülal Tiahuanaco varemotelinnas.

«Ah! Senjoor Danielsson!» hüüdis meie töödejuhataja vaimustatult, kui ta silmas purjel habemes nägu.

Pärast seda kui olime talle paberilehelt Kon-Tiki habemes nägu näidanud, oli ta kaks kuud Bengti senjoor Kon-Tikiks tituleerinud. Nüüd aga oli ta siis viimaks selgusele jõudnud, et Bengti õige nimi on Danielsson.

Enne ärasõitu olime kõik presidendi juures lahkumisaudientsil ja seejärel sooritasime matka kõrgele mägedesse, et enne teekonda üle ookeani veel kaljusid ja

«Kon-Tiki» Callao sadamas sõiduvalmis. Ta oli täpne koopia indiaanlaste eelajaloolistest parvedest, mis kunagi olid tarvitusel Peruu ja Ekuadori Vaikse ookeani rannikul. Kahe kokkuseotud masti vahel oli raapuri ja selle taga lahtine bambushütt. Ekspeditsiooni sekretär Gerd Vold (sõõris) viskas kookospähkli vastu parve käila puruks ja ristis parve Päikesejumala auks «Kon-Tikiks».

klibustikku nii palju vaadata kui iganes isu on. Seni kui all rannal parve kallal ametis olime, elasime väljaspool Limat palmiaias asetsevas pansionis ning sõitsime Callaosse ja tagasi Õhuministeeriumi autoga, mida Gerdil oli õnnestunud koos eraisikust juhiga ekspeditsioonile kasutamiseks saada. Nüüd palusime autojuhti sõidutada meid otse mägedesse ja viia mäestikust nii kaugemale, kui ta ühe päevaga jõuab sõita. Sõitsimegi siis mööda tühje teid piki inkade aja vanu irrigatsioonikanaleid ülespoole, kuni jõudsime peadpööritava kõrgusse — 4000 meetrit üle meie parve masti. Siin lausa sõime silmadega kive, kaljusid ja haljast rohtu, püüdes küllastuda meie ees laiuvast Andide rahulikust mägimassiivist. Kujutlesime endale, et oleme põhjalikult tüdinud kividest ja kuivast maast — nüüd tahtsime sõita merele ja tundma õppida ookeani.

IV PEATÜKK

ÜLE VAIKSE OOKEANI. I

Dramaatiline start. Meid pukseeritakse merele. Tuleb tuul. Võitluses lainetega. Elu Humboldti hoovuses. Lennuk ei leia meid. Palgid vettivad. Puu ja köied. Lendavad kalaroad. Haruldane voodikaaslane. Usskala eksitus. Silmad ookeanis. Tondilugu merel. Kohtumine maailma suurima kalaga. Merikilpkonna taga ajamas.

Tol päeval, kui «Kon-Tiki» merele pidi pukseeritama, oli Callao sadamas palju sagimist. Minister Nieto oli teinud mereväe puksiirlaevale korralduse meid lahest teispoole rannasõidu-piirkonda välja viia, sinna, kus indiaanlased vanasti oma parvedega kalastasid. Ajalehed olid selle uudise küll punaste, küll rasvaste pealkirjadega ära toonud, ja 28. aprillil tungles rahvast kail juba varahommikust peale.

Meil kuuel, kes me üheskoos pidime parvele asuma, oli kõigil veel üheteistkümnendal tunnil oma väikesi asjatoimetusi, ja kui ma kaile saabusin, oli vaid Herman parvevahina kohal. Peatasin auto meelega tükk maad enne kohalejõudmist ja läksin jala üle kogu muuli, et veel viimast korda põhjalikult jalgu liigutada, teadmata, millal seda jälle saab teha. Siis hüppasin parvele, kus banaanikobarate, puuviljakorvide ja kottide tõttu, mis veel viimsel hetkel parvele olid toodud, valitses täielik kaos; mõtlesime need paigale

panna ja kinni kõita, niipea kui kõik korralikult parvel oleme. Kogu selle hunniku otsas istus alistunult Herman, hoides käes puuri roheline papagoiga — viimne lahkumiskink ühelt sõbralikult hingelt Limas.

«Vaata natuke aega papagoi järele,» ütles Herman, «ma pean maale minema ja viimse klaasi õlut jooma. Puksiiri tulekuni on veel mitu tundi aega.»

Vaevalt oli ta kail rahvatungi kadunud, kui hakati kätega näitama ja vehkima. Ning seal ilmuski ta täiel aurul muuli nurga tagant — puksiirlaev «Guardian Rio». Enne kui ta jõudis õõtsuva mastidemetsani, mis blokeeris tee «Kon-Tiki» juurde, heitis ta ankru ja saatis välja suure mootorpaadi, mis meid purjekate vahelt läbi pidi pukseerima. See oli madruseid, ohvitseri ja filmioperaatoreid puupüsti täis. Käskluste kajades ja kaamerate surisedes kinnitati jäme veoköis parve käila külge.

«*Un momento*¹,» hüüdsin meeleheites kohalt, kus istusin papagoiga. «Veel on vara, ja peame ka teisi ootama — *los expedicionarios*²,» seletasin ma ja näitasin käega linna poole.

Kuid keegi ei saanud minust aru. Ohvitserid vaid naeratasid viisakalt ja tross kinnitati erilise hoolega parve käila külge. Rebisin aasa lahti ning viskasin trossi kõiksugu märke ja žeste tehes üle parda. Kogu selle segaduse kestel kasutas papagoi juhust, et nokk puurist välja pista ja ukse sulgurit keerata, ning kui ma pöördusin, patseeris ta juba rõõmsalt bambustekil. Katsusin teda kinni püüda, kuid siis kriiskas ta hispaaniakeelseid sõimusõnu ja lendas plaginal banaanihunnikule. Üks silm madrustel, kes püüdsid trossi parve käila külge kinnitada, alustasin metsikut jahti papagoile. Kisades põgenes see bambushütti, kus mul õnnestus ta ühte nurka ajada ja tal jalast kinni haarata, kui ta tahtis üle mu pea välja lennata. Kui hütist jälle väljusin ja oma tiibadega peksva trofee puuri pistsin, olid madrused parve kinnitusotsad kailt juba vabastada

---

¹ *Un momento* (hispaania k.) — üks hetk. *Tõlk.*

² *Los expedicionarios* (hispaania k.) — ekspeditsioonist osavõtjad. *Tõlk.*

jõudnud ja me tantsisklesime üle muuli veerevatel pik-
kadel ummiklainetel abitult edasi-tagasi. Meeleheites
haarasin mõla ja püüdsin asjatult ära hoida paiskumist
vastu kaiposte, et parv ei puruneks. Siis hakkas mootor-
paat liikuma, ja nõksatusega alustas «Kon-Tiki» oma
pikka teekonda. Mu ainsaks kaaslaseks oli hispaania
keelt kõnelev papagoi, kes solvunult vahtis oma puu-
rist. Rahvas kaldal juubeldas ning lehvitas, ja tõmmu-
nahalised filmioperaatorid, kes püüdsid kõiki ekspedit-
siooni dramaatilise teeasumise üksikasju jäädvustada,
kargasid suures tuhinas mootorpaadist peaaegu merre.
Ahastuses ja üksinda seisin parvel, otsides silmadega
oma kadunud kaaslasi, kuid ükski neist ei ilmunud.
Nõnda jõudsime «Guardian Rio» juurde, kes oli juba
auru all ja ootas meid, tahtes otsekohe ankrut hiivata
ja teele asuda. Ühe hetkega olin mööda nööriredelit lae-
val ja tegin seal säärast mürtsu, et ärasõit lükati edasi
ja päästepaat saadeti tagasi kai äärde. Paat oli ära tükk
aega ja ilmus siis uuesti, kubinal täis kauneid senjoriit-
tasid, kuid selles ei olnud ühtki «Kon-Tiki» puuduvat
meest. See oli küll väga kena ja armas, kuid ei lahenda-
nud minu probleeme, ning sel ajal kui parv kihvas
võluvatest senjoriitadest, sõitis päästepaat tagasi uuele
*los expedicionarios noruegos*¹ jahile.

Vahepeal saabusid Erik ja Bengt lonkides kaile, süli
täis kõiksugu kribu-krabu ning lugemismaterjali. Neile
tuli vastu kogu tagasiminev rahvavool, ja politsei
valvetõkke juures peatas neid viimaks lahke kordnik,
seletades, et nüüd ei olevat enam midagi näha. Siga-
riga peent žesti tehes teatas Bengt konstaablile, et nad
ei tule mitte pealt vaatama, vaid sõidavad ise parvel
kaasa.

«Sellest ei tule küll midagi välja,» lausus konstaabel
lahkelt. ««Kon-Tiki» sõitis juba tunni aja eest minema.»

«Võimatu,» ütles Erik, üht pakki välja tirides,
«latern on ju siin!»

«Ning tema on navigaator,» ütles Bengt, «ja mina
olen stjuuard.»

---

¹ *Los expedicionarios noruegos* (hispaania k.) —
norra ekspeditsioonist osavõtjad. *Tõlk.*

Nad trügisid küll mööda, aga parv oli juba läinud. Meelt heites traavisid nad edasi-tagasi mööda muuli, kus said kokku ka teiste ekspeditsioonist osavõtjatega, kes samuti õhinal otsisid kaduma läinud parve. Siis silmasid nad lähenevat päästepaati ja nõnda olimegi kõik kuuekesi jälle koos. Vesi parve ümber kees, kui «Guardian Rio» hakkas meid ookeani poole vedama.

Oli juba üsna hilja pärast lõunat, kui teele asusime. «Guardian Rio» ei tahtnud meid enne jätta, kui järgmisel hommikul rannasõiduvetest väljas oleme.

Kohe teispool muuli sattusime üsna tugevasse lainetusse ja kõik paadid, mis meid saatsid, pöördusid üksteise järel tagasi. Üksnes mõned suured lõbusõidujahid tulid meiega lahe suudmeni kaasa, et näha, kuidas lood meiega seal kujunevad.

«Kon-Tiki» järgnes veolaevale nagu tige sokk oheliku otsas ja kaevas käila lainetesse, nii et vesi aina üle parda kohises. See ei töotanud midagi head, sest võrreldes sellega, mis meid ees ootas, oli meri praegu üsna vaikne. Keset lahte katkes veoköis ja selle meiepoolne ots vajus põhja, kuna puksiiraurik rahulikult oma teed jätkas. Heitsime kõhuli parve servale maha, et veoköie otsa välja tõmmata, kuna jahid sõitsid edasi, püüdes puksiirlaeva peatada. Pesukaussisuurused kõrvetavad meduusid tõusid ja vajusid koos lainetega laksudes mööda parve külgi ning katsid kõik köied libeda kõrvetava želeekihiga. Kui parv ülespoole kerkis, küünitasime kõhuli lamades üle ääre ja sirutasime käed veepinna poole, kuni meie sõrmed puutusid libeda trossi külge. Siis vajus parv jälle alla ja kõigi meeste pead tungisid sügavale lainesse, kuna soolast vett ja hiiglameduuse pahises meile selga. Sülitasime ja vandusime ning kiskusime juustest meduusi niite, aga kui puksiir tagasi tuli, oli trossiots üles tiritud ja pleissimiseks valmis seatud. Kui seda üles puksiirile tahtsime heita, triivisime äkki laeva väljaulatuva ahtriosa alla ja sattusime ohtu, et veesurve meid vastu laeva puruks paiskab. Jätsime kõik muu ning püüdsime end bambusritvade ja mõlade abil eemale tõugata, enne kui on hilja. Kuid see ei läinud meil kuidagi korda, sest kui olime laineorus, ei küündinud me raud-

katuseni endi kohal, kui aga laine meid jälle üles tõstis, vajus «Guardian Rio» kogu ahter vee alla ja oleks meid lõmastanud, kui veeneel meid sinna alla oleks kiskunud. Ülal laeval joosti karjudes ringi. Viimaks hakkas laevakruvi otse meie kõrval keerlema ja tõukas meid veel viimsel hetkel «Guardian Riost» eemale. Parve käil oli mõne tugeva hoobi saanud ja kinnitustest pisut viltu läinud, kuid aegamööda sai ta iseenesest oma õige kuju jälle tagasi.

«Kui nii kehvasti algab, peab hästi lõppema,» ütles Herman. «Peaks ainult pukseerimisele lõpp tulema, enne kui parv tükkideks puruneb.»

Aeglasel käigul ja ainult paari väikese õnnetusega kestis pukseerimine kogu öö. Jahid olid meiega juba ammugi jumalaga jätnud ja viimne tuletorn kadus ahteris. Üsna vähe laevalaternaid möödus meist pimeduses. Veoköie järele valvamiseks jaotasime öö vahikordadeks ja niimoodi said kõik üsna hästi välja puhata. Kui järgmisel hommikul päev koitis, oli Peruu ranniku kohal tihe udu, kuna meie ees läänes helendas sinine taevas. Merel veeresid pikad, rahulikud tüüningid, mida katsid väikesed lained. Riided, palgid ja kõik, millesse puutusime, oli kastest päris märg. Oli vilu, ja roheline vesi meie ümber 12° lõunalaiuse kohta hämmastavalt külm. Selle põhjuseks oli Humboldti hoovus, mis tõi Antarktisest külmi veemasse ning kandis need piki kogu Peruu rannikut põhja poole, pöördudes siis otse ekvaatori all läände ja suundudes üle ookeani. Siin sattusidki Pizarro¹, Zarate² ja teised varajased hispaanlased esmakordselt inka-indiaanlaste suurtele purjeparvedele, mis rannast tavaliselt 50—60 meremiili kaugusele sõitsid, et otse Humboldti hoovuses tuunikalu ja kuldmakrelle püüda. Päev läbi oli siin maatuul, kuid õhtul hakkas tuul puhuma mere poolt ja aitas nad koju tagasi, kui neil selleks tahtmist oli.

Puksiir seisis nüüd paigal ja me hoolitsesime selle

---

¹ Francisco Pizarro (umb. 1471—1541) — hispaania konkistadoor, kes vallutas Peruu inkade riigi. *Tõlk.*

² Augustin de Zarate (umb. 1492—1560) — hispaania ajaloolane, kes kirjeldas Peruu vallutamist hispaanlaste poolt. *Tõlk.*

eest, et parv tema käilast hästi kaugel oleks, lastes ühtlasi vette oma väikese täispuhutud kummipaadi. See ujus lainetel nagu jalgpall ja kandis Erikut, Bengti ja mind tantsiskledes «Guardian Rio» poole, kuni saime nööriredelist kinni haarata ja ronisime laeva pardale. Bengti tõlgina kasutades näidati meile kaardil meie täpne asukoht. Olime rannast viiskümmend meremiili loode pool ja pidime esimestel öödel välja panema laterna, et rannasõidulaevad meid põhja ei ajaks. Kaugemal ei tulevat ette enam ühtki laeva, sest seda Vaikse ookeani osa ei läbi ükski laevatee.

Jätsime kõigiga laeval pidulikult jumalaga. Palju imelikke pilke saatis meid, kui alla kummipaati ronisime ja lainetel kiikudes «Kon-Tiki» juurde tagasi sõudma hakkasime. Siis tõmmati veoköis üles ja parv jäi omapead. Kolmkümmend viis meest seisid «Guardian Rio» reelingu ääres ja lehvitasid seni, kuni me nende kontuure veel seletasime. Ning parvel istusid kastidel kuust meest ja saatsid silmadega puksiiri, kuni see veel näha oli. Alles siis, kui ka must suitsusammas silmapiiril hajus ja kadus, raputasime pead ning vaatasime üksteisele otsa.

«Hüvasti, hüvasti!» ütles Torstein. «Nüüd, mehed, ei ole muud kui mootorile hääled sisse!»

Naersime ja asusime tuule suunda kindlaks tegema. Puhus üsna nõrk vinu, mis lõunast kagusse oli pöördunud. Tõmbasime bambusraa koos suure nelinurkse purjega üles. Kuid puri jäi lõdvalt otse alla rippuma, andes Kon-Tiki näole kortsus ning rahulolematu ilme.

«Vanamees ei ole rahul,» ütles Erik, «küllap siis, kui ta noor oli, puhusid priskemad tuuled.»

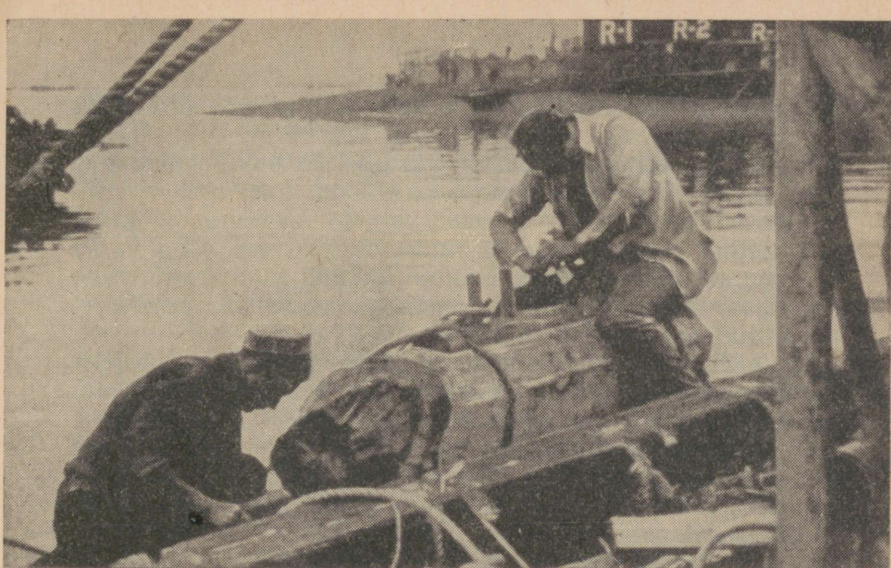
«Jumaluke, me ju otse lendame edasi!» hüüdis Herman ja viskas balsapilpa käila juurde vette.

«Üks — kaks — kolm — — kolmkümmend üheksa, nelikümmend, nelikümmend üks.»

Balsapilbas õõtsus ikka veel rahulikult parve kõrval — ta ei olnud seal veel poolele teelegi jõudnud.

«Küllap ta saadab meid üle kogu ookeani,» lausus Torstein optimistlikult.

«Loodan, et me õhtuse briisiga tagasi ei triivi,» ütles Bengt. «Hüvastijätt oli Callaos väga kena, aga parema

Ülal: Viimased tööd parve juures. Mereväelase kaasabil paigaldab parvemees ahtris raudkõvast puust tullipulki, mille vahele tuleb tüürmõla.
All: Hüvastil! Puksiirilaev «Guardian Rio» võtab kursi maa poole, jättes parve pärast Callao lahest väljumist tema enda saatuse hoolde.

meelega jätaaksin nägemata, kuidas meid seal jälle vastu võetakse!»

Pilbas oli nüüd parve pärani jõudnud. Hüüdsime hurraa ning hakkasime kõike seda, mis veel viimsel hetkel parvele oli toodud, paigale panema ja kinni köitma. Bengt asetab priimuse tühja kasti, ning varsti pärast seda nautisime kuuma kakaod ja biskviite ning lõime augu värskesse kookospähklisse. Banaanid ei olnud veel täiesti valminud.

«Mis meil nüüd viga!» rõõmustas Erik. Ta kooserdas ringi laiades lambanahksetes pükstes, tohutu indiaani kübar peas ja papagoi õlal.

«Ainult üks asi mulle ei meeldi,» lisas ta. «Kui me siin niimoodi liikumatult edasi seisame, võivad kõik need vähetuntud põikhoovused meid otse vastu ranna kaljusid paisata.»

Arutasime sõudmisvõimalust, kuid otsustasime mõni aeg oodata ja vaadata, kuidas tuulega lood kujunevad.

Ja tuul tuligi. Nõrgalt, aga püsivalt hakkas ta puhuma kagust. Varsti paisus puri ja kumerdus ettepoole nagu rõõmust tulvil rind, ning Kon-Tiki nägu võttis sõjaka ilme. «Kon-Tiki» hakkas liikuma. Hüüdsime: «Läände!» ning asusime tõmbama sootidest ja vantidest. Lasksime tüürmõla ahtrist vette ja vahikorraleht astus jõusse. Viskasime käila juurde merre kokkukägardatud paberitükke ja pilpaid ning seisime ahtris, kell käes:

«Üks — kaks — kolm — — kaheksateist, üheksateist — nüüd!»

Paberitükid ja puupilpad möödusid tüürmõlast ning varsti kiikusid nad meie taga lainetel üles ja alla nagu nõõrile lükitud pärlid. Liikusime edasi, meeter meetri järel. «Kon-Tiki» ei lõiganud laineid nagu noana terav võidusõidupaat. Tõntsi käilaga, lai, raske ning kohmakas, liikus ta pikkamisi, pauhti ja pauhti, üle lainete edasi. Tal ei olnud kiiret, aga kui ta kord hoo sisse oli saanud, siis rühkis raugematu energiaga edasi.

Kõige raskemat peamurdmist tekitas meile esialgu tüüriseadeldis. Parv oli ehitatud täpselt nii, nagu hispaanlased teda kirjeldasid, kuid meie ajal ei ole elavate hulgas enam ühtki inimest, kes meile indiaani

parvega sõitmiseks praktilisi näpunäiteid võiks anda. Olime selle probleemi asjatundjatega küll põhjalikult läbi arutanud, kuid nigelate tulemustega. Neil oli selle kohta niisama vähe teadmisi kui meil endilgi. Kui kagutuul kõvenes, oli vaja parve kurssi hoida sellisena, et tuul täidaks purje ahtri poolt. Sest kui parv küljega liiga palju vastu tuult pöördus, hakkas puri äkki laperdama ning vastu lasti, inimesi ja bambushütti peksma, kusjuures kogu parv pöördus ümber ja jätkas sama kurssi tagurpidi. Saime palju vintsutada, kui kolm meest heitlesid purjega ja teised kolm sõudsid pika tüürmõlaga, püüdes parve nina ümber pöörata ja allatuult saada. Kui meil oli korda läinud parve ümber pöörata, pidi roolimees piinliku hoolega jälgima, et hetke pärast sama ei korduks.

Kuus meetrit pikk tüürmõla oli lahtiselt kahe tullipulga vahel, mis ahtris suure paku sisse olid löödud. See oli sama tüürmõla, mida kasutasid meie pärismaastest sõbrad, kui me Ekuadoris palke mööda Palenque jõge alla parvetasime. Pikk manglipuust ritv oli teraskõva, aga nii raske, et oleks vajunud vee alla, kui ta üle parda oleks kukkunud. Ridva otsa oli kõiega kinnitatud suur männipuust laba. Kui lained vastu seda pikka tüürmõla peksid, pidime pingutama kogu oma jõudu, et teda paigal hoida, ja sõrmed surid meil kramplikust haardest, mis oli tarvilik mõla pööramiseks nõnda, et laba seisaks vees serviti. See viimane probleem lahenes, kui tüürmõla käepideme külge sidusime põikpuu, nii et meil oli midagi hoovataolist, mille abil saime tüüri pöörata. Vahepeal aga tuul kõvenes.

Juba pärast lõunat puhus passaat täiest jõust. Varsti pani ta ookeani vee mässama mähisevate lainetena, mis meile ahtri poolt peale tormasid. Nüüd alles läksid meil kõigil silmad lahti, et siin on tegemist ookeaniga; nüüd oli tõsi taga — kõik sillad olid põletatud. Kas meil läheb hästi või ei, oleneb nüüd täielikult sellest, kuivõrd kõlblik on parv sõitmiseks ulgumerel. Teadsime, et nüüdsest peale ei näe me enam iialgi maa poole puhuvat tuult ja meil ei ole enam mingit võimlust tagasi pöörduda. Olime jõudnud juba passaadi alale, kus iga päev viib meid järjest kaugemale ooke-

anile. Meil ei jäänud enam muud üle kui täies purjes edasi lasta, sest kui oleksime teinud katset otsa kodu poole pöörata, oleksime ikkagi ookeani poole triivinud, ainult tagurpidi. Oli vaid üks võimalus: lasta tuulel puhuda ahtrist ja hoida käil päikese loojangu poole. Ja just see oligi ju meie reisi eesmärk — järgneda päikesele selle teekonnal, nagu meie arvates Kon-Tiki ja muistsed päikeseikumardajad kunagi tegid, kui nad Peruust merre aeti.

Võidurõõmu ja kergendustundega märkasime, kuidas parv kerkis esimeste ähvardavate lainete harjadele, mis vahutades meile järele kihutasid. Kuid roolimehel oli täiesti võimatu mõla paigal hoida, kui kohisevad lained ta poole söötsid ja mõla tullist välja tõstsid või kõrvale paiskasid, nii et roolimees abitu akrobaadina ringi keksles. Isegi kaks meest ei jaksanud mõla paigal hoida, kui lained meile järele tõusid ja ahtris olevaile roolivahtidele paiskusid. Siis tuli meil mõte mõlalaabalt mõlemale poole parve köis tõmmata ja mõla teiste köite abil tulli külge kinni siduda, mistõttu talle jäi vaid piiratud liikumisvabadus ja ta suutis kõige raskematelegi lainetele vastu panna, kuna meil oli tarvis ainult iseennast hoida.

Kui laineorud üha sügavamaks läksid, oli selge, et olime sattunud Humboldti hoovuse kõige käre dama vooluga ossa. Need olid ilmselt voolust, aga mitte üksnes tuulest tekitatud lained. Vesi oli roheline ja jahe ning teda oli kõikjal. Peruu sakilised mäed olid kadunud tihedatesse pilverüngastesse meie taga. Kui pimedus üle ookeani laskus, algas meie esimene kahevõitlus loodusjõududega. Veel ei olnud me ookeanile kindlad, veel oli teadmata, kas ta osutub meie sõbraks või vaenlaseks selles intiimses naabruses, mille me ise olime loonud. Kui me ööpimedusest ümbritsetuna kuulsime, kuidas läheneva laineselja kohin mere mühinast kõikjal meie ümber äkki üle kostis, ja valget harja hüti katuse kõrguselt enda poole nägime valguvat, klammerdusime kuhugi kinni ja ootasime rusutud meelel, millal veemassid mürinal üle meie ja parve vajuvad. Kuid iga kord tabas meid üks ja seesama üllatus ning me hingasime ühteviisi kergendatult: «Kon-Tiki»

kergitas rahulikult ahtri ülespoole ja tõusis takistamatult koos lainega, kuna veemassid parve kõrvalt mööda kohisesid. Siis vajusime jällegi laineorgu ja ootasime järgmist suurt lainet. Suurimad neist tulid tihtipeale kahe- või kolmekaupajärjestikku ja seejärel oli vahepeal pikk rida vähemaid laineid. Ainult siis, kui kaks suurt lainet liiga lähestikku teineteise järel tulid, paiskus viimane ahtrist üle parda, sest esimene hoidis vööri ikka veel üleval. Seepärast oli roolivahi vankumatuks seaduseks, et tal oleks keha ümber kõis, mis teisest otsast parve külge on kinnitatud. Sest mingit reelingut meil ju ei olnud. Roolimehe ülesanne oli parve pära vastu laineid ja tuult hoida ning otse ookeani poole tüürida. Olime vana päästepaadikompassi kastile ahtris kinni sidunud, et Erik saaks kurssi kontrollida ning meie asukohta ja kiirust välja arvutada. Esialgu oli teadmata, kus me oleme, sest taevas oli pilves ja kogu silmapiir maetud lainete kaosesse. Vahis oli kaks meest korraga ja külg külje kõrval pidid nad rakendama kogu oma jõu heitlusse tantsiskleva tüürmõlaga, kuna teised püüdsid lahtises bambushüti pisut sõba silmale saada. Kui lähenes tõeline suurlaine, jätsid roolimehed tüürimise kõi te hooleks ja kargasid ise hüti katusest väljaulatuva bambusroika juurde, kramplikult sellest kinni haarates, kuna veemassid ahtrist mürinaga nende poole valgusid ja palkide vahele või üle parve ääre kadusid. Siis pidid nad rooli juurde tagasi sööstma, enne kui parv ümber pöördub ja puri laperdama hakkab. Sest kui parv pöörduks küljetsi vastu laineid, paiskuksid murdlained hõlpsasti otse bambushütti. Kui nad aga valgusid parvele ahtri poolt küljest, siis kadusid nad palkide vahel olevaisse pragudesse niisama kiiresti, nagu nad pardale olid ilmunud, ning küündisid harva nii kaugele, et hüti seinani oleksid jõudnud. Parve paremuseks oli ilmselt see, et mida rohkem lekke, seda parem — läbi avade parve põhjas voolas vesi välja, aga mitte kunagi sisse.

Kella kaheteistkümnepaiku tol ööl möödus põhja suunas laevatuli. Kell kolm möödus veel teinegi sama kursiga. Viibutasime oma väikest parafiinilaternat ja

andsime neile signaale taskulambi vilgutamisega, kuid meid ei märgatud ja tuled liikusid pimeduses rahulikult põhja poole ning kadusid. Vaevalt aimas keegi laeval, et siin lainetes kiigub ehtne inka parv. Ja niisama vähe aimasime meie parvel, et see oli viimne laev ja viimne jälg inimestest, mida me enne teisele poole ookeani jõudmist nägime.

Nagu parved klammerdusime pimeduses kahekaupa tüürmõla külge ja tundsimme jahedat merevett juustest voolavat, kuna mõla peksis meid nõnda, et kogu keha valutab nii eest kui tagant ja käed jäid tugevast hoidmisest kangeks. Saime hea koolituse nende esimeste päevade ja ööde kestel, mis maarottidest tegid mere-mehed. Esimese ööpäeva jooksul oli iga mees järjest kaks tundi roolivahis, millele järgnes kolmetunniline puhkus. Korraldasime nõnda, et igal täistunnil vahetas värske mees selle mõlemast roolivahist välja, kel kaks tundi ära oli olnud. Et tüürimisega toime tulla, pidi kogu keha viimne kui lihas kogu vahikorra kestel viimse võimaluseni pingul olema. Kui väsisime tüürmõla lükkamast, siirdusime teisele poole ja asusime tõmbama, ning kui käsivarred ja rind pressimisest valutama hakkasid, ajasime vastu selja, kuna mõla meid nii eest kui tagant roheliseks ja siniseks kloppis. Kui viimaks vahetus tuli, pugusime pooleldi uimastena bambushütti, sidusime nõõri jala ümber, ja soolased riided seljas, uinusime enne, kui oma magamiskotti õieti pugeda jõudsimegi. Umbes samal hetkel kisti hoolimatult nõõrist — kolm tundi oli möödunud ja tuli jälle välja minna ning üks neist kahest, kes tüürmõla juures vahis olid, välja vahetada.

Järgmisel ööl oli lugu veelgi halvem. Selle asemel et rahuneda, läks meri veelgi tormisemaks. Kaks tundi järjest tüürmõlaga heidelda oli liiga palju — vahiaja viimasel poolel ei olnud meist suurt kasu, lained said ülevõimu ja loopisid meid nagu takukoonlaid, kuna vesi uhtus üle parve. Siis läksime üle ühetunnilisele vahiajale ja poolteise-tunnilisele puhkusele. Nõnda möödusid üksteise järel esimesed kuuskümmend tundi lakkamatus võitluses vahetpidamata meie peale paiskuvate lainete kaosega. Kõrged lained ja madalad lai-

ned, teravad lained ja ümmargused lained, poolviltu tulevad lained ja teiste lainete turjal olevad lained. Kõige rohkem meist kannatas Knut. Ta oli küll roolivahist vaba, kuid vastutasuks pidi ohverdama Neptunile, ja ta vaevles vaikselt hüti nurgas. Papagoi istus nukralt oma puuris, nokk longus, ja peksis tiibadega iga kord, kui parv ootamatu hüppe sooritas ning vesi vastu hüti ahtripoolset seina plaksatas. «Kon-Tiki» ei rullanudki nii väga. Ta pani lainetele vastu visamalt kui ükski samade dimensioonidega laev, kuid oli võimatu ette näha, kuhupoole tekk järgmisel korral viltu kaldub, ja nii me ei õppinudki ära kunsti parvel vabalt käia, sest ta kõikus ühevõrra igas suunas.

Kolmandal ööl meri pisut rahunes, olgugi et tuul püsis. Kella nelja paiku ilmus ootamatult pimedusest vahutav hilinenud hiiglalaine ja käänas parve täiesti ringi, enne kui roolivaht toibudagi jõudis. Puri hakkas peksma vastu bambushütti ja ähvardas niihästi seda kui ka iseennast puruks lõhkuda. Kogu meeskond pidi tõtama tekile ja asuma lasti päästma ning kõisi ja taake sikutama, lootes parve õigesse kurssi tagasi saada, nii et puri võiks jällegi paisuda ja rahulikult ettepoole kaarduda. Kuid parv ei tahtnud pöörduda. Nüüd tahtis ta liikuda pära ees ja parata polnud midagi. Nii palju kui me ka sikutasime, lükkasime ja sõudsimme, oli tulemuseks ikkagi ainult see, et kaks meest pidid üle parda merre kukkuma, kui puri pimeduses neile vastu lõi. Meri oli jäänud tunduvalt vaiksemaks. Kogu keha väsimusest kange, nahk peopesast maas ja silmad unised, ei olnud me punast krossigi väärt. Parem juba säästa jõudu juhuks, kui ilm läheb halvemaks ja nõuab meilt võib-olla veelgi suuremat pingutust. Ei tea ju kunagi, mis tulemas on. Siis viirasime purje ja rullisime ta bambusraa ümber kokku. «Kon-Tiki» keeras külje vastu laineid ja kiikus neil nagu kork. Kõik pardal oli kinni seotud ja me lõpetasime igasuguse vahipidamise ning pugusime oma väikesesse bambushütti, kus surusime end kokku ja uinusime nagu muumiad sardiinikarbis.

Me ei aimanudki, et olime äsja läbi teinud kogu oma reisi kõige raskemad vahikorrad tüüri juures. Alles

kaugel ookeanil tulime sellele lihtsale ja geniaalsele parvejuhtimise viisile, mida olid kasutanud inkad.

Ärkasime, kui päike oli juba kõrgel ning papagoi hakkas oma õrrel edasi-tagasi keksides vilistama ja hui-kama. Väljas käisid lained ikka veel kõrgelt, kuid pik-kade ühtlaste veevallidena ja mitte nii metsikult ning korratult kui eelmisel päeval. Esimene asi, mida nägime, oli see, et päike paistis kollasele bambustekile ning andis kogu ookeanile meie ümber helge ja sõb-raliku ilme. Mis see meisse puutus, et lained kohise-sid ning tõusid kõrgele, niikaua kui nad vaid meid par-vel rahule jätaavad? Mis see meisse puutus, et nad otse meie ees üles kerkisid, kui teadsime, et järgmisel het-kel kaldub parv küljele ja aururullina tasandab laine vahutava harja, kuna raske ning ähvardav veemägi ise meid vaid oma turjale tõstab ja kihisedes ning kohisedes meie alt läbi veereb? Vanad peruu meistrid teadsid, mis tegid, kui nad vältisid seest õõnsaid mere-sõidukeid, mis vett täis võivad minna, või nii pikki alu-seid, et need ei oleks võimelised laineid ükshaaval üle-tama. Kõrgist aururull — sellise mulje jättis balsa-puust parv.

Päikese kõrguse järgi tegi Erik kindlaks meie asukoha ning leidis, et lisaks otsesihis edasijõudmisele olime piki rannikut ka tunduvalt põhja poole triivinud. Olime ikka veel Humboldti hoovuses, umbes sada mere-miili rannast. Kõige põnevamaks küsimuseks oli nüüd, kas me ei satu mitte ohtlikesse keerdhoovustesse Galá-pagosest lõuna pool. Sellel võiksid olla saatuslikud tagajärjed, sest seal võiksid tugevad merehoovused, mis Kesk-Ameerika ranniku suunas viruvad, meid küll ühele, küll teisele poole kõrvale kanda. Kui aga läheb nii, nagu olime arvestanud, siis viib peahoovus meid lääne poole üle ookeani, enne kui nii kaugele põhja jõuame, et Galápagose juurde satume. Tuul oli endiselt otse kagust. Heiskasime purje, pöörasime parve ahtri vastu tuult ja hakkasime jälle roolivahis käima.

Knut oli nüüd merehaiguse piinadest lahti saanud ja ronis ühes Torsteiniga üles õõtsuva masti otsa, kus nad hakkasid katsetama müstiliste raadioantennidega, mida

Täies purjes mööda ookeani. Humboldti hoovuses oli meil raske õppetund, sest viimased, kes parvesõidus juhatust oleksid võinud anda, olid juba sadade aastate eest surnud.

nad saatsid üles küll õhupalli, küll paberlohe abil. Äkki hüüdis üks neist raadionurgast, et ta kuulvat Lima mereväejaama, kes meid välja kutsub. Sealt teatati, et Ameerika saatkonna lennuk olevat rannalt välja sõitnud, et meile veel viimast korda hüvasti ütelda ja vaadata, kuidas me ulgumerel välja näeme. Varsti pärast seda saime otseühenduse lennuki telegrafistiga ja seejärel vestlesime täiesti ootamatult ka ekspeditsiooni sekretäri Gerd Voldiga, kes oli lennuki pardal. Teatasime nii täpselt kui saime oma asukoha ja saatsime tundide viisi peilimissignaale. Ning hääl eestrist kostis kord kõvemini, kord nõrgemini, sedamööda kuidas ARMY-119 meid otsides lähemale või kaugemale tiirles. Kuid mootorimürin jäi meil kuulmata ja ka lennukit ennast ei saanud me näha. Ei olnud ju kerge lainõrgude vahelt madalat parve üles leida ja ka meie endi nägemisulatus oli väga piiratud. Viimaks pidi lennuk otsimisest loobuma ja pöördus rannale tagasi. See oli viimane kord, kus keegi meid otsida katsus.

Järgnevatel päevadel oli küll tugev lainetus, kuid lained tulid ühtlases rivis kagust ja parve juhtimine oli hõlpsam. Võtsime tuult ja laineid poolviltu pakpoordipoolsest ahtrist — siis ei saanud roolimees nii palju laineid kaela ja parv liikus kindlamini, ilma keerlemiseta. Rahutusega konstateerisime, et päev päeva järel kandsid kagupassaat ja Humboldti hoovus meid otse Galápagos-saarte ümber voolavate keerdhoovuste poole. Ja nii kiiresti liikusime otse loode poole, et meie keskmiseks kiiruseks oli noil päevil 55—60 meremiili päevas, kusjuures rekordiks oli 71 miili ehk üle 130 kilomeetri üheainsa ööpäeva kestel.

«Kas Galápagosel on ka hea elada?» küsis Knut ühel päeval ettevaatlikult, silmitsedes kaarti, kus meie asukohti tähistavad sõõrid moodustasid nagu nõõrile lükitud pärlite rea ja sarnanesid sõrmega, mis kurjakuultavalt näitas nõiutud Galápagos-saarte poole.

«Vaevalt,» vastasin ma. «Inka Tupac Yupanqui olevat just enne Kolumbuse aega Ekuadorist Galápagosele sõitnud, kuid ei tema ega ükski teine pärismaalane asunud veepuudusel sinna elama.»

Roolivahis käisime nii öösel kui päeval; vahetus toimus iga kahe tunni tagant. Isegi siis, kui lained tõusid masti kõrgusele, kiikusime nendega ikka kaasa, kui võtsime tuult pakpoordipoolsest ahtrist. Parve kapten roolil.

«O. K.¹,» ütles Knut. «Siis, kurat võtku, me sinna ei lähegi. Vähemalt loodan, et me sinna ei satu.»

Olime nüüd mere tantsisklemisega endi ümber niivõrd harjunud, et ei pööranud sellele enam mingit tähelepanu. Mis see siis ikka tegi, et tantsisime pisut ringi, tuhat sülda vett meie all, niikaua kui koos parvega vee peal püsisime? Ainult niipalju, et seejuures kerkis üles järgmine küsimus: kui kaua võime arvestada sellega, et vee peal püsisime? Polnud raske näha, et balsapalgid vett sisse imevad. Kõige halvem oli lugu kõige tagumise põikpalgiga — seal võisime kogu sõrmeotsa vettinud puusse torgata, nii et vesi aina vurtsus. Murdsin salaja tüki selle vettinud puu küljest ja viskasin üle parda. Puutükk vajus rahulikult vee alla ja kadus pikkamisi sügavusse. Hiljem nägin, et ka mitu teist meest tegid sedasama, kui arvasid, et keegi neid ei näe. Pühalikult seisid nad ja vaatasid vettinud puutükki, mis rahulikult rohelisse vette vajus. Reisi algul olime küll veejoone parvel ära märkinud, kuid rahutl merel oli võimatu kindlaks teha, kui sügaval me vees istume, sest kord olid palgid veest väljas, kord jälle vajusid sügavale vette. Kui aga noa palgisse torkasime, siis nägime oma rõõmuks, et umbes ühe tolli sügavuses pealispinnast oli puu kuiv. Arvutasime välja, et kui vesi ka edaspidi sama kiirusega puusse tungib, siis sel ajal, kui arvestuste kohaselt maale hakkame lähenema, ujub parv just veepinna all. Kuid lootsime, et sügavamal puu sisemuses toimib mahl impregneerivalt ja takistab vee sinnaimbumist.

Oli veel teinegi hädaoht, mis esimeste nädalate jooksul meile muret tegi — sidestus. Päeva ajal olime niivõrd ametis, et mõtlesime sellele vähe, aga kui pimedaks läks ja hüti põrandale magama pugesime, oli meil rohkem aega mõtelda, tunda ja kuulatada. Oma õlgmadratsil lamades tundsim, kuidas pilliroomatid meie all õõtsusid taktis parve palkidega. Lisaks kogu parve kiikumisele liikusid ka kõik üheksa palki üksteise suhtes. Kui üks palk kerkis, siis teine vajus, rahulikult, sujuvalt. Nad ei liikunud kuigi suures ulatuses, kuid

---

¹ O. K. (inglise k.; l.: ou kei) — hea küll, korras. *Tõlk.*

sellest piisas, et tundsi end nagu mõne suure lõõtsutava elaja seljas lamavat. Seepärast eelistasime palgil pikuti lamada. Kõige hullemad olid kaks esimest ööd, kuid siis olime liiga väsinud, et sellele tähelepanu pöörata. Hiljem köied pundusid pisut vees ega lasknud üheksal suurel palgil enam nii tugevasti liikuda. Kuid sellest hoolimata ei olnud kogu parvel ühtki kohta, mis oma ümbruse suhtes täiesti liikumata oleks olnud. Kuna aluspalgid liikusid üles-alla ja veerlesid igas ühenduskohas, siis liikus ka kõik muu nendega kaasa. Bambustekk, topeltmast, neli hüti punutud sein ja lehtedega kaetud varbkatus — kõik oli vaid köitega kinni seotud ja pöörles ning õõtsus eri suunas. See liikumine oli vaevalt märgatav, kuid küllaltki ilmne. Kui üks nurk kerkis, siis teine vajus, ja kui üks katuse pool kõigi oma varbadega ettepoole nihkus, nihkus teine pool oma varbadega tahapoole. Ning kui läbi hüti lahtise seinaga välja vaatasime, nägime veelgi rohkem elu ja liikumist, sest seal laskis taevast rahulikult ringiratast, kuna meri kõrgele õhku kargas.

Sidestuse köied võtsid vastu kogu surve. Ööd läbi võisime kuulda, kuidas nad nigisesid ja nagisesid, hõõrdusid ja kriuksusid. Meie ümber pimeduses oli nagu terve kaeblik koor, kus iga köis laulis kaasa omal viisil, selle järgi, kui jäme ja kui pingul ta oli. Igal hommikul vaatasime köied põhjalikult üle. Keegi meist upitas enese üle parve serva pea ees vettegi, et vaadata, kas parve alumisel küljel köied on korras, kuna kaks meest hoidsid teda jalapöidadest kramplikult kinni.

Kuid köied pidasid vastu. Neliteist päeva, olid merehohkused öelnud, siis on kõik köied läbi hõõrutud. Kuid kogu sellest kontserdist hoolimata ei leidnud me esialgu vähimatki märki, et nad hakkavad läbi kuluma. Alles siis, kui juba kaugel ookeanil olime, leidsime sellele seletuse: balsapuu oli nii pehme, et köied lõikusid aegamööda puusse ja niiviisi palgid kaitsesid neid, selle asemel et neid läbi hõõruda.

Umbes nädala pärast jäi lainetus nõrgemaks ja me märkasime, et ookeani värvus on sinine, aga mitte enam roheline. Selle asemel et otse Nord-Westi trii-

vida, nagu seni, hakkasime nüüd West-Nord-Westi triivima ning pidasime seda esimeseks nõrgaks märgiks, et oleme rannahoovusest välja jõudnud ja hakkame liikuma otse üle ookeani.

Juba esimesel päeval, kui ookeanile üksinda olime jäänud, nägime parve ümber kalu, kuid kalastamisele mõtlemiseks olime siis liiga ametis tüürimisega. Teisel päeval sattusime otse tihedasse sardiiniparve ja veidikese aja pärast ilmus kaheksa jala pikkune sinihai, ning mütsatades vastu parve serva, kus Herman ja Bengt palja jalu vees seisid ja tüürisid, keeras oma valge kõhu vastu taevast. Ta kukerpallitas tükk aega meie ümber, aga kadus, kui käsiharpuuni valmis seadsime.

Järgmisel päeval külastasid meid niihästi tuunikalad, boniitod kui ka kuldmakrellid, ning kui üks suur lendkala parvele maha patsatas, kasutasime seda söödana ja tirisime kohe välja kaks suurt kuldmakrelli, kellest kumbki kaalus kümme kuni viisteist kilo. Sellest jätkus süüa mitmeks päevaks. Roolivahis olles nägime sageli kalu, keda me ei tundnudki, ning ühel päeval sattusime delfiinide parvele, millel ei näinud lõppu olevatki. Mustad seljad sagisid tihedalt üksteise kõrval otse parve ääres ja ajuti kihas neist kogu ookean, niikaugemale kui silm masti otsast ulatus nägema. Ning mida lähemale ekvaatorile ja kaugemale rannast jõudsime, seda sagedasemaks läksid lendkalad. Kui viimaks jõudsime sinisesse vette, kus tuulepuhangutest virvendama aetud merepind päikesepaistes majesteetlikult ja rahulikult rullus, nägime neid sageli kuulirahena mööda vilksatavat; nagu püssist lastuna tõusid nad veest ja lendasid otsejoones edasi, kuni hoog oli otsas ja nad taas vette kadusid.

Kui öösel oma väikese parafiinilaterna välja panime, tõmbas tuli neid ligi ning suuri ja väikesi lendkalu hakkas vihisema üle parve. Sageli põrkasid nad vastu bambushütti või purje ning kukkusid abitult tekile. Lendu said nad tõusta vaid vees hoogu võttes, seejärel jäid nad abitult lamama, sipeldes nagu suurte silmade ja pikkade rinnauimedega heeringad. Vahel juhtus, et võisime kuulda tekilt mõne mehe mahlakat

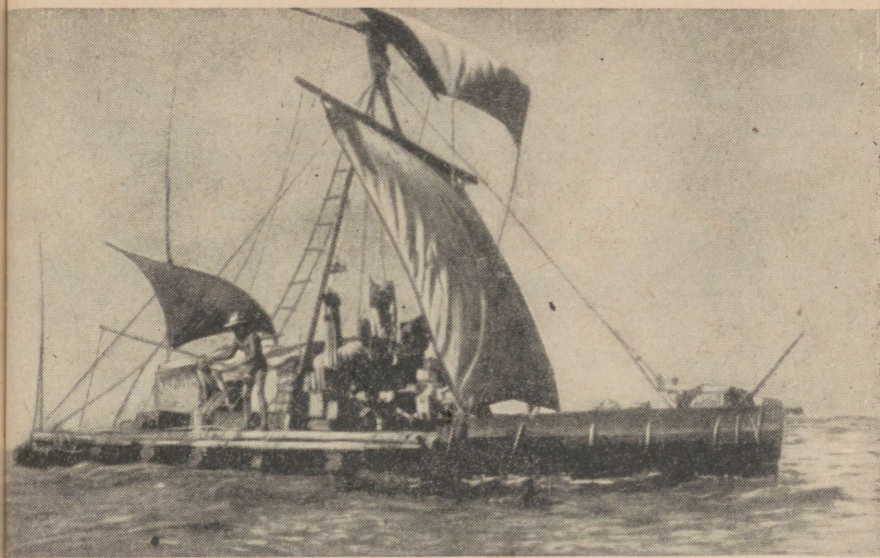
Watzinger toreda saagiga. Boniitod olid kõige maitavamad neist kaladest, keda me Vaiksest ookeanist saime. Vahel juhtus, et nad ise tulid parvele.

sõimu, kui talle külm lendkala suure hooga ootamatult otse vastu nägu laksatas. Nad tulid alati suure hooga ja pea ees, ning kui mõni neist vastu nägu lendas, siis lõi silmist tuld. Kuid selle provotseerimata kallaletungi andestas kahjukannataja kiiresti, sest kõigest hoolimata oli siin siiski mere imedemaa, kus suurepärased kalaroad — praetud kanapoegade asemel — tulid lennates läbi õhu. Praadisime neid hommikusöögiks, ja oli see nüüd tingitud kalast, kokast või meie isust, aga kui me nad soomustest puhtaks olime rappinud, meenusid nad praetud forelle.

Kui kokk hommikul tõusis, oli tema esimeseks mureks välja tekile minna ja kokku korjata kõik lendkalad, kes öö jooksul parvel olid maandunud. Tavaliselt oli neid kümme või rohkemgi, aga ühel hommikul leidsime parvelt koguni kakskümmend kuus rasvast lendkala. Ühel hommikul oli Knut väga pettunud, kui ta panniga askeldas ja lendkala talle pihku lendas, selle asemel et otse pannile maanduda.

Torsteinile sai alles siis päris selgeks, kui intiimses naabruses me merega oleme, kui ta ühel hommikul ärkates sardiini oma padjalt leidis. Hütis oli nii vähe ruumi, et Torstein magas pea ukseavauses ja hammustas jalast igaüht, kes öösel välja minnes talle kogemata näole astus. Ta tõstis sardiini sabapidi üles ja kinnitas talle täie usaldusega, et kõigile sardiinidele kuulub tema täielik sümpaatia. Kohusetundlikult tõmbasime jalad koomale, nii et järgmisel ööl Torstein sai parema koha, kuid siis juhtus midagi, mis sundis Torsteini raadionurga kõrvalt köögitarvete hunniku otsast endale magamiskohta otsima.

See oli mõni öö hiljem. Taevas oli üleni pilves ja oli kottpime, ning Torstein oli parafiinilaterna otse oma pea kõrvale asetanud, et öövahid näeksid, kuhu astuda, kui nad vahetuse ajal üle tema pea välja ja sisse ronivad... Kella nelja ajal ärkas Torstein sellest, et latern kukkus ümber ja midagi külma ning märga hakkas tema pea juures siplema. «Lendkala,» mõtles ta ja hakkas pimedas kätega kobama, et seda minema visata. Talle sattus pihku midagi pikka ning märga, mis vingerdas nagu uss, ning ta laskis sellest ruttu jälle lahti,

Ülal: *Polüneesia poole*. Isegi kõige vaiksema ilmaga olid meil passaat tagant ja merehoovus all, mis kandsid meid keskmiselt 79 kilomeetrit ööpäevas lääne poole.

All: *Nagu muinasjutus*. Koka esimeseks kohustuseks hommikul oli kokku korjata maitsvad lendkalad, kes öö jooksul parvel olid maandunud.

nagu oleks see teda põletanud. Sel ajal kui Torstein püüdis laternat süüdata, roomas nähtamatu öökülaline tema juurest Hermani juurde. Ka Herman kargas püsti ja sellest ärkasin minagi, mõeldes hiiglakalmaarile, kes siinsetes vetes öösiti veepinnale ilmuvat. Kui laterna põlema saime, istus Herman võidurõõmsalt, käsi pika peenikese kala kaela ümber, kes angerjana tal käes vingerdas. See meetripikkune kala oli peenike kui uss ning tal olid suured mustad silmad ja pikk pea röövloomaa suuga, mis oli täis pikki teravaid hambaid. Hambad olid teravad kui nuga ja neid võis suulakke tagasi tõmmata, et anda ruumi sellele, mida ta tahtis alla neelata. Hermani pigistamise tagajärjel libises suurte silmadega valge kala, kakskümmend sentimeetrit pikk, röövkala kõhust suhu ja sealt välja, ning selle järel tuli veel teine samasugune. Need olid ilmselt kaks süvaveekala ning olid usskala hammastest kõvasti puretud. Usskala õhuke nahk oli seljalt sinakaslilla ja kõhu alt terashall ning tuli tükikaupa lahti, kui tast kinni võtsime.

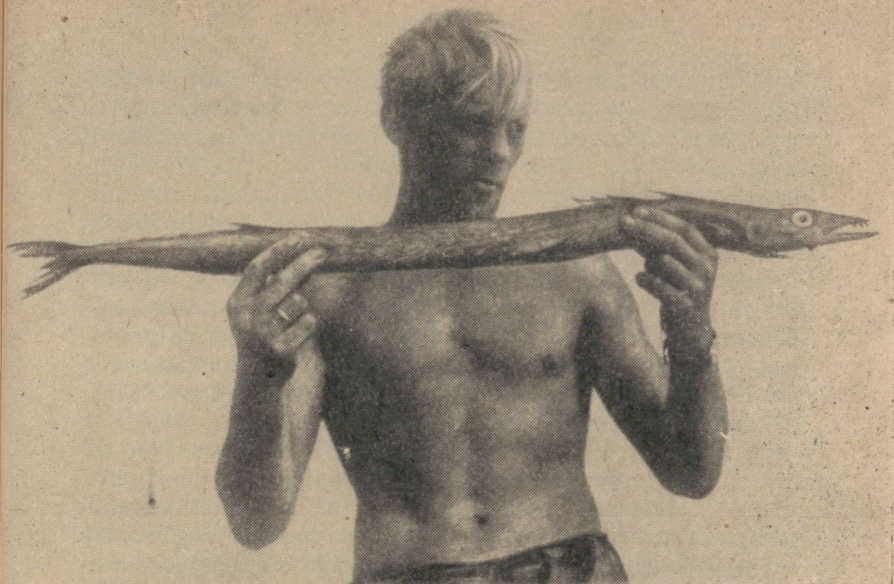
Viimaks ärkas kogu selle kära peale ka Bengt ja me pistime laterna ning selle pika kala talle nina alla. Uniselt tõusis ta magamiskotis istukile ja ütles tasa:

«Ei, sihuke si elukaid pole olemaski.»

Seepeale pööras ta rahulikult teise külje ja uinus uuesti magama.

Ega Bengt palju ei eksinudki. Hiljem selgus nimelt, et meie kuuekesi, kes me bambushüti laterna ümber istusime, olime esimesed, kes seda kala elusalt on näinud. Paar korda on Lõuna-Ameerika ja Galápagossaarte rannikult leitud vaid selletaolise kala luukere ja ihtüoloogid kutsusid teda *Gempyluseks* ehk ussmakrelliks ning arvasid, et ta elab suures sügavuses ookeani põhjas, sest keegi ei ole teda kunagi elusana näinud. Aga kui ta elabki suures sügavuses, siis igatahes ainult päeval, kui päike pimestab ta suuri silmi. Sest pimedatel öödel askeldab *Gempylus* ookeani pinnal, seda kogesime meie oma parvel.

Üks nädal pärast seda, kui see haruldane kala Torsteini magamiskotti sattus, tuli meile uus külaline. Jälle oli kell neli hommikul ja noorkuu looja läinud, nii et

Ülal: *Haruldane voodikaaslane*. Esimest korda nägi inimese silm ussmakrelli *Gempylus*, kui see öösel pugus Torstein Raaby magamiskotti.
All: *Kuldkollaste uimedega tuunikala* pakkus esmaklassilisi võimalusi õngespordiks. Ühestainsast kalast oleks piisanud toiduks tervele parvede flotillile.

oli pime, aga tähed sirasid taevas. Parve oli hõlpus tüürida, ja kui minu vahikord möödas oli, tegin väikese tiiru piki parve äärt, et vaadata, kas vahikorra üleandmisel kõik korras on. Köis oli mul ümber keha, nagu vahtidel ikka, ja parafiinilatern käes, balansseerisin ettevaatlikult äärmisel külgpalgil, et mastist mööda saada. Palk oli märg ning libe ja ma vihastasin hirmsasti, kui keegi täiesti ootamatult köiest mu selja taga kinni võttis ja nii tugevasti tõmbas, et pidin karvapealt tasakaalu kaotama. Pöördusin vihaselt ümber ja valgustasin laternaga, kuid ei olnud näha hingegi. Siis kisti ning sikutati köiest jälle ja ma nägin midagi läikivat tekil vingerdavat. See oli uus *Gempylus*, ja seekord oli ta oma hambad nii sügavale päästeköiesse ajanud, et tal murdus mitu hammast, enne kui ta köie küljest lahti sain. Arvatavasti oli laterna valgus langenud valgele vingerdavale köiele ja meie külaline ookeanisügavusest oli pika hüppe sooritanud, lootes eriti pikast ning magusast suutäiest kinni napsata. Ta lõpetas oma elupäevad formaliinipurgis.

Ookean sisaldab palju üllatusi selle jaoks, kelle toa põrand on ühel tasemel veepinnaga ja triivib pikkamisi ning hääletult edasi. Jahimees, kes kisa ning käraga läbi metsa läheb, võib tagasi tulla ja öelda, et seal ei olnud midagi elavat näha. Teine jahimees aga istub hääletult kännule maha ja ootab, ning siis hakkab sageli ümberringi sahisema ja praksuma ning uudishimulikud silmad vaatavad võsast välja. Nõnda on ka ookeanil. Tavaliselt künname teda mootorimürina ja kolvilöökide saatel, vee kohisedes käila ümber. Ning loomulikult ütleme siis tagasi tulles, et keset ookeani ei ole näha midagi.

Ei möödunud ühtki päeva, ilma et meid, kes me ookeani pinnal liikusime, ei oleks külasthanud uudishimulikud külalised, kes keerutasid meie ümber, ja üksikud neist, nagu näiteks kuldmakrellid ja lootskalad, harjusid meiega niivõrd ära, et saatsid meie parve üle kogu ookeani ja viibisid meie ümber ööd kui päevad.

Kui saabus öö ja tähed sirasid mustas troopikataevas, siis hakkas vesi meie ümber fosforestseerima ja hiil-

gama võidu tähtedega, ning mõnel hiilgaval planktonikogumil oli nii suur sarnasus ümariku hõõguva söega, et tahtmatult tõmbasime oma paljad jalad tagasi, kui lained neid helendavaid kuulikesi ahtris meie jalgade ette puistasid. Kui nad kinni püüdsime, osutusid nad väikesteks hiilgavateks garneelideks. Sellistel öödel võis juhtuda, et kokkusime päris ära, kui merest parve kõrval äkki kaks ümmargust hiilgavat silma kerkis ja pilkumata hüpnotiseerivalt meile otsa jõllitas, nagu oleks see vetevaim ise. Sageli olid need suured kalmaarid, kes ilmusid sügavusest ja ujusid veepinnal, kusjuures nende kuratlikud rohelised silmad pimeduses fosforina hiilgasid. Aga juhtus ka seda, et need olid süvaveekalade hiilgavad silmad, kes ainult öösiti veepinnale ilmusid ja võlutult vahtisid laternat, mis nende ees vilkus. Paaril korral, kui meri oli vaikne, täitus öömust taevast parve ümber äkki ümmarguste peadega, kaks-kolm jalga läbimõõdus, missuurte hiilgavate silmadega liikumatult meile otsa jõllitasid. Mõnel teisel ööl võis vees näha valguskuule läbimõõduga üks meeter või rohkemgi, mis sähvatasid ebavõrdsete vahe- aegadega, nagu elektritaskulambid, mida vaheldumisi süüdatakse ja kustutatakse.

Vähehaaval harjusime sellega, et meie all elavad sää- rased maa-alused või õigemini veealused olendid, aga olime sellegipoolest iga kord ühevõrra üllatatud, kui jälle mõni uus teisend päevavalgele ilmus. Ühel pilvisel ööl kella kahe ajal, kui roolivahil oli raske musta vett mustast taevast eraldada, silmas ta vees nõrka valgust, mis pikkamisi suure looma kuju võttis. Oli võimatu öelda, kas see oli plankton, mis eluka kehal helendas, või oli tema enda kehal fosforestseeriv pind, kuid hiil- gus all mustas vees andis sellele tontlikule olendile ebakindlad ja muutlikud kontuurid. Kord oli ta üm- margune, kord jälle ovaalne või kolmnurkne, ning äkki jagunes ta kahte ossa, millest kumbki hakkas ise- seisvalt parve all edasi-tagasi ujuma. Viimaks oli neid suuri hiilgavaid viirastusi kolm tükki, kes kõik aeglas- tes ringides meie all ümber uitasid. Need olid tõelised koletised, sest ainuüksi keha oli neil oma 6—8 meetrit pikk. Me kõik kogunesime ruttu tekile ja jälgisime

seda tonditantsu. See kestis tund tunni järel ja liikus kaasa koos parvega. Salapärestena ja hääletutena hoidusid meie hiilgavad kaaslased tükk maad allapoole veepinda, enamasti tüürpoordi poolel, kus oli latern, kuid sageli olid nad ka otse parve all või siirdusid pakpoordi poolele. Valgusesära nende seljal viitas, et need elukad olid suuremad kui elevandid, kuid vaalad nad ei olnud, sest nad ei tõusnud kunagi veepinnale hingama. Olid need ehk hiiglasuured raikalad, kes muudavad oma kuju, kui nad küljeli pöörduvad? Nad ei teinud väljagi, kui hoidsime laternat otse veepinnal, et neid üles meelitada, nii et saaksime lähemalt näha, mis elukad nad õieti on. Ning nagu kõik korralikud tondid ja vaimud, olid nad kadunud kui vits vette, niipea kui koitma hakkas.

Me ei oleks iialgi nende kolme hiilgava koletise õi-sele visiidile korralikku seletust saanud, kui lahendus ei oleks tulnud ühe teise külalisega, kes poolteist ööpäeva hiljem päise päeva ajal meid vaatama tuli. Oli 24. mai ja me triivisime nüüd mõnusatel ummiklainetel asukohaga umbes 95° läänepikkust ja 7° lõunalaiust. Oli lõuna paiku ja me olime äsja välja visanud hommikul vara püütud kahe suure kuldmakrelli sisikonna. Hüpanud enese värskenduseks pea ees vöörist merre, lamasin nüüd valvsalt vees, hoides kinni kõieotsast, kuni silmasin äkki kahe meetri pikkust jämedat pruuni kala, kes läbi kristallselge merevee loovides uudishimulikult mulle lähenes. Ronisin kähku parve äärele ja vaatlesin päikeselõomas istudes seda meist rahulikult mööduvat kala, kui kuulsin äkki ahtris bambushüti taga istuva Knuti metsikut sõjakisa. Ta möirgas «hai!» nii valjusti, et ta hääл murdus falsetti, ja kuna peaaegu iga päev haikalu meie parve ümber oli ujunud, ilma et keegi meist säärast kisa oleks tõstnud, taipasime kõik, et seal peab midagi erakordset olema, ja tormasime ahtrisse Knutile appi.

Knut oli kükitanud ja ummiklainetes oma pükse pesnud; kui ta hetkeks üles vaatas, oli otse ta silmade ees kõige suurem ja koledam lõust, mida keegi meist kogu oma eluajal kunagi oli näinud. See oli tõelise merekoletise pea, nii suur ja nii hirmus, et isegi merkoll ise

ei oleks meisse nii sügavat muljet suutnud avaldada, kui ta äkki veest oleks ilmunud. Pea oli lai ja lame nagu konnal, kaks tillukest silma olid üsna selle külgedel, ning ta kärnkonnasuu oli poolteist meetrit lai ja selle nurkadest tolknesid pikad voldid. Tagapool läks pea üle tohtu suureks kereks, mis omakorda lõppes viimaks pika peenikese sabaga ja terava sabauimega selle otsas, mis seisis otse püsti ja näitas, et see merekoletis ei kuulu vaalade liiki. Ta kere näis vee all pruunikana, aga niihästi pea kui ka kere olid tihedalt kaetud väikeste valgete laikudega. Koletis ujus rahulikult ja laisalt meile järele. Ta jõllitas nagu buldog ja lõi rahulikult sabaga. Suur ümmargune seljauim oli veest täiesti väljas, vahetevahel ka sabauim, ning kui koletis oli laineorus, tulvas vesi ta laia selja ümber, loksudes otsekui vastu veealust kari. Ta laiade lõugade ees ujus lehvikutaoliselt terve parv lootskalu, triibulisi kui sebrad. Suuri imikaluu ja muid parasiite oli end selle tohtu kere külge kinni imenud, rännates koos temaga läbi vee, nii et kõik see kokku näis mingi veidra loomade ühistuna, kes oli kogunenud millegi ümber, mis sarnanes ujuva süvaveekariga.

Söödana haidele rippus kuue meie kõige suurema õnge otsas parve taga kümnekilone kuldmakrell. Lootskalade parv tõttas otsejoones selle juurde ja nuuskis seal ilma temasse puutumata, misjärel nad oma isanda ning käskija, merekuninga juurde tagasi ruttasid. Nagu mingi mehaaniline koletis pani see oma masinavärgi käima ja liikus aeglaselt kuldmakrelli poole, kes viletsa suutäiena ta lõugade ees hõljus. Püüdsime kuldmakrelli parvele tõmmata, ning merekoletis järgnes talle parve ääreni. Suud avamata laskis ta ettevaatlikult kuldmakrellil vaid vastu oma lõugu kolksuda, nagu ei tasuks vaeva nii tühise tükikese pärast kogu rehealuse väravat avadagi. Kui hiiglane üsna parve juurde oli jõudnud, riivas ta seljaga rasket tüürmöla, mis seetõttu veest vaid välja kerkis; nüüd saime me hea võimaluse koletist üsna lähedalt vaadelda — nii lähedalt, et mulle näis, nagu oleksime kõik aru kaotanud, sest naersime metsikult ja karjusime suures erutuses selle täiesti uskumatu nähtuse üle, mis meie silmade ees oli.

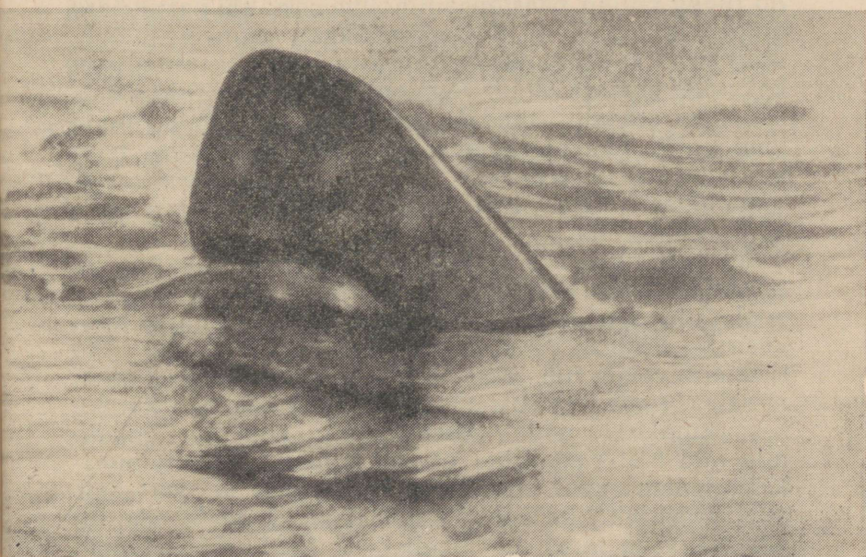
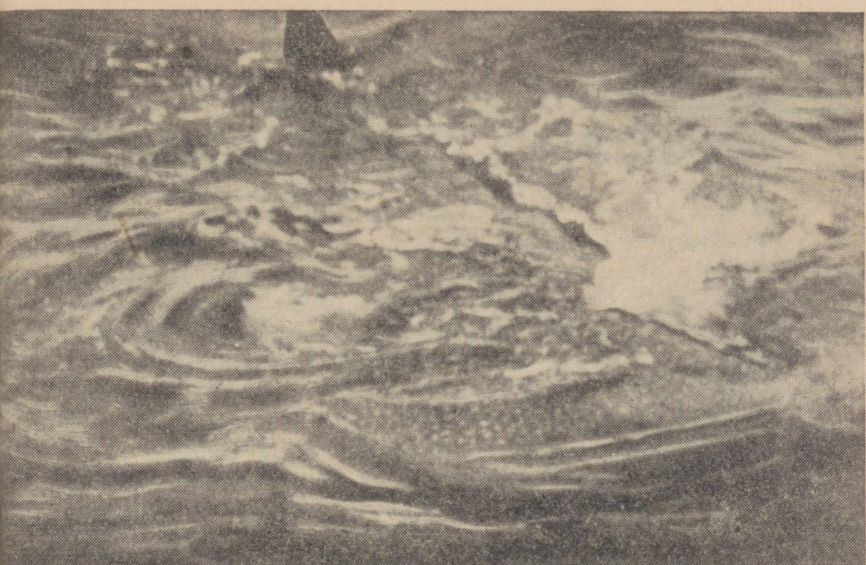
Isegi Walt Disney¹ kogu oma fantaasiaga ei suudaks luua jubedamat merekoletist kui see, kes meie parve ääres oma lõugu liigutas ja meile otsa jõllitas.

See koletis oli vaalhai, suurim haikala ja suurim kala, keda tänapäeval maailmas tuntakse. Ta on äärmiselt haruldane, kuid troopilistes maailmameres on üksikuid eksemplare siin-seal siiski nähtud. Vaalhai pikkus küünib keskmiselt viieteistkümne meetrini ja zooloogide arvates kaaluvad ta viisteist tonni. Arvatakse, et suurte eksemplaride pikkus võib ulatuda kahekümne meetrini; harpuuniga kinnipüütud beebi maks kaalus kolmsada kilo ja tema laias suus oli tervelt kolm tuhat hammast.

Koletis oli nii suur, et kui ta meie ümber ja parve alt läbi ujuma hakkas, siis paistis ta pea ühelt poolt parve, kuna kogu sabaosa ulatus välja teiselt poolt. Ja nii uskumatult groteskne, loid ja rumal nägi ta lõust välja, et me ei suutnud naerulaginat tagasi hoida, kuigi mõistsime, et tal on lihastes jõudu küllalt niihästi balsapalkide kui ka köiestiku purustamiseks, kui ta meile kallale tungib. Ikka ja jälle tegi ta järjest vähemaid ringe otse parve alt läbi, kuna meie ootasime, mis edasi saab. Siis libises ta üsna sõbralikult tüürmöla alt läbi ja tõstis selle õhku, kuna möla mööda eluka selga alla libises. Me seisime parvel viskevalmis käsiharpuunidega, kuid võrreldes selle koletu elukaga, kellega meil tegemist oli, näisid need meile hambaorkidena. Miski ei vihjanud, et vaalhai meist kunagi veel lahkuda mõtleks, ta ringles meie ümber ja järgnes meile truu koerana, hoidudes üsna parve ligi. Midagi sellest sarnast ei olnud keegi meist kunagi üle elanud ega osanud mõeldagi, et meil kunagi midagi säärast üle elada tuleb, ning kogu see seiklus parve taga ja all ujuva merekoletisega näis meile niivõrd ebaloomulikuna, et me ei suutnud õieti mõeldagi, et see tõsi võib olla.

---

¹ Walt Disney (l.: uolt disni) — tuntud ameerika multiplikatsioonifilmide autor, kelle filmid «Lumivalgeke ja seitse põialpoissi», «Kolm pörsakest», «Bamby» jt. said omal ajal suure menu osaliseks. Tõlk.

Ülal: *Vaalhai*, maailma suurim kala, kelle pikkus küünib 15—20 meetrini, parve külastamas. Ta kere on kaetud heledate täppidega ja suu on poolteist meetrit lai. All: *Teel parve alla*. Vaalhai hiiglasuure seljauime ülaosa ulatus veest välja ja sageli kerkis kaugel selle taga kõrgele üles ka sabauim, kui see koletis tiirles meie ümber ja tõstis tüürmöla veest välja.

Tegelikult tiirutas vaalhai meie ümber vaevalt ühe tunni, kuid meile näis see külaskäik kestvat terve päeva. Viimaks Erik, kes kahe ja poole meetri pikkuse käsiharpuuniga seisis parve nurgal, ei kannatanud enam välja, ning tõstis mõtlematuist hüüetest ergutuna harpuuni pea kohale. Kui vaalhai pikkamisi tema poole libises ja selle lai pea oli just parve nurga all, virutas Erik harpuuni kogu oma hiiglahajõuga otse oma jalgade vahelt läbi sügavale hiiglahai kõhrpeasse. Kestis paar sekundit, enne kui hiiglane õieti taipas, mis oli juhtunud. Siis aga muutus rahulik ja totter elukas silmapilkselt teraslihaste mäeks. Kuulsime vihinat, kui harpuuniköis üle parve serva lendas, ja nägime vett üles paiskuvat, kui hiiglane pea peale tõusis ning alla sügavusse vihises. Need kolm meest, kes kõige lähemal seisis, paisati uperkuuti ja läbi õhu lendav köis mar- rastas ning põletas kaht neist. Jäme harpuuniköis, mis oli tugev küllalt päästapaadi hoidmiseks, jäi parve ääre külge kinni, kuid katkes silmapilkselt nagu purjelõng, ning mõne sekundi pärast ujus äramurtud harpuunivars kakssada meetrit eemal veepinnale. Meeleheitlikus kat- ses oma vanale isandale ja käskijale järele jõuda pani kohkunud lootskalade parv läbi vee ajama, ning me ootasime kaua aega, et koletis märatseva allveelaevana tagasi tormab; kuid iialgi ei saanud me seda vaal- haid enam näha.

Sel ajal olime juba Lõuna-Ekvatoriaalhoovuses ja triivisime lääne suunas umbes nelisada meremiili lõuna pool Galápagos-saari. Seda ohtu, et Galápagose hoo- vustesse satume, nüüd meil enam ei olnud, ja selle saarterühmaga tuli meil vaid niipalju tegemist teha, et saime sealt tervitusi suurte merikilpkonnade kaudu, kes kindlasti neilt saartelt nii kaugele ookea- nile olid hálbinud. Ühel päeval silmasime suurt meri- kilpkonnamürakat, kes siples vees, pea ja üks suur loib veest väljas. Kui ummiklained kõrgele tõusid, nägime vees tema all rohelisi, siniseid ja kollaseid kogusid vilksatavat ning taipasime, et kilpkonn on kuldmakrellidega võitluses elu ja surma peale. Nähta- vasti oli võitlus täiesti ühepoolne ja seisis selles, et 12—15 suure peaga ja värvirikast kuldmakrelli ründa-

sid merikilpkonna kaela ja loibi, püüdes teda ilmselt ära väsitada, sest kilpkonn ei ole võimeline päevade viisi lamama, pea ja loivad kilbi alla tõmmatud.

Kui kilpkonn parve silmas, sukeldus ta, ja kilgendavad kalad kannul, võttis kursi otse meie poole. Ta tuli üsna parve äärde ja kavatses nähtavasti palgile ronida, kui märkas äkki meid, kes me parvel ees olime. Kui meil rohkem kogemusi oleks olnud, oleksime suuremate raskusteta ta kõiega kinni püüdnud, sel ajal kui ta tohutu seljakilp rahulikult piki parve külge edasi sõudis. Meil aga kulus liiga palju aega vahtimiseks, ja kui meil lasso oli viimaks viskevalmis, oli hiiglakilpkonn käilast juba möödumas. Lasksime oma väikese kummipaadi vette ning selles ümmarguses pähklikooses, mis ei olnudki palju suurem kui see, kes ujus nende ees, hakkasid Herman, Bengt ja Torstein merikilpkonna jälitama. Bengt kui stjuuard nägi juba vaimus enda ees lõpmatuid liharoogi ja kõige maitsvamat kilpkonnasuppi. Ent mida kiiremini nad sõudsid, seda kiiremini libises ka kilpkonn otse veepinna all läbi vee, ja nad ei olnud üle saja meetri parvest eemale jõudnud, kui kilpkonn oli äkki jäljetult kadunud. Kuid ühe heateo tegid nad siiski. Nimelt kui võikollane kummiparv üle vee tantsides tagasi tuli, oli tal kogu kilgendav kuldmakrellide parv järel. Nad tiirutasid uue «kilpkonna» ümber ja kõige julgemad neist püüdsid kinni napsata aerulabadest, mis sulpsasid vette nagu kilpkonna loivad, ning vahepeal pääses rahuarmastav kilpkonn õnnelikult kõigi oma jultunud jälitajate käest.

POOLEL TEEL

Igapäevane elu ja eksperimendid. Parvesõitjate joogivesi. Kartul ja kõrvits lahendavad ühe saladuse. Kookospähklid ja krabid. Johannes. Sõidame kalasupis. Plankton. Söödav fosforestsents. Kohtumine vaalaga. Sipelgad ja nuivähid. Ujuvad koduloomad. Kuld-makrellid kaasreisijaiks. Haipüük. «Kon-Tikist» saab merekoletis. Lootskalad ja imikalad pärandina hailt. Lendavad kalmaarid. Tundmatud külalised. Sukelduskorv. Tuunikalade ja boniitodega nende endi elemendis. Olematu kari. Triivlaud lahendab mõistatuse. Poolel teel.

Möödus nädalaid. Me ei näinud mingit märki laevast ega ka triivivaid esemeid, mis oleksid kuulutanud, et maailmas on peale meie ka teisi inimesi. Kogu ookean kuulus meile, horisont oli kõikjal avatud ning tõeline rahu ja vabadus laskus otse taevavõlvilt alla.

Tundus, nagu peseks ja puhastaks värske soolalehk õhus ja kogu see sinine puhtus, mis valitses meie ümber, niihästi keha kui ka vaimu. Kõik suured probleemid kaotasid avaral ookeanil oma tähtsuse ja näisid vaid tühise vaimunärimisena. Üksnes loodusjõud olid reaalsus. Ja loodusjõud näisid meie väikest parve ignoreerivat. Või nad võtsid teda ehk tüki-

kesena loodusest, mis ei rikkunud mere harmooniat, vaid kohandas end voolule ja lainetele, nagu tegid seda merelinnud ja kalad. Selle asemel et olla kohutav vaenlane, kes vahutades meile peale tormab, olid loodusjõud saanud meie ustavateks sõpradeks, kes kindlalt ja vankumatult meid edasi aitasid. Kuna tuul ja lained tõukasid ning lükkasid tagant, kandis meie all voolav ookeanihoovus meid edasi, otse meie eesmärgi poole.

Kui mõni laev mõnel tavalisel päeval ookeanil meie teele oleks sattunud, siis oleks ta leidnud meid rahulikult üles-alla tantsisklemas pikkadel rulluvatel ummiklainetel, mille turjal kobrutavad väikesed murdlained, kuna passaat hoiab meie roostekollast purje pingul ja kumeras Polüneesia poole.

Parve tagaosas oleks ta näinud pruuni ja habetunud, riieteta meest, kes meeleheitlikult maadleb pikä tüürmõlaga, rebides keerulistest köitest, või kes vaikse ilmaga lihtsalt istub kastil ja tukub päikeselõõmas, tüürmõla varvastega kergelt kinni hoides.

Sel juhul, kui see mees juhtumisi mitte Bengt ei oleks olnud, oleks viimase võinud leida kõhuli lamas hüti ukstel, käes mõni ta seitsmekümne kolmest sotsioloogia-alasest raamatust. Peale selle oli Bengt määratud stjuuardiks ja oli vastutav päevaratsioonide jagamise eest. Hermanit võis igal päevaajal leida kust tahes — masti otsast meteoroloogiliste instrumentidega, parve alt, tuukriprillid ees, mõnd triivlauda kontrollimas või parve taga slepis olevast kummipaadist, kus ta oli ametis õhupallide ja kummaliste mõõduriistadega. Tema oli meie tehniline juhataja ning vastutas meteoroloogiliste ja hüdrograafiliste vaatluste eest.

Knut ja Torstein olid alati tegevuses oma märgade kuivpatareide, jootekolbide ja lülituskeemidega. Väikese radiojaama töökorras hoidmine lainete möllus ja niiskuses üks jalg veepinnast kõrgemal nõudis kõiki nende sõjaaegseid kogemusi. Igal öösel saatsid nad kordamööda meie aruandeid ja ilmavaatlusi eetrisse, kust neid püüdsid kinni meid juhuslikult kuulvad amatöörid, kes andsid teated edasi Washingtoni meteoroloogainstituudile ja teistesse kohtadesse, kuhu nad olid

määratud. Erik lappis tavaliselt purje ja pleissis köisi või nikerdas puust ja joonistas paberile habetunud meeste ning kummaliste kalade visandeid. Igal keskpäeval võttis ta sekstandi ja ronis kasti otsa, et päikest vaadeldes kindlaks teha, kui palju me eelmisest päevast saadik edasi oleme jõudnud. Minul isiklikult oli küllaltki tegemist logiraamatu ja aruannetega, planktoni ja kalade kogumise ning pildistamisega. Igal mehel oli oma ala, mille eest ta vastutas, ja keegi ei seganud end teiste töösse. Kõik raskemad ja vähemmeeldivad tööd, nagu roolivahis olemine ja kokaamet, olid ühtlaselt ära jaotatud. Igaühel meist tuli kaks tundi päeval ja kaks tundi öösel tüürmõla juures vahis olla. Koka-kohuseid aga täitsime päev päeva järel kordamööda. Seadusi ja eeskirju oli parvel vähe, kui mitte arvesse võtta seda, et öövahil pidi köis ümber keha olema, et päästeköiel oli oma kindel koht, et toiduvalmistamine ja söömine toimus väljaspool hütti ja et «hea koht» oli ainult ahtris palkide kõige kaugemas otsas. Kui mingi tähtis otsus tuli teha, kutsusime indiaanlaste kombel kokku *pow-vow*¹ ja arutasime asja omavahel läbi, enne kui mingi otsuse tegime.

Tavaline päev «Kon-Tikil» algas sellega, et viimane öövaht raputas elu sisse kokale, kes unisena kastest märjale tekile hommikupäikese kätte kobis ja lendkalu kokku korjama hakkas. Selle asemel et kalu toorelt süüa, nagu oli kombeks niihästi Polüneesias kui ka Peruus, praadisime neid väikesel priimusel hüti ukse juurde tekile kinniseotud kasti põhjas. See kast oli meie köök. Koht, kus ta asus, oli tavaliselt kaitstud kagupassaadi eest, mis pidevalt puhus poolpõiki ahtrist. Ainult siis, kui tuul ja lainetus priimuse tulega liiga palju žongleerisid, juhtus vahel, et see süütas puust kasti, ja kord, kui kokk oli magama jäänud, oli varsti kogu kast leekides, mis haarasid bambushüti seinagi. Aga kui suits hütti tungis, kustutasime tulekahju kiiresti, sest kõigest hoolimata ei olnud meil «Kon-Tikil» viibides vee järele kuigi kaugele tarvis minna.

---

¹ *Pow-vow* (l.: pauvau) — Põhja-Ameerika indiaanlaste nõupidamine. *Tõlk.*

Vastu ööd. Watzinger mõõdab viimast korda tuult. Öhtul hüti kõrval. Laterna riputatakse üles. Ja siis vajub päike Vaiksesse ookeani.

Praetud kala lõhn ei suutnud tavaliselt äratada bambushüti norskavaid indiviide ja kokk pidi neid sageli kahvliga torkima või nii vale häälega söömakutsumise laulu laulma, et keegi ei võinud seda kaua kuulata. Kui parve ääres haikalade uimesid näha ei olnud, algas päev lühikese suplusega Vaikses ookeanis. Pärast seda järgnes hommikusöök vabas õhus parve serval.

Toitlustuse üle parvel nuriseda ei saanud. See oli jaotatud kahe eksperimendi vahel, millest üks oli pühendatud kahekümnenda sajandi intendandile, teine Kon-Tikile ja viiendale sajandile. Katsejäresteks olid Torstein ja Bengt, kelle dieet piirdus nende nägusate väikeste eritoidupakenditega, mis me olime paigutanud tühemikku parve palkide ja bambusteki vahel. Kala ja üldse meretoit ei olnud ju niikuinii kunagi nende tugevaks küljeks olnud. Mõnenädalaste vaheaegade järel vabastasime sidestuse, mis bambustekki palkide küljes hoidis, ja võtsime välja uusi tagavarasid, köites need kinni bambushüti ette. Selgus, et sitke asfaldikiht pappkarpide ümber pidas vastu, kuna nende kõrval katmata seisvad konservikarbid olid meie toidumoonna ümber alatasa loksuvast mereveest söödud ja rikutud.

Kon-Tikil ei olnud tema kunagisel reisil üle ookeani küll asfalti ega hermeetiliselt suletud konservikarpe, kuid sellegipoolest ei olnud tal toidu suhtes kuigi suuri raskusi. Ka tolleaegsed toiduvarud koosnesid sellest, mis maalt oli kaasa võetud, ja sellest, mis endale teel hangiti. Võime oletada, et kui Kon-Tiki pärast lüüasaamist Titicaca juures Peruu rannast lahkus, oli tal üks kahest järgmisest kavatsusest. On väga tõenäoline, et päikese elava kehastusena päikest kummardava rahva hulgas söandas ta minna ookeanile eesmärgiga järgneda päikesele endale selle teekonnal ning lootuses leida uus ja rahulikum maa. Teiseks võimaluseks oli tal purjetada oma parvedega piki Lõuna-Ameerika rannikut, et maabuda kusagil põhja pool ja rajada uus riik niisugusesse kohta, kuhu tagaajajad talle järele ei pääse. Hoidudes ohtlikust kaljurannikust ja seal elutsevaist vaenulikest suguharudest, jäi ta niisama hõlpsasti kui meiegi kagupassaadi ja Humboldti hoovuse

võimusesse ning kanti loodusjõudude poolt täpselt samasuguses poolkaares otse päikesee loojangu poole.

Ükskõik mis plaanid neil päikesekummardajail ka olid, kui nad oma kodumaalt põgenesid, kuid toidukraami võtsid nad reisile kindlasti kaasa. Kuivatatud liha ja kala ning maguskartulid moodustasid peamise osa nende primitiivsest toidusedelist. Kui tolleaegsed parvnikud Peruu tühjalt rannikult merele sõitsid, oli neil joogivett rikkalikult kaasas. Savitõrte asemel tarvitasid nad enamasti suurte pudelkõrvitsate koori, mis ei karda tõukeid ega lööke; veelgi sobivamad olid parvedel jämedad hiiglabambustest torud, millel kõik liigesed läbi puuriti ja kuhu valati vett väikesest august toru otsas, mille nad pulga või vaiguga kinni toppisid. Umbes kolmkümmend-nelikümmend seesugust toru võis parvele bambusteki alla kinni siduda, kus nad olid päikesee eest varjatud ning jaheduses, uhutuina värsket mereveest, mille soojus ekvatoriaalhoovuses on ligikaudu 26° — 27° Celsiuse järgi. Selline veetagavara oli kaks korda suurem kui vee hulk, mille me ise kogu oma reisi kestel ära tarvitasime, ja veelgi rohkem vett võidi kaasa võtta sel juhul, kui veelgi rohkem bambustorusid lihtsalt vette parve alla kinni seoti, kus nad midagi ei kaalunud ega ka ruumi ei võtnud.

Avastasime, et kahe kuu pärast hakkab värsket vesi roiskuma ja maitseb halvasti. Kuid siis on kahtlemata esimene, vihmavaene ookeaniosa juba läbitud ja ammugi jõutud piirkondadesse, kus tugevad paduvihmad aitavad veetagavara täiendada. Jagasime iga päev üks ja veerand liitrit vett mehe kohta välja, aga kaugeltki mitte alati ei tarvitatud seda ratsiooni ära.

Isegi siis, kui meie eelkäijad puudulike varudega oleksid teele asunud, ei oleks nad hätta jäänud, niikaua kui nad kalarikka hoovusega üle ookeani triivisid. Kogu meie reisi kestel ei olnud ühtki päeva, mil parve ümber ei oleks ujunud kalu, keda oli kerge püüda. Ja peaaegu iga päev kargas mõni lendkala ise parvele. Juhtus sedagi, et suured isuäratavad boniitod ujusid koos veemassidega ahtrist parvele ja jäid sinna siplema, kui vesi nagu läbi sõela palkide vahele kadus. Nälg surra oli võimatu.

Muistsed pärismaalased tundsid väga hästi seda võtet, mille paljud merehädalised sõja ajal avastasid — et toorest kalast võib imeda janukustutatavat vedelikku. Viimast saab välja pigistada ka nõnda, et kalatükid mässitakse riidetükisse; kui aga kala on suur, võib üsna lihtsalt selle küljesse uuristada mõned augud, mis varsti kalalümfi täis nõrguvad. Hästi see vedelik just ei maitse, kui on midagi paremat juua, kuid soolaprotsept on seal nii väike, et janu saab kustutatud.

Tarvidus joogivee järele vähenes tunduvalt, kui pidevalt suplesime ja pärast seda märjalt oma varjulises hütis pikali olime. Kui mõni haikala majesteetlikult meie ümber patrullis ja korralikku suplust parve kõrval takistas, siis võis lihtsalt ahtris palkidele pikali heita, sõrmede ja varvastega köitest kõvasti kinni hoides. Mõnesekundiliste vaheaegadega paiskus seal siis mitu vannitait Vaikse ookeani vett meile kaela.

Kui kuumuses kedagi janu piinab, siis arvatakse muidugi, et keha vajab vett, ja seetõttu võidakse juua ülemäära palju, ilma et see vähimatki aitaks. Õige kuumadel päevadel troopikas võid endale nii palju leiget vett sisse ajada, et oled kõrini täis, kuid janu ei vähene sugugi. Niisugusel juhul ei tunne keha puudust mitte veest, vaid — nii imelik kui see ongi — soolast. Meil kaasasolevad eriratsioonid sisaldasid ka soolatablette, mida eriti kuumadel päevadel tuli agarasti tarvitada, sest higistamisega kaotas keha soola. Meil oli selliseid päevi, kus tuul vaikis ja päike halastamatult pea kohal kõrvetas. Tarvitatud veehulk võis tõusta siis maksimumini, nii et vesi kõhus sõna tõsisel mõttes loksus, kuna kõri aga nõudis õelalt ikka veel lisa. Säärastel päevadel valasime oma mageda vee ratsioonile kaksikümmend kuni nelikümmend protsenti kibesoolast merevett juurde ja leidsime oma üllatuseks, et see soolakas vesi kustutab janu. Hulgaks ajaks pärast seda jäi küll merevee maik suhu, kuid mingit halba tunnet meil ei olnud, ja pealegi tõstsime sellega märgatavalt oma veetagavara.

Ühel hommikul, kui parajasti einetasime, paiskus ootamatu murdlaine meile otse kaerasupisse ja õpe-

tas meile täiesti palumatult, et kaeramaik kaotab soolase vee segust suurema osa «meremaigust».

Vanadel polüneeslastel on säilinud omapäraseid pärimusi, mis jutustavad, et kui nende ürgesivanemad parvedega üle ookeani tulid, oli neil kaasas teatava taime lehti, mida nad närisid janu kustutamiseks. Selle taime abil võis hädakorral koguni puhast merevett juua, ilma et seejuures oleksid haigeks jäänud. Lõunamere saartel sääraseid taimi ei kasvanud ja nad pidid seepärast polüneeslaste esivanemate kodumaalt pärit olema. Polüneesia ajaloolased kinnitasid oma väiteid nii visalt, et uuemaegsed teadlased hakkasid asja uurima ja jõudsid otsusele, et ainsaks tuntud taimeks, millel on selline toime, on kooka, mis kasvab ainult Peruus. Ja nagu näitavad kalmuleiud ajast enne inkasid, tarvitasid eelajaloolises Peruus niihästi inkad kui ka nende kadunud eelkäijad agarasti just seda kokaiini sisaldavat kookat. Rasketele retkedele mägedes ja merel võtsid nad kaasa kookalehtede kimpe, mida nad janu- ja väsimustunde kaotamiseks päevade viisi närisid. Lühema aja kestel võimaldas kookalehtede närimine ilma erilise ohuta ka merevett juua.

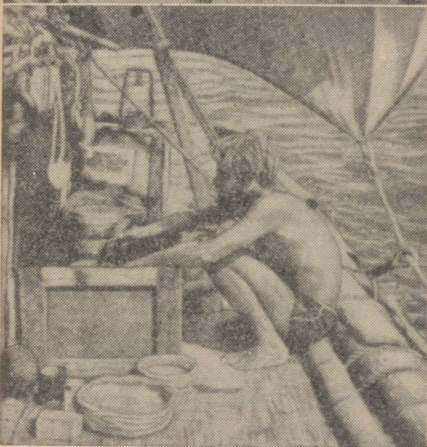
Kookalehti me «Kon-Tikil» ei proovinud, kuid meil oli vööris mitu suurt punutud korvi täidetud teiste taimeedega, mis Lõunamere saartele sügavamaid jälgi on jätnud. Need korvid olid hüti seina varju kinni seotud ja aja jooksul tõusis neist kollaseid idusid ning rohelist lehti järjest kõrgemale. Parvel oli nagu väike troopiline aed. Kui esimesed eurooplased Lõunamere saartele jõudsid, leidsid nad suuri maguskartuli istandusi niihästi Lihavöttesaarelt, Havailt kui ka Uus-Meremaalt; sama kartulit kasvatati ka teistel saartel, kuid ainult Polüneesia aladel. Selles maailmaosas, mis asus sealt lääne pool, oli ta täiesti tundmatu. Maguskartul oli üks tähtsamaid kultuurtaimi neil kaugetel saartel, kus rahvas muidu elas peamiselt kaladest. Paljud polüneeslaste legendid on seotud selle taimega, mis pärimuste järgi olevat mitte kellegi teise kui Tiki enda poolt kaasa toodud, kui ta oma naise Paniga tuli siia oma esivanemate algkodumaalt, kus maguskartul olnud tähtis toiduaine. Uus-Meremaa muistendid räägivad, et

maguskartul toodud üle ookeani veesõidukitega, mis ei olnud mitte kanuud, vaid koosnenud «kõitega kokkuseotud palkidest».

Teatavasti oli Ameerika ainus koht peale Polüneesia, kus enne eurooplaste tulekut kasvas maguskartul. Ning see maguskartul, mille Tiki endaga saartele kaasa tõi, *Ipomoea batatas*, on täpselt sama, mida indiaanlased viljelesid Peruus juba kõige vanematest aegadest peale. Kuivatatud maguskartulid olid tähtsaimaks reisi-moonaks niihästi polüneesia meresõitjail kui ka muistse Peruu pärismaalastel. Lõunamere saartel kasvab maguskartul vaid siis, kui tema eest korralikult hoolitsetakse, ja kuna ta merevett ei kannata, siis on asjatu tema levikut neil laialiasuvail saartel seletada väitega, et merehoovused võisid ta Peruust 8000 kilomeetri kauguselt siia tuua. Eriti viljatu on nii tähtsa asjaolu ümberlökkamise katse seetõttu, et kõigil laialipillatud Lõunamere saartel, nagu keeleteadlased on kindlaks teinud, on maguskartuli nimeks *kumara*, ja just *kumara* oli sama maguskartuli nimetuseks ka Peruu muistsetel indiaanlastel. Nimi on kartuliga üle ookeani kaasa tulnud.

Teine väga tähtis kultuurtaim, mis meil «Kon-Tikil» kaasas oli, oli pudelkõrvits, *Lagenaria vulgaris*. Nii-sama tähtis kui see vili ise on ka ta koor, mida polüneeslased tulel kuivatavad ja veeastjana tarvitavad. Ka see tüüpiline aiataim, mis samuti ei saa ise üle ookeani triivida ja ilma hoolitsuseta kasvades levida, oli muistsetel polüneeslastel ühine Peruu ürgelanikega. Selliseid veeastjateks muudetud pudelkõrvitsaid on leitud eelajaloolistest kalmudest Peruu rannikul ja neid tarvitasid sealsed kalurid sajandeid enne seda, kui esimesed inimesed Vaikse ookeani saartele jõudsid. Pudelkõrvitsa polüneesiakeelset nimetust *kimi* võib leida ka Kesk-Ameerika indiaanlaste juurest, kus Peruu kultuuril on sügavad juured.

Peale rea juhuslike lõunamaiste puuviljade, mis me paari nädala jooksul ära sõime, enne kui nad mädanema läksid, oli meil parvel veel kolmas taim, mis maguskartuli kõrval Vaikse ookeani ajaloos väga suurt

Meie köögiosakond. Enne kui värske puuvili otsa lõppes, hakkasime merest kalu saada. Samuti kui meie eelajaloolised eelkäijad, viisime ka meie Peruust Lõunamere saartele kumaara-kartuleid ja pudelkõrvitsaid. Toitu keetsime kastis oleval priimusel ja sõime hüti ees parve serval.

osa on etendanud. Nimelt oli meil kaasas kakssada kookospähklit, mis andsid tööd meie hammastele ja varustasid meid karastava joogiga. Mitu pähklit hakkas kohe idanema, ja kui me umbes kümme nädalat merel olime õlnud, kasvas meil parvel pool tosinat jalakõrgust palmibeebit, mille võsud olid juba lahti läinud ja pakse rohelisi lehti moodustanud. Kookospähkel kasvas enne Kolumbuse aega niihästi Panama maakitsusel kui ka Lõuna-Ameerikas. Kroonik Oviedo¹ kirjutab, et hispaanlaste saabumisel esinenud kookospalme Peruu rannikul suurel hulgal. Ühtlasi oli neid juba ammu enne seda ka kõigil Vaikse ookeani saartel. Botaanikuil ei ole veel kindlaid andmeid, mis suunas nad üle Vaikse ookeani on levinud. Kuid üks asi on meie päevil juba kindlaks tehtud: isegi kookospähkel oma kuulsa koorega ei saa ilma inimeste abita levida üle ookeani. Need pähklid, mis meil korvides tekil olid, püsisid söödavaina ja idanemisvõimelistena kuni meie Polüneesiasse jõudmiseni. Kuid ligikaudu teist nii palju olime paigutanud eriproviandi hulka teki alla, kus lained nende ümber loksusid. Viimase kui ühe neist rikkus merevesi ära. Ükski kookospähkel aga ei suuda ujuda üle ookeani kiiremini kui balsapuust parv, millele on abiks ka tuul. Riknemine algas sellest, et kookospähklite silmadesse imbus vett ja need muutusid pehmeks, nii et merevesi hakkas sealt sisse tungima. Peale selle on üle kogu ookeani lõpmatul hulgal jäätmekogujaid, kes hoolitsevad selle eest, et mitte midagi söödavat, mis vees ujub, ühest maailmaosast teise ei pääseks.

Vaikse ilma puhul juhtus vahel keset ookeani, et jõudsime järele mõnele üksildasele linnusulele, mis ujus veepinnal. Nimelt kohtasime üksikuid tormilinde ja teisi merelinde, kes merel magada võivad, tuhandete meremiilide kaugusel lähimast maast. Kui sellele väikesele sulele lähenesime ja teda tähelepanelikult vaatlesime, nägime, et sellel asub kaks-kolm reisijatki, kes seal tuulest aetuna mugavalt purjetavad. Kui «Kon-

---

¹ De Oviedo y Valdes (l.: de ovjéedo i valdes; 1478—1557) — hispaania ajaloolane. Tõlk.

Tiki» nagu mõni koljat neist mööduma hakkas, märkasid reisijad, et siin on tegemist sõidukiga, millel on suurem kiirus ning rohkem ruumi, ja kõik kolm lahkusid ülepeakaela sulet, tõttasid suure kiiruga mööda vett meie poole ning ronisid «Kon-Tiki» pardale, kuna sulg jätkas oma teed üksinda. Ja peagi «Kon-Tiki» otse kubises «jänestest». Need olid väikesed avamere krabid, sõrmeküüne ja vahel ka viieõrised suurused. Parvel asuvaile koljatitele olid nad väga heaks maiusroaks, kui neid õnnestus kinni püüda. Need väikesed krabid olid nagu veepinnal patrullivad valvurid ja nad ei viivitanud oma isu rahuldamisega, kui midagi söödavat märkasid. Kui kokk ühel päeval palkide vahel oleva lendkala kahe silma vahele jättis, oli selle turjal järgmisel päeval 8—10 pisikrabi, kes oma sõrgadega otsekui kahvlitega kalaliha endale hoolega sisse kühveldasid. Suuremalt osalt olid nad pelglikud ja põgenesid pakku, niipea kui lähenesime, kuid ahtris, väikeses urus tüüripaku juures, elas üks, kelle nimi oli Johannes ja kes oli täiesti taltsas. Peale papagoi, meie kõigi lõbusa lemmiku, kuulus seega ka krabi Johannes meie väikesesse parveühiskonda. Kui roolimehel mõnel päkesepaistelisel päeval tüüri taga istudes, selg hüti poole, Johannest seltsiks ei olnud, tundis ta end väga üksikuna suurel sinisel ookeanil. Kuna teised pisikrabi, nagu prussakad tavalisel laeval, argelt ümber hiilisid ja näppasid kust said, kükitas Johannes laiana ning ümmargusena oma uru lävel ja ootas, silmad pungis, vahtide vahetust. Igal uuel vahimehel oli kaasas raasuke biskviiti või tükike kala Johannese jaoks, ja meil tarvitses vaid kummarduda tema uru kohale, kui ta kohe täiesti välja tuli ja oma käpad ette sirutas. Ta võttis oma sõrgadega toiduraasu meil peost ja sibas urgu tagasi, kus istus lävele maha ning hakkas näsutama nagu koolipoiss, kes topib endale toitu suhu, vil-lased kindad käes.

Krabid kükitasid nagu parmud vettinud kookospähklitel, mis käärima minnes mõranesid, või püüdsid planktonit ja pisiloomi, keda lained endaga kaasa tõid. Ja plankton — need vähimad meres elutsevad organismid — oli tõesti heaks toiduks, isegi meile koljatitele

parvel, kui olime õppinud teda korraga nii palju püüdma, et korralikku suutäit saada.

On selge, et selles peaaegu nähtamatus planktonis, kes lõpmatul hulgal hoovusega mööda maailmameresid ümber triivib, peab olema palju toitvaid aineid. Sest ookeanis ei ole ühtki looma, kelle olemasolu ei oleks rajatud planktonile. Kalad ja merelinnud, kes ise planktonit toiduks ei tarvita, elavad siiski teistest kaladest või mereloomadest, kes seda teevad, ükskõik kui suured nad ise ka on. Plankton on tuhandete, silmale nähtavate ja nähtamatute, mööda ookeani veepinna ligidalt ümbertriivivate pisiorganismide liikide üldnimetus. Mõned neist on taimed (*Phyto*-plankton), kuna teised on vabalt ujuvad kalamarjaterad ja elavad pisiloomad (*Zoo*-plankton). Loomplankton elatub taimplanktonist ja taimplankton omakorda ammoniaagist, nitrititest ja nitraatidest, mis moodustuvad surnud loomplanktonist. Ning kuna nad vastastikku üksteisest elatuvad, on nad ise toiduks kõigele, mis liigub vees ja vee peal. Seda, mis nad ei suuda pakkuda oma dimensioonidega, pakuvad nad oma rohkusega. Klaasi-täis head planktonivett sisaldab tuhandeid organisme. Rohkem kui üks kord on inimesed ookeanil nälga surnud, sest nad ei leidnud kalu, kes oleksid küllalt suured, et neid saaks kätte västra, mõrra või õngega. Selistel puhkudel on sageli juhtunud, et tegelikult purjetasid nad ise sõna tõsisest mõttes kalasupis, ehkki see oli väga vedel ja keetmata. Kui lisaks õngele ja mõrrale oleks neil olnud mõni vahend selle supi kurnamiseks, milles nad ujusid, siis oleksid nad leidnud sealt toitva sette — planktoni. Kunagi tulevikus hakkavad ehk inimesed suures ulatuses merest planktonit koguma, samuti nagu nad kunagi minevikus tulid mõttele hakata koguma teravilja kuival maal. Üksikult ei ole ju viljaterastki kasu, aga kui neid on palju, siis saab neist toitu.

Merebioloog dr. A. D. Bajkov andis meile selle idee ja varustas meid ka nende loomade püüdmiseks sobiva mõrraga. See «mõrd» oli siidist võrk, milles oli peaaegu kolm tuhat silma ruuttolli kohta. Talle oli antud lehtrikujulise kahva kuju ja ta oli kinnitatud poolteise jala

suuruse avaga metallrõnga külge. Me sidusime ta parve taha sleppi. Nagu iga muugi kala puhul, nii varieerus ka siin saak olenevalt ajast ja kohast. Saak vähenes sedamööda, kuidas ookeani vesi muutus soojemaks, mida kaugemale läände me jõudsime. Parimad tulemused olid meil öösiti, sest kui päike paistis, näisid paljud planktoniliigid siirduvat sügavamale vette.

Kui meil parvel muud ajaviidet poleks olnud, oleks küllaltki huvitav olnud lamada, nina planktonivõrgus. Mitte lõhna pärast, sest see oli halb. Ja mitte sellepärast, nagu oleks see pealtnäha isuäratav olnud — kogu seda sodi oli vastik näha. Vaid sellepärast, et fantaasiaküllastel vormidel ja värvidel ei olnud otsa ega äärt, kui planktoni mõnele lauale laiali puistasime ja palja silmaga iga pisilooma üksikult uurisime.

Enamasti olid need garneelide taolised aerjalalised (*Copepoda*) või eraldi ujuvad kalamarjaterad, kuid oli ka kalamaime ja limuseid, kummalisi miniatuurseid igas värvitoonis krabisid, samuti millimallikaid ja lõpmatutes variatsioonides pisitillukesi olendeid, kes näisid nagu Walt Disney «Fantaasiast» võetud olevat. Mõned neist nägid välja nagu tsellofaanpaberist lõigatud lehverdavad narmendavate kontuuridega vaimud, kuna teised meenutasid punaste nokkadega miniatuurlinde, kel sulgede asemel on kõva koorik. Planktonimaailmas ei ole looduse ohjeldamatul leidlikkusel piire — siin tunneks end iga sürrealistlik kunstnik lööduna.

Seal, kus külm Humboldti hoovus lõuna pool ekvaatorit lääne poole pöördub, puistasime vahel kahvast iga mõnetunnilise vaheaja järel välja paar kilogrammi planktoniputru. Plankton oli siis nagu mitmevärviliste — pruunide, punaste, hallide ja roheliste — kih tidega tordiks kokku pressitud, sest olime läbinud erisuguseid planktonivälju. Öösiti, kui meri fosforestseeris, näis, nagu tõmbaksime veest sätendavate kalliskividega täidetud kotti. Kui aga koti kätte võtsime, muutus see mereröövli te varandus miljoniteks tillukes- teks hiilgavateks garneelideks ja fosforiläikelisteks kalavastseteks, kes helendasid pimedas nagu hõõguv söehunnik. Ja kui nad ämbrisse puistasime, siis vajus

see tainas sinna sätendava jaaniusside nõiapudruna. Niisama ilus kui meie öine saak oli eemalt vaadates, niisama jube nägi ta välja lähedalt. Ja niisama halvasti nagu ta lõhnas, niisama hea oli ta maitset, kui vaid julguse kokku võtsid ja lusikatäie seda hõõguvat sodi suhu pistsid. Kui seal leidus palju kääbusgarneele, siis oli tal garneeli-, homaari- või krabipasteedi maitse. Kui ta aga koosnes peamiselt avamere kalamarjateradest, oli tal kaaviari ja vahel austrite maitse. Taimplankton koosnes kas nii väikestest organismidest, et ta koos veega läbi võrgu välja valgus, või jälle nii suurtest, et võisime neid veest peoga korjata. Erandiks selles roas olid üksikud võrdlemisi suured želeetaolised ainuõõsed, kes sarnanesid sentimeetripikkuste klaaskuulikeste ja meduusidega. Need olid mõrud ja nad tuli välja korjata. Kõike muud võis süüa kas niisama — toorelt — või magedas vees pudruks või supiks keedetuna. Kuid maitset ja meeled on erinevad. Kahele meist parvel näis, et plankton maitseb suurepäraselt, kaks arvasid, et ta on üsna hea, kaks aga ei tahtnud teda nähagi. Toitvusel ei jää ta maha suurematest limustest ja vürtsitatuna ning korralikult valmistatuna võib ta olla esmajärguliseks roaks kõigile, kes armastavad mere-toitu.

Et neist pisiorganismidest saab küllaldaselt kaloreid, seda on tõestanud sinivaal, kes on maailma suurim loom ja ometi elab planktonist. Meie püügiviis selle tillukese mõrraga, mille näljased kalad sageli katki närisid, tundus meile haletsemisväärselt primitiivsena, kui parvelt nägime, kuidas meist mööduv kiusvaal veekaskaade õhku purskas, planktonivett üsna lihtsalt läbi oma tselluloidhabeme filtreerides.

«Katsuge teie ka niimoodi,» ütlesid Torstein ja Bengt põlglikult ühel päeval, kui oma planktonivõrgu lainettesse olime kaotanud. «Pistke põlev tuletikk habemesse, ja te tunnete varsti, kuidas teil habe tselluloidi järele lõhnama hakkab.»

Olen vaalasid näinud eemalt laeva pardalt ja olen neid näinud täistopituina muuseumides poole sammu kauguselt, kuid see kõik oli ebareaalne kokkupuude, ja mulle ei ole see hiiglakere kunagi tundunud tõelise

soojaverelise loomana, nagu näiteks hobune või elevant. Bioloogiliselt olin vaala pidanud muidugi pesuehtsaks imetajaks, kuid oma olemuselt näis ta mulle üldiselt suure külma kalana. Hoopis teise mulje saime, kui suured vaalad üsna meie parve kõrval ujusid. Ühel päeval, kui me nagu harilikult parveserval istudes sõime, veele nii lähedal, et jooginõu puhtakslopotamiseks tarvitses meil vaid tahapoole laskuda, võpatasime sellest, et miski hakkas äkki meie selja taga raskelt nagu ujuv hobune puhkima. Veest kerkis tohutu suur vaal ja jõllitas meile otsa nii lähedalt, et tema hingevast, mis läikis seestpoolt nagu lakk-king, otse sisse vaatasime. Oli nii harjumatu tõelist puhkimist kuulda keset ookeani, kus kõik elavad olendid uitavad ringi ilma kopsudeta, vingerdades ja lõpuste lipendades, et meil oli sõna tõsisel mõttes soe hõimutunne oma vana kauge sugulase vaala vastu, kes nagu meiegi nii lõpmata kaugemale ookeanile oli eksinud. Külma, kärnkonnataolise vaalhai asemel, kel polnud mõistust nina veest välja pista ja värsket õhku hingata, oli meid seekord küllastamas olend, kes meenutas täissöönud joviaalset jõehobu loomaaiast. Puhkides (mis jättis minusse hirmus sümpaatse mulje) vajus ta jälle vee alla ja kadus.

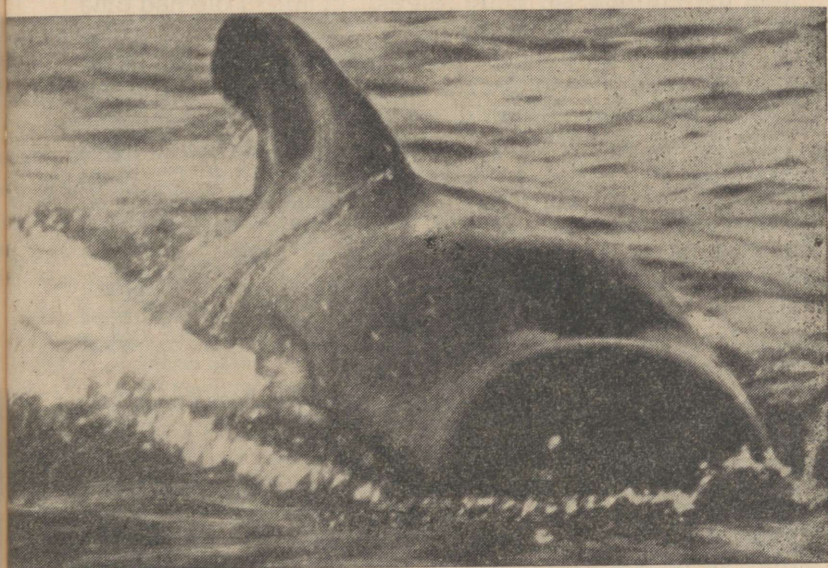
Vaalad käisid meil külas mitu korda. Enamasti olid need väikesed pringlid ehk seakalad ja hammasvaalad, kes suurtes karjades meie ümber veepinnal hullasid, kuid vahetevahel nägime ka hiiglaslikke kašelotte ja suuri kiusvaalasid, kes üksikult või väikeste karjadena veest kerkisid. Mõnikord ujusid nad meist otsekui laevad silmapiiril mööda, aeg-ajalt veejuga üles taeva poole saates, kuid mõnikord võtsid nad kursi ka otse meie poole. Valmistusime raskeks kokkupõrkeks, kui suur hiiglavaal esimest korda kurssi muutis ja sihikindlalt otse parve poole suundus. Mida lähemale ta tuli, seda selgemini võisime iga kord, kui ta pea veest välja pistis, kuulda teda raskelt ning pikalt ähkivat ja puhkivat. Näis, nagu liiguks läbi vee tohutu suur paksu naha ja raske kehaga kuivamaaloom, kel on kalaga niisama vähe ühist kui nahkhiirel linnuga. Ta tuli otse meie suunas pakpoordi poolt, kus me kõik koos parve

äärel seisime, kuna üks mees oli masti otsas ja hõikas sealt, et ta nägevat veelgi seitset-kaheksat vaala, kes olevat teel meie poole.

Esimese vaala suur ja läikiv-must laubamürakas oli meist kõige rohkem kahe meetri kaugusel, kui ta laskus veepinna alla, ja siis nägime määratu suurt sinimusta vaalaselga päris parve alt otse meie jalgade all rahulikult läbi libisevat. Seal seisis ta tumedana ning liikumatuna pisut aega, ja me hoidsime hinge kinni, vaadates selle imetaja gigantset kumerat selga, kes oli märksa pikem kui kogu meie parv. Siis vajus ta sinakas vees pikkamisi sügavamale ja kadus silmist. Vaheajal oli kogu kari meie ümber kogunenud, kuid ei pööranud meile mingit tähelepanu. Vaala, kes oma hiiglasejõudu vahel kurjasti tarvitas ja sabalöögiga vaalapüügipaate uputas, rünnati ennast arvatavasti esimesena. Kogu ennelõuna ähkisid ja puhkisid nad kõige ootamatumais kohtades meie ümber, ilma et nad parve või tüürmõla oleksid puudutanud. Nad tundsid suurt mõnu vabast hullamisest päikeses ja lainetes. Kuid lõuna paiku sukeldus kogu vaalakari nagu märguande peale vee alla ja kadus jäädavalt.

Ent peale vaalade võisime parve all näha veel muudki. Kui kergitasime pilliroomatti, millel magasime, siis nägime palkidevahelisest praost otse alla kristallsinisesse vette. Natuke aega nõnda lamanud, nägime rinna- või sabauime mööda vilksatavat, ning vahetevahel silmasime läbi prao koguni terveid kalu. Kui need praod oleksid mõni toll laiemad olnud, oleksime mõnusasti asemel lamadès madratsi alt õngega kalu püüda võinud.

Kõige sagedamini oli parve läheduses kuldmakrelle ja lootskalu. Sellest hetkest alates, kui pärast Callao lahest väljajõudmist esimesed kuldmakrellid Humboldti hoovuses meiega liitusid, ei möödunud ühtki päeva kogu meie teekonna kestel, mil suuri kuldmakrelle meie ümber tiirlemas ei oleks olnud. Mis neid meie parve juurde tõmbas, seda me ei tea; võib-olla oli mingi maagiline külgetõmbejõud sellel asjaolul, et nüüd oli neil triiviv katus pea kohal, või jälle meelitas neid ligi tõsiasia, et meie köögiviljaaiaast, mille moodus-

Ülal: Vaalad külastasid meid mitmel korral; meie parv oli suurimatega neist võrreldes väike. Vahel saatsid nad meid tundide viisi, enne kui sukeldusid ja kadusid.

All: Kokkupõrge vaalaga oleks meie parve tõuvärgile vaevalt soodus olnud. Aga kui nad vahel suundusidki üsna sihikindlalt meie poole, siis sukeldusid nad veel viimsel hetkel ja libisesid rahulikult meie alt läbi.

tasid kõigilt palkidelt ja tüürmõlalt vanikutena ripnevad vetikad, merihein ja nuivähid, võis toitu leida. Algul oli seal vaid õhuke ning ühtlane kiht rohelist, kuid siis hakkasid rohelised adrukobarad kohutava kiirusega kasvama, nii et lainetel kiikuv «Kon-Tiki» sarnanes varsti habetunud merekolliga. Adrust leidsid endale lemmikvarjupaiga tibatillukesed kalamaimud ja meie «jäneseid» — krabid.

Üksvahe hakkasid parvel võimust võtma sipelgad. Mõnes palgis oli olnud väikesi musti sipelgaid, ning kui merele olime jõudnud ja niiskus hakkas puusse tungima, valgusid nad sealt välja ning pugesis meie magamiskottidesse. Nad ujutasid kõik üle ja hammustasid ning piinasid meid, nii et hakkasime juba arvama, et nad kihutavad meid parvelt minema. Kuid vähehaaval, kui ookeani lained hakkasid parvest järjest rohkem üle uhtuma, sai neile selgeks, et siin ei ole nad oma õiges elemendis, ja ainult mõni üksik eksemplar pidas niikaua vastu, kuni teisele poole ookeani jõudsimel. Peale krabide tundsid end parvel kõige paremini 3—4 sentimeetri pikkused nuivähid. Neid oli näha sadade viisi, eriti parve leeküljel, ja sedamööda kuidas me vanu vähke oma supikatlasse korjasime, klammerdus uusi vastseid parve külge, kus nad kasvama hakkasid. Nuivähid olid maitsetlalt värsked ning hõrgud; salatiks aga korjasime adrut — see oli söödav, kuid mitte just eriti hea. Et kuldmakrellid meie juurviljaaiast sööksid, seda ei näinud me õieti kunagi, kuid alatasa pöörasid nad igatahes oma läikiva vatsa ülespoole ja libisesid palkide alla.

Kuldmakrelli ehk dolfiini, kes on värvirikas troopikakala, ei tohi ära vahetada delfiiniga, kes kuulub väikeste hammasvaalade hulka. Tavalise kuldmakrelli pikkus on 1—1,35 meetrit, ta on küljelt õige lapergune ning ta pea ja kukal asuvad määratu kõrgel. Üks neist, keda meil õnnestus pardale vinnata, oli 1,43 meetrit pikk ja ta pea kõrgus oli 37 sentimeetrit. Kuldmakrell on värvilt oivaline. Vees helgib ta siniselt või roheliselt nagu lihakarbes, kusjuures ta uimed sätendavad kuldkollaselt. Aga kui olime ta parvele tirinud, märkasime vahel imelikku nähtust. Sures muutus ta vär-

vus järk-järgult mustade täppidega hõbehalliks, viimaks aga üleni hõbevalgeks. See kestis 4—5 minutit, siis tulid vanad värvid pikkamööda jälle tagasi. Isegi vees võis kuldmakrell mõnikord värvi muuta nagu kameeleon, ning sageli nägime «uut liiki» vaseläikelisi kalu, kes lähemal tutvumisel osutsid meie vanadeks kaaslasteks — kuldmakrellideks.

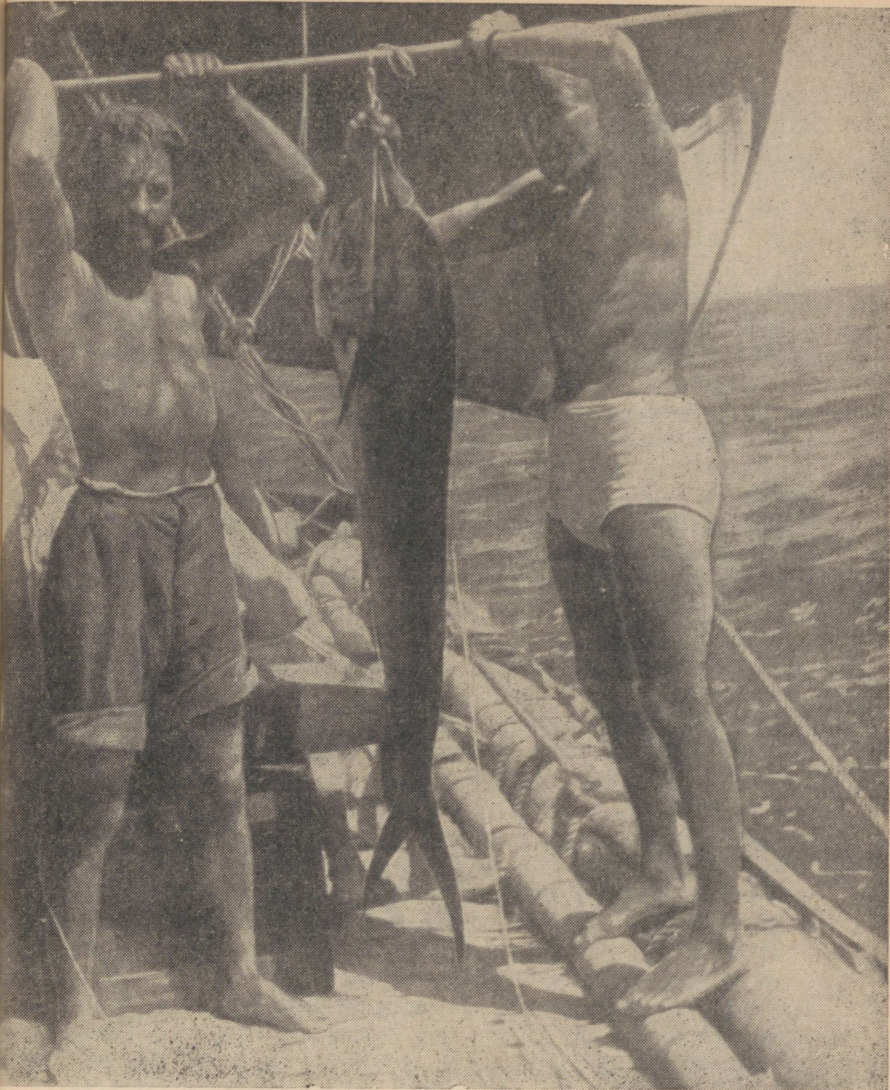
Kõrge otsmik andis kuldmakrellile lamedaks litsutud buldogi väljanägemise, kuna laup oli sel röövkalal alati veest väljas, kui ta põgenevale lendkalade parvele torpeedona järele sööstis. Kui kuldmakrell oli heas tujus, keeras ta enese küljele ja sööstis hoogu võttes edasi, kuni kargas kõrgele õhku ja kukkus nagu lame pannkook lartsatades tagasi, nii et vesi kõrgele üles pritsis. Vaevalt oli ta vette langenud, kui kargas sealt jälle üles, korrates seda ummiklainetes palju kordi. Oli ta aga halvas tujus, nagu näiteks sellal, kui ta parvele tirisime, siis ta hammustas. Torstein lonkas pikemat aega, narts suure varba ümber, sest ta oli viimase kogemata kuldmakrelli suhu pistnud, kes oma lõuad kohe kinni lõi ja pealekauba veel pisut näriski. Pärast koju tagasijõudmist kuulsime, et kuldmakrellid tungivat suplevatele inimestele kallale ja söövat neid. See ei olnud meile kuigi meelitatav, sest olime supelnud nende hulgas iga päev, ilma et nad meist eriti huvitatud oleksid olnud. Kuid pisut ohtlikud kiskjad nad igitahes on, sest leidsime nende kõhust niihästi kalmaare kui ka terveid lendkalu.

Lendkalad olid kuldmakrellide lemmiktoit. Kõigele, mis vee pinnal loksus, tormasid nad pimesi kallale, lootes, et see on lendkala. Paljudel unistel hommikutundidel, kui hütist vidukil silmadega välja pugesime ja unise peaga hambaharja merre kastsime, võpatasime ja ärkasime lõplikult, kui viieteistkümnepäevane kala välkkiirelt parve alt ilmus ja oma koonu pettunult hambaharja külge ajas. Ja kui rahulikult hommikust süües parve serval istusime, siis juhtus vahel, et kuldmakrell kargas veest välja ning prantsatas nii tugevasti küljele, et merevett paiskus meile selga ja toidusse.

Kui ühel päeval istusime ja lõunat sõime, tõestas Torstein, et kõige uskumatumaiski kalurilugudes on tõtt. Äkki pani ta kahvli käest ja pistis käe merre, ning enne kui me midagi taipasime, hakkas vesi keema ja suur kuldmakrell lendas sipeldes meie keskele; Torstein oli haaranud kinni lühikesest õngenöörijupist, mis rahulikult meist mööda libises ja mille teises otsas rippus täiesti hämmastatud kuldmakrell, kes mõni päev enne seda oli õngenööri Eriku käest katki rebinud.

Ei olnud ühtki päeva, mil kuus-seitse meid saatvat kuldmakrelli ei oleks parve ümber ja all tiirelnud. Halbadel päevadel võis juhtuda, et neid oli vaid kaks või kolm, kuid järgmisel päeval võis neid jälle kolmkümmend või koguni nelikümmend tükki veest välja sukelduda. Tahtsime me lõunaks värsket kala saada, siis piisas, kui kokale sellest paarkümmend minutit ette teatasime. Siis sidus see nõöri lühikese bambuskepi külge ja pani pool lendkala õngekonksu otsa. Nagu välk oli kuldmakrell kohe platsis ja kündis õnge püüdes oma peakoluga vett, kaks-kolm teist kuldmakrelli kannul. Seda kala oli väga mõnus püüda ja värskest peast oli ta liha tihke ning hõrk, nagu tursa ja lõhe segu. Kaks päeva seisis ta värskel, ja rohkem ei olnud meil tarviski, sest kalu oli meres külluses.

Lootskaladega saime tuttavaks teisel teel. Haid tõid neid kaasa ja jätsid nad pärast oma surma meile kasulasteks. Me ei olnud veel kaua merel olnudki, kui hai meile esimese visiidi tegi. Ja haid olid meil varsti peaaegu igapäevased külalised. Mõnikord tulid nad parve ainult inspekteerima, tegid meie ümber paar tiiru ja läksid edasi saaki otsima. Kuid kõige sagedamini asusid haid meie kiiluvette, otse tüürmöla taha, ning seal hiilisid nad hääletult tüürpoordist pakpoordi, ainult harva kergelt sabaga lüües, et parve rahuliku edasiliikumisega sammu pidada. Haikala sinakashall kere näis otse veepinna all päikesekiirtes alati pruunikana. Ta tõusis ja vajus koos lainetega, kusjuures seljauim oli alati ähvardavalt veest väljas. Kui lained käisid kõrgelt, tõstsid need mõnikord hai meist endist palju kõrgemale ja me vaatasime talle küljelt otse näkku, kui ta seal nagu klaasseina taga majesteetlikult meie poole

Igapäevane leib. Hulk kuldmakrelle ujus koos parvega üle Vaikse ookeani. Nad olid oivalised söögikalad ja näkkasid alati, kui lendkala söödaks õnge otsa panime

ujus, väikesed sagivad lootskalad saatjaskonnana ees. Mõne sekundi vältel näis, nagu ujuksid niihästi hai kui ka selle triibulised saatjad otse meie juurde parvele, kuid siis kaldus parv graatsiliselt ühele poole viltu, kerkis pikkamisi laineharjale ja vajus teiselt poolt jälle alla.

Alguses tundsiime haide vastu nende reputatsiooni ja hirmuäratava välimuse tõttu suurt aukartust. Selles voolujoonelises keres, mis oli üksainus terasmuskliete pundar, oli ohjeldamatu jõud, ning see lai lame pea väikeste roheliste kassisilmade ja määratu suure suuga, mis võis alla neelata jalgpalli, andis tunnistust südamestust aplusest. Kui roolimees hüüdis «hai pakpoordis» või «hai tüürpoordis», söötsime tavaliselt käsiharpuunide ja västarde järele ning asusime nendega piki parve serva. Hai ujus hääletult meie ümber, seljauim otse vastu parve palke. Meie aukartus hai vastu tõusis, kui nägime, kuidas västarde harud paindusid nagu *spaghetti*¹, kui nad hai selja liivapaberitaolisse soomusesse lõime, kuna käsiharpuunide otsad võitluse tuhinas murdusid. Kõik, mis me saavutasime, kui hai naha läbi puurisime ja tema koljukõhreni või lihastepunt-rani jõudsime, oli äge võitlus, kus vesi meie ümber kees, kuni hai enese lahti kiskus ja minema lipsas, kuna natuke õli veepinnale kerkis ja seal laiali valgus.

Et oma viimast harpuuniotsa säästa, sidusime suuri-mad õngekonksud puntraks kokku ja peitsime need kuldmakrelli keresse. Mitmest terastraadist keerutatud trossiga, mille kinnitasime oma päästeköiest lõigatud otsa külge, lasksime süüda üle parda. Rahulikult ja kindlalt lähenes hai, kergitas pea veest välja, avas järsu liigutusega oma hiiglasuure poolkuukujulise suu, ahmas kogu kuldmakrelli suhu ja kugistas alla. Ning sellega oli ta meil peos. Algas võitlus, kus hai lõi vee vahutama. Meil aga oli kõis kõvasti peos ja me tirisime puikleava hiiglasu vastu ahtri palke, kuhu ta jäi äraootavalt lamama, ajades vaid lõuad laiali, nagu tahaks ta meid oma saaghammaste rööpridadega hirmutada.

---

¹ Spaghetti (l.: spagétti) — peenikesed, seest umbsed itaalia makaronid. *Tõlk.*

Kui laine hai üles tõstis, tõmbasime ta adrust libedatele palgiotstele, ja kui meil oli õnnestunud silmust ta sabauime ümber heita, jooksi eemale ning jäime ootama, kuni sõjatants on läbi.

Esimese hai koljukõhrest leidsime oma harpuuniotsa ja arvasime algul, et sellest oligi tingitud hai üsna vähene võitlushimu. Kuid hiljem püüdsime sama meetodiga ühe hai teise järel ja iga kord läks niisama libedasti. Ehkki hai kiskus ning sikutas ja temaga oli küllaltki raske toime tulla, jäi ta täiesti abituks ning loiuks ega kasutanud oma hiigla jõudu kunagi täiel määral, kui vaid jõudsi trossi pingul hoida, haile selles köieveos tolligi järele andmata. Parvele püütud haid olid tavaliselt kaks kuni kolm meetrit pikad ja nende hulgas oli niihästi sini- kui ka pruunhaisid. Viimaste lihasepundardel oli niivõrd kõva nahk, et suutsime vaid kõigest jõust virutades sellest teravat nuga läbi lüüa, ja isegi siis mitte alati. Kõhunahk oli neil niisama läbitungimatu kui selgki ja ainsaks hellaks kohaks olid viis lahtist lõpusepilu mõlemal pool pea taga.

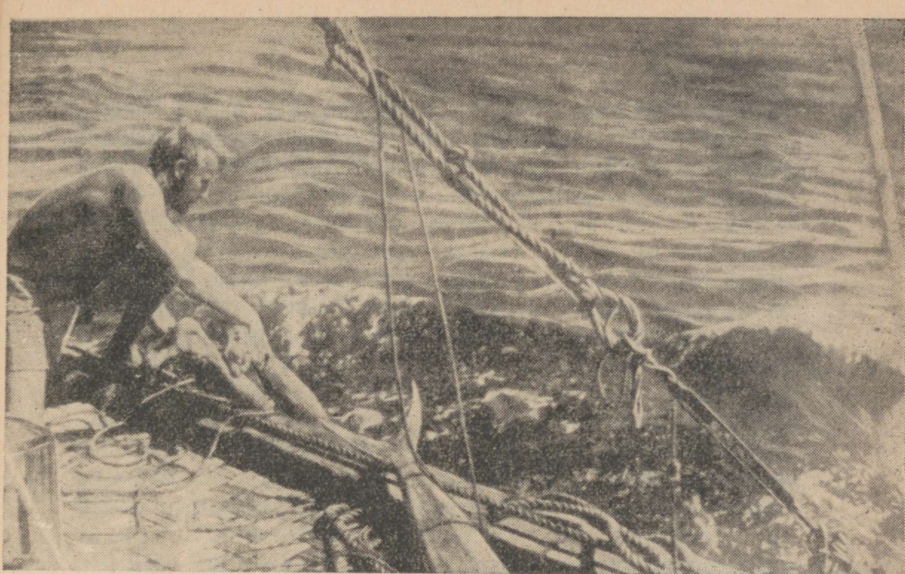
Kui hai parvele tirisime, oli tavaliselt selle kere küljes musti ja libedaid imikalut, kes enese sinna kinni olid imenud. Oma lameda pea lael oleva iminapa abil olid nad nii kõvasti kinni, et me ei jaksanud neid sabast tirides sealt lahti kiskuda. Ise aga jõudsid nad ühe sekundi vältel vabaneda, teise kohta karata ja seal enese jälle kinni imeda. Tüüdis hai küljes rippumast, kui nende vanal peremehel ei näinud kavatsustki olevat märga elementi tagasi pöörduda, kargasid nad haist eemale ja kadusid parve pragude vahele, et minema ujuda ja endale mõni teine peremees leida. Ja kui imikala haid ei leia, imeb ta enese ajutiselt mõne teise kala naha külge. Imikalad olid tavaliselt sõrmepikkused ja pikemad, küündides ühe jalani. Katsetasime pärismaalaste vana võtet, mida need kasutavad, kui nad mõne imikala elusalt kätte on saanud. Nad seovad nõõri kala sappa ja lasevad ta siis eemale ujuda. Ta imeb enese esimese kala külge, keda silmab, ja ripub selle küljes nii kõvasti, et kalur, kel on õnne, võib nad mõlemad imikala saba pidi välja tõmmata. Kuid meil ei olnud selles õnne. Iga kord, kui imikala lahti lask-

sime, nöör sabas, sööstis ta vaid mõne parvepalgi juurde ja imes enese sinna kinni, uskudes, et nüüd on ta leidnud eriti toreda hiiglahai. Ning seal ta siis rippus, niipalju kui me nöörist ka kiskusime. Mõne aja pärast oli meil juba mitu seesugust väikest imikala, kes merikarpide hulgas kõlkudes kangekaelselt parve küljes rippusid ja ühes meiega üle kogu Vaikse ookeani sõitsid.

Kuid imikalad olid rumalad ning inetud ja neist ei saanud nii meeldivaid koduloomi nagu nende lõbusatest reisikaaslastest lootskaladest. Lootskalad on väikesed sigarikujulised sebratriipudega kalad, kes hai saatjatena otse ta nina ees parves ujuvad. Oma nime on nad saanud sellest, et omal ajal arvati, nagu lootsiksid nad oma poolpimedat sõpra haid mööda ookeani ringi. Tegelikult liiguvad nad haiga lihtsalt kaasa, ja kui nad vahel lootsina toimivadki, siis vaid juhul, kui silmavad oma nägemisulatuses toitu. Lootskalad saadavad oma isandat ning käskijat viimse minutini. Aga kuna nad imikala kombel hiiglase naha külge kinni ei saa klammerduda, siis sattusid nad täielikku segadusse, kui nende vana peremees äkki õhku kadus ja enam tagasi ei tulnudki. Lootskalad sagisid siis peremeest otsides nagu peata kanad üksteise ümber ja tulid alatasa aht-risse tagasi ning keerlesid seal, kust hai oli taevasse läinud. Aga kuna aeg läks ja hai enam tagasi ei tulnud, pidid nad endale uue isanda ning käskija vaatama. Ja kes oli siis lähemal kui «Kon-Tiki» ise!

Kui meid pea ees üle parve ääre kristallselgesse vette lasti, näis meile parvgi sealt vaadates mingi merekoletise kõhuna; tüürmõla oli sellé saba ja triivlauad ripnesid tõntside uimedena. Ning nende vahel ujusid kõik adopteeritud lootskalad truult üksteise kõrval ega lasknud end mulle väljaajavast inimpeast kuigi palju häirida; ainult paar neist sooritasid väikese kiirretke kõrvale ja ajasid oma suu meile otse vastu nina, et siis segamatult jälle tagasi pöörduda ja innukate ujujate ridadesse asuda.

Meie lootskalad patrullisid kahes salgas — enamik neist ujus triivlaudade vahel, kuna teised liikusid elegantses lehvikuformatsioonis otse käila ees. Aeg-ajalt

Ülal: Haugland kontrollib parve all, kas köite kinnitused vastu peavad. Autor hoiab teda jalgadest.

All: Tõmbame sabapidi jälle ühe hai tekile. See ei olnud kuigi raske, sest parv oli madal ja palgid libedad.

söötsid nad parve alt välja, et napsata mõnd söödavat raasukest, millest me möodusime; kui me pärast söömist enda kõrval merevees nõusid loputasime, siis näis, nagu oleksime koos toidujäätmetega vette puistanud ka terve sigarikarbitäie triibulisi lootskalu. Ühtki raasukest ei jätnud nad nuusutamata, ja kõik, mis ei olnud taimne toit, läks neil kõrist alla. Sellise lapseliku usaldusega otsisid need naljakad kalakesed meie tiiva alt varju, et tundsimetse hai kombel mingit isalikku vastutust nende eest. Nad said «Kon-Tiki» merekoduloomadeks ja parvel oli välja kujunenud tabu, mis keelas nende külge kätt panna.

Meie saatjaskonnas oli lootskalu, kes ei olnud veel lapsekingadest välja jõudnud, sest nad olid vaevalt üks toll pikad, kuna enamalt jaolt olid nad ligikaudu poole jala suurused. Kui vaalhai, kes oli Erikult harpuuni koljusse saanud, välkkiirelt minema kihutas, tuli osa teda saatnud lootskaladest võitja poole üle, ja need olid umbkaudu kaks jalg pikad. «Kon-Tiki», kes oli järjest uusi võite saavutanud, oli varsti 40—50 lootskalast koosnev saatjaskond. Paljudele neist meeldisid meie rahulik edasiliikumine ja meie igapäevased toidujäätmed niivõrd, et nad saatsid meid tuhandeid kilomeetreid üle ookeani.

Kuid juhtus sedagi, et mõned neist olid truudusetud. Ühel päeval, kui roolivahis olin, märkasin äkki, et meri hakkas lõuna pool keema, ja nägin, kuidas tohutu kuldmakrellide parv hõbetorpeedodena üle ummiklainete meie poole tormas. Nad ei ujunud küljeli ja laisalt pladistades nagu tavaliselt, vaid tulid pöörase kiirusega rohkem läbi õhu kui vee. Kõigest jõust kihutavad põgenikud löid sinised tüünungid valgele vahule ja nende tagant ilmus nähtavale must selg, mis kiirmootorpaadina vinta-vänta mööda veepinda edasi tormas. Kabuhirmus kuldmakrellid lendasid nagu püssist lastuina mööda veepinda ja selle kohal otse parve poole; parve juurde jõudes nad sukeldusid, kuna umbes sada neist kogunesid tihedaks parveks ja panid ida poole ajama, nii et kogu meri ahtri taga eredates värvides kirendama hakkas. Läikiv selg kuldmakrellide järel ulatus pooleldi veest välja. Ta sukeldus uhkes

kaares parve alla, ilmus ahtrist jälle esile ja pani torpeedona neile järele. See oli õige suur viie-kuue meetri pikkune sinihaimürakas. Kui ta kadus, oli ka mitu meie lootskala läinud: nad olid leidnud huvitavama mere-sangari, kellega seltsida.

Need mereloomad aga, kelle suhtes asjatundjad meile kõige rohkem ettevaatust olid soovitanud, olid hiiglakalmaarid, sest need võivad parvele tungida. Washingtoni geograafiaseltsis näidati meile aruandeid ja dramaatilisi magneesiumi valgel tehtud ülesvõtteid ühelt Humboldti hoovuse alalt, kus elutsevat suurel hulgal kohutavaid hiiglakalmaare, kes öösiti ilmuvat veepinnale. Nad olevat nii saagiahned, et kui mõni neist enese lihatüki külge imeb ja konksu otsa jääb, siis tulevat teine ja hakkavat õgima oma kinnipüütud sugu-venda. Neil olevat nii tugevad haarmed, et nad võivad nendega surmata hiiglahai ja lüüa hirmsaid haavu suur-tele vaaladele; peale selle olevat neil haarmete vahele peidetud kuratlik röövnokk nagu kotkal. Meie tähele-panu juhiti sellele, et ööpimeduses lamavat nad oma fosforestseerivate silmadega veepinnal ja nende haarmed olevat küllalt pikad, et iga vähimgi nurk parvel läbi kobada, kui nad just heaks ei arva lausa parvele ronida. Väljavaade öösel endal kaela ümber tunda külma haaret, mis meid magamiskotist välja tirib, ei meeldinud meile põrmugi, ning juhuks, kui peaksime ärkama kalmaari kobavate haarmete embuses, hanki-sime kõik endale saablitaolise matšeete-noa. Ükski muu asi ei olnud meile sõidu algul tundunud nii eba-meeldivana, eriti siis, kui merenduse eriteadlased Peruus sama teema kõne alla võtsid ja meile kaardilgi näitasid, kus on kõige kardetavam piirkond — otse Humboldti hoovuses.

Kaua aega ei näinud me kalmaaridest jälgegi, ei parvel ega meres. Kuid siis ühel hommikul saime esimese hoiatuse, et neid peab siinsetes vetes olema: kui päike tõusis, leidsime parvelt hiiglakalmaari hakatise väikese beebi näol, kes oli nii suur kui kass. See oli öösel omal jõul parvele roninud ja lamas nüüd surnult, haarmed ukseava taga bambuse ümber põimitud. Bambustekk oli määratud musta ning paksu tindivedelikuga, mis

kalmaari ümber loigu moodustas. Kui selle musta tušši meenutava seepiatindiga logiraamatusse mõne lehekülje olime kirjutanud, heitsime beebi kuldmakrellide rõõmuks üle parda.

Nägime selles vähese tähtsusega sündmuses ennet, et meil on oodata suuremaidki öiseid külalisi. Kui beebi suutis parvele ronida, siis suudavad seda teha muidugi ka tema näljased vanemad. Küllap meie esiisadel pidi samasugune tunne südames olema, kui nad oma viikingilaevades istudes merekollile mõtlesid. Kuid järgmine juhtumus viis meid hoopis segadusse. Ühel hommikul leidsime oma palmikatuse harjalt veelgi väiksema kalmaaripoja. See valmistas meile palju peamurdmist. Ise ei võinud ta sinna üles ronida, sest tindilaike oli vaid sõõris ta ümber keset katust. Ja ka merelind ei võinud teda sinna pillata, sest tal ei olnud mingeid vigastusi ega nokajälgi. Jõudsime järeldusele, et mõni murdlaine oli ta katusele paisanud. Kuid ükski öövahtidest ei mäletanud, et tol ööl mingit säärast lainet oleks olnud. Öö möödus öö järel ning me leidsime parvelt ikka ja jälle kalmaaripoegi, kellest kõige väiksem oli keskmise sõrme pikkune.

Varsti oli üsna harilik asi leida hommikuti siit-sealt tekilt lendkalade hulgast üht või kaht väikest kalmaari, isegi siis, kui meri öösel vaikne oli olnud. Ja need kalmaaripojad olid just seda kuratlikku sorti, millest meile oli räägitud — kaheksa pika iminappadega varustatud haarmega ja kahe veelgi pikema haarmega, mille otsas olid okkataolised konksud. Kuid suurtel kalmaaridel ei näinud kavatsustki olevat end parvel näidata. Pimedatel öödel nägime hiilgavaid fosforsilmi veepinnal pikkamisi edasi liikuvat; päevavalgel aga märkasime vaid üksainus kord merepinda keevat ning pulbitsevat, kui mingid suured rattad veest kerkisid ja õhus keerlema hakkasid, kuna mõni meie kuldmakrellidest meeheitliku hüppega läbi õhu end päästa püüdis. Mispärast aga suuri kalmaare kunagi parvele ei tulnud, kui väikesed olid meie alalised öised külalised, jäi mõistatuseks, mille lahenduse leidsime alles kahe kogemusrikka kuu pärast, kui kurikuulsast kalmaaride alast juba väljas olime.

Kalmaaripoegi tuli parvele ka edaspidi. Siis juhtus ühel päikesepaistelisel hommikul, et nägime mingite läikivate olendite karja nagu püssist lastuna veest tõusvat ja suurte vihmapiiskadena läbi õhu vuhisevat, kuna vesi kees neid tagaajavatest kuldmakrellidest. Pidasime seda esmalt lendkalade parveks, sest neid oli olnud meil parvel juba kolme eri liiki. Aga kui nad lähemale jõudsid ja mõni neist poolteise meetri kõrguselt üle parve lendas, pörkas üks Bengtile otse vastu rinda ja kukkus potsti tekile. See oli väike kalmaar. Meie hämmastus oli suur, ja kui me ta mereveega täidetud purjeriidest ämbrisse panime, võttis ta kogu aeg hoogu ning püüdis veest välja söösta; kuid väikeses ämbris ei saavutanud ta küllaldast kiirust ega suutnud veest kõrgemale välja tõusta kui vaid poolest kehast saadik. On tuntud tõsiasia, et kalmaar ujub tavaliselt rakettlennuki põhimõttel. Suure jõuga pumpab ta merevett läbi suletud toru, mis läbib pikuti ta keha, ja võib seetõttu suure kiirusega tagurpidi läbi õhu vihiseda; kõik haarmed keha ligi ja pea kohal nõorsirgelt kobaras koos — nõnda on ta voolujooneline nagu kala. Külgedel on tal kaks ümarikku ning lihavat nahavolti, mida ta tavaliselt kasutab tüürimiseks ja rahulikuks ujumiseks. Seega selgus, et kaitsetud kalmaaripõjad, kes on lemmikroaks nii mõnelegi suurele kalale, võivad oma tagaajajate eest pääseda ja õhku rettu minna samal viisil kui lendkalad. Nad rakendasid rakettlennuki põhimõtet ammu enne seda, kui inimese mõistus sellele mõttele tuli. Nad pumpavad merevett endast läbi, kuni saavutavad õige suure kiiruse, ja suunduvad siis libamisi veepinnalt üles, ajades oma nahavoldid tiibadena laiali. Lendkalade kombel vuhisevad nad siis liuglennul üle lainete, kuni hoog lõpeb. Hiljem, kui see meie tähelepanu oli äratanud, nägime neid üksikult või kahe- ja kolmekaupana lendavat sageli 40—50 meetrit. Et kalmaar võib planeerida, see oli uudiseks kõigile zooloogidele, keda oleme kohanud.

Vaikse ookeani pärismaalaste juures olen kalmaare sageli söönud. Nad maitsevad homaari ja kummi seguna. Kuid «Kon-Tikil» oli kalmaar toidusedelil viimasel kohal. Kui neid kingitusena meile parvele sat-

tus, vahetasime nad millegi muu vastu ümber. See ümbervahetamine toimus nõnda, et heitsime välja õnge, millel oli kalmaar otsas, ning tõmbasime ta sipleva suurkalaga jälle tagasi. Kalmaaripoegi armastasid isegi tuunikalad ja boniitod, need aga olid meie toidusedelil esikohal.

Ent ookeani pinnal triivides ei sattunud me kokku ainuüksi tuttavatega. Mu päevaraamatus on palju järgmist tüüpi märkmeid:

11. V: «Kui täna parve serval istusime ja õhtust sõime, ilmus hiiglasuur mereloom kahel korral meie kõrval veepinnale. Ta pladistas seal hirmsal kombel ja kadus. Meil pole aimugi, mis elukas see oli.»

6. VI: «Herman nägi tumedat, paksu, valge laia keha, kitsa saba ja okastega kala, kes tüürpoordis mitu korda veest välja kargas.»

16. VI: «Vööripoolses pakpoordis nägime kummalist kala. Kaks meetrit pikk, kõige laiemast kohast üks jalg lai; pruun pikk kitsas pea, suur seljauim pea lähedal, teine, väiksem, keset selga, ja vägev sirbikujuline saba-uim. Hoidus veepinna lähedale ja ujus osalt kehaga vingerdades nagu angerjas. Ta sukeldus, kui meie Hermaniga kummipaadis käsiharpuuniga välja sõitsime. Tuli hiljem jälle välja, kuid sukeldus ja kadus.» Järgmisel päeval: «Masti otsas istudes silmas Erik kell 12 päeval 30—40 pikka peenikest pruuni kala, samasugust nagu eile. Nad tulid nüüd suure hooga kihutades pakpoordist ja kadusid ahtri poole, paistes merest suure pruuni varjularakana.»

18. VI: «Knut märkas ussitaolist, 2—3 jala pikkust peenikest looma, kes seisis allpool veepinda püstloodis vees ja sukeldus ussina allapoole vingerdades.»

Paaril korral möödusime toa põranda suurusest tumedast massist, mis seisis veealuse kaljuna liikumatult veepinna all. See oligi too halva kuulsusega hiiglarai, kuid ta ei liigutanud end kordagi ja me ei saanud talle kunagi niivõrd lähedale, et ta kontuure selgemini näha.

Et meil oli vees nii mitmekesisist seltsi, ei tundunud aeg kunagi pikana. Halvem oli aga siis, kui pidime ka ise merre sukelduma, et köiestikku parve all järele

vaadata. Ühel päeval murdus üks triivlaudadest lahti ja libises parve alla, kus ta jäi köiestikku kinni, ilma et oleksime teda sealt kätte saanud. Herman ja Knut olid meie parimad sukeldujad. Kaks korda ujus Herman parve alla ning kuldmakrellide ja lootskalade seas lamades kiskus ning rebis seal lauda. Ta oli parajasti teist korda üles tulnud ja istus parve serval, et pisut hinge tagasi tõmmata, kui kõigest kolme meetri kaugusel tema jalgadest märkasime kaheksa jala pikkust haid, kes tõusis sügavusest ja suundus otse Hermani varvaste poole. Võib-olla tegime haile ülekohut, kui kahtlustasime teda kurjades kavatsustes ja kihutasime talle harpuuni koljusse. Hai tundis, et talle on liiga tehtud. Algas äge võitlus, nii et vesi tuiskas, mille tulemusena hai kadus, jättes veepinnale õlilaigu. Parve all köitesse takerdunud triivlaud aga jäigi vabastamata.

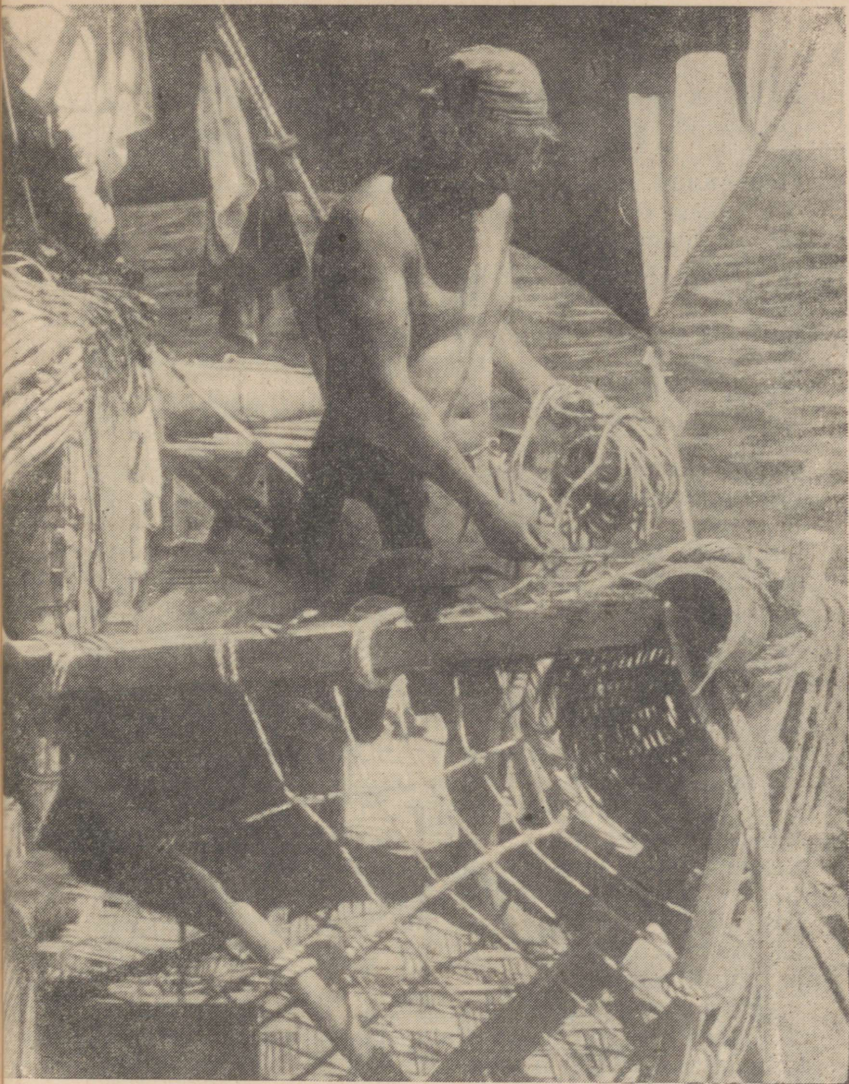
Siis tuli Erikul mõte valmistada sukelduskorv. Materjali, mida oleks saanud kasutada, meil palju ei olnud, kuid meil oli bambust, köisi ja üks vana vitskorv, milles olid olnud kookospähklid. Bambuse ja köitest punutisega pikendasime korvi pealtpoolt, ja nüüd võidi meid selles parve kõrvale vette lasta. Meie ahvatlevad jalad olid siis korvis varjul, ja olgugi et korvi pikendaval köispunutisel oli niihästi meile kui ka kaladele vaid psühholoogiline mõju, võisime siiski igatahes välkkiirelt korvi maha kükitada, kui meie poole tormas keegi, kes oli vaenulikult meelestatud, ja lasta tekil olijail meid veest välja tõmmata.

See sukelduskorv oli meile mitte ainult kasulik, vaid sai meile kõigile aegamööda ka tõeliseks lõbustusvahendiks. Ta andis meile esmajärgulise võimaluse uurida ujuvat akvaariumi, mis oli meil otse põranda all.

Kui meri leppis rahulike ummiklainete veeretamisega, ronisime kordamööda korvi ja meid lasti selles vee alla. Sinna jäime niikauaks, kuni jõudsime hinge pidada. Meres vee all oli omapärane kirkastunud ning varjudeta valgusetulv. Niipea kui meie silmad olid vee all, tundus, et valgus ei tule enam mingist kindlast suunast, nagu ülal veepealses maailmas. Valgusreflektid tulid vees mitte ainult ülalt, vaid ka alt, päike enam ei paistnud ja valgus oli kõikjal ühtlane. Kui üles

parve põhja poole vaatasime, seisis see heledasti valgustatuna kõige kohal, üheksa suurt palki ja kogu sidestus uppumas nõiduslikku valgusse ja kevadiselt rohelse mererohu õõtsuvad vanikud rippumas kõigi külgede ümber ning piki kogu tüürmõla. Lootskalad ujusid rahulikult oma rivides otsekui kalakestas sebrad, kuna suured kuldmakrellid tiirutasid väsimatult ning valvsalt, varitsedes saaki. Siin-seal langes valgus praod vahelt allarippuva triivlaua vaigusele, punasele puule, kus kössitasid valgete nuivähkide rahulikud kolooniad, kes oma narmalisi kollaseid lõpuseid rütmiliselt hapniku ja toidu järele sirutasid. Kui keegi neile liiga lähedale tuli, tõmbasid nad oma punaste ning kollaste äärtega karbid rutuga kinni ja lukustasid ukse, kuni tundsid, et hädaoht on möödas. Meile, kes me parvel troopikapäikesega olime harjunud, tundus valgus siin all imelikult selge ja mahe. Isegi siis, kui vaatasime alla põhjatu meresügavuse poole, kus on igavene pime öö, näis see reflekteeruvate päikesekiirte tõttu meeldivalt helesinisena. Niipea kui vee alla jõudsimel, nägime oma hämmastuseks kalu ka üsna sügaval selles selges, puhtas sinas. Need võisid olla boniitod ja teised kalaliigid, kes liikusid nii sügaval, et meil ei olnud võimalik neid ära tunda. Mõnikord liikusid nad määratute parvedena, ning sageli küsisime endalt, kas kogu merehoovus on kalu täis või on needki sealt sügavusest meelega «Kon-Tiki» alla kogunenud, et teda mõni päev saata.

Kõige meelsamini sooritasime retke vee alla siis, kui meile külla tulid suured kollaste uimedega tuunikalad. Vahel tulid nad parve juurde suurte karjadena, kõige sagedamini aga ilmusid vaid kahe- või kolmekaupaga ja ujusid siis mitu päeva järjest rahulikes ringides meie ümber, niivõrd kui meil ei õnnestunud neid õnge otsa meelitada. Parvelt näisid nad lihtsalt suurte, kohmakate, pruunide ja ilma igasuguse erilise iluta kaladena, aga kui me alla nende juurde nende endi elementi laskusime, muutsid nad spontaanselt nii värvi kui kuju. See muutus oli niivõrd hämmeldav, et pidime mitu korda veepinnale tõusma ja uuesti orienteeruma, kui tahtsime kindlaks teha, kas see on ikka sama kala,

Hesselberg teeb vanast viiskorvist sukelduskorvi. Kui sukeldusime parve alla tõuvärki kontrollima ning äkki ilmus soovimatu külaline, siis kükitasime korvi põhja maha ja meid tõmmati kiires korras tekile.

keda vee pealt olime vaadelnud. Need suured elukad ei pannud meid tähelegi, vaid jätkasid häirimatult oma majesteetlikke manööverdusi, kuid nüüd oli nende kuju omandanud imeväarse elegantsuse, mille taolist me ei ole kunagi ühelgi teisel kalal näinud, ning nende värv oli muutunud metalseks, sillerdades pisut lillakalt. Nad olid nagu võimsad läikivast hõbedast ja terasest torpeedod, täiuslike proportsioonidega ja voolujoonelised, ning neil tarvitses vaid mõnd oma uime pisut liigutada, et nende 70—80 kilo kõige täiuslikuma elegantsiga läbi vee liugleks.

Mida lähemalt ookeani ja ta elanikega kokku puutusime, seda rohkem harjusime temaga, seda kodusemalt end seal tundsim. Ühtlasi õppisime austama neid vanu loodusrahvaid, kes elasid käsikäes Vaikse ookeaniga ja tundsid teda seepärast hoopis teisest vaatepunktist kui meie. Võib-olla oleme nüüd välja arvutanud soolasisalduse ning andnud tuunikaladele ja kuldmakrellidele ladinakeelse nimetuse. Nemad seda ei teinud. Kuid kardan, et pilt, mis loodusrahvastel oli ookeanist, oli siiski õigem kui see, mis on meil.

Siin ookeanil ei olnud palju seda, millele oleks võinud pilku kinnitada. Lained ja kalad, päike ja tähed tulid ja läksid. Selles kaheksa tuhande kilomeetri laiuses ookeaniosas, mis lahutab Lõunamere saari Peruust, ei pidanud olema mingisugust maad. Seepärast olime äärmiselt üllatatud, kui 100. läänepikkuskraadile lähenedes avastasime, et otse ees meie kursi suunas on Vaikse ookeani kaardile märgitud kari. See oli tähistatud väikese sõõriga, ja kuna kaart oli välja antud samal aastal, lõime lahti «*Sailing Directions for South America*»¹ ja lugesime sealt:

«Esmakordselt 1906. ja hiljem ka 1926. aastal teatati, et umbes 600 meremiili Galápagos-saartest ida pool, lõunalaiusel 6° 62' ja läänepikkusel 99° 43' olevat märgatud murdlainetust. 1927. aastal möödus laev ühe meremiili kauguselt sellest kohast lääne pool, ilma et

---

¹ «*Sailing Directions for South America*» (inglise k.; 1.: seiliij diréksjonz for sauth ömérikö) — «Juhised laevasõiduks Lõuna-Ameerikas». Tõlk.

oleks murdlainetust näinud, ja 1934. aastal möödus teine laev ühe meremiili kauguselt lõuna poolt, ilma et oleks midagi märganud. Mootorlaev «Cowrie» ei leidnud 1935. aastal sellelt positsioonilt 160 sülla sügavusest põhja.»

Kaartide järgi peeti seda kohta laevadele ikka veel teataval määral ohtlikuks, ja kuna suure süvisega laeval oleks suurem risk kui meil oma parvega madalikule liiga lähedale minna, otsustasime tüürida otse kaardil märgitud punkti poole ja vaadata, mida me sealt leiame. Kari oli märgitud pisut rohkem põhja poole, kui meie näisime triivivat, seepärast pöörasime tüürmõla tüürpoordi poole ja seadsime vastavalt ka raapurje, nii et käil näitas umbkaudu põhja poole ning laineid ja tuult saime tüürpoordist. Nüüd kujunes küll nõnda, et meie magamiskottidesse hakkas loksuma veidi rohkem Vaikset ookeani kui sellega seni olime harjunud, eriti seetõttu, et ka tuul hakkastunduvalt kõvenema. Kuid oma rahulduseks nägime, et «Kon-Tikiga» saab üllatavalt suure nurga all tuule suhtes üsna kindlalt ja kõhklemata manööverdada, ainult et tuul oleks poolpõiki ahtrist. Muidu pöörduks puri ümber ja meil tuleks parve oma kontrolli alla saamiseks jällegi pöörast tsirkust teha. Kaks ööd ja päeva pidasime kurssi Nord-Nord-Westi. Kui passaat hakkas kagu ja ida vahel pendeldama, kasvasid lained kõrgemaks ja muutusid tujukaks, kuid kõigest, mis meile peale tormas, liuglesime me tõustes ja vajudes üle. Meil oli mastis vaatleja, ja kui laine harjal olime, avarus silmapiir tunduvalt. Lainete harjad kerkisid kaks meetrit bambushüti katusest kõrgemale, ja kui kaks ägedat lainet kokku sattusid, tõusid nad oma kahevõitluses veelgi kõrgemale ning paiskasid õhku vahutava veevalli, mis aimamatust suunast võis meile kaela vajuda. Kui saabus öö, barrikadeerisime ukseava proviandikastidega, kuid meie asemed said siiski märjaks. Olime vaevalt uinunud, kui bambussein esimest korda raksus; tuhat veejuga tungis fontäänidena läbi bambuspõimiku ning vahutav kosk paiskus üle proviandikastide meile kaela.

«Kutsuge telefoni teel veevärgimees!» kuulsin kellegi unist häält, kuna me tõmbusime kõverasse kokku,

et veel oleks rohkem ruumi läbi põranda välja voolata. Veevärgimeest ei tulnud ja me saime tol ööl palju kümblusvett otse voodisse. Isegi üks suur kuldmakrell maandus Hermani vahikorra ajal parvel, ilma et ta ise seda oleks tahtnud.

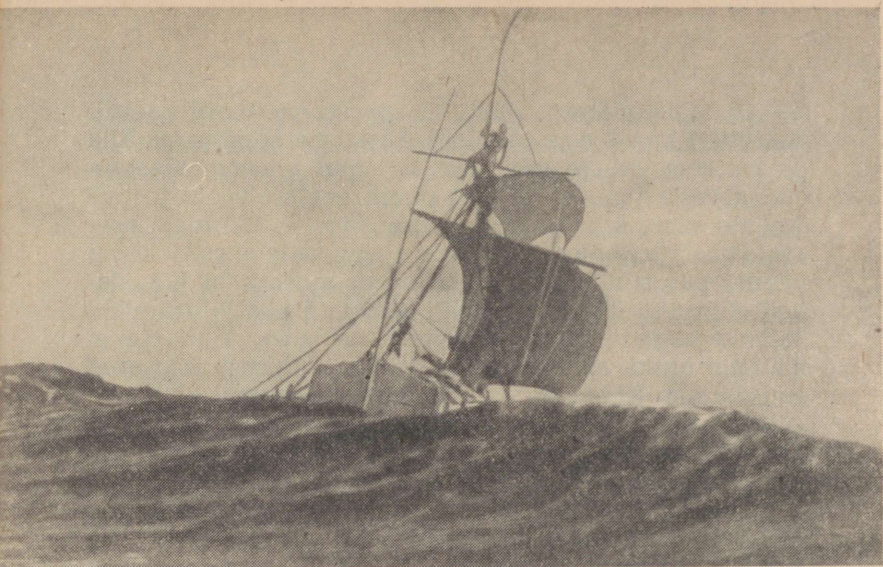
Järgmisel päeval ei olnud lainetus enam nii kaootiline, sest passaat oli otsustanud nüüd mõnda aega otse idast puhuda. Olime kordamööda masti otsas vaatlemas, sest nüüd võisime oodata, et pärast lõunat jõuame kaardil tähistatud kohta. Tol päeval märkasime meres rohkem elu kui harilikult. Võib-olla tuli see vaid sellest, et pidasime merd tavalisest paremini silmas.

Enne lõunat nägime suurt mõõkkala, kes otse veepinnal parve poole kihutas. Mõlema veest väljaulatuva terava uime vahet oli kaks meetrit ja mõõk nägi välja peaaegu niisama pikk kui kere. Mõõkkala ujus kaares otse roolimehe juurest mööda ja kadus laineharjade taha. Kui sõime lõunat, mis oli soolase veega pisut segatud, tõstis koonusekujuline laine suure merikilpkonna ühes selle kilbi, pea ja hajali jäsemetega otse meie nina ees õhku. Kui see laine kahe teise eest taganes, oli kilpkonn niisama äkki kadunud, nagu ta oli ilmunud. Ka seekord nägime soomustatud reptiili all vees kilgendamas sagivate kuldmakrellide valkjastrohelisi kõhtusid. See piirkond oli haruldaselt rikas tibatilukeste, ühe tolli pikkuste lendkalade poolest, kes ujusid suurtes salkades ja langesid sageli meie parvele. Silmasime ka üksikuid suuri röövkajakaid. Alatasa külastasid meid fregattlinnud, kes tiirlesid parve kohal ja meenutasid oma haralise sabaga hiiglapääsukesti. Fregattlinde peetakse tavaliselt lähedase maa kuulutajateks, mistõttu optimism parvel aina kasvas.

«Võib-olla on seal siiski mõni kari või leetseljak,» mõtlesid mõned. Ja kõige optimistlikum ütles:

«Mõtelge, kui leiame äkki väikese haljendava rohuga kaetud saare! Ega tea midagi, on ju siin enne meid nii vähe inimesi käinud. Siis oleme avastanud uue maa, «Kon-Tiki saare!»

Keskpäevast alates oli Erik järjest agaram köögikastile ronima ja silmi kissitades sekstanti uurima. Kell 18.20 teatas ta meie asukoha: 6°42' lõunalaiust ja

Ülal: *Hea sõit*. Paraja tuulega kihutasime lainetel nii, et kõied ja hambus nigisesid ja nagisesid. Parve rekord oli 132 kilomeetrit ööpäevas.

All: *Veemüür tuleb*. Vaade mastist roolivahile. Oli päevi, mil mitu tuhat tonni merevett valgus ahtrist parvele ja vajus siis palkide vahelt jälle alla.

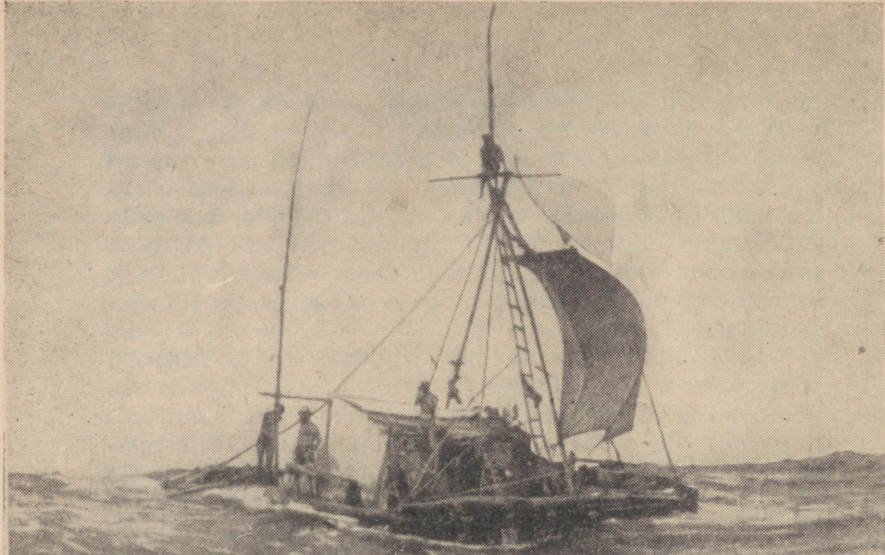
99°42' läänepikkust. Olime seega üks meremiil kaardil märgitud karist otse ida pool. Lasksime bambusraa alla ja rullisime purje tekil kokku. Tuul oli otse idast ja me arvestasime, et ta viib meid aeglaselt otsejoones kohale. Kui päike kiiresti ookeani vajus, tuli tema asemele täiskuu kogu oma hiilguses ning valgustas ookeani pinda, mis silmapiirist silmapiirini mustalt ja hõbedaselt sillerdas. Nähtavus masti otsast oli hea. Murduvaid laineid nägime kõikjal, pikkades ridades, kuid me ei näinud ühtki alalist, karist või madalikust tekitatud murdlainet. Keegi ei tahtnud magama minna, kõik olid pinevil ja vaatlesid hoolega silmapiiri, kusjuures mastis oli kaks-kolm meest korraga. Kogu aeg, kui üle märgitud paiga keskkoha triivisime, mõõtsime sügavust. Kogu loodimistina, mis meil parvel oli, kinnitasime 54-kordse 800 meetri pikkuse siidnööri otsa, ja ehkki parve edasiliikumise tõttu nõör ei olnud täiesti vertikaalne, oli lood igatahes 600 meetri sügavuses. Ja põhja ei olnud, ei sellest paigast ida pool, selle keskkohas ega ka sealt lääne pool. Heitsime viimast korda pilgu üle merepinna, ja kui olime kindlad, et võime julgesti öelda, et see koht on läbi uuritud ja siin ei ole mingisuguseid madalikke, heiskasime purje ning pöörasime möla tema tavalisse kohta tagasi, nii et tuul oli taas ahtripoolsest pakpoordist. Ning siis läks sõit edasi parve loomuliku, vaba kursiga. Nagu ennegi uhtusid lained üle ahtri ja kadusid palkide pragude vahele. Võisime jällegi kuivalt magada ja süüa, ehkki meri meie ümber hakkas uuesti tõsiselt mässama ja möllas mitu päeva, kuna passaat puhus vaheldumisi kord idast, kord kagust.

Sellel väikesel retkel olematu kari juurde olime üsna palju teada saanud triivlaudade toimest kiiluna, ning kui Herman ja Knut hiljem reisi ajal kahekesi parve alla sukeldusid ja viienda triivlaua lahti päästsid, saime nende imelike lauaukkide kohta veel rohkem teada — saime teada seda, millest kellelgi aimu ei olnud sellest ajast peale, kui see sport indiaanlastel endilgi oli unustusehõlma vajunud. Et triivlaud toimib kiiluna ja võimaldab parvel tuule suhtes teatava nurga all liikuda, see oli täiesti selge. Aga kui vanad

hispaanlased väidavad, et indiaanlased olevat «teatavate triivlaudade abil, mis nad palkidevahelistest pra-gudest alla vette lasksid», oma balsapuust parvi merel suures ulatuses ka «tüürinud», siis tundus see arusaamatuna niihästi meile kui ka kõigile teistele, kes selle probleemiga on tegelnud. On ju triivlaud kitsasse prakku lihtsalt kinni seotud ja teda ei ole võimalik kummalegi poole pöörata ning ta ei saa seega tüürina toimida.

Selle saladuse avastasime järgmisel viisil. Tuul oli püsiv ja meri rahunes jälle, mistõttu «Kon-Tiki» pidas paar ööd ja päeva kindlat kurssi, ilma et meil kinniseotud tüürmõla oleks tarvitsenud puudutadagi. Siis pistisime ülesleitud triivlaua ühest praost ahtris läbi, ja silmapilkselt muutis «Kon-Tiki» kurssi, mitu kraadi Westist Nord-Westi, jätkates siis kindlalt ning rahulikult oma teekonda uue kursiga. Kui selle triivlaua uuesti üles tõmbasime, võttis parv uuesti vana kursi. Kui aga laua ainult poolest saadik üles tõmbasime, sai parv vaid poole vanast kursist tagasi. Triivlauda üsna lihtsalt tõstes ja alla lastes võisime tüürmõla puudutamata uusi kindlaid kurse võtta. See oligi see inkade geniaalne saladus. Nad olid välja töötanud lihtsa kangisüsteemi, kus mast ja puri moodustasid tuule surve tugipunkti. Kangi üheks õlaks oli see osa parvest, mis oli mastist eespool, ja teiseks õlaks see osa, mis oli mastist tagapool. Kui triivlaudade üldpindala ahtris sai ülekaalu, pöördus tuule järgi vöör, kui aga eespoolne triivlaudade pindala sai ülekaalu, pöördus tuule järgi ahtriosa. Mastile lähimate triivlaudade mõju on kangiõla ja jõu vahelise suhte tõttu endastki mõista kõige väiksem. Kui tuul oli otse ahtrist, lakkas triivlaudade toime, kuid siis oli võimatu tüürmõlaga alatasa jändamata parve kindlas kursis hoida, ja kui parv oli täiesti pärituult, oli ta ka natuke pikavõitu, et vabalt üle lainete liuelda. Kuna aga hüti uks ja koht, kus sõime, olid tüürpoordi poolel, võtsime tuult alati ahtrist poolpõiki pakpoordi poole.

Oleksime oma teekonda üle ookeani õigupoolest võinud jätkata ka niimoodi, et roolimees oleks triivlauda läbi prao üles ja alla nihutanud, selle asemel et tüür-

Ulal: Kui olime poolel teel, siis oli 4000 km lähima maani niihästi ees kui ka taga ning me tundsim eend nagu väljaspool aega ja ruumi. Kastil püsti, möödab Hesselberg päikese kõrgust.

All: Meie toiduvardud olid kindlas kohas hambusteki all põikpalkide vahel, kust torm ei saanud neid üle parda pühkida. Papagoi istub lootusrikkalt kookospähklite korvil.

mõla kõisi tõmmata, kuid olime nüüd tüürmõlaga niivõrd harjunud, et triivlaudade abil võtsime vaid üldkursi, kuna tüürida eelistasime mõla abil.

Järgmine suur tähis meie reisel oli silmale niisama nähtamatu kui too kaljulaid, mis oli olemas vaid kaardil.

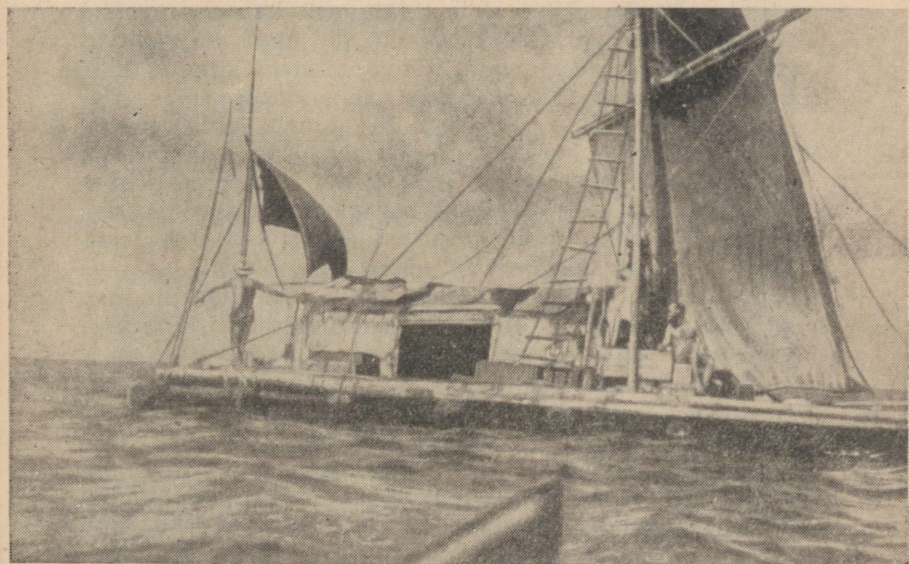
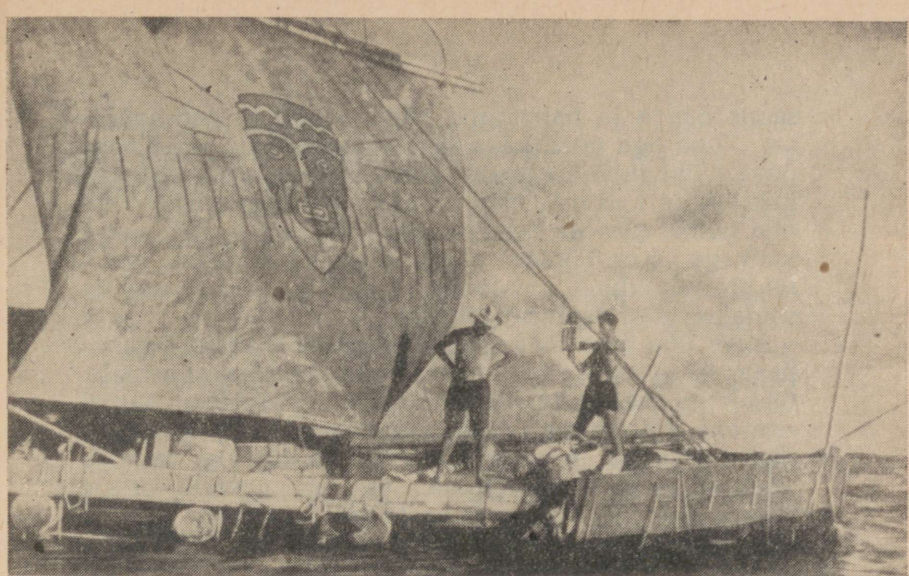
See oli meie merelviibimise neljakümne viiendal päeval; olime jõudnud siis 78-ndalt laiuskraadilt 108-ndale ja olime täpselt poolel teel esimeste saarteni. Meie taga oli 4000 kilomeetrit Lõuna-Ameerikani idas ja niisama palju ees Polüneesiani läänes. Lähimaks maismaaks mis tahes ilmakaares olid Galápagos-saared Ost-Nord-Ostis ja Lihavõttesaar otse lõunas, kuid needki mõlemad olid rohkem kui tuhande kilomeetri kaugusel üle ääretu maailmamere. Ühtki laeva me ei näinud, sest seda Vaikse ookeani osa ei läbinud ükski tavaline laevasõidutee.

Kuid neist tohututest kaugustest ei olnud meil mingit õiget tunnet, sest meie edasi liikudes libises ka silmapiir nähtamatult kaasa ning meie endi ujuv maailm jäi ikka üheks ja samaks — ümmarguseks sõõriks taevavõlvi all, mille keskpunktiks oli meie parv, ning öö öö järel sirasid meie kohal ikka ühed ja samad tähed.

ÜLE VAIKSE OOKAANI. II

Veider veesõiduk. Väikesed välja-
sõidud kummipaadiga. Ohjeldamatu
edasikihutamine. Silmal ei ole tuge.
Bambushütiga keset ookeani. Lihavõtte-
saarega ühel laiuskraadil. Hiigla-
jumalad ja kivikolossid. Punasest kivist
parukad. «Pikk-kõrvade» meistritöö.
Tiki moodustab silla. Täendusrikkad
kohanimed. Haide püüdmine kätega.
Papagoi. LI2B saadab väljakutseid.
Tähed kompassina. Kolm hiiglalainet.
Torm. Veresaun meres, veresaun par-
vel. Mees üle parda. Jälle torm. «Kon-
Tiki» hakkab koost lagunema. Sõnumi-
toojad Polüneesias.

Kui meri mitte liiga metsikult ei mässanud, sõitsime sageli oma väikese kummipaadiga ringi ja tegime ülesvõtteid. Iialgi ei unusta ma seda päeva, mil meri oli esimest korda niivõrd rahulik, et kahel meist tuli tahtmine see ballooniaoline väike riistapuu vette lasta ja lainetel pisut ringi sõuda. Vaevalt olid nad parvest eemale jõudnud, kui lasksid oma väikestest aerudest lahti ja kukkusid täiest kõrist naerma. Tüüningid kandsid neid eemale ning nad kadusid kord lainete taha, kord ilmusid nende tagant jälle välja, ja iga kord, kui nad meid nägid, naersid nad nii, et kogu tühi Vaikne ookean nende naerust kaikus. Arusaamatuses vaatasime ümberringi ega näinud peale meie eneste

Ülal: *Kon-Tiki* habemes não all. Purjele maalitud pea on tehtud eelajaloolise kivikuju järgi, mis kujutab muistset kuningat Kon-Tikit, kes 1500 aasta eest viis salapärase valgenahalise kultuurrahva Lõuna-Ameerikast üle Vaikse ookeani lääne poole sama teed, mida meie nüüd sõitsime.

All: *Nõrk tuul ja troopikakuumus* ei teinud meile muret. Kui ilm oli vaikne, sooritasime ookeanil pikki väljasõite täispuhutud kummipaadiga.

sassis peade ja habetunud nägude midagi naeruväärset. Kuna aga need kaks seal kummipaadis pidid nendega nüüd juba harjunud olema, hakkas meis tärkama kahtlus, et nad mõlemad on äkki aru kaotanud. Võibolla päikesepistest. Naerust kõveras, said mehed suure vaevaga «Kon-Tikile» tagasi ning hingeldades, enesetel pisarad silmis, soovitasid, et me ise paadiga merele sõidaksime ja sealt vaataksime.

Koos ühe teise mehega hüppasin tantsivasse kummi paati; laine haaras meid kaasa ja kandis parvest eemale. Otsekohe prantsatasime istukile ja pahvatasime laginal naerma. Pidime nii kiiresti kui võimalik parve juurde tagasi sõudma ja rahustama neid kaht, kes paadiga veel väljas ei olnud käinud, sest nad arvasid, et me kõik oleme täielikult aru kaotanud.

Meie ise ja meie ühke sõiduk olidki need, mis meisse nii kohutavalt koomilise ning pöörase mulje jätsid, kui esimest korda kõike seda teatavast kaugusest näha saime. Kunagi varem ei olnud me end ulgumerel eemalt näinud. Parve palgid kadusid vähimategi lainete taha, ja kui me üldse midagi nägime, siis ainult oma madalat hütti selle laia ukseava ja turris lehtkatusega, mis lainetest aeg-ajalt esile kerkis. Hütt nägi välja täpselt nagu vana norra heinaküün, mis abitult avamerel triivib, viltuvajunud heinaküün, täis päikesest põlenud ja habetunud hulkureid. Kui keegi oleks vanis istudes meie järel sõudnud, siis oleks see meis esile kutsunud niisamasuguse spontaanse naerulagina. Isegi tavalised ummiklained tõusid poole hütiseina kõrguseni ja näis, et nad valguvad takistamatult sisse küüni pärani avatud uksest, mille taga konutasid habemikud. Kuid siis kerkis too igerik küün taas vee peale ja hulkurid lesisid seal niisama kuivadena, karvastena ja puutumatuena nagu varemgi. Kui mõni suurem laine mööda kihutas, võis juhtuda, et niihästi hütt, puri kui ka kogu mast kadusid veemäe taha, kuid niisama kindlalt oli hütt ühes hulgustega järgmisel hetkel jällegi omal kohal.

See jättis nigela mulje ja me ei suutnud mõista, mispärast selle veidra sõiduki pardal seni kõik nii hästi oli läinud.

Järgmisel korral, kui kummipaadis eemale sõud-
sime, et iseenda üle südamest naerda, pidi peaaegu
kehvasti minema. Tuul ja lainetus olid tugevamad kui
arvasime ning «Kon-Tiki» rühkis üle tüüningite palju
kiiremini edasi, kui seda teadsime. Tuli sõuda kõigest
jõust, et avamerel järele jõuda raskesti juhitavale par-
vele, mis ei saanud peatuda ega oodata, veel vähem
ümber pöörduda ja tagasi sõita. Isegi siis, kui poisid
«Kon-Tiki» purje alla lasksid, surus tuul nii kõvasti
vastu bambushütti, et balsapuust parv liikus lääne
poole niisama kiiresti, kui meie oma tantsivas ümmar-
guses kummipaadis tillukeste manguaerudega talle
järele suutsime sõuda. Üksainus mõte oli meil kõigil
peas: me ei tohi üksteisest lahku minna. Hirmsad minu-
tid olid meil seal merel, enne kui perutava parve kätte
saime ja teiste juurde pardale ronisime, kus oli meie
kodu.

Tollest päevast peale oli kõvasti keelatud kummi-
paadiga muidu sõitma minna, kui see polnud pika
kõiega käila külge seotud, nii et parvele jääjad oleksid
võinud paadi tarviduse korral tagasi haalata. Selle-
pärast ei saanud me parvest kunagi kaugele, välja ar-
vatud siis, kui tuul oli nõrk ja Vaiksel ookeanil vee-
resid rahulikud ummiklained. Nõnda oligi, kui parv oli
pooltel teel keset ookeani ja see ainuvalitsevana igas
suunas ümber maakera kaardus. Siis võisime kartuseta
lahkuda «Kon-Tikist» ja sõuda sinisesse avarusse taeva
ja mere vahel. Kui nägime oma sõiduki siluetti kau-
guses järjest vähemaks jäävat ja raapuri viimaks eba-
määraseks ruuduks silmapiiril kokku kuivas, siis juh-
tus vahel, et hiiliv üksindustunne haaras meid oma
võimusesse. Ookeanivõlvus meie all niisama sinisena kui
taevas meie kohal, ja seal, kus nad kokku puutusid,
sulas kogu see sina ühte. Vahel peaaegu tundus, nagu
hõljuksime otse taevaruumis; kogu meie maailm oli
tühi ja sinine ning meil ei olnud ühtki tugipunkti peale
troopikapäikese, mis kollasena ja tulisena kõrvetas
otse kuklasse. Siis tõmbas kauge üksiku parve puri
nagu täpik silmapiiril meid magnetina enda poole.
Sõudsimme tagasi ja ronisime parvele ning meil oli
tunne, nagu oleksime tagasi tulnud koju, omaenda maa-

ilma, kindlale pinnale, kus pole mingit ohtu. Ning bambushüti sisemusest leidsime varju ja bambuse ning närbunud palmilehtede lõhna. Päikeseküllast ja puhast sina, mis väljas valitses, saime nüüd parajal määral läbi lahtise hütiseina. Nõnda olime harjunud, nõnda oli natuke aega hea, kuni suur puhas sina meid taas välja meelitas.

Meid pani väga imestama, milline psühholoogiline toime oli igerikul bambushütil meie meeltele. Ta mõõtmed olid 8×14 jalga, ja tuule surve vähendamiseks oli ta ehitatud nii madal, et me ei saanud isegi katuse harja all püsti seista. Seinad ja katus olid tehtud omavahel kokkuseotud ja kõitega parve külge kinnitatud bambuseritvadest, mis olid kaetud lõhkiaetud bambusest valmistatud tugeva punutisega. Need laest ripnevate leheservadega rohelised ja kollased roovid pakkusid silmale hoopis paremat puhkust kui valgeks võõbatud seinad. Ja sellest hoolimata, et tüürpoordipoolne külge sein oli ühe kolmandiku ulatuses lahtine ning katus ja seinad lasksid päikest ja kuupaistet läbi, pakkus see primitiivne urgas meile siiski rohkem kindlusetunnet, kui valgeks võõbatud seinad ja suletud kajutiaknad seda samas olukorras oleksid teinud. Püüdsime leida sellele kummalisele faktile seletust ja jõudsime järgmisele järeldusele. Meie teadvus ei olnud sugugi harjunud palmilehtedega kaetud bambusosmikut assotseerima merel sõitmisega. Ei olnud mingit loomulikku kooskõla suure, rulluva ookeani ja õhku läbilaskva, lainete vahel ujuva palmhüti vahel. Seepärast embkumb, kas hütt pidi tunduma lainete keskele äraeksinuna või pidid lained hüti seinte ümber tunduma mitte õigel kohal olevat. Seni kui parvel viibisime, oli meil viimati mainitud tunne. Kui aga olime kummipaadis, vahetasid lained ja hütt oma osad ära Tõsiasia, et balsapalgid kogu aeg kajakaina üle lainete liuglesid ja vee alati kohe läbi lasksid, kui see ahtrist parvele uhtus, tekitas meis vankumatu usalduse selle kuiva paiga vastu keset parve, kus meie hütt seisis. Mida kauemini reis kestis, seda suurem julgeolekutunne meil oma õdusas urkas oli, ning me vaatasime meie ukseava eest möödatantsivaile murduvaile laineile nagu imponee-

Bambushütist leidsime varju tuule ja troopikapäikese eest. Hüti seinad olid punutud bambusest ja katus kaetud palmilehtedega, seetõttu tundsimme end nagu ürgmetsas, niipea kui uksest sisse pugesimo. Vasakult: Watzinger, Haugland, Raaby, Danielsson ja autor.

rivale filmile, mis meid põrmugi ei ohusta. Ehkki haigutav sein oli vaid viis jalga lahtisest parveservast ja poolteist jalga üle veejoone, siiski tundus, niipea kui oma hütti kobisime, nagu oleksime merest paljude miilide kaugusel ja asuksime mere ohtudest varjatud metsamajas. Seal võisime selili lamades vaadata hüti kummalisse lakke, mis liikus nagu oksad tuules, ning me tundisime mõnu toore puu, bambuse ja närbunud palmilehtede tekitatud džunglilõhnast.

Vahel asusime kummipaati, et vaadata iseennast öösel. Süsimustad lained kõrgusid igast küljest ja tähtede siravad müriaadid peegeldusid planktonilt meres nõrga helgina. Maailm oli lihtne, tähed pimeduses. Kas oli praegu 1947. aasta enne või pärast meie ajaarvamist, sellel ei olnud äkki mingit tähtsust. Elasime — tundisime seda nii imeliku intensiivsusega — ja mõistsime, et sedasama olid inimesed teinud ka enne tehnikaajastut, veelgi täiuslikumalt kui nüüd. Aeg nagu lakkas olemast; kõik, mis oli reaalne, oli praegu samasugune, nagu ta on olnud ja on ka tulevikus; meid neelas ajaloo absoluutne üldmõõdupuu — lõpmatu ja läbi paistmatu pimedus arvutute tähtede all. Meie ees ööpimeduses kerkis lainetest «Kon-Tiki», et siis sinna jälle tagasi vajuda, kuna mustad veemassid tõusid tema ja meie vahele. Kuuvalgel oli parve ümber mingi kummaline õhkkond. Jämedad, helkivad, mererohust narmendavad palgid, viikingipurje nelinurksed öömustad kontuurid, turris bambushütt ahtris asuva parafiinilaterna kollase tulega — kõik see meenutas rohkem pilti mõnest muinasjuturaamatust kui tegelikku reaalsust. Aeg-ajalt kadus parv mustade lainete taha täiesti ära, siis kerkis ta uuesti esile ja paistis tähtede foonil terava siluetina, kuna palkidelt voolas helkivat vett.

Vaadates seda õhkkonda üksildase parve ümber, võisime oma vaimusilma ees nii hästi näha tervet selliste sõidukite flotilli, mis tookord, kui inimesed esimest korda üle selle ookeani sõitsid, lehvikukujuliselt üle kogu horisondi laiali oli valgunud, et oleks rohkem šansse maad leida. Inka Tupak Yupanqui, kes niihästi Peruu kui ka Ekuadori endä alla oli heitnud, sõitis just enne hispaanlaste saabumist paljudest tuhandetest

meestest koosneva armaadaga balsapuust parvedel ookeanile, et otsida saari, mis kuulduste järgi pidid olema kuskil Vaikses ookeanis. Ta leidis kaks saart, mis mõnede arvates olid Galápagos-saared, ja pärast kaheksakuist äraolekut õnnestus tal oma rohkete sõudjatega suuri vaevu Ekuadori tagasi pääseda. Kon-Tiki ja tema kaaslased olid mitusada aastat varem kahtlemata samasuguses formatsioonis merele sõitnud, kuid neil polnud mingit põhjust püüda tagasi tulla.

Kui me jälle parvel tagasi olime, istusime sageli bambustekile parafiinilaterna ümber maha ja rääkisime Peruust teele asunud meresõitjaist, kes poolteist tuhat aastat enne meid kõik sellesama olid läbi elanud. Latern heitis purjele habetunud meeste hiiglarvarje, ja me mõtlesime neile valgetele habemega meestele Peruust, kelle jälgi võisime leida mütoloogiast ja arhitektuurist kogu nende teekonnal Mehhikost Kesk-Ameerikasse ja Lõuna-Ameerika loodeossa, kuni Peruuni välja, kust see salapärane kultuur enne inkade tulekut nagu nõiakepiga kadus ja niisama äkki neil üksildastel saartel läänes, millele me nüüd lähenesime, uuesti esile ilmus. Kas need rändavad koolmeistrid olid Vahemeremaadelt pärit kultuurrahvas, kes lääne poole voolava merehoovuse ja passaattuule abil kunagi muiste samal lihtsal viisil Kanaari saartelt Mehhiko lahte oli siirdunud? Me ei uskunud enam, et ookean on absoluutselt isoleeriv tegur. Paljud uurijad on kaalukate argumentide põhjal väitnud, et suured indiaani kultuurid, atsteekidest Mehhikos inkadeni Peruus, on tärnanud pärast äkilisi idast üle ookeani tulnud tõukeid, kuna kõik tavalised indaanlaste suguharud on ju aasia päritolu, jahipidamise ja kalastamisega tegelevad rahvad, kes 20 000 aasta või märksa pikemagi aja kestel Siberist Ameerikasse on asunud. Ka see asjaolu on tähelepanuväärne, et neist kõrgetest kultuuridest, mis kunagi Mehhikost Peruuni ulatusid, ei ole leida mingeid järkjärgulise arenemise jälgi. Mida sügavamale arheoloogid kaevavad, seda kõrgemaks muutub kultuur, kuni teatava punktini, kust muistsed tsivilisatsioonid ilmselt on tõusnud, ilma et neil primitiivsete suguharude hulgas mingit aluspinda oleks olnud.

Ja need kultuurid on tärganud seal, kuhu Atlandilt tuleb hoovus, keset Ameerika vaimunüristavaid kõrbe- ja džunglialasid, aga mitte parema kliimaga aladel, kus kultuuridel niihästi varem kui ka praegu on olnud soodsamad arenemistingimused.

Sedasama võib näha Lõunamere saartel. Selle kultuuri kõige sügavamaid jälgi kannab Peruule lähim saar, Lihavõttesaar, sellest hoolimata, et see saar on kuiv, veeta ja vähese viljakusega ning asetseb Aasiast kaugemal kui ükski teine Vaikse ookeani saar.

Kui meil pool teekonda seljataha jäi, olime niisama palju maad ära sõitnud, kui Peruust on Lihavõttesaarele, ja see legendaarne saar jäi meist otse lõunasse. Selleks et toimida samuti, nagu enne meid rannast lahkunud parved tavaliselt olid teinud, olime merele läinud täiesti juhuslikust punktist keset Peruu rannikut. Kui selle asemel kaugemalt lõunast, Kon-Tiki varemetelinna Tiahuanaco lähedalt merele oleksime läinud, siis oleks tuul jäänud ikka samaks, kuid hoovus oleks olnud nõrgem ja viinud meid Lihavõttesaare suunas.

Kui möödusime 110. läänepikkuskraadist, olime juba Polüneesia vetes, sest Polüneesia saarte hulka kuuluv Lihavõttesaar oli nüüd Peruule lähemal kui meie. Olime ühel joonel Lõunamere saarte kõige kaugema eelpostiga, vanima saarekultuuri keskusega. Ning kui meie hõõguv teenäitaja mööda taevast alla ronis ja ühes kogu oma värvispektriga läänes ookeani taha kadus, puhus kerge passaat elu meie jutustustesse Lihavõttesaare omapärasest müsteeriumist. Kuna öine taevaskõrgus neelas ajamõiste, ilmusid habemes hiiglapaad taas purjele.

Kuid kaugel lõunas, Lihavõttesaarel, on kivisse raiitud veelgi suuremaid terava habemega kaetud lõua ja valge mehe näojoontega hiiglapäid, kes mõlgutavad mõtteid sajandite saladustest. Nõnda seisid nad seal, kui esimesed eurooplased saare 1722. aastal avastasid, ja nõnda olid nad juba enne seda seisnud kahekümne kahe polüneesia generatsiooni kestel, pärast seda kui praegused elanikud olid maabunud oma kannuudega ja hävitanud kõik täiskasvanud mehed, keda nad seda saart asustanud salapärase kultuurirahva hul-

gast leidsid. Sellest ajast on Lihavõttesaare jumalatepead kuulunud muinasaja lahendamatu müstika kõige väljapaistvamate sümbolite hulka. Siin-seal selle puudeta saare mäenõlvakuil kerkisid nad taeva poole — ühestainsast rahnust oivaliselt väljaraiutud ja püstitatud inimesekujulised kivikolossid, niisama kõrged kui kolme- ja neljakorruselised majad. Kuidas muistsed inimesed nii gigantsete kivikolosside vormimise, veo ja püstiajamisega toime tulid? Ja nagu ei oleks see probleem veel suur küllalt, on nad hakkama saanud sellegagi, et seadsid mitme kuju pea peale kaheteistkümmne meetri kõrgusele maast tasakaalus seisma veel punasest kivist hiiglarahnu, otsekui kolossaalse paruka. Mida see kõik tähendas ja millised teadmised mehhanika alal olid neil kadunud arhitektidel, kes on lahendanud probleeme, mis tänapäeva parimatelegi inseneridele on küllalt suured?

Kui kõik killud kokku paneme, siis ei ole ehk Peruust lähtunud parvesõitjate taustal vaadelduna Lihavõttesaare müsteerium hoopiski lahendamatu. See vana kultuurrahvas on jätnud sellele saarele niisuguseid jälgi, mida ajahammas mitte täiesti hävitada ei ole suutnud.

Lihavõttesaar on igivana kustunud vulkaani tipp. Muistse kultuurrahva rajatud sillutatud teed viivad veel praegugi hästi säilinud maabumiskohtadesse rannikul ja näitavad, et veeseis oli tol ajal saare ümber täpselt sama kui tänapäeval. See ei ole mitte vette vajunud mandri osa, vaid pisitilluke tühi saar, mis siis, kui ta oli Vaikse ookeani kultuurikeskus, oli niisama väike ja üksik kui tänapäevalgi.

Selle koonusekujulise saare keskel asetseb tulemäe kustunud kraater ja all kraatris on kujuraiujate hämmastav kivimurd ja töökoda. Need on seal täpselt samas seisukorras, nagu muistsed kunstnikud ja arhitektid jätsid nad sinna sadu aastaid tagasi, kui nad suure kiiruga põgenesid saare idatippu, kus, nagu muistend jutustab, saarele saabunud uus rahvas lõonud täiskasvanud mehed viimseni maha. Ja seetõttu, et kunstnike töö nii järsku katkes, võib saada selge läbilõike tavalisest tööpäevast kraatris. Kujuraiujate tule-

kivikõvadusega kivikirved on mööda töökohta laiali pillatud ja näitavad, et see kultuurrahvas teadis rauast niisama vähe kui Kon-Tiki kujuraiujad, kui need Peruust põgenema aeti ja nad Andide platoole samasugused hiiglaslikud kivikujud maha jätsid. Mõlemast kohast võib leida kivimurde, kus see valge ja habemega rahvas raius otse mäemassiivist kaheteistkümmne meetri pikkusi kivipanku, kasutades selleks veelgi kõvemast kivist kirveid. Ning mõlemas kohas veeti neid palju tonne kaaluvaid kivipanku hulk kilomeetreid mööda ebatasast maastikku, enne kui nad tohutu suurte inimkujudena püsti aeti või üksteisele tõsteti ning neist salapäraseid terrasse ja müüre moodustati.

Palju poolvalmis hiiglakujusid on veel praegugi siin seal Lihavõttesaare kraatriseina lohkudes samas seisukorras, nagu neid alustati, ja nad näitavad, kuidas töö selle eri faasides toimus. Suurim inimkuju, mis oli peaaegu valmis, kui ehitusmeister põgenema pidi, on kakskümmend kaks meetrit pikk, ning kui ta oleks lõpetatud ja püsti aetud, oleks selle kivikolossi pea olnud kaheksakorruselise hoone katusega ühekõrgusel. Iga kaju raiuti välja ühestainsast kivirahnust, ja skulptorite töönišid lamava kivikuju ümber viitavad, et neid, kes korraga ühe kaju kallal töötasid, ei olnud kuigi palju. Lihavõttesaare kujud olid selili maas, käed küünarnukkidest kõveras kõhul, täpselt samuti nagu Peruu kivikolossidel, ja selles asendis viimistleti iga vähimigi üksikasi, enne kui kolossid töökojast välja viidi ja oma sihtkohtadesse üle saare laiali veeti. Viimases staadiumis oli hiiglane veel vaid selja all oleva kitsa kiiluga mäe küljes kinni; siis raiuti seegi läbi, kuid enne seda pandi hiiglasele kivrullid toeks alla.

Paljud neist kujudest veeti vaid kraatri põhja ja aeti seal nõlvakule püsti. Kuid hulk suurimaid kolosse toimetati mööda kraatri seina üles ja neid veeti siis palju kilomeetreid mööda rasket maastikku, enne kui nad kivist alusele püsti aeti ja neile lisaks veel punasest laavast kivimürakas pealaele asetati. See transport isenesest võib näida täieliku müsteeriumina, kuid me ei saa salata, et seda on tehtud. Samuti ei saa me salata, et arhitektid, kes Peruust kadusid, on Andidesse jätnud

niisama suuri kivikolosse, mis annavad tunnistust, et nad olid selles küsimuses suured asjatundjad. Olgugi et Lihavõttesaarel need raidkujud on kõige suuremad ja rohkearvulisemad ning olgugi et sealsed skulptorid on töötanud välja omapärase stiili, on seesama kadunud kultuurrahvas püstitanud samasuguseid inimesetaolisi hiiglakujusid paljudele teistelegi Ameerikale kõige lähemal asuvaile Vaikse ookeani saartele, ja kõikjal on need kujud templiplatsile veetud eemal-asuvaist kivimurdudest. Marquesas-saartel kuulsin legende sellest, kuidas hiiglakive ühest kohast teise toimetati, ja kuna see täpselt vastab pärimaalaste jutustustele kivisammaste veost hiiglavärava juurde Tongatabul, siis võib oletada, et ka Lihavõttesaare kujude puhul on sama rahvas kasutanud sama meetodit.

Skulptuuritöö kivimurrus võttis palju aega, kuid nõudis vaid väheseid asjatundjaid. Transporditöö pärast kaju valmimist toimus küll kiiremini, kuid nõudis seevastu suurt hulka inimesi. Väike Lihavõttesaar oli tol ajal kalarikas ja peruü maguskartuli istanduste alla põhjalikult üles haritud. Asjatundjad arvavad, et see saar võis oma hiilgeajal hõlpsasti toita seitsme-kaheksa tuhande inimeseni küündivat elanikkonda. Umbes tuhandest mehest jätkus täielikult hiiglakujude vinnamiseks üle järsu kraatriseina, kuna viiesajast mehest piisas, et neid saart mööda edasi vedada.

Niinest ja taimekiududest punuti äärmiselt tugevad trossid, millede abil rahvahulk tiris palkidest raamidele asetatud kivihiiglast mööda tarojuurtega libedaks määratud palke ja väikesi kivirulle edasi. Et muistsed kultuurrahvad olid kõite ja trosside punumises suured meistrid, see on väga hästi teada Lõunamere saartelt ja võib-olla rohkemgi veel Peruust, kust esimesed eurooplased leidsid eest saja meetri pikkusi rippsildu, mis mehe vöö jämeduste punutud trosside abil üle kärestike ja kuristike olid tõmmatud.

Kui kivikoloss õnnelikult talle valitud kohta oli jõudnud, kerkis üles uus probleem: kuidas ta püsti ajada? Kividest ja liivast ehitas rahvahulk ajutise kallaka muldkeha ja tiris hiiglase, jalad ees, mööda selle

lauget külge üles. Kui kuju üles oli jõudnud, kaldus ta alumine kehaosa üle muldkeha järsu serva ja libises otse alla, nii et jalad sattusid varem valmiskaevatud auku. Kuna hiiglase kuklani ulatuv muldkeha oli nüüd niikuinii olemas, siis veeretati kõigele lisaks üles veel kivisilinder ja paigutati hiiglase pealaele, enne kui kogu muldkeha laiali tassiti. Sääraseid valmishitatud kallakaid muldkehi leidub Lihavõttesaarel mitmes kohas, kuid asjata ootavad nad hiiglakujusid. See tehnika oli imetlusväärne, kuid sugugi mitte mõistatuslik, kui lakkame alahindamast muistsete inimeste intelligentsi ning võtame arvesse, et neil oli rohkesti aega ja inimmaterjali.

Kuid miks nad neid kujusid tegid? Ja mispärast oli tarvis minna hoopis teise kivimurdu, seitse kilomeetrit kraatritöökojast eemale, et sealt kuju pea peale paigutamiseks erilist punast kiviliiki otsida? Niihästi Lõuna-Ameerikas kui ka Marquesas-saartel oli sageli kogu kuju sellisest punasest kivist, mida kaugelt tuli tuua, ja niihästi Polüneesias kui ka Peruus oli väga tähtis, et kõrgelseisvail isikuil oleksid punased peakatted.

Vaadakem kõigepealt, keda need kivikolossid kujutasid. Kui esimesed eurooplased Lihavõttesaartel käisid, nägid nad seal salapäraseid «valgeid inimesi» ja — mis neile rahvatõugudele on täiesti ebatavaline — leidsid sealt pika, vohava habemega mehi, nende naiste ja laste järeltulijaid, kes esimesest saarel elanud rassist olid ellu jäänud. Pärismaalased jutustasid isegi, et mõned nende esivanemaist olnud valged, teised aga pruunid. Nad pidasid hoolikalt arvestust ja teadsid rääkida, et viimased olevat kahekümne kahe generatsiooni eest teistelt Polüneesia saartelt sisse rännanud, kuna esimesed tulnud juba viiskümmend seitse generatsiooni tagasi (s. o. umbes 400.—500. aastal) suurte veesõidukitega idast. Idast tulnud rahvast kutsuti «pikk-kõrvadeks», sest nad riputanud raskusi kõrvalestade külge, mistõttu nende kõrvad veninud kunstlikult nii pikaks, et ulatunud õlgadeni. Need salapärased «pikk-kõrvad» tapetudki, kui «lühikõrvad» saarele tulnud; ja ka kõigil Lihavõttesaare kivikujudel on

pikad, õlgadeni rippuvad kõrvad, nagu olid kujuraiujail endilgi.

Peruu inkade muistendid aga jutustavad omalt poolt, et päikesekuningas Kon-Tiki valitsenud valgetest habemega meestest koosneva rahva üle, keda inkad kutsunud «suurkõrvadeks», sest nende kõrvad olnud kunstlikult nii pikaks venitatud, et ulatunud õlgadeni. Inkad rõhutasid, et just Kon-Tiki «suurkõrvad» püstitanudki need Andidesse mahajäetud hiiglakujud, enne kui nad ühel Titicaca järve saarel toimunud lahingus inkade poolt osalt hävitati ja osalt maalt välja aeti.

Niisiis: Kon-Tiki valged «suurkõrvad», varustatud rikkalike kogemustega kivist hiiglakujude alal, lahkusid Peruust lääne suunas, ja idast saabusid Lihavõttesaarele Tiki valged «pikk-kõrvad», kes väga hästi tundsid täpselt sama kunsti ning hakkasid sel alal kohe täie perfektsusega tegelema, nii et väikesel Lihavõttesaarel ei leidu vähimatki jälge, mis oleks selle kunsti järkjärgulise arenemise vahelüliks sel saarel.

Peruu ja üksikute Lõunamere saarte suurte kivikujude vahel on sageli rohkem sarnasust kui Lõunamere eri saarte kujudel omavahel. Marquesas-saartel ja Tahitil kandsid sellised kivikolossid üldnimetust Tiki ja kujutasid esiisaid, kes saare ajaloo rahva austuse olid võitnud ja pärast surma jumalate seisusse olid tõstetud. Ja selles ongi kahtlemata seletus nende kummaliste punaste kivisilindrite kohta Lihavõttesaare kujude peas. Nagu juba öeldud, oli kõigil Polüneesia saartel üksikuid isikuid ja terveid perekondi, kel olid punakad juuksed ja valkjas nahavärv, ning saarlased ise väitsid, et just need põlvnevatki esimesest valgest rahvast neil saartel. Mõnedel saartel peeti usulisi pidustusi, millest osavõtjad värvisid oma naha valgeks ja juuksed punaseks, et sarnaneda oma kõige kaugemate esivanematega. Iga-aastastel rituaalidel lõigati Lihavõttesaarel pidustuste peategelasel juuksed täiesti ära, et ta peanahka oleks võimalik punaseks värvida. Ning kolossaalsetele punastele kivisilindritele Lihavõttesaare hiiglakujude peas oli hoolikalt püütud anda säärane kuju, mis oli tüüpiline kohalikule meeste soengule — neil oli ümmargune mügarik pealael, sest

ka meestel olid juuksed väikese traditsioonilise «tutina» keset pead kokku seotud.

Lihavõttesaare kujudel olid pikad kõrvad, sest ka kujuraiujail endil olid pikaksvenitatud kõrvad. Nad kandsid spetsiaalselt väljavalitud punast peahet, sest ka kujuraiujail endil olid punakad juuksed. Nende lõuad olid välja raiutud terava esiletungiva nukina, sest ka kujuraiujail endil oli terav habe. Neil olid valge rassi tüüpilised näojooned kitsa väljaulatuva nina ja õhukeste, teravalt piiritletud huultega, sest ka kujuraiujad ise ei kuulunud pruuni rassi. Ja kui kujudel olid tohutu suured pead ning tillukesed jalad ja nende käed olid asetatud kõhule, siis sellepärast, et niisuguseid hiiglakujusid olid meistrid harjunud tegema juba Peruus. Lihavõttesaare kujude ainsaks ehteks on vöö, mis alati ümbritseb nende keskkeha. Samasugust sümbolset vööd võib leida viimselt kui ühelt kujult Kontiki vanadest varemetest Titicaca järve ääres. See on päikesejumala müstiline embleem — vikerkaarevöö. Mangareva saarelt pärineb müüt selle kohta, kuidas päikesejumal võtnud enda ümbert vikerkaare, oma maagilise vöö, ja roninud seda mööda taevast alla Mangarevale, et asustada saar oma valgenahaliste lastega. Kõigil neil saartel, samuti nagu Peruuski, peeti päikest kunagi vanimaks esiisaks.

Istusime tekil tähistäeva all ja arutasime elavalt Lihavõttesaare omapärast ajalugu, ehkki meie parv kandis meid otse Polüneesia südame poole, nii et me ei saanud sellest üksildasest saarest näha midagi muud kui vaid ta nime kaardil. Kuid sel saarel leidub nii rohkesti jälgi idast, et isegi ta nimi on paljuütlev.

Kaardil seisab «Lihavõttesaar» sellepärast, et mõned juhuslikud hollandlased «avastasid» selle saare lihavõttepühade ajal. Me oleme unustanud, et pärismaalastel endil, kes seal juba elasid, olid oma kodukoha jaoks õpetlikumad ja tähendusrikkamad nimed. Heal lapsel on palju nimesid, ja sellel saarel on polüneesia keeles tervelt kolm nime.

Saare üheks nimeks on Te-Pito-te-Henua, mis tähendab «Saarte Naba». See poeetiline nimetus seab Lihavõttesaare teiste, kaugemal läänes asetsevate saarte

suhtes erilisse olukorda ja on polüneeslaste endi arva-tes Lihavõttesaare kõige vanem nimetus. Saare idaosas, selle koha lähedal, kus esimesed «pikk-kõrvad» pärimuse järgi maale tulid, on hoolikalt väljaraiutud üm- margune kivi, mille nimi on «Kuldne Naba», ja seda kohta peetakse omakorda Lihavõttesaare enda «na- baks». Igaüks, kes tunneb polüneeslaste poeetilist hinge, mõistab, et selle sümboolse nimetusega on ta- hetud otseselt tähistada saarteriigi avastamist ehk «sündimist». Polüneeslased austasid Lihavõttesaart kui kõigist saartest kõige idapoolsemat, «saarte naba», vahelüli teiste saarte ja oma algkodumaa vahel.

Lihavõttesaare teine nimi on Rapa-nui, mis tähen- dab «Suur-Rapa», kuna Rapa-iti ehk «Väike-Rapa» on teine niisama suur saar, mis asetseb Lihavõttesaa- rest kaugel lääne pool. Kõigil rahvastel on täiesti loo- mulikuks harjumuseks kutsuda oma esimest kodu näi- teks «Suur-Rapaks», kuna järgmist hakatakse kutsuma «Uus-Rapaks» või «Väike-Rapaks», isegi siis, kui mõ- lemad kohad on ühesuurused. Ning Väike-Rapal on pärismaalastel tõepoolest säilinud pärimusi, et saare esimesed elanikud olevat tulnud Suur-Rapalt, Liha- võttesaarelt, mis asetseb idas, Ameerikale lähemal. See viitab otseselt sellele, et sisserändamine toimus algselt idast.

Selle võtmesaare kolmas ning viimane nimi on Mata- Kite-Rani, mis tähendab «Saar (mis) Vaatab Taeva (poole)». Esimesel pilgub võib see tunduda imelikuna, sest võrdlemisi madal Lihavõttesaar ei vaata sugugi rohkem taeva poole kui teised, taevakõrgused mägi- saared, nagu näiteks Tahiti, Marquesas või Havai. Kuid «ranil» ehk taeval oli polüneeslastele kahekordne tä- hendus. Ta oli ka nende esivanemate algkodumaa, päikesejumala püha maa, Tiki mahajäetud mägederiik. Ja seepärast on paljuütlev, et kõigist tuhandetest ookeani saartest just seda, mis asetseb kõige kauge- mal idas, kutsuti saareks, mis vaatab kodumaa poole. See on seda rabavam, et eelmisega täielikult ühtekuul- luv Mata-Rani, mis polüneesia keeles tähendab «Taeva Silm», on vastu Lihavõttesaart asetsevalt Peruu Vaikse ookeani rannikult pärit vana peruu kohanimi. Seal

otse üles on Andides Kon-Tiki muistne varemetes pealinn.

Ainuüksi Lihavõttesaar pakkus meile rikkalikult jutuainet, kui istusime tekil tähistäeva all ja tundsim end kõigist neist eelajaloolistest sündmustest osavõtjaina. Meil oli peaaegu selline tunne, nagu poleks me Tiki aegadest peale midagi muud teinudki kui maad otsidest päikese ja tähtede all mööda ookeani ringi sõitnud.

Lainete ja ookeani vastu ei olnud meil enam endist aukartust. Tundsim neid ja nende suhtumist meisse parvel. Isegi hai oli saanud osaks meie igapäevasest elust, tundsim teda ja ta tavalist käitumist. Käsiharpuunile me enam ei mõelnudki ega eemaldunud parve servalt, kui hai meie kõrvale ilmus. Vastuoksa, vahel püüdsime pigemini tema seljauimest kinni haarata, kui ta täiesti häirimatult parve servast mööda libises. See arenes viimaks täiesti uueks spordialaks — vägikaikavedamiseks haiga ilma õngenööri kasutamata.

Alustasime üsna tagasihoidlikult. Ilma igasuguste raskusteta püüdsime rohkem kuldmakrelle, kui neid süüa jõudsim. Et meeldivaks saanud lõbustusest mitte loobuda ja ühtlasi ka toitu mitte raisata, tuli meile mõtte kalu ilma õngeta «haneks» püüdma hakata, mis pakkus ühesugust lõbu nii kuldmakrellidele kui ka meile. Sidusime kasutamata jäänud lendkala külgenööri, viskasime ta kaugemale vette ja tõmbasime teda mööda veepinda enda poole. Kuldmakrellid söötsid veepinnale ja kahmasid kalast kinni. Siis hakkas kumbki enda poole sikutama ja me saime igavest tsirkust, sest kui üks kuldmakrell lahti laskis, ilmus tema asemele kohe teine. Meil oli lõbu laialt ja kuldmakrellid said viimaks kala.

Siis hakkasime ka haidega samasugust nalja tegema. Panime tüki kala või sageli lõunasöögi jäätmeid riidest kotiga köie otsa ja viskasime vette. Selle asemel et end selili keerata, pistis hai nina veest välja ja ujus sööda poole, suu pärani lahti, et maiuspala alla neelata. Niipea kui hai tahtis lõuad laksatades kinni lüüa, ei saanud me hoiduda köiest tõmbamast, ja ütlemata rumala ning kannatliku näoga ujus hai edasi ja avas

uuesti suu sööda ahmamiseks, mis tal iga kord, kui ta tahtis seda alla neelata, lõugade vahelt välja lipsas. Lugu lõppes sellega, et hai tuli üsna parve juurde ja hakkas süüa manguva koera kombel kargama toidupoolise poole, mis kotikeses ta nina kohal kõlkus. See nägi välja täpselt nii, nagu söödaksid lõugu pärani ajavat jõehobu loomaaias, ja ühel juulikuu lõpupäeval, kui juba kolm kuud parvel olime olnud, on kirjutatud päevikusse:

«Pidasime sõbralikku vahekorda haiga, kes meid täna saatis. Lõunasöögi ajal söötsime teda toidujäänustega, mida me talle otse ta avatud lõugade vahele viskasime. Meie kõrval ujudes sarnaneb ta osalt tigateda, osalt healoomulise ja sõbralikult meelestatud koeraga. Ei saa salata, et haid võivad üsna sümpaatse mulje jätta, niikaua kui me ise nende lõugade vahele ei ole sattunud. Igatahes leiame, et on üsna kena, kui nad meie ümber ujuvad, välja arvatud siis, kui supleme.»

Ühel päeval seisis bambusritv, mille külge haisööt oli kinnitatud, valmis pandult parve serval, kuid siis tuli laine ja pühkis kogu selle värgi üle parda. Bambusritv ujus juba paarsada meetrit parve taga, kui tõusis äkki iseenesest vees püsti ja hakkas iseenesest parvele järele kihutama, nagu oleks tal kavatsus oma kohale ilusti jälle tagasi tulla. Kui bambusritv kõikudes lähemale tuli, nägime umbes kümne jala pikkust haid selle all ujuvat, kuna bambusritv periskoobina lainetest välja ulatus — hai oli söödakoti alla neelanud, nõõri läbi hammustamata. Öngeritv jõudis meile varsti järele ja liikus meist üsna rahulikult mööda, kadudes ettepoole.

Olgugi et vähehaaval haile hoopis teiste silmadega hakkasime vaatama, ei kadunud siiski kunagi meie aukartus tema viie-kuue hambarea vastu, mis olid vahedad nagu žiletiterad ja ähvardavalt ta määratu suures suus varitsesid.

Knutil tuli ühel päeval tahtmatult pisut hai seltsis ujuda. Niihästi parve edasiliikumise kui ka haide pärast ei olnud lubatud parvest kunagi eemale ujuda. Kuid ühel päeval, kui oli erakordselt vaikne ja olime

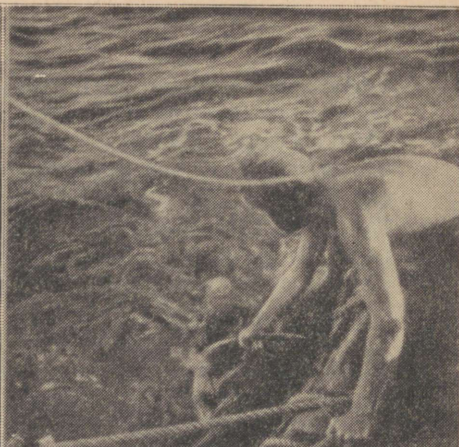
parajasti kõrvaldanud kõik haid, kes meid saatsid, andsime loa meres natuke ümber ujuda. Knut kargas pea ees sisse ja ujus vee all üsna kaugele, enne kui jälle veepinnale ilmus ja tagasi kroolima tahtis hakata. Samal hetkel nägime masti otsast varju, mis, suurem kui Knut ise, pisut sügavamal ta selja taha ilmus. Hüüdsime hoiatuse nii rahulikult kui võimalik, et pannaikat ära hoida, ja Knut hakkas kõigest jõust parve poole ujuma. Kuid vari seal all kuulus veelgi paremale ujujale, kes sööstis sügavusest ja kihutas Knutile järele. Parve juurde jõudsid nad ühel ajal. Sellal kui Knut parvele ronis, libises kuue jala pikkune hai otse ta kõhu alt läbi ja peatus parve kõrval. Tänuks selle eest, et ta Knuti jalga ära ei napsanud, andsime talle maitsva kuldmakrellipea.

Üldiselt tärkab hais saagihimu rohkem haistmise kui nägemise kaudu. Katseks istusime kord parve servale ja lasksime jalad vette. Haid lähenesid meile kahekolme jala kaugusele, et siis rahulikult meile lihtsalt jälle saba pöörata. Kui seevastu vees kas või piiskki verd oli, nagu siis, kui kala puhastasime, tuli haide uimedesse elu ja neid ilmus äkki nagu lihakärbseid eemalt kaugelt. Kui heitsime merre hai sisikonna, läksid nad päris hulluks ja kihutasid sõgedas raevus ringi. Nad kugistasid aplalt alla oma suguvenna maksa, ja kui siis jala vette pistime, tulid nad rakettidena ja löid selles kohas, kus jalg oli olnud, hambad isegi palgisse. Hai ja hai vahel on suur vahe, sest hai allub täielikult oma meeolule.

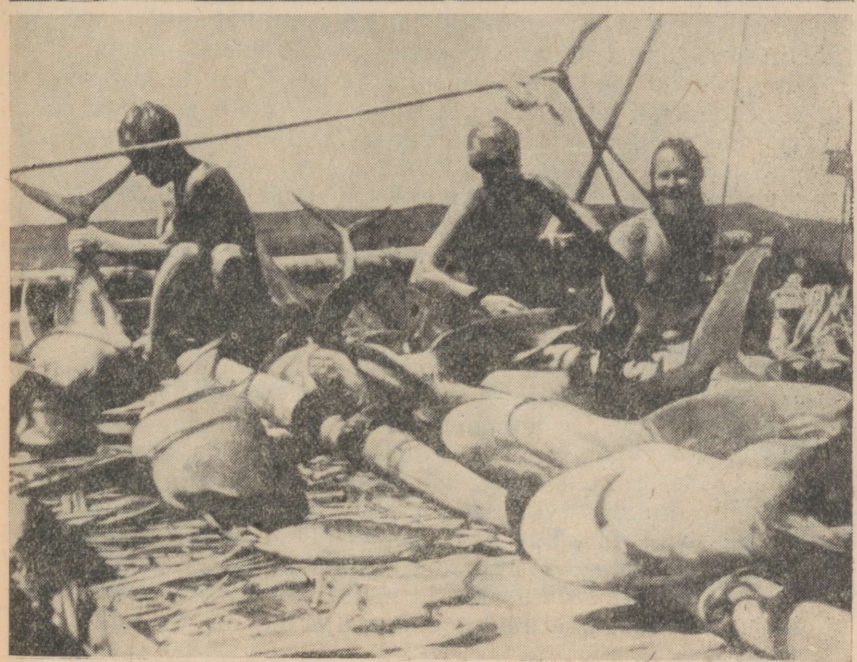
Viimaseks staadiumiks meie suhtlemises haidega oli see, et hakkasime neid sabast kiskuma. Öeldakse, et loomade sabast kiskumine olevat labane sport, kuid küllap see tuleb sellest, et keegi ei ole haiga katset teinud. Sest see oli tõepoolest mõnus sport.

Selleks, et hai sabast kinni saada, pidime talle esmalt mõne tõesti maitsva pala andma. Et seda kätte saada, pistis ta pea meelsasti veest kõrgele välja. Tavaliselt serveerisime talle toidupoolise sel kombel, et kõlgutasime seda nõõri otsas. Sest kui oled haid ühe korra otse käest juba söötnud, siis ei paku see enam mingit lõbu. Kui söödad käest koeri või taltsutatud karusid, haara-

vad need hammastega lihatükist kinni ja kisuvad ning rebivad seda seni, kui hammustavad tüki otsast ära või kisuvad terve lihatüki endale. Kui aga hoiad hai peast aukartust äratavas kauguses suurt kuldmakrelli, siis sukeldub hai veest välja ning lööb lõuad laksatades kinni. Ilma et oleksid mingit nõksatust tundnudki, on pool kuldmakrelli järsku läinud, kuna sa ise jääd istuma, sabakönt peos. Meie nägime ränka vaeva, kui tahtsime kuldmakrelli noaga keskelt pooleks lõigata, hai aga, oma kolmnurkseid saehambaid kiiresti küljetsi liigutades, lõikas murdosa sekundi vältel nagu vorstimasin selgroo ja kogu keha märkamatu läbi. Kui ta rahulikult ümber pöördus, et uuesti sukelduda, lipendas ta saba veepinnal ja sellest oli hõlpus kinni haarata. Hai nahk on kinnihoidmiseks kare nagu liivapaber ja sabaotsa ülemises osas on tal õõs, mis on heaks käepidemeks nagu loodud. Kui meil õnnestus sealt hästi kinni haarata, siis ei olnud karta, et saba käest ära libiseb. Siis oli tarvis vaid tirida, enne kui hai end koguda jõudis, ja saba võimalikult kaugele parvele tõmmata, litsudes seda vastu palke. Paar sekundit ei saanud hai millestki aru, siis hakkas ta esikehaga väänlema ja visklema, kuid üsna rammelt, sest ilma saba abita ei saa hai kiirust arendada. Uimed on tal üldiselt ainult tasakaalu hoidmiseks ja tüürimiseks. Pärast mõningaid meeletikke nõksakuid, mille kestel tuli vaid saba kõvasti kinni hoida, kaotas jahmunud hai igasuguse lootuse ja muutus täiesti apaatseks. Kuna ta liikuv magu hakkas pea poole vajuma, jäi ta viimaks justkui halvatuna lamama. Kui ta enam ei viselnud ja nagu kangestunult ning äraootavalt parve äärel rippus, oli õige aeg täiest jõust haalata. Harva jõudsime raske kala rohkem kui poolest saadik veest välja tirida, siis aga hai elustus ja tegi kõik muu ise ära. Võimsate liigutustega keeras ta pea ümber ja vinnas selle palkidele. Siis tuli meil kõigest jõust sikutada ja kohe eemale karata, aga hästi kähku, kui tahtsime oma jalgu päästa. Sest nüüd ei tundnud hai armu. Metsikult viskles ta tekil ja peksis sabaga nagu hiiglavasaraga vastu hüti bambusseina. Nüüd ei säästnud ta enam oma karujõudu. Ta ajas tohutu suu pärani lahti ning

Haipüük paljaste kätega. Haisid ujus kuude viisi meie parve ümber ja nõnda õppisime tundma nende võimeid ning loomust. Esimene pilt on võetud siis, kui autor söötis haile käest kala. Hai tume selg kerkis veest ja ühe ropsuga hammustas ta kuldmakrelli pooleks, nii et ainult sabaots jäi pihku. Kui ta sukelduda tahtis, haarasime tal kinni sabast, mis oli kare nagu liivapaber. Väanasime ta saba parvele; ilma sabata aga ei ole hai võimeline ujumiseks hoogu võtma. Kui ta magu hakkab pea poole vajuma, jääb ta oimetuks ja otsekui halvatuks.

(Järg:) Võitlus lõpeb sellega, et võimsa löögiga vinnab hai ise oma pea parvele. Siis põgenesime pakku ja tulime alles siis välja, kui elukas hammastega enam napsata ei püüdnud.

All: Parvel nälg ei ole. Hea tuunikala-, hai- ja boniitosaak. Esiplaanil nähtav lendkala on kahe väikese kalmaari ja ühe imikala vahel, kes kõik ise parvele tulid.

ta hambaread püüdsid haarata ja kahmata kõike, mis aga ette juhtus. Vahel lõppes see sõjatants küll sellega, et hai enam-vähem juhuslikult vette sumatas ja pärast oma häbistavat alandust jäädavalt kadus; sagedamini aga jäi ta siiski ahtrisse ühtedel ja samadel palkidel sõgedalt visklema, kuni meil õnnestus talle silmus sabajuure ümber heita või kuni ta lakkas oma kuratlikke hambaid näitamast.

Papagoi sattus suurde ärevusse, kui meil hai tekil oli. Ta tuli joostes bambushütist välja ja ronis pöörase kiiruga mööda seina üles, kuni leidis endale palmilehtedest katusel hea ning ohutu vaatluspunkti; seal ta siis istus pead vangutades või sibas tiibu lehvitates edasi-tagasi mööda katuseharja ja kriiskas vaimustusest. Juba varakult oli temast oivaline meremees saanud ning alati oli ta väga heas tujus ja naeris palju. Lugesime end parvel seitsmekesi olevat — meie kuuekesi ja roheline papagoi. Külma verega krabi Johannes aga pidi kõigest hoolimata leppima sellega, et teda täisõiguslikuks meeskonnaliikmeks ei peetud. Öösiti kobis papagoi oma puuri bambushüti lae all, päeval aga patseeris tähtsa näoga tekil ringi või rippus vantide ja taakide küljes, sooritades kõige peadpööritavamaid akrobaatilisi harjutusi. Alguses olid meil mastitaakides kruvipingutid, kuid need hõõrusid kõisi ja me läksime varsti üle tavalistele meremehesõlmedele. Kui taagid päikese ja tuule mõjul välja venides lõdvaks läksid, pidime kogu meeskonnaga raudraskete manglipuust mastide otseajamisele ja kindlustamisele asuma, et need kõisi ei hõõruks ega nühiks ja niimoodi lõpuks ka ise ümber ei kukuks. Ning kui me haalasime ja sikutasime, hakkas papagoi kõige kriitilisemal hetkel oma klounihäälega hüüdma: «Tõmba, uuh! Tõmba, uuh! Ho-ho-ho-hoo, ha-ha-ha-haa!» Ja kui ta meid naerma sai, naeris ta ise taakidel keerutades oma nalja üle nii, et kõht vabises.

Alguses oli papagoi meie raadiomeeste vastu paha-tahtlik. Mõnikord juhtus, et need istusid oma raadionurgas, maagilised kõrvaklapid peas ja täielikult süvenenud tegevusse, olles parajasti ühenduses näiteks mõne Oklahoma raadioamatööriga. Siis jäi kõrvaklap-

Tõmba, uuh! Tormis ja troopikapäikeses venisid köied välja ning mastide taake tuli sageli pingutada.

pides kõik äkki vaikseks ja nad ei saanud sealt piukugi välja meelitada, niipalju kui nad traatidega ka jändasid ja nuppe keerasid. Säärasel korral oli papagoi tegevuses olnud ja antennitraadi läbi hammustanud. Eriti tihti juhtus seda alguses, kui antennitraat seisis ülal õhupallide abil. Kuid siis ühel päeval jäi papagoi raskesti haigeks. Ta konutas oma puuris ja kaks päeva ei puudutanud toitu, kuna ta visiitkaartides helkis antennitükke. Siis kahetsesid raadiomehed oma krõbedaid sõnu ja papagoi oma pahategusid. Tollest päevast peale said Torsteinist ja Knutist tema parimad sõbrad ning ta ei tahtnud enam magadagi mujal kui raadionurgas. Kui papagoi parvele tuli, oli tema emakeeleks hispaania keel, aga juba ammu enne seda, kui ta Torsteini mahlakaid norrakeelseid lemmikväljendusi jäljendama hakkas, väitis Bengt, et ta olevat hakanud hispaania keelt rääkima norra aktsendiga.

Kuuskümmend päeva tundsime mõnu papagoi huumorist ja värvikast sulestikust, kuni suur laine lõi aht-rist parvele ja viis ta kaasa, kui ta parajasti masti otsast mööda taaki alla ronis. Kui avastasime, et papagoi oli üle parda läinud, oli juba hilja. Me ei näinud teda enam. Ja «Kon-Tikit» ei olnud võimalik ümber pöörata ega peatada; arvukad kogemused olid näidanud, et seda, mis parvelt kord juba üle parda on sattunud, ei ole enam võimalik tagasi saada.

Esimesel õhtul mõjus papagoi kaotus meie meeleolule rusuvalt: teadsime, et täpselt samuti võib juhtuda meie endigagi, kui üksinda öövalves olles üle parda kukume.

Kehtestasime veelgi rangemad ohutusreeglid, vahetasime öövahi päästeköie uue vastu ümber ja hoiatasime üksteist, et kuigi esimese kahe kuu jooksul kõik on hästi läinud, ei maksa veel arvata, nagu oleksime väljaspool igasugust ohtu. Üksainus ettevaatamatu samm, üksainus järelemõtlematu liigutus, ja me võime isegi päise päeva ajal sattuda sinna, kuhu meie roheline papagoi oli kadunud.

Mitu korda silmasime suuri kalmaarimunade koori, mis nagu jaanalinnunumunad või valged surnupealuud sinistel ummiklainetel ujusid. Uhelainsal korral nägime

kalmaari nende all vingerdavate. Märkasime neid lumivalgeid kerasid, kui nad meie kõrval ujusid, ja arvasime, et on tühine asi kummipaadis nende juurde sõuda ja neid välja korjata. Sedasama arvasime ka siis, kui planktonimõrra nõor katkes ja mõrd jäi üksinda meie kiiluvette lainetele kiikuma. Lasksime kummipaadivette ja sidusime ta köiega parve külge, et oleks hõlpsam tagasi sõuda. Kuid oma üllatuseks nägime, et tuul ja lained pressivad paadile peale ja «Kon-Tiki» külge seotud köis on vees niivõrd tugevaks piduriks, et meil kunagi ei õnnestu sinna tagasi sõuda, kust parv oli juba lahkunud. Vahel jäi selleni, mida tahtsime veest kätte saada, kõigest mõni meeter, kuid siis oli liin lõpul ja «Kon-Tiki» vedas meid tagasi lääne poole. «Mis üle parda, see üle parda» — niisugune oli kogemus, mis parvel vähehaaval kustumatult meie teadvusse oli sööbinud. Kui tahtsime ellu jääda, pidime «Kon-Tikist» kinni hoidma, kuni see teisel pool ookeani käilaga vastu kallast tonksatab.

Ilma papagoita jäi raadionurgas tühjaks, aga kui järgmisel päeval troopikapäike üle Vaikse ookeani säras, kadus lein varsti. Järgnevatel päevadel tirisime merest palju haisid välja, ning alatasa leidsime haide maost tuunikalade peade hulgast musti kõveraid papagoinokki ja muid imeasju. Kuid lähemal vaatlusel osutusid need mustad nokad alati äraseeditud kalmaaride jäänusteks.

Mõlemad radistid olid kohe esimesest päevast peale, kui parvele asusid, palju vaeva näinud. Juba esimesel Humboldti hoovuses viibimise päeval nirises patareide kastidest merevett, mistõttu radistid pidid tundliku raadionurga katma purjeriidega, et päästa, mida kõrges lainetuses päästa saab. Ja seejärel tuli neil pead vaevata, kuidas väikesel parvel küllaldaselt pikka antenni üles seada. Nad katsusid antenni paberlohe abil õhku saata, kuid tulemuseks oli vaid see, et lohe kukkus tuuleilides laineharjale ja kadus. Siis proovisid nad teda üles saata õhupalliga, kuid troopikapäike põletas sellesse auke, nii et pall läks tühjaks ja kukkus merre. Ja siis oli neil pealegi raskusi papagoiga. Lisaks sellele kõigele tuli meil veel kaks nädalat Humboldti hoovu-

ses viibida, enne kui välja jõudsimel surnud tsoonist Andide ümber, kus lühilaine oli tumm ja elutu nagu õhk konservikarbis.

Kuid siis ühel õhtul lõi lühilaine läbi ja Torsteini väljakutseid kuulis keegi juhuslik Los Angelesi raadioamatöör, kes parajasti oma saatja kallal õiendas, et kellegi teise amatööriga Rootsis ühendust saada. Mees päris, milline aparaat meil on, ja kui ta rahuldava vastuse oli saanud, küsis, kes Torstein on ja kus ta elab. Kui ta sai kuulda, et Torsteini elukohaks on Vaikses ookeanis parvel asuv bambushütt, kostis aparaadist vaid arusaamatuid plõksatusi, kuni Torstein jõudis asja lähemalt ära seletada. Kui mees eetri taga oli end kogunud, teatas ta, et tema nimi olevat Hal, naise nimi Anna ja see olevat sünnilt rootslanna. Ta lubas teatada meie perekondadele, et oleme elus ja meie käsi käib hästi.

Tol õhtul oli meil naljakas mõtelda, et täiesti võõras mees, kes nimetab end Haliks ja olevat kinooperaator kauges rahvarikkas Los Angelesis, on peale meie endi ainus inimene maailmas, kes teab, kus me oleme ja et meie käsi käib hästi. Tollest õhtust alates istusid Hal, alias Harold Kempel, ja tema sõber Frank Cuevas iga öösi aparaadi juures, oodates parvelt signaale. Herman aga sai Ühendriikide ilmajaama ülemalt tänutelegramme, et ta kaks korda päevas saatis koodi järgi teateid piirkonnast, mille kohta polnud mingeid statistilisi andmeid. Hiljem said Knut ja Torstein peaaegu iga öösi ühenduse ka teiste juhuslike raadioamatööridega, kes Notoddenis elava raadioamatööri Egil Bergi kaudu saatsid teateid meist Norrasse.

Üksnes mõneks päevaks, kui olime keset ookeani ja raadionurka sattus liiga palju soolast vett, lakkas meie jaam töötamast. Meie raadiomehed pugesis siis nahast välja, askeldades ööd kui päevad kruvikeerajate ja jootekolbidega, ning raadioamatöörid arvasid muidugi, et parve päevad on loetud. Kuid siis ühel õhtul lendasid signaalid LI2B taas eetrisse ja raadionurgas hakkas sumisema nagu herilaste pesas, sest mitusada ameerika raadioamatööri kargasid võtme juurde ja vastasid korraga.

Kui raadiomeeste maa-alale juhtusid sattuma, siis oligi niisugune tunne, nagu oleksid herilaste pessa istunud. Seal oli niiske mereveest, mis kõikjalt mööda puitu sisse tungis, ja olgugi et sinna kohta balsapal-gile, kus raadiotelegrafist istus, oli laotatud tükk toor-kummit, said elektrilöögi niihästi tagumikku kui ka sõrmeotstesse, kui puudutasid morse võtit. Ja kui keegi meist, kes asjasse ei olnud pühendatud, hästi varusta-tud raadionurgast mõnd pliiaitsit katsus näpsata, tõusid tal kas juuksed peas püsti või hakkas pliiaitsijupp pikki sädemeid pilduma. Üksnes Torstein, Knut ja papagoi oskasid selles hüti nurgas ohutult liikuda, teiste jaoks aga panime selle ohtliku ala tähistamiseks üles papi-tüki.

Ühel hilisõhtul istus Knut raadionurgas ja kohmitses midagi laternavalgel; äkki raputas ta mind jalast ja teatas, et ta rääkivat võtme abil parajasti mehega, kes elab Oslo külje all ja kelle nimi on Christian Amundsen. See oli midagi amatööride rekordi taolist, sest parve väike lühilainesaatja oma 13 990 kilohertsiga sekundis ei suutnud anda üle kuue vati, s. o. umbes niisama palju kui taskulambi pirn. See oli teisel augustil ja me olime siis juba üle kuuekümne kraadi ära sõitnud, nii et Oslo oli meist teisel pool maakera. Kuningas Håkon sai järgmisel päeval 75-aastaseks ja me saat-sime talle otse parvelt õnnitluse. Päeval pärast seda kuulsime jälle Christianit; ta saatis meile vastus-telegrammi kuningalt, kes soovis meile reisiks õnne ja edu.

Üks teine episood jäi meile meelde kontrastina kogu meie elule parvel. Meil oli kaks fotoaparaati ja Erikul ülesvõtete tee peal ilmutamiseks kaasas pakk ilmutus-vahendeid, et võiksime seda, mis hästi välja ei tulnud, uuesti pildistada. Pärast vaalhai külaskäiku ei suutnud Erik end enam tagasi hoida, vaid valmistas ühel õhtul täpselt juhendite järgi ilmutilahuse ja ilmutas kaks filmi. Negatiiv nägi välja nagu mõni telefoto ning koosnes vaid ebamäärastest täppidest ja kortsudest. Film oli rikitud. Küsisime raadio teel nõu nendelt, kellega ühendust pidasime. Meie raadiogrammi püüdis kinni keegi Hollywoodi amatöör; see helistas fotolaboratoo-

riumi, ning veidikese aja pärast oli ta jälle platsis ja teatas meile, et meie ilmutusvesi olevat liiga soe — me ei pidavat tarvitama vett, mis on üle 16° , muidu tulevat negatiiv triibuline.

Tänasime hea nõu eest ja konstateerisime, et kõige madalama temperatuuriga meie ümbruses on ookeanihoovus ise oma 27 kraadiga. Kuid Herman oli ju külmutustehnika insener, ja ma tegin talle naljapärast ülesandeks hankida vett, mille temperatuur on 16° . Ta palus enda käsutusse selle väikese süsihappepudeli, mis kummipaadi täispuhumisest üle oli jäänud, ning pärast mõningaid hookepookusi magamiskoti ja särgiga kaetud veekatlas ilmus äkki härmatis Hermani habemetüükaisse ja ta astus hütti, suur kamakas valget jääd katlas.

Erik hakkas uuesti ilmutama ja saavutas hiilgavaid tulemusi.

Ent kuigi eetrist tulevad võtmelöögid, mida Torstein ja Knut meile tõlgitsesid, olid tundmatu luksus Kon-Tiki algelistel päevadel, oli lainepeks meie all ikka sama nagu siis ja meie balsapuust parv rühkis nüüd niisama häirimatult lääne poole nagu tol ajal, poolteist tuhat aastat tagasi.

Pärast seda kui juba Lõunamere saartele lähemasse ookeaniossa olime jõudnud, muutus ilm pisut heitlikumaks ja aeg-ajalt tuli vihasagaraid. Passaat oli muutnud oma suunda. Varemalt oli ta püsivalt puhunud kagust; kui me aga suurema osa ekvatoriaalhoovusest olime läbinud, pöördus ta vähehaaval otse itta. Oma kõige põhjapoolsemasse positsiooni jõudsime 10. juunil $6^{\circ} 19'$ lõunalaiuse all. Olime siis ekvaatorile nii lähedal, et näis, et sõidame isegi kõige põhjapoolsematest Marquesas-rühma saartest mööda ja läheme ookeanil maad leidmata hoopis kaduma. Kuid siis pöördus passaat veelgi, idast kirdesse, ja kandis meid kaares alla saartemaailma laiuskraadi poole.

Nüüd tuli tihti ette, et tuul ja lained olid mitu päeva järjest pidevalt ühest suunast, ja siis unustasime täiesti, kelle kord on roolivahis olla, välja arvatud ööd, mil vaht oli tekil üksinda. Sest kui tuul oli püsiv, oli tüürmõla kinni seotud ja Kon-Tiki peaga puri ilma meie

hoolitsusetagi tuult täis. Siis võis öövaht rahulikult hüti ukstel istuda ja tähti vaadata. Kui tähekogud taevas oma asendit muutsid, oli aeg vaatama minna, kumb oli pöördunud, kas tüürmõla või tuul.

Oli otse uskumatu, kui hõlpus oli tähtede järgi kurssi määrata, kui olime neid juba mitu nädalat järjest taevavõlvil tiirlemas näinud. Ja ega öösiti palju muud õieti näha ei olnudki. Teadsime, kust öö öö järel üksikuid tähekogusid leida, ja kui ekvaatorile lähene-sime, tõusis Suur Vanker põhjas silmapiirist nii kõr-gele, et kartsime juba näha saada Põhjanaelagi, mis ilmub nähtavale, kui lõuna poolt tulles ületad ekvaa-tori. Aga kui hakkas puhuma kirdepassaat, vajus Suur Vanker jälle alla.

Muistsed polüneeslased olid suured meresõitjad. Nad orienteerusid päeval päikese ja öösel tähtede järgi. Nende teadmised taevakehadest olid hämmastavad. Nad teadsid, et maa on ümmargune, ning neil olid nimetused nii keerulistele mõistetele, nagu ekvaator, ekliptika, põhja- ja lõunapöörijoon. Havai saartel löi-gati ookeanialade merekaarte ümmarguste pudelkõrvit-sate koortele ja mõnel teisel saarel tehti üksikasjalisi kaarte põimitud okstest, kus pärlmutrikarpidega tähis-tati saari ja okstega teatavaid hoovuste suundi. Polü-neeslased tundsid viit planeeti, mida nad kutsusid ränd-tähtedeks, ning tegid vahet nende ja kinnistähtede vahel, millest ligikaudu kolmesajale olid neil nimedki antud. Hea meresõitja muistses Polüneesias teadis väga hästi, missuguses kohas taevas iga täht tõuseb ning kus nad asetsevad eri ööaegadel ja eri aastaaegadel. Nad teadsid, millised tähekogud eri saarte kohal kul-mineerivad, ja tuli ette, et saarel oli sama nimi kui tähel, mis ööst öösse ja aastast aastasse selle kohal kul-mineeris.

Nii oli tähistaevas polüneeslastele nagu sirav idast läände pörlev, hiiglakompass, ja nad teadsid ka seda, et eri tähed püstloodis nende kohal osutavad alati, kui kaugel põhjas või lõunas nad viibivad. Kui nad kogu Ameerika-poolse ookeani olid läbi uurinud ja endale alistanud, pidasid nad paljude järgnevate sugupõlvede kestel ühendust üksikute saarte vahel. Ajaloolised

pärimused jutustavad, et kui Tahiti pealikud külastasid üle kahe tuhande meremiili põhja pool ja mitu kraadi lääne pool asetsevat Havaid, siis tüüris roolimees päikese ja tähtede järgi esmalt otse põhja poole, kuni tähed pea kohal ütlesid, et nüüd nad on Havaiga ühel laiuskraadil. Siis tegid nad täispöörde ja tüürisid otse läände, kuni jõudsid nii lähedale, et linnud ja pilved teatasid, kus saarterühm asub.

Kust polüneeslased olid saanud oma laialdased astronoomia-alased teadmised ja oma üllatavalt põhjaliku kalendri? Kindlasti mitte melaneesia ja malai rahvatõugudelt läänest. Kuid sama muistne kadunud kultuurrahvas, «valged habemega mehed», kes Ameerikas atsteekidele, maiadele ja inkadele oma imetusväärset kultuuri oli õpetanud, oli välja töötanud polüneeslaste omaga silmatorkavalt sarnaneva kalendri ja neil olid samasugused astronoomia-alased teadmised nagu polüneeslastelgi, millele võrdseid isegi Euroopas tol ajal ei leidunud.

Peruus, seal, kus mander liugamisi Vaikse ookeani poole laskub, seisab veel tänapäevalgi kõrbeliivas igivana astronoomiaobservatoorium, mälestus samast saladuslikust kultuurrahvast, kes raius kivist kolosse, püstitas püramiide ning kasvatas maguskartulit ja pudelkõrvitsaid.

2. juulil ei saanud öövaht enam rahulikult istuda ja tähti uurida. Pärast mitu päeva kestnud nõrka kirdebriisi läks tuul tugevaks ja meri muutus tormiseks. Öösel hakkas kuu heledasti paistma ja me liikusime õige kiiresti edasi. Kiirust mõõtsime lugedes sekundeid, mida vajasime külgpalgi ette vette visatud pulgast möödumiseks, ja leidsime, et olime püstitanud isikliku kiirusrekordi. Kui meie keskmine kiirus oli kaksteist kuni kaheksateist «pulka», nagu me oma parvežargoonis ütlesime, siis nüüd oli meie kiirus mõnda aega koguni «kuus pulka», ja fosforestsents helkis keerisena üsna kenas kiiluvees parve taga.

Neli meest norskasid bambushütis, kuna Torstein istus ning klõbistas morse võtmega ja mina olin roolivahis. Just enne keskööd silmasin täiesti ebatavalist lainet, mis põiki üle kogu rahutu vaatevälja murdudes

meile tagant järele tuli, ja siin-seal selle taga võisin näha veelgi paari kohe esimese kannul oleva sama-suguse hiiglalaine vahutavat harja. Kui me ise äsja sellest kohast läbi ei oleks sõitnud, oleksin rohkem kui kindel olnud, et need, mida näen, on ohtliku madaliku tekitatud murdlained. Kui esimene laine nagu pikk müür kuuvalgel meile lähenes, hüüdsin hoiatuse ja pöörasin parve nii, et tal oleks kõige soodsam vastu võtta seda, mis oli tulemas.

Kui esimene laine meieni jõudis, ajas parv oma ahtriosa küljetsi ülespoole ja tõusis laine harjale, mis sel hetkel parajasti alla varises, nii et kõik meie ümber vahutas ja kees. Liuglesime läbi pulbitseva vahumöllu, mis mõlemalt poolt parve mööda valgus, kuna raske laine ise meie alt läbi voogas. Laine möödudes paiskus viimasena üles käil ja me libisesime tagaspidi alla laia laine orgu. Kohe pärast seda tuli suure ajuga järgmine veemüür ja ajas enese püsti, kuna meid tõsteti taas graatsiliselt õhku. Kui laineharja läbisime, valgusid selged, läbipaistvad veemassid ahtrist kohinal meile kaela. Sellega oli parv külgepidi vastu laineid paisatud ja teda oli võimatu küllalt kiiresti tagasi pöörata. Nüüd lähenes suure hooga järgmine laine, kerkides vahuviirgudest kilgendava müürina, mille ülemine serv meieni jõudes murduma hakkas. Kui see meile kaela vajus, ei näinud ma muud pääseteed kui hüti katusest väljaulatuvast bambusroikast kõvasti kinni haarata. Seal rippudes hoidsin hinge kinni ning tundsin, kuidas meid õhku paisati ja kõik ümberringi kohisevasse vahukeerisesse kadus. Silmapilkselt olime «Kon-Tikiga» jällegi vee peal ja libisesime mööda lauget laineselga teisele poole rahulikult alla. Pärast seda olid lained jälle tavalised. Meie ees kihutasid kolm ränka lainemüüri edasi ja meie taga õõtsusid kuuvalgel meres ühes reas mõned kookospähklid.

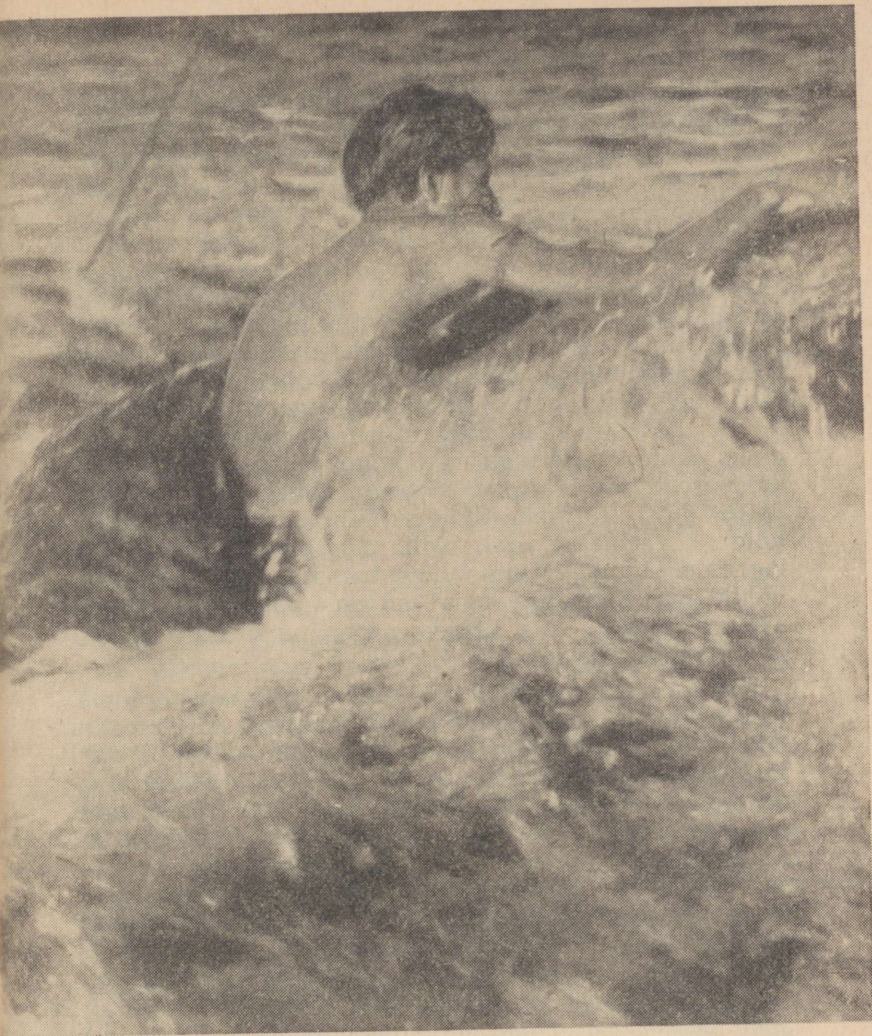
Viimane laine andis hütile tugeva tõuke, nii et Tors-tein lendas raadionurgas uperkuuti ja teised ärkasid müra peale; vett pritsis palkide vahelt üles ja läbi seinte sisse. Pakpoordipoolses vööris oli osa bambuspunutist üles kistud ja nagu väikese lehtri moodustanud, ning sukelduskorv oli vastu käila lömmi löödud.

Muidu aga oli kõik nagu enne. Kust need kolm suurt lainet tulid, selle kohta ei ole me senini kindlat seletust leidnud; võib-olla olid nad tingitud merepõhja kõikumisest, mis ei ole neis piirkonnis kuigi haruldane nähtus.

Kaks päeva hiljem puhkes meie esimene torm. Algas see sellega, et passaat vaikis täielikult ja sulgkergetele passaadipilvedele, mis meie kohal taevasinas sõudsid, järgnes äkki paks must pilverüngas, mis lõunapoolselt silmapiirilt üles kerkis. Ja siis hakkas kõige ootamatu- maist suundadest tulema tuuleiile, nii et roolivahil oli täiesti võimatu millestki aru saada. Niipea kui jõud- sime ahtri pöörata tuule uude suunda ja puri oli jälle pingul ning tuult täis, söötsid iilingud meie peale tei- selt poolt ja võtsid purjelt ta uhke kumeruse. Puri hak- kas laperdama ja peksma, mistõttu inimesed kui ka last ohtu sattusid. Kuid siis hakkas tuul äkki puhuma otse sealt, kust lähenes raju, ja kuna mustad pilvekulissid meie kohale tõusid, läks tuul järjest kõvemaks, kasva- des viimaks tõeliseks orkaaniks.

Uskumatult lühikese ajaga tõusid lained meie ümber viie meetri kõrgusteks, kuna üksikud harjad küündisid koguni kuue ja seitsme meetrini laine orust; kui me ise all orus olime, olid nad masti tipuga ühel kõrgusel. Kõik mehed pidid ettepoole küürus tekile tulema, kuna tuul nagistas bambusseintes ja vilistas ning ulgus kõi- gis taakides.

Et raadionurka kaitsta, tõmbasime presendi üle hüti tagaseina ja pakpoordipoolse külje. Kogu lahtise lasti sidusime hoolega kinni ja purje lasksime alla ning mässisime bambusraa ümber. Kui taevas pilve läks, muutus meri mustaks ning ähvardavaks ja kõikjal, nii kaugele kui silm ulatus nägema, mässasid vahutavad lained. Vahu riismed venisid pikkade viirgudena pikka- dele laineselgadele tuule suunas järele, ja igale poole, kus laineharjad vahutades murdusid, jäi rohelisti lahingu- välju, mis veel kaua kihisesid sinimustas vees. Kui lained murdusid, viis tuul nende harja ära ja üle ooke- ani sadas kibesoolase vihmana piisku. Siis hakkas troopikavihma horisontaalsete jugadena alla valama, mis piitsutas merepinda nii, et see meie ümber nähta-

Hoida kinni, Haugland! Ahtris tüürmõla juures juhtus vahel, et roolivaht sai natuke kasta, kui laineorg oli kogu parve jaoks liiga kitsas.

matuks muutus. Nüüd oli kõigel, mis meie juustest ja habemest voolas, soolase merevee maik, kui me alasti ning külmetades küürutõmbunuina mööda tekki komberdasime, vaadates, et kõik oleks tormile vastu-panemiseks korras. Kui raju alles silmapiirilt tõusma hakkas ja esimest korda meid ründas, oli meie pilkudes veidike pingutatud ootust ja kartust. Kui aga torm oli juba täies hoos ning «Kon-Tiki» sööstis kergelt ja nõtkelt üle kõige, mis ette tuli, muutus tormiga heitlemine meile viimaks põnevaks spordiks ja me tundsimme vaid mõnu meie ümber mässavatest loodusjõududest, millega meie balsapuust parv nii oivaliselt toime tuli, hoolitsedes alati selle eest, et ta ise korgina kõige peal oleks, kuna märatseva vee kogu raskus oli pidevalt mõne tolli võrra allpool. Säärase ilmaga oli ookeanil palju ühist kõrgmäestikuga. Tundus, nagu oleksime kõige kõrgemal paljal, hallil mägiplatool tormi ajal lagedale jäänud. Kuigi olime troopika südames, näis meile iga kord, kui parv mööda mässavat ookeani-avarust üles ja alla libises, nagu liugleksime mööda lumehangesid ja mäenõlvakuid.

Niisuguse ilmaga pidi roolivaht silmad lahti hoidma. Kui kõige järsemad lained parve esimese poole alt läbi läksid, kerkisid palgid ahtris veest täiesti välja, kuid järgmisel hetkel vajusid nad jälle alla, et seejärel järgmisele laineharjale ronida. Iga kord, kui lained tulid nii tihedalt üksteise järel, et tagumine jõudis meieni ajal, mil eelmine käila alles õhus hoidis, mühises soliidseid veemasse hirmuäratava kohinaga üle roolivahi, kuid juba järgmisel hetkel tõusis ahter õhku ja veetulv kadus nagu hanguharude vahele.

Arvutasime välja, et tavalise, rahuliku lainetuse korral, kui kõige kõrgemad laineharjad järgnesid üksteisele enamasti seitsmesekundiliste vaheaegadega, valgus ahtrist parvele umbes kakssada tonni vett ööpäevas, mida me aga vaevalt märkasime, sest vesi voolas rahulikult roolivahi paljastest jalgadest lihtsalt mööda ja kadus niisama rahulikult jälle palkide vahele. Kuid märatseva tormi ajal, kui iga viie sekundi järel paiskus parvele vett mõnest liitrist kuni kahe-kolme kuupmeetriini ja mõnikord veel rohkemgi, hoovas ühe öö-

päeva jooksul ahtrist parvele üle kümne tuhande tonni vett. Vahel sööstis laine parvele kõrvulukustava müri- naga, nii et roolimees seisis vööni vees ja tal oli tunne, nagu rühiks ta käre- das jões vastu voolu. Parv näis viivuks värisedes seisatavat, kuid sealsamas kadus tema ahtriosale rõhuv veemass suurte kaskaadidena taas üle parda.

Herman oli oma anemomeetriga kogu aeg väljas ja mõõtis tormi-iile, mis keetsid terve ööpäeva; siis jäi torm vähehaaval nõrgemaks ja muutus tugevaks tuuleks, mis üksikuid vihmahooge kaasa tõi ja mere meie ümber ikka veel mässamas hoidis, kuna meie lainelt lainele ronides üsna tubli kiirusega lääne poole rühk- sime. Et tornikõrguste lainete vahel tuult õigesti mõõta, pidi Herman, kui see oli võimalik, ronima kõikuva masti otsa, kus tal oli enese kinnihoidmisega küllaltki tegemist.

Kui ilm vaiksemaks jäi, siis näis, nagu oleksid suur- kalad meie ümber täiesti aru kaotanud. Vesi parve ümber oli täis haisid, tuunikalu, kuldmakrelle ja üksi- kuid kõhmetunud boniitosid, kes kõik otse parve all ja selle ümber ringi ujusid. Nende vahel oli käimas võitlus elu ja surma peale. Suurte kalade seljad kaar- dusid vee kohale ja söötsid siis rakettidena üksteisele järele, kusjuures vesi parve ümber paksust verest ala- tasa punaseks värvus. Peamiselt olid need tuunikalad ja kuldmakrellid, kes omavahel kokku läksid; viimased tulid suurtes parvedes ning liikusid palju kiiremini ja valvsamalt kui tavaliselt. Ründavaks pooleks olid tuunikalad, ja sageli võisime näha, kuidas nad oma seitsme- kuni kaheksakümne kiloga kõrgele õhku hüp- pasid, verine kuldmakrelli pea suus. Kuid ehkki üksi- kud kuldmakrellid ülepeakaela põgenesid, tuunikala kannul, ei taganenud kuldmakrellide parv siiski vaen- laste eest, sellest hoolimata, et järjest rohkem ujus neid ringi, suur haigutav haav kuklas. Aeg-ajalt läks ka mõni hai raevust päris sõgedaks, ning me nägime neid suuri tuunikalu püüdvat ja nendega võitlevat; tuuni- kalad leidsid hais vastase, kes oli neist üle.

Mitte ühtki rahulikku väikest lootskala ei olnud näha. Emb-kumb, kas märatsevad tuunikalad olid nad

nahka pannud või olid nad end parve lõhedesse ära peitnud või võitlusväljalt kaugele eemale põgenenud. Meie pead vette pista ei julgenud, et asjas selgusele jõuda.

Kord, kui ma ahtris oma loomulikku vajadust õien-dasin, pidi mul hirmu pärast hing kinni jääma — hil-jem ma küll naersin oma kokkumise üle. Et meie vesi-klosetis on ummiklained, sellega olime harjunud, kuid olin nagu välgust rabatud, kui täiesti ootamatult midagi suurt, külma ja õige rasket, mis nagu hai kolu veest välja sööstis, mulle selja tagant igavese põraka andis. Säärase tundega, et tagumiku küljes ripub mul hai, olin juba sõna tõsises mõttes mööda mastitaaki üles ronimas, enne kui toibusin. Herman, kes naerust kõve-ras üle tüürmõla kõõlus, teadis rääkida, et see olnud hiiglasuur tuunikala, kes oma seitsmekümnekilose külma kalakehaga küljetsi mulle vastu paljast ihu prantsatanud. Sama kala katsus hiljem nii Hermani kui ka Torsteini vahikorra ajal ahtrist lainetega parvele pääseda ja kaks korda oligi see tüse kalamürakas juba üsna palkide otstel, kuid mõlemal korral vajus ta üle parda jälle tagasi, enne kui me ta libedašt kalakerest jõudsime kinni haarata.

Hiljem sattus üks tüse hämmeldunud boniito lainega lausa parvele ning me otsustasime tema ja ühe eelmi-sel päeval püütud tuunikala abil kalastama hakata, et luua korda meid ümbritsevas verises kaoses.

Päevik jutustab:

«Esimesena sattus õnge kuue jala pikkune hai ja me tirisime ta parvele. Kohe, kui õng jälle välja oli heidetud, neelas selle kaheksa jala pikkune hai, ja me kiskusime ta parvele. Kui õnge jälle välja heitsime, sattus sinna otsa kuue jala pikkune hai, ja me olime selle juba üle parve serva tõmmanud, kui ta lahti pää-ses ja vee alla kadus. Õng lendas kohe uuesti vette, ning kaheksa jala pikkune hai sattus otsa ja meil algas sellega äge heitlus. Ta pea oli juba palkidel, kui ta trossi kõik neli terassoont läbi lõikas ja sügavikku kadus. Uus õng välja, ja me sikutasime parvele seitsme jala pikkuse hai. Nüüd oli ohtlik libedatel ahtripalki-del seistes kalastada, sest veel kaua pärast seda, kui

oleks võinud arvata, et nad on surnud, kergitasid kõik kolm haid alatasa pead ja püüdsid napsata. Lohistasime haid sabapidi vööri hunnikusse, ja varsti pärast seda läks õnge otsa hiiglasuur tuunikala, andes meile rohkem rassimist kui ükski hai, enne kui ta parvele saime. Ta oli nii rammus ja raske, et keegi meist ei jõudnud teda sabapidi kergitada.

Meri kihas hullunud kalade selgadest ikka ühte viisi. Veel üks hai sattus õnge, kuid rebis enese lahti, kui olime ta juba peaaegu parvele tirinud. Kuid siis saime ühe kuue jala pikkuse hai õnnelikult pardale. Seejärel viie jala pikkuse hai, kelle samuti parvele tõmbasime. Siis püüdsime veel ühe kuue jala pikkuse hai ja tirisime ta üles. Kui õnge jälle välja heitsime, tõmbasime parvele seitsme jala pikkuse hai.»

Kuhu tekil iganes jala maha panime, kõikjal olid suured haid ees ja peksid kramplikult tõmmeldes sabaga vastu tekki või tagusid vastu bambushütti, ahmides suuga enda ümber. Olime pärast äsjaseid tormiöid juba niigi väsinud ja kurnatud ning ajasime sageli segi, missugused haid on juba täiesti surnud, missugused kramplikult lõugu laksutades veel ahmata püüavad, kui neile liiga lähedale satume, ja missugused on alles täiesti elusad ning meid oma roheliste kassisilmadega luuravad. Kui üheksa suurt haid ristirästi meie ümber lamasid, olime raskete liinide haalamisest ja tõrksate haidega võitlemisest nii väsinud, et pärast viietunnilist rassimist lõpetasime kalastamise.

Järgmisel päeval oli vähem kuldmakrelle ja tuunikalu, kuid niisama palju haisid. Jälle hakkasime neid püüdma, kuid loobusime sellest varsti, kui taipasime, et parvelt vette nirisev värske haiveri veelgi rohkem haisid ligi meelitab. Heitsime kõik haide korjused üle parda ja pesime ning küürisime kogu teki verest puhtaks. Bambusmatid olid haide hammastest ja koredast nahast lõhutud; viskasime kõige verisemad ja katkised neist üle parda ning asendasime need uute, kuld-kollaste bambusmattidega, mis mitmes kihis olid vöörile kinni seotud.

Kui noil õhtuil magama heitsime, olid meil silmade ees haide aplad, tigidad lõuad ja veri. Ninas aga oli

kogu aeg hailiha lehk. Võisime hailiha süüagi, sel oli kilttursa maik, kui vaid kalatükkidest ammoniaagi välja leotasime, lastes neid ööpäeva merevees seista. Kuid boniito ja tuunikala olid võrratult paremad.

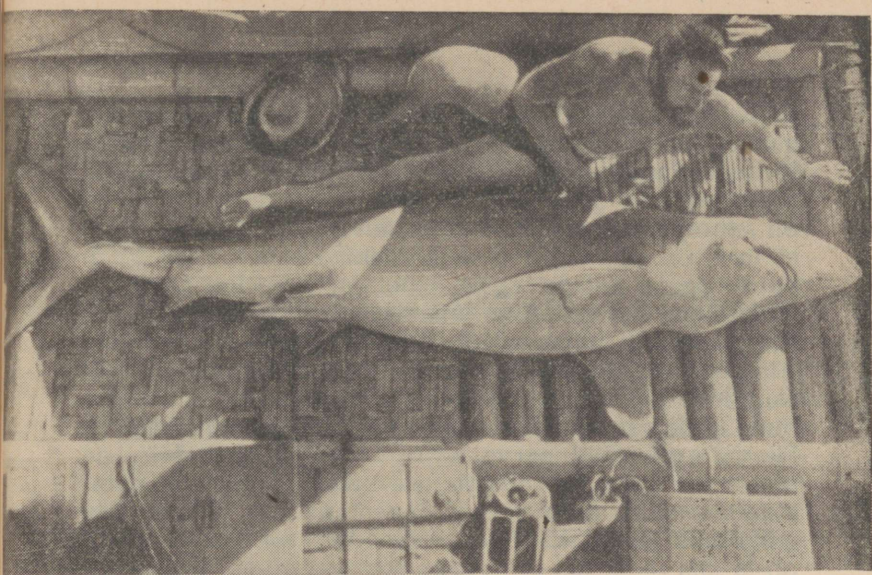
Tol õhtul kuulsin esmakordselt ühe mehe suust märkust, et oleks mõnus nüüd varsti mõnel saarel palmide all rohus end korralikult välja sirutada ja et nüüd tahaks ta heameelega näha saada midagi muud kui ainult külma kala ja lainetust.

Ilm jäi jälle täiesti vaikseks, kuid nüüd ei olnud ta enam kaugeltki nii püsiv ja usaldusväärne kui varem. Ootamatud ägedad tuuleiilid tõid aeg-ajalt kaasa tugevaid vihasagaraid, mis valmistasid meile rõõmu, sest suur osa meie veetagavarast oli hakanud roiskuma, nagu oleks ta lehkav rabavesi. Kui vihma kõige tugevamini alla valas, kogusime hüti katuselt voolavat vett ja seisime alasti tekil, et täiel määral nautida luksust lasta vihmaveel soola oma kehalt maha pesta.

Lootskalad ujusid taas oma tavalistel kohtadel, kuid oli võimatu öelda, kas nad olid meie vanad saatjad, kes pärast veresauna olid tagasi tulnud, või olid nad võitluse ägeduses meiega liitunud uued kaaslased.

21. juulil vaibus äkki tuul jälle. Oli rusuv ja täielik tuulevaikus. Teadsime juba eelmisest korrast, mida see tähendab. Ja täiesti õige — pärast mõningaid tugevaid iilinguid niihästi idast, läänest kui ka lõunast hakkas tuul kõvenedes puhuma lõunast, kus silmapiirile kogunes jällegi musti, ähvardavaid pilvi. Herman oli pidevalt väljas oma tuulemõõtjaga, mis näitas 14—16 meetrit sekundis, kui äkki Torsteini magamiskott üle parda lendas. See, mis edasi juhtus, toimus sekundite vältel, palju kiiremini, kui seda on võimalik jutustada.

Püüdes kotti lennult haarata, tegi Herman mõtlematu sammu ja kukkus üle parda. Läbi lainete mühina kuulsime nõrka appihüüet ning nägime Hermani pead ja vehkivat kätt ühes millegi rohelise ning ebamäärasega, mis tema ümber vees vingerdas. Ta püüdis kõigest jõust parve juurde tagasi pääseda, võideldes kõrgete lainetega, mis kandsid teda pakpoordist eemale. Ahtris tüürmöla juures viibiv Torstein ja mina ees võõris märkasime teda esimestena ning külmajudinad käisid meil

Ülal: *Sinihai parve tekil.* Pärast merevees leotamist oli hailiha söödav, kuid haisid, kes ujusid meie järel, ei püüdnud me mitte toiduks, vaid tahtsime neid kahjutuks teha seks puhuks, kui keegi meist üle parda kukub.

All: *Idüll.* Vabal ajal Hesselberg laulis ja mängis. Raaby lemmiklauluks oli «Havanna tütarlaps».

üle selja. Lähima päästevahendi juurde joostes möirgasime täiest kõrist «mees üle parda». Mere mühina tõttu ei olnud teised Hermani hüüet kuulnud, kuid nüüd algas tekil paugupealt jooksmine ja sagimine. Herman oli suurepärase ujuja, ja ehkki meil oli otsekohe selge, et ta elu on kaalul, lootime siiski salaja, et tal läheb korda parve juurde tagasi kroolida, enne kui on hilja.

Torstein, kes oli kõige lähemal, sööstis bambustrumli juurde, mille ümber oli keritud liin, mida tarvitasime päästepaadi jaoks — trummel oli tal käeulatuses. Kuid esimest korda kogu reisi kestel oli liin kinni takerdunud. Kõik see sündis mõne üksiku sekundi jooksul. Herman oli nüüd parve ahtriga kohakuti; ta viimane lootus oli tüürmõla laba juurde kroolida ja sinna kinni klammerduda. Kuid see ei õnnestunud; ta sirutas käe mõla laba järele, kuid see libises tal eest ära. Ja nüüd oli ta siis seal, just sealsamas, kus me olime näinud nii palju muudki, mida me enam iialgi tagasi ei saanud. Kuna meie Bengtiga kummipaati vette lasksime, heitsid Knut ja Erik välja päästevöö. Pikk nööri taga, rippus see, kasutamiseks alati valmis, hüti katuse nurgal, kuid täna oli tuule surve nii tugev, et iga kord, kui nad päästevöö välja viskasid, tõi tuul selle parvele kohe tagasi. Pärast paari asjatut katset Hermanile päästevööd visata oli ta tüürmõlast juba kaugele maha jäänud ja kroolis meeletult, et parvega sammu pidada, kuid iga iilinguga muutus vahemaa järjest suuremaks. Ta mõistis, et nüüdsest peale hakkab see üha kasvama, kuid tal oli nõrk lootus kummipaadile, mille me nüüd täielikult vette olime saanud. Ilma pidurdava liinita oleks ehk võimalik olnud ujuvale mehele vastu sõuda, kuid kahtlane oli, kas kummipaat siis «Kon-Tikile» kunagi veel järele oleks jõudnud. Kolmel mehel oleks kummipaadis pääsemiseks siiski väljavaateid, ühel mehel ookeanis neid aga ei olnud.

Siis äkki nägime Knuti hoogu võtvat ja pea ees lainetesse hüppavat. Ühes käes oli tal päästevöö ja ta ujus sellele toetudes. Iga kord, kui Hermani pea mõnel laineseljal nähtavale ilmus, oli Knut kadunud, kui aga jälle Knut vee peale ilmus, ei olnud Hermanit näha. Kuid äkki nägime mõlemat pead korraga — nad olid

teineteisele vastu kroolinud ja mõlemad hoidsid päästevööst kõvasti kinni. Knut vehkis käega, ja kuna kummpaat oli vahepeal parvele tõmmatud, haarasime kõik neljakesi päästevöö liinist ning haalasime kõigest jõust, pilgud suunatud sellele suurele tumedale esemele, mis vingerdas nende kahe taga, kes vees heitlesid. See salapärane vees olev elukas kergitas üle lainete harja suure rohekasmusta kolmnurga, millest Knut pidi Hermani poole ujudes peaaegu šoki saama. Ainult Herman teadis, et see kolmnurk ei kuulunud ei haile ega mõnele muule koletisele — see oli Torsteini veekindla magamiskoti õhuga täidetud nukk. Kuid pärast seda, kui mõlemad mehed õnnelikult pardale olime tõmmatud, ei jäänud magamiskott enam kauaks lainetele õõtsuma.

See, kes magamiskoti alla sügavusse kiskus, oli ilma jäänud hoopis paremast saagist.

«Mul on hea meel, et ma praegu seal sees ei olnud,» ütles Torstein, tüürmõlast taas kinni haarates.

Kuid muidu oli tol õhtul lõbusaid repliike vähe. Meil kõigil käisid veel kaua aega külmavärinad üle selja. Külmavärinad aga olid segatud sooja tänutundega selle eest, et meid oli parvel ikka veel kuus meest.

Tol õhtul oli meil — niihästi Hermanil kui ka teistel — Knutile palju ilusat öelda.

Kuid meil polnud kuigi palju aega mõelda sellele, mis oli juba juhtunud, sest mida mustemaks läks taevas meie kohal, seda tugevamaks muutusid iilingud, ja enne öö saabumist tabas meid uus torm. Viimaks õnnestus meil päästevöö pika liini otsas parve taha siduda, et meil tüürmõla taga oleks midagi, mille juurde ujuda, kui tormi-iilis mõni meist peaks jälle üle parda kukkuma. Kui saabus öö, läks meie ümber kottpimedaks, nii et me ainult kuulsime ning tundsimme mastides ja taakides ulguvat tormi, kuna tuuleiilid surusid nii tugevasti meie nõtkele hütile, et kartsime seda üle parda lendavat. Kuid hütt oli presendiga kaetud ja pidekõitega hästi kinni seotud. Tundsimme, kuidas «Kon-Tiki» koos lainetega tõuseb ja vajub, kuna palgid liikusid lainetuses klahvidena üles-alla. Imestasime alati, et põrandas olevatest laiadest pragudest ei pursku ülespoole

veejugasid — praod olid nagu mingid lõõtsad, kust üles ja alla vihises niisket õhku.

Tervelt viis ööpäeva vaheldusid torm ja paras tuul, kündes merre laiu laineorge, mis olid täis vahutolmu, mida lendas tuuleilidest pikaks ja lamedaks pressitud kohisevatelt hallikas-sinistelt lainetelt. Siis hakkasid viiendal päeval pilved rebenema ja nende vahelt tuli nähtavale siniseid ribasid, ning sedamööda, kuidas raju edasi liikus, taganes sünge, must pilvkate alativõitva sinitaeva eest. Kui tormi käest pääsesime, selgus, et ta oli meile küllaltki pahandust teinud: tüürmõla oli murdud, puri lõhki rebitud, triivlauad olid lahti ning pekslesid palkide vahel nagu kangid, sest kõik köied, mis neid vee all kinni hoidsid, olid läbi kulunud. Kuid meie ise ja last olime täiesti vigastamata.

Pärast neid kaht tormi oli «Kon-Tiki» palju rohkem logisema hakanud. Pingutus järskudest laineselgadest ülesronimisel oli kogu köiestiku välja venitanud ja palkide alalisest liikumisest olid tõud balsapuuusse sööbinud. Tänasime õnne, et inkade juhendite järgi olime toiminud ega olnud kasutanud terastraati, mis tormis kogu parve lihtsalt tükkideks oleks saaginud. Ja kui reisi algul oleksime tarvitusele võtnud purukuiva ning kergelt vees ujuva balsa, oleks parv merevett täis imbedes juba ammugi meie all põhja vajunud. Toorestes palkides sisalduv mahl toimis impregneerivalt ja pidurdas vee imbumist urbsesse balsapuuusse. Kuid nüüd olid köied niivõrd lõdvaks veninud, et oli ohtlik jalaga kahe palgi vahele sattuda, sest tugeva jõuga teineteise vastu pressides oleksid need võinud jala lõmastada. Võõris ja ahtris, kus bambustekki ei olnud, pidime harali jalu kahel palgil korruga seistes nendega taktis põlvi nõtkutama. Ahtris olid palgid veest uhutud rohu tõttu libedad kui banaanilehed, ja ehkki olime sinna, kust tavaliselt käisime, rohuse jalgraja tallanud ja laia laua maha pannud, millel roolivaht võis seista, ei olnud siiski kerge jalul püsida, kui laine vastu parve lõi. Pakpoordis peksis üks üheksast hiiglapalgist ööd kui päevad tumedate, märgade mütsatustega vastu põikpalke. Uut kohutavat kriginat hakkas tulema ka köitest, mis mõlemat kõrvuseisvat masti ülalt koos hoidsid, sest

kummagi masti kand toetus eri palgile ja liikus teisest sõltumata.

Lappisime tüürmõla pikkade raudkõvast manglipuust lattidega, sidudes need köitega kokku. Erik ja Bengt parandasid purje, ning peatselt oli Kon-Tiki pea taas ülal ja ajas rinna Polüneesia poole ette, kuna tüürmõla tantsis taga lainetes, mis nüüd ilusa ilmaga jälle vaikseks ja rahulikuks olid jäänud. Kuid triivlaudadest ei saanud enam kunagi seda, mis nad olid olnud: nad ei pannud enam vee survele täie jõuga vastu, sest nüüd, ilma pideköiteta, andsid nad järele ja tõllerdasid vabalt. Polnud mõtet parvealuseid kõisi kontrollidagi, sest need olid üleni adruuga kaetud. Kui kogu bambusteki lahti võtsime, leidsime, et ainult kolm peaköit on katkenud — need ei olnud pandud õigesti ja olid pressitud vastu lasti, mis nad läbi hõõrus. Oli ilmne, et palgid on imenud endasse õige palju veeraskust, kuid teisest küljest oli last vähenenud, nii et parve kaal jäi enam-vähem ühesuguseks. Suurem osa toidumoonast ja joogiveest, samuti ka radiomeeste kuivpatareidest oli ju ära tarvitatud.

Pärast viimast tormi oli kõigest hoolimata täiesti ilmne, et parv jääb vee peale ega lagune koost ka selle teejupi jooksul, mis meie ees olevate saarteni oli veel üle jäänud. Kuid siis kerkis esiplaanile hoopis teine küsimus: kuidas meie reis lõpeb?

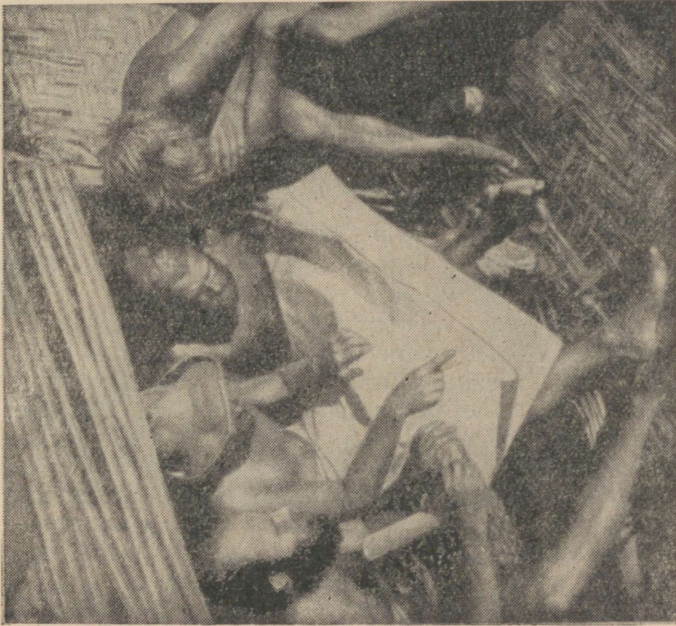
«Kon-Tiki» rühib visalt edasi lääne poole, kuni ta käil pörkab vastu mõnd rannakaljut või mingit muud massiivset objekti, mis ta edasiliikumise seisma paneb. Reis ei lõpe enne, kui kõik mehed õnnelikult on maabunud ühel paljudest meie ees olevatest Polüneesia saartest.

Kui viimane torm seljataha jäi, oli teadmata, kuhu parv välja jõuab. Olime nüüd võrdses kauguses Marquesas-saartest ja Tuamotu saarterühmast ning positsioonil, mis andis põhjust karta, et võime väga hästi ka mõlema saarterühma vahelt läbi minna, ilma et ühtki neist näha saaksime. Marquesas-rühma lähim saar oli 300 meremiili loode pool ja Tuamotu arhipelaagi lähim saar 300 meremiili edela pool, kuna tuul ja hoovus olid muutlikud, peasuunaga siiski läände.

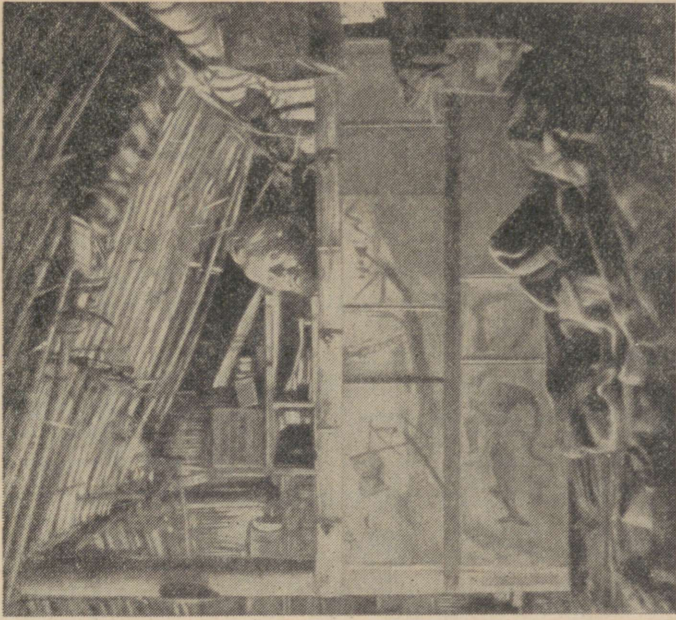
See saar, mis meile loodes kõige lähemal oli, ei olnud miski muu kui Fatuhiva, see väike džungliga kaetud mägine saar, kus omal ajal olin elanud rannale ehitatud vaionnis ja kuulunud vanamehe elavaid jutustusi esisast ning jumalast Tikist. Kui «Kon-Tiki» satub samasse randa, siis kohtan palju tuttavaid, kuid vaevalt vana-meest ennast — küllap tema on nüüd juba ammugi maa pealt lahkunud, südames salajane lootus tõelist Tikit jälle näha saada. Kui aga kandume Marquesas-rühma mägiste saarte poole, siis leiame, et selle grupi vähesed saared asetsevad üksteisest kaugel ja ookeani lained paiskuvad kohisedes takistamatult vastu püstloodis kaljumüüre, kus tuleb otsida harvu orusuudmeid, mis alati lõpevad kitsa rannaribaga.

Kui seevastu kandume Tuamotu saarterühma korallkaride poole, siis näeme seal määratu suurt ookeani-ala, tihedalt täis rohkearvulisi saari. Kuid see saarterühm on tuntud ka «Madalate» ehk «Ohtlike saarte» nime all, sest kogu see formatsioon on ainuüksi korallloomade ehitatud ning koosneb reetlikest veealustest kaljudest ja palmidega kaetud atollidest, mis merepin-nast vaid kahe-kolme meetri kõrgusele tõusevad. Ohtlikud karid ümbritsevad kaitsva sõõrina iga atolli ja ohustavad laevaliiklust kogu selles piirkonnas. Kuid olgugi et Tuamotu atollid on korallloomade ehitatud, kuna Marquesas-saared on kustunud tulemäed, on mõlemad saarterühmad siiski asustatud ühe ja sama polüneesia tõuga ning mõlema pealike suguvõsad peavad Tikit oma esiisaks.

Juba 3. juulil, kui olime veel tuhat meremiili Polünee-siast, teatas meile loodus ise — nagu ta omal ajal tea-tas ka Peruust lähtunud loodusrahvastele —, et kusagil ookeanis on tõesti maa. Enne kui Peruu rannast tubli tuhande meremiili kaugusele olime jõudnud, nägime aeg-ajalt väikesi fregattlindude parvi. Umbes 100. läänepikkuskraadil nad kadusid ja pärast seda nägime vaid väikesi merel elavaid tormipääsukesi. Kuid 3. juu-lil, 125. läänepikkuskraadil, ilmusid jälle esimesed fregattlinnud, ja sellest päevast alates võis tihti näha nende väikesi parvi kas kõrgel taevas või sööstmas alla lainete harjale, kus nad kuldmakrellide eest õhku

Kaardi uurimine. Hesselberg mõõtis päikese kõrgust ja tegi iga päev meie asukoha kindlaks. Kolm kuud oli möödunud, kui hakkasime jõudma Polüneesiasse, ja küsimus, kuidas me ohtlikus Tuamotu saarte rühmas maabume, muutus aktuaalseks.

Raaby raadiourgas. Danielssoni poolt dekoreeritud pappseina taga oli Hauglandi ja Raaby raadiojaam. Nad olid ühenduses paljude maade raadioamatööridega ja saatsid iga päev lühilainel informatsiooni Washingtoni meteoroloogiasstituudile.

kargavaid lendkalu napsasid. Kuna need linnud ei tulnud mitte meie taga olevast Ameerikast, pidid nad pärit olema mõnelt teiselt, meie ees olevalt maalt.

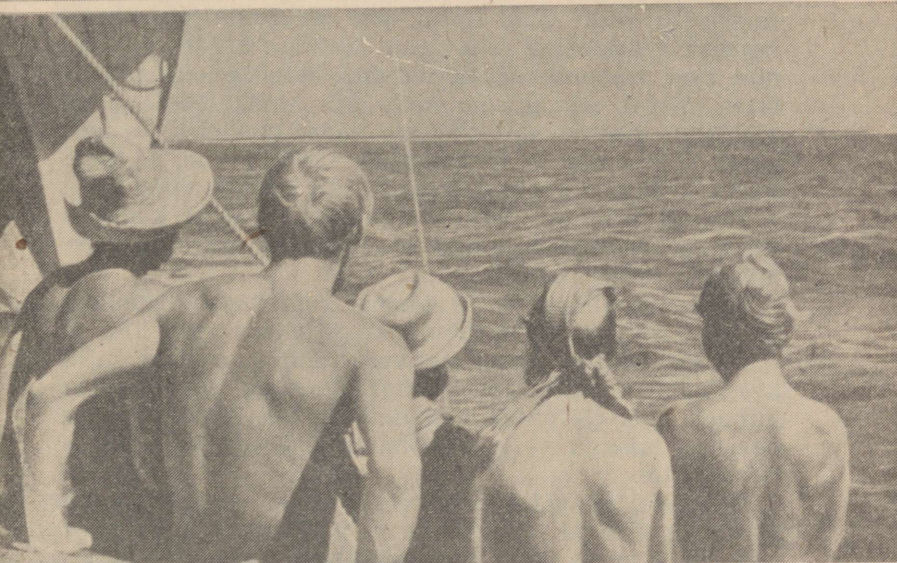
16. juulil andis loodus veelgi selgema märgi. Siis tõmbasime merest üheksa jala pikkuse hai, kes oksendas välja suure seedimata meritähe, kelle ta hiljuti kusagil ranna lähedal siin ümbruses oli alla kugistanud.

Ja juba järgmisel päeval tulid meile esimesed külalised, kes kindlasti olid lähtunud otse Polüneesia saartelt.

Meile parvel oli suursündmuseks, kui märkasime läänes silmapiiri kohal kaht suurt suulat, kes varsti pärast seda madalas kõrguses meie masti kohale hõljusid. Tiivad välja sirutatud, mille laius oli poolteist meetrit, tegid nad mitu tiiru meie ümber, siis tõmbasid tiivad kokku ja laskusid meie kõrvale veele. Kuldmakrellid tormasid kohe kohale ja ujusid uudishimulikult nende suurte ujuvate lindude ümber, kuid kumbki pool teisesse ei puutunud. Need olid esimesed elavad sõnumitoojad, kes olid tulnud meile ütleva tere tulemast Polüneesiasse. Õhtul ei lennanud nad ära, vaid jäid merele ning veel pärast kesköödki kuulsime neid masti ümber tiirlevat ja kähedalt häälitsevat.

Parvele sattuvad lendkalad olid nüüd teisest, palju suuremast liigist; tundsin nad ära neist kalastusretkedest, mida koos pärismaalastega piki Fatuhiva rannikut olime sooritanud.

Kolm ööpäeva triivisime otse Fatuhiva poole, kuid siis tõusis tugev kirdetuul ja viis meid rohkem lõunasse, Tuamotu atollide suunas. Tuul tõrjus meid nüüd Lõuna-Ekvatoriaalhoovuse peavoolust välja ja ookeanihoovustes ei olnud enam mingit õiget korda. Ühel päeval neid oli, teisel päeval polnud neist jälgegi. Hoovused olid vahel nagu nähtamatud jõed, mis üle ookeani laiali hargnesid. Kui vool oli käre, olid ummiklained tavaliselt suuremad ja vee temperatuur langes ühe kraadi võrra. Voolu suuna ja tugevuse tegime iga päev kindlaks selle vahe järgi, mis oli Eriku poolt arvatud positsiooni ja mõõtmise teel saadud positsiooni vahel.

Ülal: Linnud Polüneesist külastasid meid hulk päevi enne seda, kui nägime maad. Tüürisime samas suunas, kuhu nad päikese loojangul lendasid.
All: Maa paistab! Pärast üheksatkümmend kolme ookeanil veedetud päeva nägime esmakordselt maad, kui hakkas paistma Puka-Puka. Kuid tuul ja hoovus viisid meid sellest saarest mööda ja varsti kadus ta jälle silmist.

Polüneesia künnisel tuul lakkas ja jättis meid nõrga haruhoovuse hoolde, mis meie kokkumiseks voolas Antarktise suunas. Kuid täiesti tuul siiski ei vaikinud — seda ei juhtunud kordagi kogu meie reisi kestel —, ja kui ta õige nõrgaks jäi, heiskasime kõik riidetükid, mis meil käepärast olid, et iga vähim kui hingus kinni püüda. Kordagi ei triivitud me tagasi Ameerika poole, ja kõige väiksem distants, mille ööpäevas ära sõitsime, oli 9 meremiili ehk napilt 17 kilomeetrit, kuna meie keskmine kiirus kogu reisi kestel tervikuna oli 42^{1/2} meremiili ehk 78^{1/2} kilomeetrit ööpäevas.

Kuid passaadil ei olnud siiski südant meid just enne päralejõudmist maha jätta. Peatselt pakkus ta meile jällegi oma abi ja asus lükkama ning tõukama meie koost lagunevat sõidukit, mis valmistus uude ja tundmatusse maailmaossa sisse sõitma.

Iga päevaga, mis möödus, ilmus järjest suuremaid merelindude parvi, kes plaanitult igas suunas meie ümber tiirlesid. Ühel õhtul, kui päike hakkas merre vajuma, märkasime selgesti, et lindude hulgas oli alanud elav liikumine. Nad ruttasid lääne poole, pöörata mingit tähelepanu meile või lendkaladele enda all. Ning masti otsast võisime näha, et meist üle lennates võtsid nad kõik otsekohe täpselt ühe ja sama kursi. Võib-olla nägid nad sealt ülalt midagi, mida meie ei näinud. Võib-olla lendasid nad vaistu järgi. Igatahes lendasid nad plaanipäraselt otse koju, lähimale saarele, kus olid nende pesad.

Pöörasime tüürmöla ja võtsime kursi täpselt samasse suunda, kuhu kadusid linnud. Isegi pärast seda, kui oli pimedaks läinud, kuulsime veel häälightsusi hilinejailt, kes lendasid tähistaeva taustal üle meie täpselt sama kursiga, mis oli nüüd meil endilgi. Oli imeilus öö ja peaaegu täiskuu — juba kolmandat korda «Kon-Tiki» reisi kestel.

Järgmisel päeval keerles meie kohal veelgi rohkem linde, kuid nüüd ei tarvitsenud meil enam oodata, et nad õhtul meile jälle teed näitaksid. Seekord märkasime taevapiiril kummalist paigalseisvat pilve. Kõik teised pilved olid nagu väikesed sulgkerged villakoonlad, mis ilmusid lõunast ja sõudsid passaadiga üle

taevavõlvi, kadudes läänes silmapiiri taha. Sellistena olin triivivaid passaatpilvi omal ajal Fatuhival tundma õppinud ja sellistena olime neid «Kon-Tiki» pardalt ööd kui päevad enda kohal näinud. Kuid too üksik pilv edelapoolsel silmapiiril ei liikunud — passaatpilvede möödudes kerkis ta liikumatu aurusambana lihtsalt ülespoole. Sellise pilve nimetuseks on ladina keeles *Cumulonimbus*. Seda polüneeslased ei teadnud, kuid nad teadsid, et niisuguste pilvede all on maa. Sest kui troopikapäike liiva kuumaks kütab, tekib soe ja niiske õhuvool, mis kerkib otse üles ja tiheneb ülal külmetes õhukihtides.

Tüürisime selle pilve poole, kuni ta pärast päikese loojakut kadus. Tuul oli püsiv ja kinniseotud tüürmõlaga pidas «Kon-Tiki» iseenesest kurssi, nagu ilusa ilmaga ookeanil nii tihti oli juhtunud. Roolivahtide ülesandeks oli võimalikult palju masti otsas juba läikima hõõrutud laual istuda ja jälgida kõike, mis maa lähedusele vihjab.

Kogu tolle öö kostis meie kohalt lindude kõrvalukustavalt kisa. Ja oli peaaegu täiskuu.

VII PEATÜKK

LÕUNAMERE SAARTELE

Näeme esmakordselt maad. Triivime Puka-Pukast eemale. Pidupäev Angatau rahude juures. Paradiisi väravas. Esi- mesed pärismaalased. «Kon-Tiki» saab uue meeskonna. Knut läheb maale. Võitluses ülevõimu vastu. Triivime jälle merele. Ohtlikes vetes. Takumast Raroiani. Nõiakatla poole triivimas. Murdlainete võimuses. Avarii. Mere- hädalistena korallkaridel. Leiame tühja saare.

Õöl vastu 30. juulit oli «Kon-Tiki» ümber uus ja omapärane õhkkond. Võib-olla viitas kõrvulukustav kisa, mida kõik need merelinnud meie kohal tegid, et on tulemas midagi uut. Pärast elutute kõite ühetoonilist kriginat, mis oli kõik, mida me möödunud kolme kuu jooksul läbi ookeani mühina olime kuulnud, tundus lindude paljuhääleline kisa meile nii erutavana ja mai- sena. Ja kuu näis nii erakordselt suurena ning ümmar- gusena, kui ta masti otsas konutava vahhi kohal sinna- täna tantsis. Meie kujutluses peegeldas ta palmide võrasid ja kuumaverelist romantikat; külmade kalade kohal keset ookeani polnud ta paistnud nii kollasena.

Kell 6 tuli Bengt masti otsast alla, äratas Hermani ja heitis magama. Kui Herman krigiseva ja õõtsuva masti otsa ronis, oli päev juba koitma hakanud. Kümme minutit hiljem ronis ta mööda köisredelit jälle alla ja raputas mind jalast.

«Nüüd pead sa tulema oma saart vaatama!»

Nägu hiilgas tal peas; ma kargasin püsti ja minu järel ka Bengt, kes polnud veel õieti magama jääda jõudnudki. Üksteise kannul ronisime mastide ristumiskohal nii kõrgele kui saime hunnikusse kokku. Meie ümber oli palju linde, ja taevast kattedv nõrk sinakas-hall loor — viimane mälestus taganevast ööst — peegeldus meres. Kuid kogu silmapiirile kaugel lõunas oli tekkinud punakas, laienev riba. See moodustas kagu pool veripunase tausta nõrgale varjule, mis oli nagu sinise pliiatsiga pikalt üle silmapiiri tõmmatud.

Maa! Saar! Ahnelt neelasime teda silmadega ja ajasime elu sisse ka teistele, kes unistena välja kobisid ja ümberringi vahtisid, otsekui oodates, et parve käil iga hetk vastu randa potsatab. Käratsevad merelinnud moodustasid nagu silla üle taeva kauge saare suunas, mis silmapiiril järjest selgemini nähtavale tuli, sedamööda kuidas punane tagapõhi laienes ja kullakarvaliseks muutus, kui päike oma päevavalgusega lähenes.

Meie esimene mõte oli, et see saar ei ole mitte seal, kus ta olema peaks. Ja kuna saar oma asukohta muuta ei võinud, siis pidi parv öö jooksul mõnesse põhja poole voolavasse hoovusesse sattunud olema. Kui merele üheainsagi pilgu heitsime, mõistsime lainete suuna järgi otsekohe, et olime pimeduses kõik šansid randumiseks käest lasknud. Seal, kus praegu olime, ei võimaldanud tuul meil parve enam saare poole juhtida. Tuamotu arhipelaagi ümbrus on täis tugevaid kohalikke hoovusi, mis vastu randa pörgates igas suunas looklevad. Paljud neist on vahelduva suunaga, sest nad satuvad kokku tõusu ja mõõna vooludega, mis üle rahude ja laguunide edasi-tagasi voogavad.

Pöörasime päramõla, kuigi teadsime väga hästi, et sellest kasu ei ole. Kell pool seitse tõusis päike ookeanist ja kerkis otse üles, nagu see troopikas on tavaline. Saar oli meist ainult väheste meremiilide kaugusel ja paistis üsna madala, silmapiiril laiuva metsaribana, ulatudes ainult õige vähe üle merepinna. Puud olid tihedalt koos kitsa heleda rannariba taga, mis oli nii madalas, et alatasa kadus lainete varju. Eriku positsioonimõõtmiste järgi pidi see olema Puka-Puka, Tua-

motu saarterühma kaugeim eelpost. «Sailing Direction Pacific Islands¹ 1940», meie kaks teineteisest erinevat merekaarti ja Eriku vaatlused andsid selle saare neli üksteisest täiesti erinevat koordinaatide varianti, aga kuna ümbruskonnas teisi saari ei olnud, ei võinud olla kahtlust, et saar, mida nägime, oli Puka-Puka.

Ülekeevaid rõõmupuhanguid parvel kuulda ei olnud. Pärast seda, kui olime purje ümber seadnud ja mõla pööranud, rippusime kõik vaikselt masti küljes või seisime tekil, vahtides maa poole, mis ääretust, ainuvalitsevast ookeanist äkki silmapiirile oli kerkinud. Viimaks ometi oli meil nähtav tõend, et me kõigi nende kuude kestel olime tõesti ikka edasi liikunud, aga mitte ühe ja sama igavese ümmarguse vaatevälja keskpunktis lainetel õõtsudes paigal seisnud. Kõiki meid valdas soe ja rahustav tunne, et olime jõudnud Polüneesiasse; kuid see tunne oli segatud nõrga hetkelise pettumusega, et peame abitult leppima saare nagu mingi fatamorgaana vaatlemisega, kuna ise jätkame oma igavest teekonda üle ookeani lääne poole.

Kohe pärast päikesetõusu kerkis saare keskkohast vasakul paks must suitsusammas üle puude latvade. Jälgisime seda silmadega ja mõtlesime endamisi, et nüüd tõusevad pärismaalased üles ja valmistavad endale hommikusööki. Tollal me ei aimanudki, et pärismaalaste vaatluspostid olid meid juba märganud ja andsid meile suitsusignaale, et meid maale kutsuda. Kella seitsme paiku tundsimme nõrka põleva palmipuu lõhna, mis kõditas meie soolaseid ninasõormeid. Kohe äratas see minus uinuvad mälestused lõkkest Fatuhiva rannal. Pool tundi hiljem tundsimme äsja raiutud puu ja metsa lõhna. Saar oli meil nüüd selja taga ja oli hakunud jälle kokku kuivama; aeg-ajalt kandus sealt meieni nõrka tuulehingust. Viisteist minutit rippusime Hermaniga masti otsas, hingates läbi sõõrmete lehtede ja rohuluse sooja lõhna. See oli Polüneesia — kuiva maa tore, vohav lõhn pärast üheksatkümmend kolme soo-

---

¹ «Sailing Direction Pacific Islands» (inglise k.; l.: seiliņ dirékšn pösifik ailöndz) — «Juhised meresõiduks Vaikse ookeani saarte vahel». *Tõlk.*

last päeva lainete vahel. Bengt norskas juba jälle oma magamiskotis, Erik ja Torstein olid hütis selili ning mõlgutasid mõtteid, kuna Knut jooksis sisse ja välja, nuusutas lehtede lõhna ja kirjutas oma päevikusse.

Kell pool üheksa vajus Puka-Puka meie taga jälle ookeani, aga veel kella üheteistkümnene võisime masti otsast näha, et lõunas on horisondi kohal tuhm sinine joon. Siis kadus seegi, ja kõrge *Cumulonimbus*-pilv, mis liikumatult taevas seisis, oli nüüd ainus, mis teatas, kus Puka-Puka asub. Linnud kadusid. Need hoiduvad kõige meelsamini muidugi saarte pealtuuleküljele, et neil tuul oleks tagant, kui nad õhtul täie kõhuga koju tagasi tulevad. Ka kuldmakrellide arv oli silmatorkavalt kokku kuivanud ja lootskalu oli parve alla vähe järele jäänud.

Tol õhtul ütles Bengt, et ta igatsevat laua ja tooli järele, sest lamades, ennast seljalt kõhule ja kõhult seljale keerutades olevat üpris väsitav lugeda. Muidu oli tal hea meel, et meil maabuda ei õnnestunud, sest tal oli kolm raamatut veel lugemata. Torsteinil tuli äkki tahtmine õuna süüa ja ma ise ärkasin öösel sellest, et tundsin selgesti hurmavat sibulaga praetud kotleti lõhna. Kuid osutus, et see oli vaid must särk.

Juba järgmisel* ennelõunal silmasime kaht uut pilve, mis kerkisid silmapiiril nagu suits kahest vedurist. Kaart teadis öelda, et nende korallsaarte nimed, kust pilved tõusid, olid Fangahina ja Angatau. Pilv Angatau kohal oli meile tuule suhtes soodus, nii et võtsime kursi selle peale, sidusime päramõla kinni ning nautisime Vaikse ookeani imeväärset rahu ja vaikust. Nii tore oli elu «Kon-Tiki» bambustekil ilusa ilmaga, et imesime endasse kõiki muljeid teadmiseiga, et nüüd on meie reisil peatselt lõpp, ükskõik mis meid ka veel ees ootab.

Kolm ööpäeva tüürisime Angatau kohal hõljuva pilve suunas. Ilm oli suurepärane, mõla hoidis ise kurssi ja hoovus ei mänginud meile ühtki vingerpussi. Neljandal hommikul vahetas Torstein Hermani kella 4—6 kestnud vahetusest välja ja Herman teatas talle, et arvab kuuvalgel mingi madala saare kontuure näi-

nud olevat. Kui päike varsti pärast seda tõusis, pistis Torstein pea hüti uksest sisse ja hüüdis:

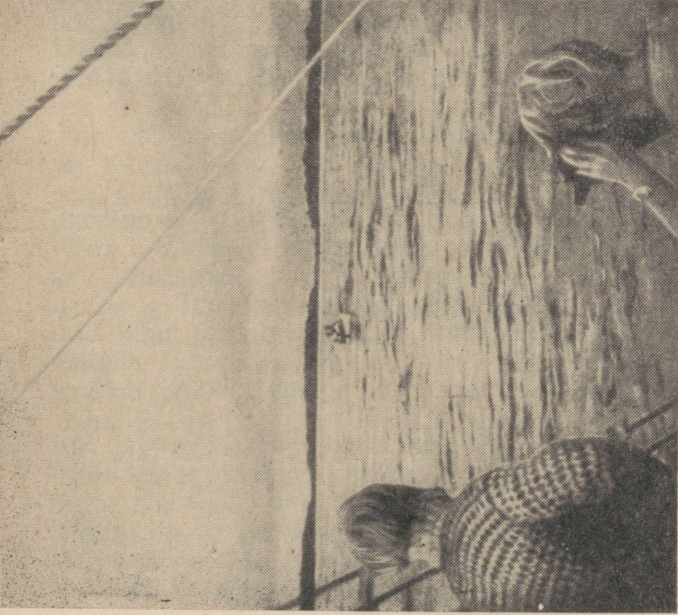
«Otse ees maa!»

Tormasime kõik tekile, ja see, mis me nägime, sundis meid heiskama kõik lipud. Kõigepealt Norra oma ahtrisse, siis Prantsuse lipu masti tippu, sest lähenesime Prantsuse asumaale. Varsti lehvits priskes passaadis parve kogu lippude tagavara — Ameerika, Peruu, Rootsi ja Briti lipp, peale selle veel Explorers Club'i oma, ning parvelviibijaile ei jäänud kahtlust, et nüüd on «Kon-Tiki» ehitud peo vastu. Nimelt oli saare asend seekord meile lausa ideaalne — otse meie endi sõidusuunas ja meist pisut kaugemal, kui oli olnud Puka Puka, kui see nelja päeva eest päikesetõusul meie ette kerkis. Kui päike meie taga vähehaaval otsejoones kõrgemale tõusis, nägime kõrgel saare kohal uduse taeva taustal selget rohelist helendust. See oli ringkaride sisepoolel asetseva vaikse madala laguuni peegeldus. Mõned lamedad atollid heidavad selliseid terendusi mitme tuhande meetri kõrgusele õhku, teatades niimoodi algelistele meresõitjatele oma asukohast hulk päevi enne seda, kui saar ise silmapiiril nähtavale ilmub.

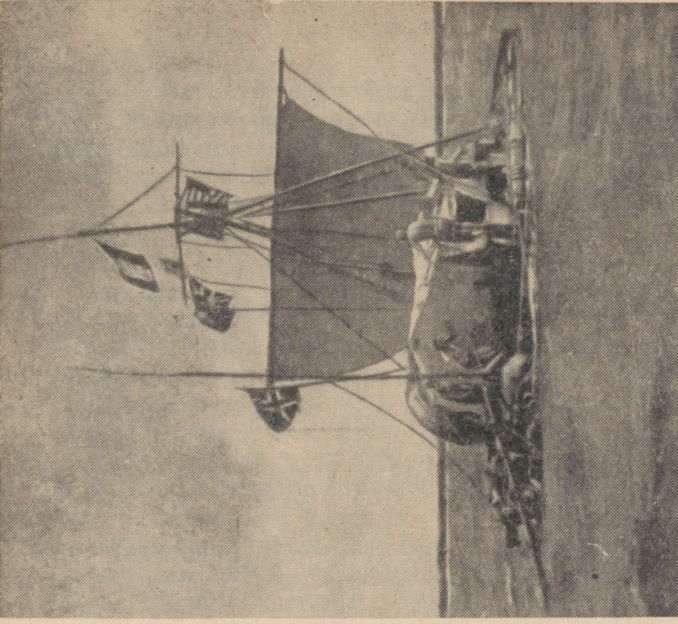
Kella üheksa paiku võtsime tüürmõlast kinni, sest nüüd pidime otsustama, millise saareosa poole peame tüürima. Võisime juba puude latvu üksteisest eraldada ja seletasime päikesekiirtes helendavate puutüvede ridu, mis paistsid tiheda, varjulise lehestiku taustal.

Teadsime, et siin-seal meie ja saare vahel on elukardetavaid veevaluseid rahusid; need varitsevad kõike, mis sellele pealtnäha süütule saarele vett mööda läheb. Need rahud tõkestavad tee idast vabalt üle sügava ookeani rulluvaile tüünungeile. Kaotades madalikule jõudes tasakaalu, paiskuvad need tohutud veemassid kõrgele õhku ja langevad mürinal ning vahutades üle teravate korallkaride. Rohkesti laevu on juba kistud neisse Tuamotu saarterühma veevaluste rahude poole suunduvaisse veeneeludesse ja purunenud vastu korallrahne.

Merelt ei näinud me midagi, mis oleks osutanud sellele salakavalale lõksule. Lähenesime saarele lainetega

Esimesed pärismaalased sõitsid kanuuga meile vastu, kui nägid meie kummalist sõidukit piki randa triivimas. Pärast päikese loojangut kihvas meri kanuudest ja polüneeslastest, kes tahtsid meid maale aidata. Kuid «Kon-Tiki» triivis jälle merele ja ka Angatau kadus silmist.

«Kon-Tiki» läheneb maale. Tõmbasime Prantsuse trikoloori masti tippu, kui hakkasime lähenema Prantsuse Lõunamere saarele Angataule. Olime Polüneesiasse pärale jõudnud.

ühes suunas ja nägime vaid üksteise järel saare poole kaduvate lainete lookjaid läikivaid selgi. Niihästi ringkarid kui ka kogu vahutav nõiatants nende kohal olid meie ees kerkivate laiade laineselgade varju jäänud. Kuid me märkasime, et saare mõlema otsa kohal, kus nii põhja kui ka lõuna pool nägime randa profiilis, keeb kogu meri valges vahus, paiskudes mõnesaja meetri kaugusel maast kõrgele õhku.

Võtsime kursi saare lõunatipu ees mässava nõiaköögi väliskülje poole, sest lootsime pärast sinna jõudmist tüürida piki ringkari, kuni jõuame ümber leeküljel oleva neeme või vähemalt enne saarest möödatriivimist leiame koha, kus on küllalt madal, et võiksime improviseeritud ankruga abil triivimise seisma panna ja oodata, kuni tuul kord pöördub ja niimoodi leeküljele jääme.

Kella kaheteistkümne ajal võisime kiikriga näha, et saare taimestik koosneb noortest rohelistest kookospalmidest, mille ladvad on tihedalt koos nende ees lainetava, lopsakast võserikust moodustunud heki kohal. All rannal olid heledale liivale laiali pillatud mõned suured korallipangad. Muidu ei olnud seal märgata mingit elu, kui mitte arvestada valgeid linde, kes hõljusid palmituttide kohal.

Kella kahe paiku olime jõudnud maale nii lähedale, et hakkasime purjetama piki saart, otse varitsevate ringkaride kõrval. Mida lähemale jõudsime, seda selgemini kostis saare poolt vastu karisid purunevate murdlainete mürin; see meenutas kose pidevat kohinat ja hakkas peatselt kostma lõputu kiirrongina, mis kihutas meie kõrval mõnisada meetrit tüürpoordist. Kaarjate, murduvate laineharjade taga otse meie kõrval, seal, kus «rong» müri nal edasi kihutas, nägime nüüd ka valgeid vahupritsmeid aeg-ajalt kõrgele õhku lendavat.

Tüürmõla juures olid nüüd kaks meest korraga; nad seisid bambushüti taga ja ettepoole nad seepärast üldse ei näinud. Parve juhtimine oli Eriku käes, kes seisis meie köögikastil ja andis sealt juhatusi neile kahele, kes raske tüürmõlaga rahmeldasid. Meie plaan oli nimelt hoiduda ohtlikele karidele nii lähedale kui iga-

nes võimalik. Masti otsast vaatlesime kogu aeg, kas karides ei ole mingit lõhangut või ava, kust võiksime katsuda parvega läbi pääseda. Hoovus kulges nüüd karidega rööbiti kogu nende ulatuses ega mänginud meile ühtki vingerpussi. Logisevad triivlauad võimaldasid meil tüürida umbes 20-kraadilise nurga all mõlemale poole tuule suunast. Tuul aga puhus piki karisid.

Sel ajal kui Erik juhtis parve siksakiliselt, viies selle karidele nii lähedale kui see veeneelu tõttu oli võimalik, asusime meie Hermaniga köie abil parve külge seotud kummipaati. Kui parv loogeldes karidele lähenes, vedas ta meid köie otsas kaasa ja me sattusime müri-sevatele karidele nii lähedale, et võisime näha isegi meist eemale rulluvat klaasrohelist veemüüri; kui aga lained tagasi valgusid, tulid paljud karid veest täiesti välja, sarnanedes roostekarva rauamaagist ehitatud poollagunenud barrikaadidega. Niikaugele kui silm ulatus, ei paistnud kogu rannikul ei lõhangut ega läbikäiku. Siis seadis Erik purje ümber, tõmmates pakpoordi soodist ja lastes järele tüürpoordi sooti, ning roolimehed pöörasid vastavalt ka tüürmõla, nii et «Kon-Tiki» keeras oma käila jälle mere poole ja rühkis ohtlikust tsoonist välja, kuni tegi järgmise pöörde ranna poole.

Iga kord, kui «Kon-Tiki» karide poole suundus ja neist jälle eemaldus, jäi meil kahel, kes me talle köie otsas järele hüplevas kummipaadis istusime, süda seisma, sest olime karidele niivõrd lähedal, et tundisime laineid kõrgemale tõusvat ning järjest ägedamini mässama hakkavat. Ja iga kord olime veendunud, et nüüd on Erik läinud liiga kaugele, et seekord ei ole enam mingit lootust «Kon-Tikit» sealt jälle välja juhtida, eemale murdlainetest, mis meid kuratlike, punaste karide poole kiskusid. Kuid alati suutis Erik osava manöövriga parvele uue suuna anda ja «Kon-Tiki» jõudis jälle õnnelikult avamerele, eemale veeneelu küünetest. Seejuures liikusime kogu aeg niivõrd saare lähedal, et nägime seal vähimaidki üksikasju, kuid sellest hoolimata oli meie ja saare vahel asuva vahutava vallikraavi tõttu kogu see paradiisi-ilu meile kättesaamatu.

Kella kolme paiku silmasime rannikul kasvavas

palmimetsas avamikku. Läbi selle laia metsalahu nägime otse enda ees sinist peegelsiledat laguuni. Kuid ringkari oli endiselt kompaktne ja näitas läbi vahu oma verevaid hambaid. Läbipääsu ei olnud ja palmimetsa sulgus taas, kuna meie jätkasime taganttuulega oma teekonda piki saare rannikut. Hiljem nägime palmimetsas järjest rohkem avamikke, mis võimaldasid meil heita pilku korallsaare sisemusse; see koosnes ülikaunist, ütlemata selgest õõtsuvate kookospalmide ja helendavate supelrandadega ääristatud soolase veega laguunist, mis meenutas suurt vaikset mägijärve. Kütkestav roheline palmisaar ise moodustas laia pehme liivasõõri külalislahke laguuni ümber. Teise sõõri moodustasid ringkarid, mis roostepunase mõõgana kaitsesid paradiisi väravat.

Kogu päeva laveerisime piki Angatau rannikut ja nautisime saare ilu, mis oli meil otse ukse ees. Päike lõõmas üle palmimetsa ja kogu saar näis rõõmuküllase paradiisina. Et manööverdamine hakkas vähehaaval juba rutiiniks muutuma, tõi Erik oma kitarri, ning seistes tekil, laiade äärtega peruu päikesekübar peas, mängis ja laulis sentimentaalseid Lõunamere laule, kuna Bengt serveeris meile parve äärel maitsva lõunasöögi. Avasime ühe vana Peruust kaasatoodud kookospähkli ja jõime nende noorte, värskete pähklite terviseks, mis rippusid saarel puude otsas. Kogu see õhkkond — rahu lõpmata roheliste palmide kohal, mis olid juured sügavale maasse ajanud ja päikesepaistes meile vastu helendasid, rahu valgete lindude kohal, kes lendlesid palmide latvade ümber, rahu puhkava peegelsileda laguuni ja pehme liivaranna kohal, punaste karide rae-vutsemine, kanonaad ja trummipõrin õhus — kõik see avaldas tohutut muljet meile kuuele, kes me ookeanilt olime tulnud. Muljet, mis mälestusest iialgi ei kustu. Nüüd ei olnud enam mingit kahtlust, et oleme jõudnud oma eesmärgile: meie ees oli kõige ehtsam Lõunamere saar. Õnnestugu meil maale pääseda või mitte — me olime igatahes Polüneesiasse jõudnud ja ääretu ookean oli meil jäädavalt selja taga.

Juhus tahtis, et see pidupäev Angatau rannikul oli meie üheksakümne seitsmes päev parvel. New Yorgis

olime arvestanud, et üheksakümmend seitse päeva on absoluutne miinimum, mille jooksul teoreetiliselt ideaalsete tingimuste puhul võiksime jõuda lähimate Polüneesia saarteni.

Kella viie ajal möödusime kahest palmkatusega onnist, mis seisis rannal puude vahel. Ei olnud suitsu ega mingit elumärki.

Kell pool kuus suundusime uuesti karide poole; lähenesime nüüd saare läänetipule ja oli vaja viimast korda lasta silmad üle karide käia, lootuses leida läbipääs. Päike oli nüüd nii madalas, et pimestas meid, kui ettepoole vaatasime; kuid seal, kus ookean mõnisaada meetrit saare viimasest tipust vastu karisid pek sis, oli õhus vikerkaar. Saar oli nüüd siluetina meie ees. Kaugemal rannal märkasime rühma liikumatuid musti laiike. Äkki hakkas üks neist pikkamisi vee poole liikuma, kuna mitu teist kadus suure kiiruga metsaserva poole. Need olid inimesed! Tüürisime karidele nii lähedale, kui vähegi julgesime; tuul oli üsna nõrgaks jäänud ja meile paistis, et pääseme varsti saare varju. Nüüd nägime, kuidas kanuu vette lasti, kaks inimest sinna sisse hüppasid ja karide tagant välja sõudma hakkasid. Veidi aja pärast pöörasid nad kanuu nina mere poole ja me nägime, kuidas lained tõstsid kanuu kõrgele õhku, kui see väilast karide vahel läbi libises ning otse meie poole suundus.

Seal oli järelikult karides vahe, seal oli meie ainus lootus. Nüüd märkasime ka kogu küla palmitüvede vahel. Kuid varjud hakkasid juba pikenema.

Siis vehkisid need kaks kanuust käega. Meie vehkisime agarasti vastu ja nad suurendasid kiirust. See oli külgujukiga polüneesia kanuu; kaks pruuni särgiväel kogu istusid seal näoga ettepoole ja aerutasid. Nüüd tuleb muidugi uusi keelelisi raskusi. Mina olin parvel ainus, kes oma Fatuhival viibimisest saadik mäletas mõningaid sõnu Marquesas-saarte murdest, kuid praktika puudumise tõttu meie põhjamaadel ununeb polüneesia keel kiiresti.

Seepärast tundsin kergendust, kui kanuu vastu parve kopsatas ja saarlased parvele hüppasid, sest üks

neist, nagu laial naerul, sirutas oma pruuni käe välja ja hüüdis inglise keeles:

«Good night!»

«Good night,» vastasin ma imestades. «Do you speak English?»¹

Mees naeris tasa ja noogutas.

«Good night,» ütles ta. «Good night.»

See oli kogu ta võõrkeelne sõnavara, mis äratas suurt aukartust tema pisut tagasihoidlikumas sõbras, kes seisis tagapool ja imetledes naeratas oma haritud kaaslasele.

«Angatau?» küsisin saare poole näidates.

«H'angatau,» noogutas mees jaatavalt.

Erik noogutas uhkelt pead: tal oli olnud õigus — olime seal, kus päikese järgi olema pidimegi.

«Maimai hee iuta,» tegin katset.

Mu Fatuhival omandatud teadmiste järgi pidi see tähendama umbes «meeldima maale minna».

Mõlemad näitasid nähtamatu läbipääsu poole karide vahel ja me seadsime päramõla ümber ning mõtlesime õnne katsuda.

Samal hetkel hakkas saare poolt tulema pisut pris-kemaid tuulepuhanguid. Laguuni kohal oli väike vihmapiilv. Tuul ähvardas meid karidest eemale viia, ja me märkasime, et «Kon-Tiki» ei alistu tüürmõlale niivõrd suure nurga all, et meil oleks võimalik karidevahelise käigu suudmesse jõuda. Katsusime ankrusse jääda, kuid ankruköis ei ulatunud põhja. Nüüd pidime abi otsima mõladelt, ja õige kähku, enne kui tuul kõveneb. Lasksime purje kiiresti alla ja iga mees haaras suure mõla. Tahtsin ka kummalegi pärismaalasele, kes seisid ja meilt saadud sigaretti nautisid, ühe lisa mõla anda.

Kuid pärismaalased raputasid energiliselt pead, näitasid käega kurssi ja näisid imestavat. Püüdsin neile märkide abil mõista anda, et me kõik peame sõudma, ja kordasin sõnu «meeldima — maale — minna». Siis

---

¹ Good night. Do you speak English? (inglise k.; l.: gud nait, du ju spiiik ingliš) — Tere õhtust. Kas te räägite inglise keelt? *Tõlk.*

kummardus hakkajam neist allapoole ja keerutas õhus oma paremat kätt, öeldes:

«Brrrrrrrr . . . !»

Polnud mingit kahtlust: ta tahab, et paneksime käima mootori. Nad arvasid, et seisavad kummalise liiga raske lastiga laeva tekil. Viisime nad ahtrisse ja lasksime neil oma käega palkide alt järele katsuda, et meil ei ole ei laeva ega kruvi. Siis olid nad nagu taevast alla kukkunud, kustutasid oma sigaretid ja söötsid parve servale; nüüd istusid kummalgi külgpalgil neli meest, tõmmates kõigest jõust mõladega. Samal ajal vajus päike neeme taga püstloodis merre ja tuulepuhangud saare poolt muutusid tugevamaks. Näis, et me ei liigu paigastki. Pärismaalased hüppasid oma kanuusse ja kadusid. Hämardus, ning me olime jälle üksi ja sõudsimis meeleheitlikult, et tuul meid merele tagasi ei viiks.

Kui pimedus üle saare laskus, ilmusid karide tagant tantsiskledes neli kanuud, ja varsti kihvas parv polüneeslastest, kes kõik tahtsid meil kätt suruda ja sigarette saada. Nüüd, kus need ümbrust tundvad mehed olid pardal, polnud meil karta mingit ohtu — kindlasti ei lase nad meid jälle ookeanile triivida ja silmist kaduda. Nii et täna õhtul saame maale!

✓Suure kiiruga ühendasime kõite abil kõigi kanuude ahtrid «Kon-Tiki» käilaga ja neli tugevat külgujukiga kanuud asusid lehvikuformatsioonis koerarakendi kombel parve vedama. Knut hüppas kummipaati ja liitus «veokoerte» rakendiga, meie teised aga asusime mõladega kummalegi «Kon-Tiki» külgpalgile. Ja seega algas esimest korda meie reisi kestel võitlus idatuulega, mis seni oli olnud meile soodus.

Kuu ei olnud veel tõusnud, oli kottpime ja tuul üsna tugev. Rannal oli külarahvas hagu ja risu kokku kogunud ning suure lõkke süüdanud, et meile karidevahelise läbipääsu juurde teed näidata. Pimedusest meie ümber kostis karidelt tulev mürin kose lakkamatu kohinana, ning esialgu muutus see mühin järjest kõvemaks.

Me ei näinud neid, kes kanuudes sõudes seal ees meid vedasid, aga kuulsime, et nad polüneesia keeles täiest kõrist laulsid ergutavaid võitluslaule. Märkasime, et ka Knut laulis kaasa, sest iga kord, kui polüneeslaste

laul vaikis, kuulsime Knuti üksikut häält keset polüneeslaste koori laulvat «Meil matkates lõbus me-eel». Et kaos oleks täielikum, lõime meiegi parvel lahti «Tom Brown's baby had a pimple on his nose»,¹ ning naeru ja lauluga rõhusid nii valged kui pruunid mõladele.

Meeleolu oli haripunktil. Üheksakümmend seitse päeva. Oleme Polüneesiasse pärale jõudnud. Õhtul tuleb külas pidu. Pärismaalased juubeldasid ja hõiskasid. Laevad käivad Angataul ainult kord aastas, nimelt kui Tahitilt saabub kookospähklituumade järele kopra-kuunar. Nii et täna õhtul tuleb saarel tõesti pidu lõkkel-tule ümber.

Kuid raevutsev tuul oli visa. Sõudsimme nii, et kõik luud-liikmed valutasid. Me ei taganenud sammugi, kuid ka lõke ei lähenenud ja karidelt tulev mürin oli ikka ühesugune. Vähehaaval laulud lakkasid. Kõik jäi vaiksiks. Igaühel oli sõudmisegagi küllalt tegemist. Lõke ei liikunud lähemale, ta vaid kiikus üles-alla, sedamööda kuidas me lainetel tõusime ja vajusime. Oli möödunud kolm tundi ja kell oli juba üheksa. Vähehaaval hakkas parv tuule survele liikuma vastassuunas. Meil oli jõud otsas.

Tegime pärismaalastele selgeks, et meile on maalt rohkem abi tarvis. Need seletasid, et maal olevat rahvast palju, kuid kogu saarel ei olevat rohkem kui ainult need neli meresõidukanaud.

Siis ilmus pimedusest Knut oma kummipaadiga. Tal oli idee: ta võiks kummipaadiga randa sõita ja pärismaalasi juurde tuua. Hädakorral võiks kägarasse tõmbunult viis-kuus meest paati ära mahtuda.

See oli liiga riskantne. Knut ei tundnud ümbrust ega oleks selles pilkases pimeduses läbipääsukohta korallkaride vahel iialgi üles leidnud. Ta pani siis ette, et võtab kaasa pärismaalaste peamehe, kes võiks talle teed näidata. Mulle näis, et ka see idee ei taga küllaldast julgeolekut, sest pärismaalasel ei ole mingeid kogemusi kohmaka kummipaadi juhtimises läbi kitsa ning

---

¹ Tom Brown's baby had a pimple on his nose (inglise k.; l.: tom braunz beibi häd ö pimpl on hiz nouz) — Tom Browni beebil oli vistrik nina peal. *Tõlk.*

ohtliku väila. Kuid ma palusin, et ta peamehe, kes meie ees pimeduses oma kanuus sõudis, meie juurde tooks — siis saame kuulda, mida see olukorrast arvab. Oli täiesti ilmne, et me ei suuda enam parve tagasitriivimist ära hoida.

Knut kadus pimedusse peameest otsima. Kui tükk aega oli mööda läinud, ilma et Knut oleks peamehega tagasi tulnud, hõikasime neid, kuid peale meie ees kõõgutavate polüneeslaste koori ei saanud me mingit vastust. Knut oli pimedusse kadunud. Otsekohe taipasime, mis oli juhtunud: kogu selles möllus, lärmis ja segaduses oli Knut minust valesti aru saanud ja koos pärismaalasega maa poole sõudnud. Kui palju me ka hüüdsime, kõik oli asjata: seal, kus Knut oli praegu, summutas karide barrikaadilt tulev kõuemürin kõik muud hääled.

Otsekohe oli morse lamp kohal ja üks meist ronis masti otsa ning hakkas signaliseerima: «Tule tagasi. Tule tagasi.»

Kuid tagasi ei tulnud keegi.

Kuna kaks meest olid ära ja üks kogu aeg masti otsas signaliseerimas, hakkasime kiiremini tagasi triivima, ning me kõik tundsim, et oleme tõesti väsinud. Viskasime vette pilpaid ja nägime, et liigume pikkamisi, kuid kindlalt väärast suunas. Lõike vähenes ning murdlainete kohin jäi vaiksemaks. Ja mida kaugemale palmimetsa varjust jõudsim, seda rohkem sattusime pideva idatuule võimusesse. Nüüd tundsim ta ära, nüüd oli ta peaaegu samasugune kui avaral ookeanil. Vähehaaval hakkasime mõistma, et pole enam mingit lootust: triivime ookeani poole. Kuid me ei tohi sõudmist nõrgemaks jätta. Peame triivimist kõigest jõust pidurdama, kuni Knut on jälle õnnelikult parvel.

Möödus viis minutit. Kümme minutit. Pool tundi. Lõike rannal jäi järjest väiksemaks; vahetevahel, kui me ise laineorgu vajusime, kadus ta täiesti. Lainemurd muutus kaugeks suminaks. Nüüd tõusis kuu; nägime ähmaselt ta ketast saare poolt palmide latvade tagant vilksatavat, kuid taevas näis olevat udune ja pooleldi pilves.

Kuulsime, kuidas pärismaalased hakkasid omavahel pomisema ja nõu pidama. Äkki märkasime, et ühest kanuust visati köis vette, kuna kanuu ise kadus. Kolmes ülejäänud kanuus olid mehed väsinud ning hirmunud ega sõudnud enam täiest jõust. «Kon-Tiki» oli teel ulgumerele.

Peatselt lõtvusid ka kolm ülejäänud köit ja kõik kolm kanuud müksatasid vastu parve külge. Üks pärismaalastest tuli parvele ja lausus pead raputades rahulikult:

«Iuta.» («Maale.»)

Ta vaatas murelikult lõkketule poole, mida nüüd kaua aega järjest näha ei olnud ja mis vaid vahetevahel väikese sädemena nähtavale ilmus: me triivisime kiiresti eemale. Murdlaineid ei olnud enam kuulda, ainult meri mühises endiselt ja kõik köied «Kon-Tikil» nigisesid ning nagisesid.

Andsime pärismaalastele rikkalikult sigarette ja ma sirgeldasin kiiruga sedeli, mille nad pidid kaasa võtma ning Knutile üle andma, kui nad ta leiavad. Seal seisis:

«Võta endaga kaks pärismaalast kanuus kaasa, kummipaad siduge sleppi. Ära tule üksinda kummipaadis tagasi.»

Arvestasime seda, et abivalmis saarlased toovad Knuti endaga kanuus kaasa, kui nad üldse võimalikuks peavad merele sõita. Kui nad aga seda võimalikuks ei pea, siis oleks otse hullumeelsus Knutil üksinda kummipaadis ookeanile sõita, lootuses eest ära põgenevale parvele järele jõuda.

Pärismaalased haarasid sedeli, hüppasid oma kanuusse ja kadusid öhe. Viimane, mis me veel kuulsime, oli kähe hääl, mis pimedusest hüüdis:

«Good night!»

Neilt, kel oli vähem keelelisi teadmisi, kostis heakskiitev pomin, ning siis oli kõik niisama vaikne ja ilma igasuguste võõraste häälteta nagu tol ajal, kui lähimast maast kahe tuhande meremiili kaugusel olime.

Siin avamerel, kus tuul täiesti vabalt peale surus, polnud meil neljal enam mõtet mõladega rassida, kuid valgussignaalide andmist ülalt mastist me jätkasime. Enam ei julgenud me saata «tule tagasi», nüüd saatsime

ainult ühtlasi plinksignaale. Oli pilkaselt pime. Kuu vilksatas vaid harva pilvede vahelt. Nähtavasti oli see Angatau *Cumulonimbus*-pilv, mis meie kohal hõljus.

Kell kümme kadus meil viimne lootussäde Knuti veel näha saada. Istusime vaikselt parveserval ja närisime pisut kuivikuid, saates kordamööda plinksignaale masti otsast, mis seisis nii tühjalt, ilma laia, Kon-Tiki peaga purjeta.

Otsustasime plinksignaalide andmist jätkata öö läbi, niikaua kui me ei tea, kus Knut viibib. Me ei tahtnud uskuda, et ta on murdlainetes hukkunud. Knut tuleb kõigest alati kuivalt välja, olgu see siis raske vesi või murdlained; kindlasti on ta elus. Oli vaid hirmus kahju jätta ta pruunide sekka kõrvalisele saarele keset Vaikset ookeani. Rumal lugu: pärast kogu oma pikka reisi läheneme väheseks ajaks üksildasele Lõunamere saarele, jätame ühe mehe sinna maha ja sõidame jälle aina edasi! Vaevalt olid esimesed polüneeslased naeratades parvele tulnud, kui nad jälle ülepeakaela põgenema pidid, et mitte «Kon-Tiki» metsikut ja ohjeldamatut kihutamist lääne poole kaasa teha. Kuradi hull lugu. Ja köied nagisesid tol õhtul nii hirmsasti. Ühelgi meist ei näinud tahtmist olevat magama heita.

Kell oli pool üksteist. Bengt ronis kõikuva masti otsast alla, et uuele vahetusele ruumi teha. Siis äkki võpatasime kõik: kuulsime ookeanilt pimedusest selgesti hääli. Samas kostsid hääled jällegi. Rääkisid polüneeslased. Hүүdsime ööpimedusse nii kõvasti kui kopsud vähegi võtsid. Hõigati vastu — ja Knuti hääli oli teiste hulgas! Suurest rõõmust pidime peaaegu hulluks minema, väsimus oli läinud, nagu raske kivi oli langenud südamele. See ei tähendanud midagi, et triivisime Angataust eemale — ookeanis on teisigi saari. Nüüd võivad üheksa reisihimulist balsapalki triivida, kuhu iganes tahavad, kui me vaid kõik kuuekesi parvel koos oleme!

Üle ummiklainete liueldes ilmusid pimedusest kolm külgujuga kanuud ja Knut oli esimene, kes sealt armsale vanale «Kon-Tikile» hüppas, tema järel kuus pruuni meest. Seletamisteks polnud aega; pärismaala-

sed pidid saama kingitusi ja asuma kiires korras ohtlikule tagasiteele saare poole. Nägemata tuld või maad ja vaevalt tähtigi, pidid nad vastu ummiklaineid ja tuult sõudes õige kursi leidma, kuni rannal põleva lõkke tuli paistma hakkab. Andsime neile vaevatasuks rikkalikult toidukraami, sigarette ja muid kingitusi; viimseks jumalagajatuks raputasid nad kõik liigutatult meil kätt.

Nad olid ilmselt meie pärast mures ja näitasid lääne suunas, andes mõista, et oleme teel ohtlike karide poole. Peamehel olid pisarad silmis ja ta suudles mind liigutatult põsele; tänasin jumalat, et mul on habe. Siis kobisid nad oma kanuudesse ja meie, kuus sõpra, olime jälle kõik koos ning üksinda parvel.

Jätsime parve ta enda tujude hooleks ja kuulasime Knuti lugu.

Pärismaalaste peamees kaasas, asunud Knut heas usus, et toimib minu korralduse kohaselt, kummipaadis maa poole teele. Pärismaalane haaranud ise väikesed aerud ja sõudnud karidevahelise läbipääsu poole, kui Knut oma hämmastuseks märganud «Kon-Tikilt» antavaid valgussignaale, mis teda tagasi kutsusid. Märki-dega andnud ta pruunile sõudjale mõista, et see ümber pöörduks, kuid pärismaalane keeldunud kuuletumast. Knut haaranud siis aerudest kinni, kuid pärismaalane rebinud ta käed lahti, ja kuna nende ümber pimeduses mürisesid vastu karisid purunevad lained, polnud mingit mõtet võitlusse astuda. Lainetel kiikudes sõudnud nad, karidevahelisest avamikust otse sisse ja jätkanud sõitu teispoole karisid, kuni laine tõstnud nad randa suurele korallirahnule. Suur hulk pärismaalasi haaranud kummipaadist kinni ja vedanud selle kaugele maale. Seal siis seisnud Knut üksinda palmide all, ümbritsetuna määratust hulgast pärismaalastest, kes vadistanud talle arusaamatus keeles. Igas eas pruune ning paljajalgseid mehi, naisi ja lapsi kogunenud ta ümber ning katsunud kätega ta särgi ja pükste riidet. Neil endil olnud selja's vanad rābaldunud euroopalikud riided, kuid ühtki valget saarel ei olnud.

Knut saanud kätte mõne tublima mehe ja kutsunud neid märkide abil endaga kummipaati kaasa. Siis tulnud

taarudes suur lihav mees, kelle kohta Knut arvanud, et küllap see on pealik, sest tal olnud vana vormimüts peas ja ta rääkinud valju ning autoriteetse häälega. Kõik andnud talle teed. Knut seletanud niihästi norra kui ka inglise keeles, et ta vajab mehi parve juurde pääsemiseks, enne kui kaaslased minema triivivad. Pealiku nagu olnud laial naerul, kuid ta polevat millestki aru saanud, ja kõige ägedamatest protestidest hoolimata vedanud käratsev rahvahulk Knuti külla. Seal võtnud teda vastu penid, sead ja kanad; kaunid Lõunamere näitsikud toonud talle värsket puuvilja. Oli selge, et pärismaalased püüdsid Knutile saarel viibimist teha nii mõnusaks kui vähegi võimalik, kuid Knut ei lasknud end ära meelitada; kurbusega mõelnud ta lääne poole kaduvale parvele. Pärismaalaste kavatsus oli ilmne. Nad igatsesid seltsi ja teadsid, et valge mehe laeval on alati palju häid asju. Kui neil õnnestub Knuti maal kinni hoida, siis tulevad kindlasti ka teised mehed ja too veider laev randa. Ükski laev ei jäta valget meest maha nii kõrvalisele saarele nagu Angatau.

Pärast kummalisi juhtumusi pääsenud Knut viimaks lahti ja mõlemast soost austajaist ümbritsetuna rühkinud kummipaadi poole. Tema «rahvusvahelisest keelest» ja žestidest polnud enam võimalik kaksipidi aru saada: ta peab tagasi minema ja tahab tagasi minna tolele veidrale laevale seal ööpimeduses, kel on nii kiire, et pidi jalamaid edasi sõitma.

Siis võtnud pärismaalased abiks kavaluse: nad püüdnud märkide abil selgeks teha, et ka meie oleme teisepool neeme teel randa. Knut olnud natuke aega kahevahel, kuid samas kuulnud nad valje hääli alt rannalt, kus naised ja lapsed lõket põlemas hoidsid: kolm merel käinud kanuud olid tagasi jõudnud ja mehed tõid Knutile mu sedeli. Ta olnud meeleheitlikus olukorras: korraldus on üksinda merele mitte sõuda, kuid kõik pärismaalased keelduvad kategooriliselt temaga kaasa minemast.

Pärismaalaste hulgas puhkenud nüüd vali kära ja vaidlus. Need, kes olid merel käinud, mõistnud väga hästi, et on vähe mõtet Knuti kinni hoida ja sel teel meid kõiki maale saada. Lõppenud see sellega, et

Knuti lubadused ja rahvusvahelises toonis tehtud ähvardused ajendanud kolme kanuu meeskonda temaga koos merele minema, et ajada taga «Kon-Tikit». Kummipaap tantsimas slepis, sõitnud nad troopikaöös merele, kuna pärismaalased jäänud kustuva lõkkeäärde liikumatult seisma ja järele vaatama uuele, heledajuukselisele sõbrale, kes kadus niisama kiiresti, nagu oli ilmunud.

Kaugel ookeanil, kui ummiklained kanuud kõrgele õhku tõstsid, märganud Knuti saatjad nõrku valgussignaale parvelt. Polüneeslaste kitsad ja sihvakad kanuud, mida toetasid terava otsaga külgujupid, lõiganud nuga-dena veepinda, kuid Knutile tundunud, nagu oleks möödunud terve igavik, enne kui ta «Kon-Tiki» ümmargusi jämedaid palke jälle oma jalgade all tundis.

«Oli maal ka tore olla?» küsis Torstein kadedalt.

«Oi-oi-oi, poiss, oleksid pidanud nägema neid hulatüdrukuid,» õrritas Knut.

Jätsime purje heiskamata ja mõla vette laskmata, kobisime kõik kuuekesi oma bambushütti ja uinusime nagu veerkivid Angatau rannal.

Veel kolm ööpäeva triivisime ookeanil ega silmanud maad.

Kandusime otse kurikuulsate Takume ja Rarioia karide poole, mis mõlemad kokku sulgesid 70—80 kilomeetrit ookeani meie ees. Tegime meeleheitlikke katseid neist ohtlikest karidest põhja poolt mööda tüürida ja kõik näis juba hästi minevat, kui ühel ööl vaht hütti tormas ning kõiki üles ajas.

Tuul oli muutnud suunda. Kandusime otse Takume karide poole. Oli hakanud vihma sadama ja nähtavus oli väga halb. Karid ei võinud olla kuigi kaugel.

Keset ööd pidasime nõu. Nüüd oli meie elu kaalul. Karidest põhja poolt mööda pääseda oli lootusetu, selle asemel pidime katsuma mööduda neist lõuna poolt. Pöörasime purje ja päramõla teise asendisse ning asusime ohtlikule sõidule, kusjuures muutlik põhjatuul oli meil tagant. Kui tuul jälle itta pöördub, enne kui kogu 80 kilomeetri pikkuse kariderea esiküljest mööda oleme

jõudnud, satume paratamatult karidest tekitatud murdlainete võimusesse.

Leppisime kokku kõige kohta, mis meil tuleb teha juhul, kui avarii kujuneb vältimatuks. Iga hinna eest peame «Kon-Tiki» pardale jääma. Me ei tohi ronida masti otsa, kust võime alla sadada nagu mäda puuvili, vaid peame mastitaakide külge klammerduma, kui lained meist üle paiskuvad. Jätsime kummipaadi lahtiselt tekile ja sidusime sinna sisse kinni väikese veekindla raadiosaatja, pisut toidumoonna, veepudeleid ja arstimeid. Juhul, kui me ise elusalt ja tervelt, kuid tühjade kätega üle karide pääseme, uhtub see kõik meist sõltumata randa. «Kon-Tiki» ahtri külge sidusime koos ujukiga pika köie, mis samuti kaldale uhtub; selle abil võime siis katsuda kogu parve maale tirida, kui see karidele kinni jääb. Pärast seda heitsime magama, jättes roolimehe välja vihma kätte vahti pidama.

Seni kui püsis põhjatuul, liuglesime silmapiiri taga varitsevate korallkaride barjääri ees pikkamisi, aga kindlalt lõuna poole. Kuid ühel pärastlõunal tuul vaibus, ja kui ta jälle puhuma hakkas, siis juba idast. Eriku mõõtmiste järgi olime nüüd nii kaugel lõunas, et meil oli lootust Rarioia karide kõige lõunapoolsemast tipust mööda tüürida. Tahtsime selle taha varju pääseda, enne kui teiste karide poole edasi triivime.

Kui saabus öö, olime sada ööpäeva merel viibinud.

Öösel ärkasin sellest, et tundsin end rahutuna ja ebamugavalt. Lainetega oli juhtunud midagi kummalist. «Kon-Tiki» liikus nagu pisut teisiti, kui ta säärases olukorras tavatses teha. Palkide rütmi muutumise suhtes olime nüüd küllaltki tundlikud. Mõtlesin kohe põrklainetele, mis tulevad mõnelt lähenevalt rannikult, ning käisin sageli väljas tekil ja ülal masti otsas. Oli näha vaid merd. Kuid rahulikku und ma ei saanud. Aeg läks.

Koidikul, veidi enne kella kuut, tuli Torstein suure kiiruga masti otsast alla. Kaugel ees olevat ta näinud tervet rida väikesi palmisaari. Enne kui midagi muud ette võtsime, seadsime mõla nii, et parve käil pöörduks nii palju kui vähegi võimalik lõunasse. Saared, mida Torstein oli näinud, pidid olema need väikesed korall-

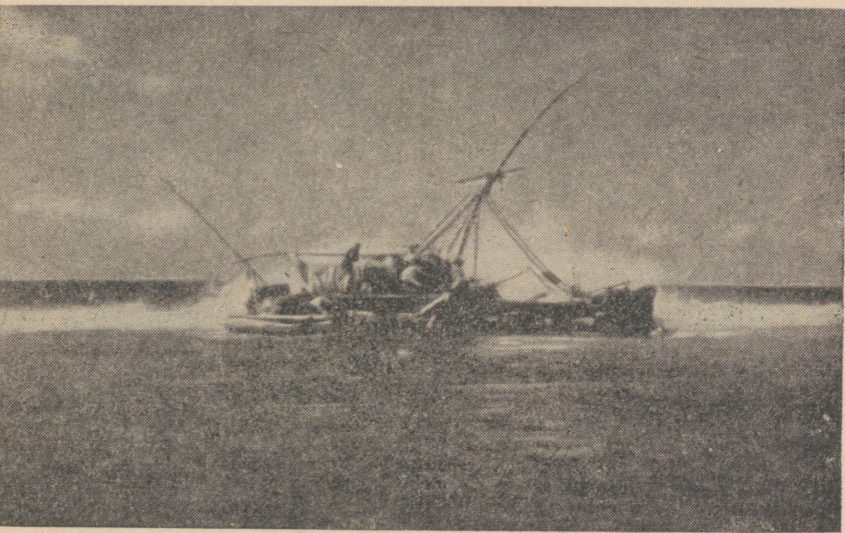
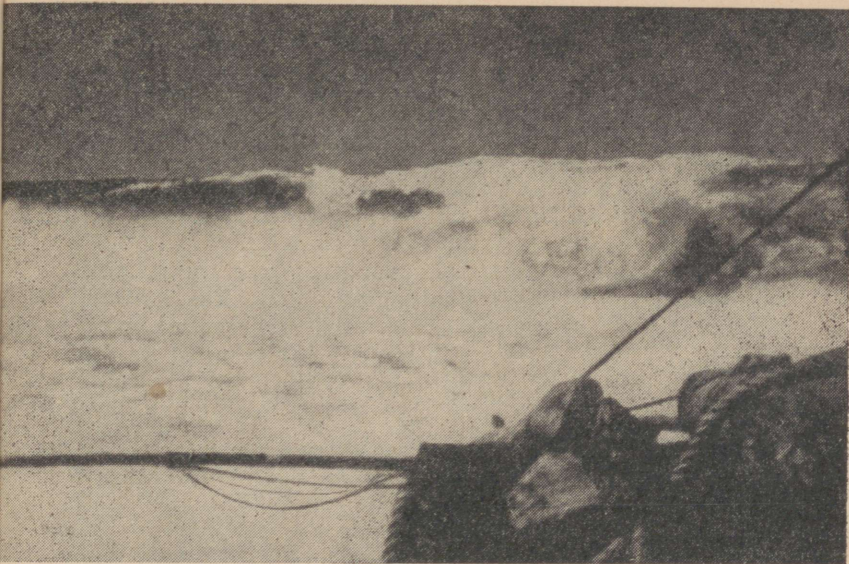
saared, mis nagu nõõrile lükitud pärlid asetsevad hajali Raroia karide taga. Nähtavasti oli mingi põhja poole kulgev hoovus meid endaga jälle kaasa viinud.

Kella poole kaheksaks ilmus nähtavale väikesi palmidega kaetud saari, mis seisis ridastikku piki kogu läänepoolset horisonti. Kõige lõunapoolsemad neist asusid otse käila ees; sealt hargnes saari ja palmisalusid paremale poole mööda kogu silmapiiri, kadudes täpikestena üles põhja. Lähimad neist olid 4—5 mere miili kaugusel.

Üksainus pilk masti otsast näitas, et kuigi käil osutas aheliku kõige lõunapoolsema saare poole, oli külgtriivimine siiski niivõrd suur, et me ei liikunud mitte selles suunas, kuhu käil näitas. Triivisime küljetsi otse karide poole. Kui triivlauad oleksid kõvasti kinni olnud, oleks meil veel lootust olnud karidest mööda tüürida. Kuid haid ujusid otse meie kannul, mistõttu oli võimatu parve alla sukelduda ja logisevaid triivlaudu uute pideköitega pinguldada.

Taipasime, et nüüd jääb meil kõigest veel paar tundi «Kon-Tikil» olla. Seda aega tuleb kasutada ettevalmistusteks meie vältimatu avarii puhuks korallkaridel. Iga mees sai korralduse, mis tal tuleb teha, kui see silmapilk käes on; igaühel meist oli teada, millise piiratud ala eest ta vastutab, nii et me ei hakkaks üksteist tõugates ringi jooksuma, kui käes on aeg, kus iga sekund on kallis. «Kon-Tiki» kiikus üles ja alla, üles ja alla, kuna tuul surus meid karide poole. Polnud mingit kahtlust: lainete kaos oli siin tingitud karidest — edasirühkivaile lainetele tulid vastu teised lained, mida karide ringmüür tagasi paiskas.

Lootuses, et meil õnnestub karidest siiski mööda tüürida, sõitsime ikka veel täispurjes. Pooleldi küljetsi lähemale triivides nägime masti otsast, et kogu pärlirida ühendavad osalt veepealsed, osalt veealused korallkarid. Need meenusid muuli, mille ees meri on valges vahus ja lained sööstavad kõrgele õhku. Raroia ringkarid kujutavad endast neljakümne-kilomeetrilise diameetriga ovaali, mille pikem külg on ida poole vastu ookeani, kust meie kiikudes lähenesime. Karid ise, mis kaarjalt silmapiirist silmapiirini ulatuvad, on vaid

Ülal: Karid ja murdlainete nõiakatel sulgesid meile tee Raroia saare juurde. Pärast raskeid vintsutusi paiskasid lained «Kon-Tiki» viimaks saart ümbritsevatele korallkaridele.

All: Karidel oli «Kon-Tiki» mitu ööpäeva ja lained ajasid teda järjest kaugeemale maa poole. Samuti kui Tuamotu saared, olid ka see atoll ja teda ida poolt 40 kilomeetri pikkuses ümbritsevad karid pisitillukeste korallloomade ehitatud.

mõnisada meetrit laiad ja nende taga on ridastikku vaikse siselaguuni ümber idüllilised saarekesed.

Segatud tunnetega vaatasime, kuidas Vaikse ookeani sinised vood kogu silmapiiri ulatuses meie ees halasamatult puruks rebiti ja õhku paisati. Teadsin, mis meid seal ootab, sest varem olin käinud Tuamotu saarterühmas ja väljaspool igasugust ohtu rannal seistes vaadelnud võimsat vaatemängu idas, kus lahtiselt ookeanilt tulevad ummiklained paiskusid vastu karisid. Aeg-ajalt ilmus lõunast silmapiirile järjest uusi karisid ja saari. Nähtavasti olime keset korallmüüri esikülge.

«Kon-Tiki» pardal käis kibe ettevalmistus lahkumiseks. Kõik, millel oli väärtust, kandsime hütti ja sidusime kinni. Dokumendid ja paberid pakkisime koos filmide ja muude asjadega, mida merevesi võib rikkuda, veekindlatesse kottidesse. Kogu bambushüti katsume presendiga ja sidusime selle eriti tugevate köitega pealt kinni. Kui nägime, et enam mingit lootust ei ole, võtsime bambusteki lahti ja lõikasime matšeetenugadega läbi kõik köied, mis triivlaudu parve all kinni hoidsid. Ränka vaeva nägime triivlaudade üleskiskumisega, sest nad kõik olid kaetud rammusate nui-vähkidega. Kui triivlauad olid välja võetud, vähenes parve süvis, sest nüüd olid vees vaid palkide alumised küljed; nii lootsime kergemini üle karide pääseda. Nüüd, kus triivlaudu enam ei olnud ja puri oli maha võetud, keeras parv enese täiesti küljetsi ning sattus täielikult tuule ja lainete võimusesse.

Oma kõige pikema köie abil kinnitasime omatehtud ankru pakpoordipoolse masti kanna külge, et «Kon-Tiki» läheks murdlainetesse ahter ees, kui ankru üle parda heidame. Ankur koosnes tarvitatud raadiopatareidega täidetud tühjadest veepaakidest ja rasketest raudesemetest, kust ulatusid välja risti-rästi asetatud jämedad manglipuust roikad.

Esimene ja kõige tähtsam käsk oli: ära mingi hinna eest parvest lahku! Mis ka ei juhtu — me peame millestki parvel kõvasti kinni hoidma ja laskma üheksal suurel palgil karide surve vastu võtta. Meil endil tuleb veesurvegagi tegemist rohkem kui küllalt. Kui aga hüppame üle parda, jääme abituteks ohvriteks veenee-

ludele, mis hakkavad meid üle teravate korallrahude edasi-tagasi pilduma. Kui asuksime kummipaati, paiskaksid järsud veemüürid selle ümber või rebiksid karid ta meie raskuse all tükkideks. Palgid aga uhtuvad varem või hiljem randa, ja meie ühes nendega, kui suudame neist vaid kinni hoida.

Peale selle said kõik korralduse esimest korda saja päeva jooksul saapad jalga panna ja päästevööd valmis seada. Viimastest siiski suuremat kasu ei oleks, sest kui keegi üle parda satub, siis ta ei upu, vaid peksutakse vastu karisid puruks. Jätkus aega ka selleks, et igaüks jõudis tasku pista oma passi ja need vähesed dollarid, mis meil järele olid jäänud. Kuid veel ei olnud ajapuudus see, mis meile muret tegi.

Need olid pinevad tunnid, kui me nõnda küljetsi samm-sammult abitult karide poole triivisime. Parvel valitses haruldane rahu; vaikselt ning sõnakehvalt koperdasid kõik hüti ja bambusteki vahet ning igaüks oli ametis oma asjatoimetustega. Tõsised näod osutasid, et kellelgi polnud kahtlust, mis meid ootab, ja närvilisuse puudumine tunnistas, et kõigis oli vähehaaval tärganud vankumatu usaldus parve vastu. Kui ta on toime tulnud ookeaniga, küllap ta tuleb siis toime ka sellega, et aitab meid elusalt maale.

Hüti valitses sinna kinniseotud proviandikarpide ja muu lasti tõttu täielik kaos. Torstein oli vaevu endale ruumi leidnud raadionurgas, kus ta oli lühilainesaatja tööle pannud. Olime nüüd kaheksa tuhande kilomeetri kaugusel oma vanast baasist Callaost, mille mere-sõjakool oli meiega alalist ühendust pidanud, ja veelgi kaugemal Ühendriikide raadioamatööridest. Kuid juhus tahtis, et eelmisel päeval olime saanud ühenduse kellegi tubli raadioamatööriga, kes asus oma saatejaamaga Cooki arhipelaagis Rarotonga saarel, ja temaga olid meie raadiomehed, risti vastu igasugustele harjumustele, kokku leppinud hommikul vara erakordselt ühendusse astuda. Ning kogu aeg, kui me karidele üha lähemale triivisime, tagus Torstein võtmele, kutsudes välja Rarotongat.

Kl. 8.15 on kirjutatud «Kon-Tiki» logiraamatusse:
«Läheneb pikkamisi maale. Võime nüüd palja sil-

maga eraldada üksikuid palmipuid enda ees tüürpoordis.»

Kl. 8.45:

«Tuul on pöördunud meile veelgi ebasoodsamasse suunda, nii et meil ei ole mingit lootust karidest pääseda. Närvitsemist parvel ei ole, kuid tekil käivad palavikulised ettevalmistused. Karidel meie ees on midagi purjeka vraki taolist, aga võib-olla on see ainult hunnik ajupuid.»

Kl. 9.45:

«Tuul ajab meid otse eelviimase saare poole, mida karide taga näeme. Nüüd on kogu korallkari selgesti nähtav; siin on ta ehitatud valge- ja punasekirju ringmüürina, mis vööna kõigi saarte ees vaevalt veest välja ulatub. Kogu karide ulatuses paiskuvad vahust valged murdlained taeva poole. Bengt serveerib meile parajasti tugevat ning sooja einet, viimast enne suurt võitlust! See seal karidel on vrakk. Oleme nüüd nii lähedal, et näeme otse teispool karisid kogu läikivat laguuni, mille tagant paistavad teiste saarte kontuurid.»

Nüüd oli murdlainete tume mürin jälle lähemale tulnud; see kostis kõigilt karidelt meie ees ja kõmises õhus äreva trummipõrinana enne «Kon-Tiki» draamatilist lõppu.

Kl. 9.50:

«Nüüd oleme õige lähedal. Triivime piki karisid. Ainult mõnisada meetrit on veel järele jäänud. Torstein vestleb praegu Rarotonga mehega. Kõik on valmis. Pean nüüd logiraamatu sisse pakkima. Meeleolu on kõigil hea; väljavaated on kehvad, aga küllap läheb hästi!»

Mõni minut hiljem lendas ankur üle parda ja jäi põhja kinni ning «Kon-Tiki» pöördus ahtriga murdlainete poole. See hoidis meid mõne meile kalli minuti paigal, mille kestel Torstein tagus nagu pöörane võtmele. Ta oli ühenduses Rarotongaga. Murdlained mürisid ning meri tõusis ja vajus ägedalt. Kõik mehed olid tekil tegevuses, ja Torsteinil läks korda teatada, et triivime Rarioia karide poole. Ta palus Rarotongat kuulata samal lainel edaspidi iga tunni tagant. Kui me üle 36 tunni vaikime, siis informeerigu ta Norra saat-

konda Washingtonis. Torsteini viimased sõnad olid: «O. K. 50 yards left. Here we go. Good bye.»¹ Seejärel lülitas ta jaama välja. Knut pitseeris paberid ja mõlemad ronisid suure kiiruga tekile, sest nüüd oli täiesti selge, et ankur annab järele.

Lained läksid üha ägedamaks. Nende vahel olid sügavad orud, ja me tundsim, kuidas parv kiikus üles ja alla, üles ja alla, -ikka kõrgemale ja kõrgemale.

Taas kõlas hüüe: «Hoidke kõvasti kinni, unustage kogu last ja hoidke kõvasti kinni!»

Olime nüüd kosele meie ees nii lähedal, et me ei kuulnud enam seda pidevat kohinat, mida tekitasid karid tervikuna. Nüüd kuulsime vaid üksikuid kõuekärgetusi, mis kostsid iga kord, kui lähim murdlaine meie ees karidele varises.

Iga mees oli valmis ja hoidis kinni sellest köiest, mida ta kõige kindlamaks pidas. Ainult Erik ronis veel viimisel hetkel hütti — tal oli täitmata üks programmipunkt: ta ei olnud veel leidnud oma saapaid!

Ahtris ei olnud kedagi, sest parv pidi paiskuma karile just ahter ees. Samuti ei võinud kindel olla ka neile kahele jämedale taagile, mis ulatusid masti tipust ahtrisse. Juhul kui mast ümber kukub, jäävad need üle parda kari kohale rippu. Herman, Bengt ja Torstein olid roninud hüti seina külge seotud kastidele; Herman klammerdus pideköite külge, mis tulid hüti katuse harjalt, teised kaks aga hoidsid kinni masti otsast allarippuvaist sootidest, millega varem olime purje heisanud. Meie Knutiga olime valinud käilast masti tippu ulatuva taagi, sest arvasime, et kui mast, hütt ja kõik muu üle parda lendavad, jääb käilast tulev tõu ikkagi parve kohale rippuma, sest lained olid nüüd eestpoolt.

Kui märkasime, et lainete võimuses olime, lõikasime ankrüköie läbi ja sõit läks lahti. Üks laine kerkis otse meie all ja me tundsim, kuidas «Kon-Tiki» tõstetakse õhku. See suur silmapilk oli siis nüüd käes — kihuta-

---

¹ «O. K. 50 yards left. Here we go. Good bye.» (inglise k.; l.: ou kei, fifti jaadz left, hiör ui gou, gud bai) — «Kõik korras. Veel 50 jardi. Nüüd läheb lahti. Huvasti.» *Tõlk.*

sime laine turjal pöörase kiirusega edasi, nii et logisev ning vabisev parv meie jalge all nagises ja ägises. Pinevus ajas meil vere keema. Mäletan, et mul ei tulnud midagi muud pähe, kui vehelda käega ja karjuda täiest kõrist hurraa — see tõi teatavat kergendust ega teinud igatahes kahju. Teised arvasid muidugi, et olen hulluks läinud, aga nendegi näod selgisisid ja nad kõik naeratasid suures õhinas. Lendasime vihinal edasi — need olid «Kon-Tiki» tuleristsed. Küll kõik läheb hästi ja peabki hästi minema!

Kuid meie ülev võidujoovastus summutati varsti. Meie taga ajas uus laine enese läikiva, rohelise klaasmüürina üles, ja kui me alla vajusime, tuli ta sööstes meile järele; samal hetkel nägin teda kõrgel enda kohal, tundes ühtlasi tugevat tõuget. Kadusin veemassidesse. Tundsin, kuidas mu keha kisti nii tugeva jõuga kaasa, et pidin pingutama viimast kui lihast ja mõtlema ainult ühele: hoia kinni, hoia kinni! Arvan, et säärases olukorras lastakse endal ennem käed ja jalad otsast kiskuda, kui et aju annab neile käsu lahti lasta, ehkki tulemus on täiesti selge. Siis tundsin, et veemägi vajub mööda ja keha vabaneb ta pörgulikust haardest. Sellal kui kogu see mägi kõrvulukustava mühina ja kohinaga edasi kihutas, nägin taas Knuti enda kõrval kerratõmbununa köiest kinni hoidvat. Tagant oli see suur laine peaaegu lame ja hall; edasi kihutades valgus ta otse üle hüti veest väljaulatuva katuseharja. Seal rippusid kolm meie kaaslast, surudes end vastu hüti katust, kui vesi neist üle valgus.

Ujusime veel vabalt vees.

Suure kiiruga lõin uuesti käed ja jalad jämeda köie ümber. Knut laskis taagist lahti ja sööstis tiigrihüppega nende juurde, kes olid hüti varjus kastidel, mis võtsid vastu vee surve. Kuulsin sealt rahustavaid hüüdeid, kuid nägin ühtlasi, kuidas uus roheline müür üles kerkis ja meie poole liikus. Hüüdsin hoiatuse ning tegin enese nii väikeseks ja hoidsin nii kõvasti kinni, kui see seal, kus rippusin, üldse võimalik oli. Ning otsekohe läks pörgu jälle lahti ja «Kon-Tiki» kadus veemasside alla. Meri rõhus ja rebis kogu selle jõuga, mida ta väikese inimkehakägara vastu suutis koon-

dada. See teine laine kihutas meist üle ja pärast seda samal viisil veel kolmaski.

Siis kuulsin, kuidas Knut, kes rippus nüüd nööriredeli küljes, võidurõõmsalt hüüdis:

«Näe, parv peab vastu!»

Pärast neid kolme lainet olid vaid topeltmast ja hütt pisut viltu löödud. Uuesti tundsimme võidurõõmu loodusjõudude üle ja ühes võidujoovastusega saime ka uut rammu.

Siis nägin tulevat järgmist lainet. See oli kõrgem kui kõik eelmised; möirgasin taas tahapoole teistele hoia-tuse, kuna ise ronisin mööda taaki nii kõrgele kui sain ja klammerdusin sinna kinni. Seejärel kadusin küljetsi rohelistesse veemüüri, mis kõrgus meie kohal. Teised, kes olid tagapool ja nägid mind esimesena kaduvat, hindasid veemüüri kõrgust kaheksale meetrile, kusjuures vahutav hari lendas müüriosast, kuhu mina kadusin, viie meetri kõrguselt üle. Siis jõudis lainemüür ka teisten ja meil kõigil oli üksainus mõte: hoia kinni, hoia, hoia, hoia!

Seekord pörkasime vist vastu kari. Ma tundsin vaid seda, kuidas mind suruti vastu taaki, mis tõugates nagu paindus ja veidi järele andis. Aga kas mütsud tulid ülalt või alt, seda ma sealt, kus rippusin, ei märganud.

See kõik kestis vaid mõne sekundi, kuid nõudis rohkem jõudu, kui meie kehal tavaliselt on. Inimese organismis on peale lihaste ka teisi jõude. Võtsin otsuseks, et kui pean surema, siis suren selles asendis — nagu sõlm taagis. Laine aga mürises edasi, meist üle ja mööda, ja kui ta kohisedes mööda oli veerenud, avanes meie silmadele kohutav pilt. Nagu nõiakepigiga oli kogu «Kon-Tiki» ümber muudetud. Seda sõidukit, mida tundsimme neist nädalatest ja kuudest, mis me ookeanil olime veetnud, enam ei olnud — mõne sekundiga oli meie hubasest maailmast saanud purukspektud vrakk.

Peale enese nägin parvel ainult üht inimest. See lamas kõhuli risti üle hüti katuseharja, nagu vastu katust ja käed mõlemale poole välja sirutatud, kuna hütt ise oli otsekui kaartidest maja kokku pressitud ning tagaspidi ja tüürpoordi poole längus. Too elutu

kogu oli Herman. Mingit muud elumärki polnud näha; veemassid aga mürisesid mööda karisid edasi. Raudkõva tüürpoordipoolne mast oli nagu tuletikk pooleks murtud ja langedes oli selle ülemine osa oma raskusega hüti katusest läbi tunginud, nii et kogu mastiseade rippus tüürpoordis karide kohal längakil. Ahtris oli tüüripakk pööratud pikuti ja põikpalk pooleks murtud, kuna tüürmõla oli purustatud pilbasteks. Jämedad kuuseplangud vööris olid otsekui sigarikarbi laudad katki murtud ning kogu tekk oli üles kistud ja nagu märg paber koos kastide, kannude, purjeriide ja muu lastiga vastu hüti esiseina pressitud. Kõikjal tolknes bambuseroikaid ja kõieotsi. Üldmulje jäi selline, et igal pool valitseb täielik kaos.

Tundsin jäiseid hirmujudinaid läbi kogu keha käivat. Mis sest kasu on, et suutsin parvele püsima jääda? Kui siin, reisi lõpul, kaotan üheainsagi mehe, siis ei ole enam millelgi tähtsust. Ja esialgu nägin ainult üht inimest, kes viimasest lainesööstist parvele oli jäänud. Samal hetkel tuli parve kõrvalt nähtavale Torsteini käägaras kogu. Ta rippus nagu ahv mastitipu kõite küljes. Tal õnnestus parve palkidele tagasi ronida, kus ta roomas hüti ette kuhjatud virvarrile. Ka Herman pööras nüüd pead ja sundis oma näole julgustava naeratuse, ilma et oleks end liigutanud. Nii valju häälega, kui mul jõudu oli, pärsin teiste järele, ja samas kuulsin Bengti rahuliku häälega hüüdvat, et kõik on pardal. Kõitest kinni hoides lamasid nad barrikaadi taga, mille oli moodustanud bambusteki sitke punutis.

Kõik see toimus mõne vähese sekundi vältel, sel ajal kui «Kon-Tiki» nõiaköögist neeluveega välja kandus. Kohisedes lähenes uus kõrge laine. Viimast korda mõirgasin, niipalju kui mul kopsudes jõudu oli, läbi mürina: «Hoidke kinni!», ja see oli kõik, mida minagi võisin teha — hoida kõvasti kinni ning kaduda veemassidesse, mis kahe-kolme lõpmatuna tunduva sekundi kestel minust üle ja mööda tormasid. Sellest piisas mulle. Nägin, kuidas palkide otsad kolksatasid ja peksid vastu järsku astangut korallkaris, suutmata sellest üle pääseda. Siis kandis vesi meid uuesti tagasi. Nägin ka neid kahte, kes siruli põiki üle hüti katuseharja

lamasid, kuid keegi meist enam ei naeratanud. Bambusekaose tagant kuulsin rahulikku häält hüüdvat:

«Hästi see ei lõpe.»

Ja ma ise tundsin samuti, et julgus hakkab kaduma. Kuna masti ülaosa vajus üha rohkem üle tüürpoordipoolse parveserva, jäin lõdva köie otsas parve kõrvale rippu. Tuli järgmine laine. Kui see möödas oli, olin surmani väsinud ja mõtlesin vaid sellele, kuidas palkidele pääseda ja barrikaadi taha pikali heita. Kui vesi oli tagasi valgunud, nägin esmakordselt sakilist punast kari täiesti katmatuna meie all ja silmasin Torsteini, kes masti küljest allarippuvast köiepuntrast kinni hoides küürutas läikivail punaseil korallidel. Knut seisis hüppevalmina ahtris. Karjusin, et peame jääma palkidele, ja Torstein, kelle veesurve oli üle parda pühkinud, hüppas kassi osavusega parvele tagasi.

Veel kaks või kolm lainet veeresid meist üle, kuid juba väheneva jõuga. Mis aga siis juhtus, seda ma ei mäleta; mäletan ainult, et vesi voogas vahutades edasi-tagasi ja ma ise vajusin järjest madalamale punase kari poole, millele olime tõstetud. Nüüd lendas meist keereldes üle ainult vahutavaid, õhuga küllastatud laineharju. Rebisin enese suure vaevaga parve kohale ja sealt ronisime me kõik palkide ahtripoolsetele otstele, mis karil kõige kaugemale olid nihkunud.

Samal hetkel tõmbus Knut kõverasse ja hüppas karile, hoides käes ahtri külge seotud köie otsa. Sellal kui vesi mere poole tagasi voogas, sumas ta galopis umbes kolmkümmend meetrit ranna poole ja jäi sinna seisma, väljaspool igasugust ohtu, hoides kinni köieotsast, kui järgmine laine vahutades ta poole sööstis, murdus ja lamedalt karilt laia jõena tagasi voolas.

Nüüd ronis kokkuvajunud hütist välja Erik, saapad jalas. Kui me kõik oleksime toiminud nagu tema, siis oleksime pääsenud odavalt. Kuna lained hütti üle parda pühkida ei suutnud, vaid see jäi rahulikult purjeriide alla lösutama, lamas Erik mõnusasti lasti seas, kuulatades oma kohal kärgatavaid kõuemürinaid, kusjuures kokkuvajunud bambusseinad aeg-ajalt allapoole nõtkusid. Masti langemisel oli Bengt saanud üsna kerge peapõrutuse, kuid tal oli õnnestunud kokkuvaju-

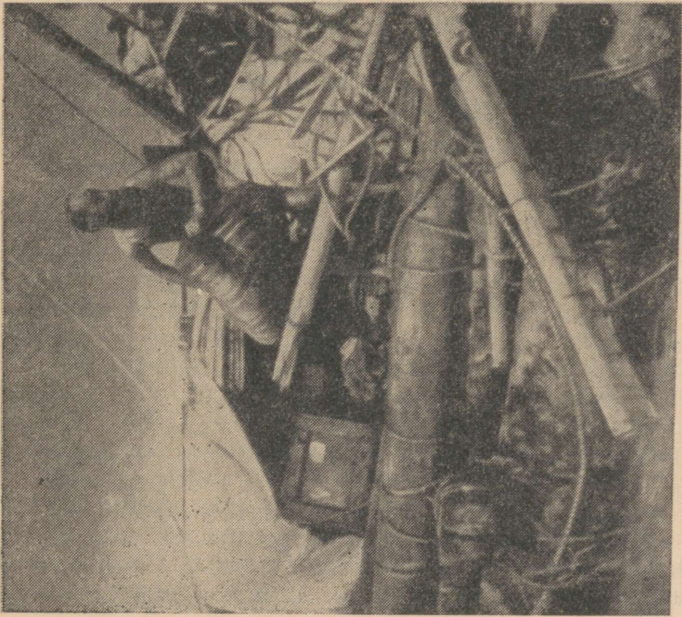
nud hütti Eriku kõrvale pugeda. Seal oleksime pidanud lamama kõik, kui oleksime aimanud, et bambüspunutised, sidestus ja balsapalgid vee surve all nii lahutamatult koos püsivad.

Erik seisis nüüd stardivalmina ahtris palgiotstel, ja kui laine tagasi valgus, hüppas ka tema karile. Siis oli kord Hermani ja seejärel Bengti käes. Iga laine ajal nihkus parv pisut edasi, ning kui järg Torsteini ja minu kätte jõudis, oli parv karil juba nii kaugel, et polnud enam mingit põhjust temalt lahkuda. Alustasime kogu meeskonnaga päästetöid.

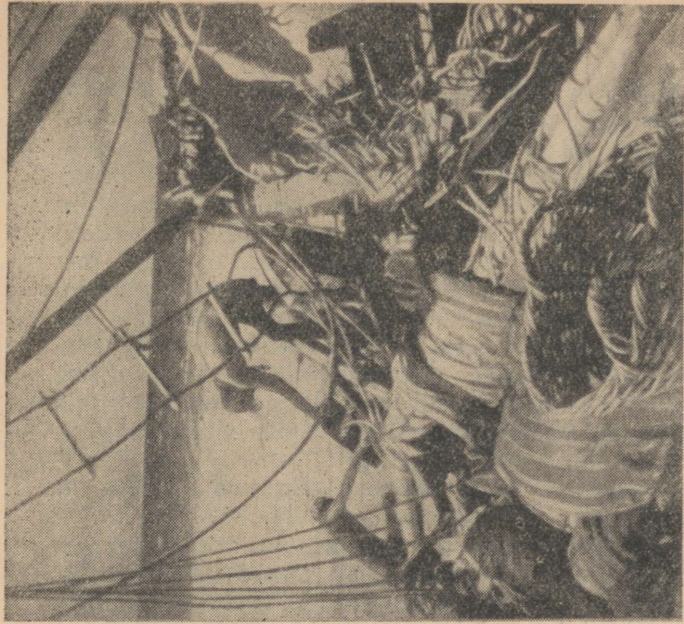
Too kuratlik astang karis oli jäänud nüüd kahekümne meetri kaugusele meie taha ning sealt ja selle tagant tulidki murdlained üksteise järel pikas reas rulludes. Korall-loomad olid hoolsad olnud ja ringkarid nii kõrged ehitanud, et ainult murdlainete kõige ülemine osa võis värsket merevett kalarikkasse laguuni saata. Seal, karide taga, oli korallide oma maailm ja seal oli nende muinasjutuliste vormide ja värvide tõeline pillerkaar.

Kaugelt eemalt karilt leidsid mehed meie kummi paadi, mis seal triivis, vett ääretasa täis. Nad tühjendasid ta ja vedasid vraki juurde tagasi, kus peale raadio, toidumooni ja veepudelite laadisime ta täis muud kõige tähtsamat varustust. Kõik selle tirisime üle karide ja ladusime määratu suure korallirahnu otsa, mis nagu suur metecorkivi üksildaselt karide siseküljel lösutas. Seejärel käisime vraki juurest uuesti laadungeid toomas. Ei võinud ju teada, mis merele võib pähe tulla, kui kõikjal meie ümber algab tõusuvool.

Madalas vees karidest ranna poole märkasime päikesepaistes midagi läikivat. Kui selle juurde kahlasime, et teda veest välja võtta, nägime oma hämmastuseks kaht tühja konservikarpi. Seda ei võinud me iialgi oodata, kuid meie üllatus oli veelgi suurem, kui nägime, et need tillukesed karbid on täiesti haljad, alles hiljuti avatud ja kannavad märgist «ananass»; need märgised olid pealegi täpselt samasugused nagu neil uutel väliratsioonidel, mis meil endil intendandilt proovimiseks kaasas olid. Need olidki kaks meie oma ananassikarpi, mis me pärast viimast einet «Kon-Tikil»

Varustuse päästmine vrakilt. Danielson, kes pääses kerge peapõrutusega, kui mast langes, on oma mämiskoti üles leidnud. Päästisime kõik tähtsamad asjad.

Kaos. Pärast avariid oli kogu parv nagu nõiakepigä ümber muudetud. Mast oli pooleks murdunud, hüü lössi vajutatud, bambustekk üles kistud ja kogu meie varandus segi paisatud.

üle parda olime visanud. Konservikarbid ei olnud kuigi palju aega enne meid maabunud.

Meie jalge all olid teravad ning krobelised korallirahnud. Sellel ebatasasel põhjal sumasime kord pahkluuni, kord jälle rinnuni vees, sest karides oli uurdeid ja voolusänge. Vetikate, merianemoonide ja korallide tõttu nägi kogu rahu välja nagu mõni kiviktaimla, mis on täis sammalt, kaktusi ja kivistunud taimi, punaseid, rohelist, kollaseid ja valgeid. Ei ole sellist värvi, mis seal poleks esindatud olnud, olgu siis korallidel ja vetikatel või teokarpidel, meripuradel ja fantastilistel kaladel, keda kõikjal ümber ujus. Sügavamates uures tuli kristallselges vees hiilides meile vastu väikesi, nelja jala pikkusi haisid. Aga meil tarvitses vaid peopesaga vastu vett lüüa, kui nad tegid täispöörde ja hoidsid end aupaklikus kauguses.

Seal, kus me karile paiskusime, ümbritsesid meid ainult veeloigud ja korallipangad, ranna pool aga oli vaikne, sinine laguun. Oli mõõnaaeg, vesi voolas mere poole ja üha rohkem koralle tuli meie ümber veest välja, kuna murdlained, mis lakkamatult vastu karisid mürisesid, vajusid nagu ühe korruse võrra madalamale. Oli teadmata, mis siin karil juhtub, kui vesi tõusu ajal hakkab jälle tagasi voolama. Meil oli tarvis siit ära minna.

Karid suundusid mingi pooleldi veealuse linnusemüürina meist põhja ja lõuna poole. Nende kõige lõunapoolsemas osas oli pikk, palmimetsaga tihedalt kaetud saar. Meist otse põhja pool, umbes kuuekümneseitsmekümne meetri kaugusel, oli tibatilluke palmisaar. See asus karide siseküljel. Palmide ladvad kerkisid seal taeva poole ja lumivalge liivarand ulatus vaiksesse laguuni. Kogu saar nägi välja tohutu suure rohelise lillekorvina või väikese paradiisina.

Sellele saarele langeski meie valik.

Herman seisis mu kõrval ja kogu ta habetunud nägu säras rõõmust. Ta ei lausunud sõnagi, ainult sirutas käe välja ja naeris õnnelikult. «Kon-Tiki» lösutas veel karide merepoolsel veerel ja vahupritsmeid lendas tast üle. Ta oli vrakk, kuid väärtuslik vrakk. Tekil oli kõik puruks pekstud, kuid üheksa Ekuadorist Quivedo

metsast pärit balsapalki olid endiselt terved. Nad olid päästnud meie elu. Meri oli võtnud endale väikese osa meie lastist, kuid mitte midagi sellest, mille olime hüttil varjule pannud. Me ise olime parvelt ära viinud kõik, millel vähegi väärtust, ja nüüd oli see kõik väljaspool igasugust ohtu päikesest põlenud korallrunka tipul karide taga.

Kui olin parvelt maha hüpanud, tundsin tõelist puudust kõigist neist lootskaladest, kes olid käila ees ujunud. Nüüd olid meie hiiglaslikud balsapalgid kari otsas poole jala sügavuses vees ja pruunid meripurad vingerdasid käila all. Lootskalad olid kadunud. Kuldmakrellid samuti. Uksnes mingid tundmatud paabulinnumustriga ja looritatud sabaga kalad ujusid palkide vahel uudishimulikult edasi-tagasi. Olime saabunud uude maailma. Johannes oli oma urkast kadunud. Küllap ta oli leidnud siin endale mõne teise pelgupaiga.

Vaatasin viimast korda parvel ümber ja silmasin väikest palmibeebit lössipressitud korvis. Poolteise jala pikkusena tõusis ta kookospähkli silmast ja allpool paistis kaks juurt. Seda pähklit käes hoides sumasin läbi vee saare poole. Tükk maad enda ees nägin Knuti, kes õnneliku näoga maa poole kahlas, kaenlas parve mudel, mille ta teel vaevaga oli meisterdanud. Möödusime varsti Bengtist, kes oli hiilgav stjuuard. Muhk otsa ees, merevesi tilkumas habemest, sammus ta loogana küürus, lükates enda ees kasti, mis iga kord, kui karidel purunevad murdained veevoolu laguuni poole saatsid, hakkas ta ees tantsisklema. Ühkelt avas ta kasti kaane. See oli meie köögikast ning selles olid heas korras priimus ja kööginõud.

lialgi ei unusta ma seda kahlamist üle karide paraadiisliku palmisaare poole, mis kasvas seda suuremaks, mida lähemale talle jõudsim. Kui saabusin ta päikese-paistelisele liivarannale, viskasin saapad jalast ja puurisin oma paljad varbad sooja, purukuiva liiva. Tundsin otsekohe naudingut igast jäljest, mis kaevus sesse puutumata liivasse, mida mööda üles palmisalu poole läksin. Peatselt sulgusid palmide võrad mu kohal, mina aga jätkasin oma teekonda otse selle pisitillukese saare südamesse. Rohelisi kookospähkleid rippus

Ülal: *Asustamata palmisaar* korallkaride varjus laguunis sai meie esimeseks koduks teisel pool ookeani. Iialgi ei unusta me seda tunnet, kui pärast sada üht parvel veedetud ööpäeva jala soojale, kuivale liivale tõtsime.

All: *Päästisime enamasti kõik*, millel oli väärtust, ja vedasime saarele oma kummipaadiga, mille leidsime üles eemalt kaugelt karidelt. Maakuulajad käisid ka tagaplaanil oleval saarel, kuid tulid tagasi teatega, et seegi on asustamata.

palmisaludest ja mingid lopsakad põõsad olid tiheidalt täis lumivalgeid õisi, mis lõhnasid nii meeldivalt ja joovastavalt, et mul hakkas pea otse ringi käima. Kaks täiesti taltsast tiiru lendasid kartmatult mu õlgade ümber. Nad olid nii valged ja kerged kui pilvetuustid. Väikesi sisalikke põgenes jalgade eest. Saare tähtsaimateks asukateks olid suured veripunased erakvähid, keda kooserdas kõikjal, pehme tagumik peidetud munasuurusesse varastatud teokarpi.

Olin täiesti masendatud. Langesin põlvili ja puurisin sõrmed sügavale kuiva, sooja liiva.

Reis oli lõppenud. Olime kõik elus. Olime maabunud väikesel Lõunamere asustamata saarel. Ja veel millisel saarel! Torstein astus ligi, viskas koti seljast, heitis pikali maha ning vaatas üles palmilivatvade ja valgete udusulgedena kergete lindude poole, kes hääletult tiirlesid meil otse nina all. Varsti lamasime seal kõik kuuekesi. Herman, kes oli alati tulvil energiat, ronis väikese palmi otsa ja viskas alla kobara suuri rohelisi kookospähkleid. Oma matšeete-nugadega lõikasime neil nagu munal pehme tipu ära ja hakkasime neelama maailma kõige kosutatavamat ning oivalisemat jooki — kookospalmi vilja magusat, külma piima. Taamalt karidelt kostis paradiisi väravavalve ühetoonilist trummi-põrinat.

«Puhastustuli oli märjavõitu,» lausus Bengt, «aga paradiis on umbes niisugune, nagu teda endale kujutlesin.»

Suure mõnuga heitsime pikali ja naeratasime valgetele passaatpilvedele, mis kõrgel palmilivatvade kohal lääne poole sõudsid. Nüüd ei läinud me nendega enam abitult kaasa, nüüd pikutasime liikumatul ja kindla maaga saarel Polüneesias.

Ning sellal kui pikutasime ja end sirutasime, kihutas kogu silmapiiri ulatuses murdlaineterong mürinal edasi ja tagasi, edasi ja tagasi.

Bengtil oli õigus — see oli paradiis.

POLÜNEESLASTE HULGAS

Robinsonaad. Kardame, et meid hakatakse otsima. Kõik korras, «Kon-Tiki»! Teised vrakid. Asustamata saared. Võitlus meriangerjatega. Pärismaalased leiavad meid. Karidel kummitab. Läkitame saadiku pealiku juurde. Pealik külastab meid. «Kon-Tiki» tuntakse ära. Uputus. Parv sõidab maaile. Saarele jääb neli meest. Pärismaalased tulevad meile järele. Vastuvõtt külas. Esiisad päikesetõusumaalt. Hula-pidu. Arstimine läbi eetri: Saame kuningate nimed. Võõrad merehädalised. «Tamura» päästab «Maoae». Tahitile. Jällegemine sadamasillal. Kuninglik vastuvõtt. Kuus pärga.

Meie väike saareke oli asustamata. Ei võtnud kuigi palju aega, kuni olime tutvunud kõigi ta palmisalude ja randadega, sest ta oli napilt kakssada meetrit läbi-mõõdus. Ta kõrgeim punkt oli vähem kui kaks meetrit laguuni pinnast.

Meie pea kohal palmide võrades rippus suurtes korbarates rohelisi kookospähkleid, mille paks koor isoleeris neis sisalduva karahvinitäie külma piima troopikapäikesest. Niisiis esimestel nädalatel meil janu kannatada ei tule. Peale selle leidis valminud kookospähkleid, tohutul hulgal erakvähke ja laguunis iga liiki kalu — siin on meil mõnus elada.

Saare põhjarannalt leidsime vana ja värvimata, pooleldi koralliliivaga kaetud puuristi jäänused. Sealt oli hea väljavaade põhja poole, kus eemal karidel lösutas väljaulatuvate roietega vrakk, mida esmakordselt olime näinud enda ees, kui ise teel karidele sealt mööda triivisime. Veel kaugemal põhjas sinasid teise väikese saare palmisalud. Hoopis lähemal oli too lõunas asetsev, metsaga tihedalt kaetud saar. Ka seal ei näinud me mingit elumärki, kuid esialgu oli meil muudki, millele mõelda.

Robinson Hesselberg tuli lombates, määratu suur õlgkübar peas ja süli täis roomavaid erakvähke. Knut tegi kuivadest raagudest tule ning varsti sõime vähke ja jõime magusroana peale kakaod kookosmahlaga.

«Kas pole tore kuival maal olla või mis, poisid?» küsis Knut rahulolevalt.

Tema oli ju seda kord varemgi sel reisil kogenud. Samas vaarus ta nagu merel lainetuse ajal ja pillas poole kastrulitäit tulist vett Bengtile jalgadele. Eks esimesel päeval, pärast parvel veedetud sada üht ööpäeva, kõikunud meil kõigil maa jalge all, ning ikka ja jälle lõime palmitüvede vahel taaruma, sest seadime sammu laine järgi, mis jäi tulemata.

Kui Bengt igapähele meist ta sööginõud kätte ulatas, naeris Erik laia suuga. Mäletan, et pärast meie viimast einet parvel kummardusin nagu ikka üle parve serva ja pesin oma nõud puhtaks, kuna Erik vaatas karide poole ja pani oma nõud pesemata rahulikult kõrvale, öeldes: «Arvan, et ma täna oma nõusid pesema ei hakka.» Kui ta nüüd oma sööginõud köögikastist jälle kätte sai, olid need niisama puhtad kui minu omad.

Pärast söömist ja mõnusat lõunauinakut pikali maas hakkasime oma läbimärga raadioseadeldist kokku panema, sest Torsteinil ja Knutil tuli kiires korras sõnumeid eetrisse saata, enne kui Rarotonga mees teatab meie kurvast lõpust.

Suurem osa raadioseadmeid oli juba maale toodud ja selle hulgast, mis veel parvel oli, leidis Bengt kasti, millest ta kinni kahmas. Otsekohe hüppas ta elektrilöögist kõrgele õhku — polnud mingit kahtlust, et kasti sisu kuulub meie raadio-osakonnale. Sel ajal

kui raadiomehed kahekesi kruvisid, üksikosi ühendasid ja monteerisid, hakkasime meie teised laagrit korraldama.

Parve vrakilt leidsime oma raske, veest nõretava purje ja lohistasime selle maale. Väikesel laguuni poole avatud lagendikul tõmbasime ta kahe suure palmi vahele üles ja panime talle toeks alla bambusridvad, mis vrakilt randa olid triivinud. Purjele andis lisa lopsakalt õitsvate põõsaste hekk, nii et meil oli nüüd katus ja kolm seinu ning peale selle vaba väljavaade helkivale laguunile. Ninasõormeid täitis meelitav õite lõhn. Siin oli hea olla. Me kõik muhelesime ja tundisime mõnu. Iga mees tegi endale värsketest palmilehtedest aseme, eemaldades lahtised koralliharud, mis liivast segavalt välja ulatusid. Enne kui öö saabus, oli meil ütlemata mugav pesa valmis. Oma pea kohal nägime vana hea Kon-Tiki suurt habemes nägu. Enam ta ei ajanud idatuule survele oma rinda ette. Nüüd oli ta liikumatult pikali ja vaatas üles tähtede poole, mis vilkudes ilmusid Polüneesia kohale.

Meie ümber põõsastel rippusid märjad lipud ja magamiskotid ja mitmesuguseid üleni märgi asju oli kuivamas liival. Veel üks päev sellel päikesepaistelisel saarel, ja kõik on jälle kuiv ning korras. Isegi raadiomehed pidid oma töö jätma, kuni päike saab järgmisel päeval võimaluse aparaatide sisemuse ära kuivatada. Tõmbasime oma magamiskotid põõsastelt alla ja pugesime sisse, võistu hoobeldes, kelle kott on kõige kuivem. Võitis Bengt, sest tema kotis ei sulisenud, kui ta end pööras. Helde aeg, kui hea oli magada!

Kui järgmisel hommikul päikesetõusu ajal ärkasime, oli puri allapoole kumeras ja pilgeni täis kristallpuhast vihmavett. Bengt võttis selle aarde enda hoolde ja lonkis pärast seda laguuni äärde, kus loopis hommikusöögiks kaldale kummalisi kalu, keda ta liivasse kaevatud kanalitesse peibutas.

Sel ööl oli Hermanil kael ja selg sealt kohalt valutama hakanud, kust ta end Limast ärasõidu eel oli vigastanud, ja Erikul oli ta kunagine lendva jälle tagasi tulnud. Muidu olime sõidust üle karide üllatavalt väikeste ohvritega välja tulnud: meil oli vaid

kriimustusi ja kergeid haavu, ainult Bengt oli saanud vorbi laubale, kui mast langes, ja üsna kerge peapõrutuse. Mina ise nägin välja äärmiselt veider: mu käed ja jalad olid vastu köit sinakasmustaks pigistatud.

Kuid ükski meist ei olnud nii halvas seisukorras, et säravselge laguun ei oleks suutnud teda värskendavas vees enne sööki natuke ujuma meelitada. See oli määratu suur laguun. Kaldast eemal oli ta sinine ning virvendas passaadi tõttu ja oli nii lai, et vaid ähmaselt nägime palmide latvu real sinise vinega ümbritsetud saartel, mis näitasid, kustkaudu ringkarid teisel pool looklevad. Siin saare varjus aga sahistas passaat tasa palmide sakilistes võredest, pannes need kergelt õõtsuma, kuna nende all peegeldas liikumatu laguun kõike seda vastu. Kibesoolane vesi oli sedavõrd puhas ja selge, et korallid näisid kolme meetri sügavuses nii lähedal olevat, et kartsime ujudes oma varbaid nende vastu veriseks lüüa. Vesi oli täis värvirikaid kalu. See oli muinasjutumaailm, milles ümber ujusime. Vesi oli parajal määral jahe, õhk aga päikesest soe ja kuiv. Kuid täna pidime kähku veest välja tulema — Rarotonga pidi meist teateid saama.

Purukuivadel lamedatel korallirahnudel olid kuivamas poolid ja muud raadio-osad. Torstein ja Knut aina kruvisid ja ühendasid üksikosi. Kogu päev möödus ja meeolelu läks järjest ärevamaks. Jätsime kõik muud toimingud ning kogunesime radiomeeste ümber, lootes neid kuidagi aidata. Enne kella kümnet õhtul peame olema eetris. Siis on need kolmkümmend kuus tundi möödas ning Rarotonga amatöör kutsub välja lennuki ja pääste-ekspeditsiooni.

Saabus lõuna, siis õhtu, ja päike loojus. Kui Rarotonga mehel nüüd vaid kannatust jätkub! Kell sai seitse, kaheksa ja üheksa. Pinevus oli haripunktil. Saatjas mitte ühtki elumärki, kuid vastuvõtja — NC-173 — hakkas kusagil skaala kõige alumises osas elustuma ja sealt kostis nõrka muusikat. Kuid mitte sealt, kus meil oli amatöörlaine. Ent vähehaaval hakkas hääli tulema järjest kõrgemalt — võib-olla oli see tingitud niiskest mähisest, mis kuivas ühest otsast.

Saatja oli ikka veel täiesti surnud — seal oli kõikjal lühiseid ja sädemeid.

Vähem kui tund aega oli veel järele jäänud. Midagi ei tulnud välja. Jätsime saatja sinnapaika ja hakkasime uuesti katset tegema väikese sõjaaegse sabotöör-saatjaga. Olime sellega päeva jooksul juba varemgi mitu korda katset teinud, aga tulemusteta. Võib-olla on ta nüüd pisut kuivem. Kõik patareid olid täiesti rikunud ja voolu saime sel viisil, et väntasime tibatil-lukest käsigeneraatorit. See oli raske töö ja meie neljakesi kui raadio alal võhikud istusime päev otsa kordamisi maas ning väntasime seda põrgulikku riistapuud.

Need kolmkümmend kuus tundi hakkasid varsti lõp-pema. Mäletan, kuidas keegi sosistas «veel seitse mi-nutit, veel viis minutit», ja siis ei olnud enam kedagi, kes oleks tahtnud kella vaadata. Saatja vaikis ikka endiselt, kuid vastuvõtjas hakkas sumisema juba üsna selle koha lähedal, mida meil oli vaja. Äkki hakkas kostma raginat Rarotonga mehe lainelt, ja me saime niipalju aru, et ta oli ühenduses Tahiti raadiojaa-maga. Varsti pärast seda püüdsime kinni järgmise katke Rarotongalt saadetud teatést:

«...siinpool Samoat pole ühtki lennukit. Olen täiesti kindel...»

Siis vaikis kõik jälle. Pinevus oli talumatu. Mis seal lahti on? On nad lennukid ja pääste-ekspeditsiooni juba välja saatnud? Küllap nüüd lendab teateid meist risti-rästi läbi eetri.

Mõlemad radistid töötasid palavikuliselt. Nende näolt tilkus niisama palju higi kui meil, kes me istu-sime ja väntasime. Saatja antenni hakkas aegamööda jõudu ilmuma ja Torstein näitas vaimustusega noo-lele, mis ühel skaalal pikkamisi ülespoole kerkis, kui ta morse võtmele vajutas. Nüüd saame hääled sisse!

Väntasime kui hullud, kuna Torstein kutsus Raro-tongat. Keegi ei kuulnud meid. Veel kord. Nüüd oli ka vastuvõtja jälle ellu ärganud, kuid Rarotonga meid ei kuulnud. Kutsusime Hali ja Franki Los Angele-sist ja Lima mere-sõjakooli, kuid keegi ei kuulnud meid.

Siis saatis Torstein CQ-signaali, s. o. kutsus kõiki maailma jaamu, kes võiksid meie spetsiaalsel amatöörilainel meid kuulda.

See aitas. Nüüd hakkas nõrk hääl eestrist meid aeglaselt kutsuma. Me vastasime, öeldes, et kuuleme teda. Siis ütles aeglane hääl eestrist:

«Minu nimi on Paul, elan Kanadas, mis on sinu nimi ja kus sa elad?»

See oli keegi raadioamatöör. Meie väntasime, kuna Torstein hakkas võtmega palavikuliselt töötama ja vastas:

«Siin «Kon-Tiki», oleme randunud tühjal Vaikse ookeani saarel...»

Seda teadet ei uskunud Paul karvavõrdki. Ta arvas, et see on mõni raadioamatöör kõrvaltänavast, kes temaga ainult nalja teeb, ega ilmunudki enam eestrisse. Meeleheitest kiskusime end habemest: istume siin öösel tühjal saarel palmide all, säravad tähed pea kohal, aga keegi ei taha meid uskuda!

Torstein ei andnud alla. Ta asus jälle võtme taha ja saatis lõpmatuseni «kõik korras, kõik korras, kõik korras, kõik korras». Pidime ometi, pagan võtaks, ära hoidma, et kogu see päästmise masinavärk üle kogu Vaikse ookeani tööle ei hakkaks!

Siis kuulsime vastuvõtjast üsna tasast häält:

«Kui kõik on korras, mispärast sa siis säärast lärmi teed?»

Seejärel jäi eestris jälle vaikseks — see oligi kõik.

Meeleheitest oleksime võinud õhku karata ja kõik kookospähklid alla raputada. Ja taevast teab, mis me kõik oleksime teinud, kui mitte niihästi Rarotonga kui ka meie vana hea Hal meid äkki ei oleks kuulnud. Hal ütles, et ta nutab — nii hea meel olevat tal LI2B-d jälle kuulda. Kogu edasine kisa ja kära lõpetati silmapilkselt, olime jälle üksi ning segamatult oma Lõunamere-saarel ja kobisime puruväsinult palmilehtedest asemetele.

Järgmisel päeval suhtusime kõigesse rahulikult ja nautisime elu täiel määral. Mõni suples, mõni kalastas või käis karidel uurimismatkal, otsides haruldasi loomi. Kõige energilisemad aga koristasisid laagrit ja

korrastasid selle ümbrust. Vrakipoolsel neemel kaevasime metsaservale augu, vooderdasime selle lehtedega ja istutasime sinna Peruust kaasatoodud kookospähkli. Selle kõrvale, otse tolle koha vastu, kus «Kon-Tiki» oli karile jooksnud, ehtasime korallidest kangru.

«Kon-Tiki» oli öö jooksul veelgi kaugemale maa poole uhtunud ja asus nüüd mõnest veeloigust ümbritsetuna peaaegu kuival; kaugel karide välisservast oli ta pressitud suurte korallirahnude vahele.

Põhjalikult küpsetanud end kuumas liivas, olid Erik ja Herman jälle heas vormis ning neil tuli tahtmine mööda karisid lõuna poole minna, lootuses pääseda seal asetsevale suurele saarele. Hoiatasin neid rohkem angerjate kui haide eest, ja mõlemad pistsid pika matšeete-noa vöö vahele. Korallrahudes eluneb hirmus angerjas, pikkade mürgiste hammastega, millega ta võib mehel jala hõlpsasti otsast ära kiskuda. Vätkiirelt vingerdades tungib ta kallale ja ajab pärismaastastele hirmu peale, olgugi et nad hai ümber ujuda ei karda.

Mööda karisid minnes oli Hermanil ja Erikul võimalik suuremalt osalt läbi vee kahlata, kuid mõnes kohas oli risti-rästi sügavamaid voolusänge, kus nad pidid vette hüppama ja ujuma. Nad jõudsid õnnelikult suure saare juurde ja kahlasid läbi vee maale. Pikk, kitsas, palmimetsaga kaetud saar ulatus kaugele lõunasse, ja karid kaitsesid tema päikesepaistelisi randu tuulte eest. Mehed jätkasid oma teekonda läbi kogu saare ja jõudsid selle lõunatippu. Sealt suundusid valge vahuga kaetud karid lõunasse teiste kaugele karide poole, kus Erik ja Herman silmasid suurt laeva; sel oli neli masti ja pooleksmurdununa lösutas ta rannal. See oli vana hispaania purjekas, mille lasti olid moodustanud raudteerööpad — roostetanud rööpaid vedeles karidel kõikjal ümberringi. Teiselt poolt saart tulid Erik ja Herman jälle tagasi, kuid ühtki jälge nad liivast ei leidnud.

Tagasiteel üle karide hirmutasid nad alatasa liikvele kummalisi kalu ja katsusid neid kinni püüda, kui äkki ründasid neid tervelt kaheksa suurt angerjat. Nad

Ühe Peruust kaastoodud kookospähkli istutasime sinna, kus Polüneesias maale oliime tulnud. Kookospalme kasvas Peruu rannikul ja Vaikse ookeani saartel juba enne Kolumbuse aega. Kuna kookospähkel sada ööpäeva merevett välja ei kannata, peab neid mingi eelajalooline veesõiduk levitanud olema.

Rohelised, piima täis kookospähklid olid kõige esimesed, millele mõtlesime, kui kõik elusalt ja tervelt palmisaarel maale oliime tulnud. Jõime ahnelt kookspiima ning söime mõnuga vähke ja laguunikalu.

nägid neid selges vees lähenevat ja hüppasid suurele korallirahnule, mille ümber ja all hakkas vingerdama angerjaid. Need libedad säärejämedused elukad olid kaetud roheliste ja mustade tähnidega nagu mürkmaod ning nende väikeses peas võis märgata tigedaid ussi-silmi ja tollipikkusi naaskelteravaid hambaid. Oma matšeete-nugadega äigasid Erik ja Herman nende väikeste, õõtsudes lähenevate peade poole. Neil õnnestus ühel angerjal pea otsast ära lüüa ja teist haavata. Vette nirguv veri meelitas ligi terve karja noori sinihaisid, kes söötsid surnud ja haavatud angerja kallale. Vahepeal aga õnnestus mõlemal mehel kivilt maha karata ja minema põgeneda.

Kui samal päeval kord läbi vee meie saare poole kahlasin, haaras keegi välkkiire liigutusega kahelt poolt mu pahklust ja hoidis seda kõvasti kinni. See oli kalmaar. Ta ei olnud suur, kuid mul oli võigas tunne, kui ta külmad haarmed minust kinni hoidsid ja ta tigidad väikesed silmad sellest sinakaspunasest nokaga kotist, mis moodustas ta keha, mulle vastu vaatasid. Kõigest jõust tõmbasin jala tagasi, kuid kalmaar, kes oli vaevalt meeter pikk, tuli jalaga kaasa ega lasknud sellest lahti. Küllap teda ahvatles side mu jala ümber. Jõnksukaupa liikusin oma jala küljes rippuva vastiku elukaga ranna poole. Alles siis, kui jõudsin kuiva liiva servale, laskis ta lahti ja hakkas madalas vees pikkamisi taganema, haarmed välja sirutatud ja pilk maa poole pööratud, otsekui valmis uueks rünnakuks, kui julgeksin tagasi minna. Viskasin ta poole mõne korallikamaka ja ta kadus kähku.

Mitmesugused elamused karidel olid vaid vürtsiks, mis rikastas meie paradiislikku elu saarel. Kuid me ei võinud ju kogu oma eluajaks sinna jääda, vaid pidime hakkama mõtlema, kuidas me meid ümbritsevasse maailma tagasi pääsime. Nädala pärast oli «Kon-Tiki» karide keskpaika nihkunud ja kuivale liikumatult kinni jäänud. Laguuni poole edasi rühkides olid vägevad palgid suuri korallikamakaid kõrvale tõrjunud ja lahti murdnud, kuid nüüd oli parv liikumatult paigal, ja niipalju kui me ka tirisime ning lükasime, ei olnud sellest mingit kasu. Kui meil vaid

õnnestuks vrakki laguuni toimetada, võiksime masti igal ajal ära parandada ja parve niivõrd kohendada, et meil oleks võimalik tuulega üle sõbraliku laguuni purjetada ja vaadata, mis on teisel pool. Kui mõni neist saartest on asustatud, siis kindlasti see, mis asub silmapiiril teistest lääne pool, kus ringkarid pööravad oma esikülje allatuult.

Päevad möödusid.

Siis ühel hommikul tulid mõned meestest suure jooksuga ja teatasid, et nad olevat laguunis näinud valget purje. Ülalt palmide juurest silmasime õige väikest täppi, mis opaalsinise laguuni taustal näis haruldaselt valgena. Oli üsna ilmne, et see on puri, mis liigub vastaspoolse kalda lähedal. Märkasime, et ta loovib vastutuult. Varsti tuli nähtavale veel teinegi puri.

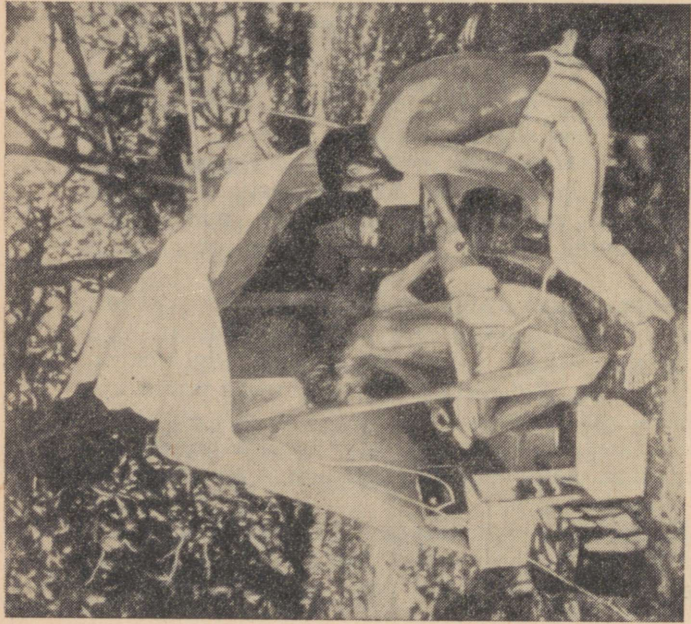
Päeva edenedes kasvasid nad suuremaks ja tulid üha lähemale. Nad liikusid otse meie poole. Heiskasime palmi otsa Prantsuse lipu ja vehkisime oma Norra lipuga, mis oli seotud ridva külge. Üks puri oli juba päris lähedal ja me nägime, et see kuulub külgujukiga polüneesia kanuule. Taglastus aga oli uuemast ajast. Kanuus seisis kaks pruuni kogu ja vaatasid meie poole. Viipasime käega. Nad viipasid vastu ja purjetasid otse madalasse vette.

«Ia ora na!» tervitasime neid polüneesia keeli.

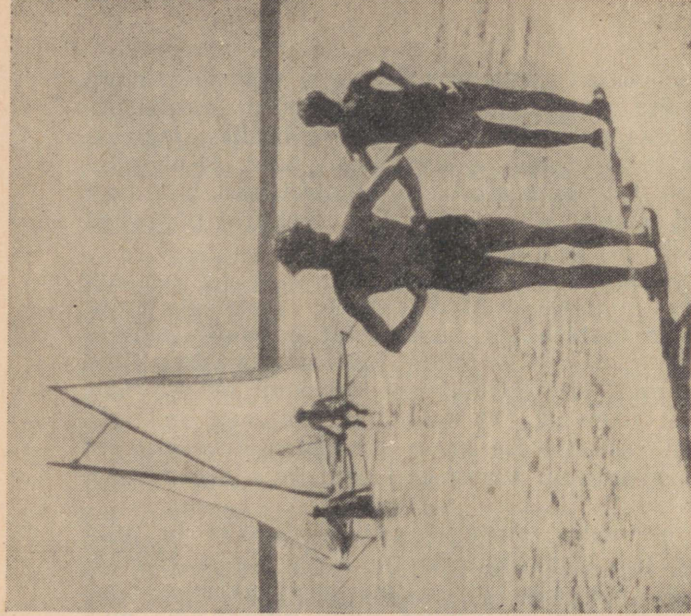
«Ia ora na!» hüüdsid nad kooris vastu. Üks neist hüppas kanuust välja ja hakkas seda enda järel vedama, kahlates mööda liivast põhja otse meie poole.

Neil mõlemal olid valge mehe riided, aga pruuni mehe keha. Nad olid palja jalu ja ilusa kehaehitusega, peas kaitseks päikese vastu omatehtud õlgkübarad. Nad maabusid ja tulid pisut kõhklevalt meie poole, aga kui me naeratasime ja neil kordamööda kätt surusime, löid nende näod laiast naerust särama, kusjuures nad paljastasid oma hammaste pärliread, mis rääkisid rohkem kui sõnad.

Meie polüneesiakeelne tervitus oli üllatanud ja julgustanud mõlemat kanuumeest täpselt samal kombel, nagu me ise olime omal ajal petta saanud, kui nende

«Kõik korras, kõik korras...» saatsid Raaby ja Haugland eestribe tundide viisi, et pääste-ekspedit-sioonid meid otsima ei hakkaks. «Kui kõik on kor-ras, mispärast sa siis säärast lärmi teed?» küsis keegi ameeriklane Coloradost, kes meie signaalid oli kinni püüdnud ja end vahele segas. Hesselberg väntab käsiceneraatorit, et saatia saaks vooli

Poltineeslased leitavad meid. Kui ühe nädala tühjal saarel olime elanud, tuli teiselt poolt laguuni päris-maalaste külgujukiga kanuu. Nad oli märganud vrakilt triivivaid esemeid ja näinud öösiti meie lõkketuld. Pinev ootus mõlemal poolel, kui nad läbi vee maa poole kahtlavad.

suguvend Angatau lähistel meile «good night» hüüdis. Nad leierdasid polüneesia keeles maha pika loo, enne kui taipasid, et nende sõnadevool läheb märgist mööda. Siis ei olnud neil enam tahtmist rääkida ja nad ainult naeratasid sõbralikult ning osutasid teisele kanuule, mis nüüd lähenes.

Selles oli kolm meest. Kui need läbi vee maale kahlasid ja meid tervitasid, selgus, et üks neist oskab mõne sõna prantsuse keelt. Saime teada, et ühel saarel otse üle laguuni on pärismaalaste küla, ja sealt olid polüneeslased ühel eelmisel ööl märganud meie lõkketuld. Rarioia karides olevat üksainus väil, mille kaudu pääseb laguuni ümbritsevate saarte vahele, ja kuna see läbisõidutee läheb just nende külast mööda, ei pääsevat külarahva nägemata keegi saarte juurde. Seetõttu jõudnud küla vanemad mehed otsusele, et tuli, mida nad nägid eemal idapoolsetel karidel, ei või olla mitte inimeste tehtud, vaid peab olema midagi ebaloomulikku, mis seal kummitab. Kõigil kadunud nüüd tahtmine ise sinna vaatama minna. Kuid siis tulnud mingi kastilaud triivides üle laguuni ja sellele olnud maaliitud mingid märgid. Kaks pärismaalast, kes olid käinud Tahitil ja tähed selgeks õppinud, lugenud selle pealkirja ära: laual seisnud suurte mustade tähtedega «TIKI». Siis polevat enam mingit kahtlust olnud, et karidel kummitab, sest kõik teadsid, et Tiki oli ju nende oma rahva ammu surnud esiisa. Kuid hiljem tulnud triivides üle laguuni karp kuivikuid, sigarette, kakaod ja kast vana saapaga. Siis mõistnud kõik, et karide idaküljel on olnud laevaõnnetus, ja pealik saatnud kaks kanuud otsima ellujäänuid, keda nad olid näinud saarel tuld tegevat.

Teiste õhutusel küsis prantsuse keelt kõnelev pruun mees, miks lauale, mis triivis üle laguuni, oli kirjutatud «Tiki». Seletasime, et «Kon-Tiki» on kirjutatud kogu meie varustusele ja et see on sõiduki nimi, millega me siia tulime.

Meie uued sõbrad avaldasid valju häälega imestust, kui kuulsid, et kõik pardalolijad pääsesid laevahukust eluga ja et too lõmastatud vrakk eemal karidel ongi laev, millega me tulime. Nad tahtsid, et me kõik otse-

kohe kanuudesse asuksime ja koos nendega nende külla sõidaksime. Tänašime, kuid lükkasime selle ettepaneku tagasi, sest tahtsime seniks paigale jääda, kuni oleme «Kon-Tiki» karilt lahti päästnud. Kohkudes vaatasid nad eemal lösutavale lamedale vrakile: ärgu me unistagugi, et selle veel vette ujuma saame! Rääkija ütles viimaks paatosega, et me peame kaasa minema — pealik andnud neile selle kindla käsu ja ilma meieta ei tohtivat nad tagasi minna.

Otsustasime siis, et üks meist peab saadikuna pealiku juurde pärismaalastega kaasa minema ja hiljem tagasi tulema ning kirjeldama meile olukorda tol saarel. Me ei tahtnud parve karidele jätta ega võinud oma väikeselt saarelt lahkuda, kogu varustust sinna maha jättes. Bengt läks pärismaalastega kaasa. Lükkasime mõlemad kanuud liivalt lahti ja peatselt kadusid need hea tuulega läände.

Järgmisel päeval kihas laguun eemal silmapiiril valgetest purjedest — küllap nüüd tulevad pärismaalased meile järele kõigi oma kanuudega.

Kogu see laevastik loovis meie poole, ja kui ta juba üsna lähedale oli jõudnud, märkasime oma tublit sõpra Bengti pruunidest kogudest ümbritsetuna esimesest kanuust kübarat lehvitavat. Ta hüüdis meile, et pealik ise olevat ka kaasas, ja me rivistusime sinna randa üles, kus nad läbi vee kahlates maale tulid.

Suure tseremoniaalse bravuuriga esitas Bengt meid pealikule, kelle nime ta ütles olevat Tepiurairii Teriifaatau, kuid ta saavat aru, keda me mõtleme, kui kutsume teda lihtsalt Tekaks. Kutsusimegi teda siis Tekaks.

Pealik Teka oli kõrget kasvu, sihvakas ja haruldaselt tarkade silmadega polüneeslane. Põlvnedes vanast Tahiti kuningasoost, oli ta võimas mees. Ta oli ühtaegu niihästi Rarioia kui ka Takume saarterühma pealik. Ta oli Tahitil koolis käinud, rääkis prantsuse keelt ja oskas nii lugeda kui kirjutada. Ta ütles mulle, et Norra pealinna nimi olevat Christiania¹, ja küsis, kas ma

---

¹ Christiania (l.: kristiáania) — Norra pealinna Os'lo endine, taanipärane nimi (kuni 1924. aastani). *Tõlk.*

tunnen Bing Crosby¹. Edasi jutustas ta, et ainult kolm välismaa laeva olevat külastanud Raroiat viimase kümne aasta jooksul, nende külas aga käivat mitu korda aastas pärismaalaste koproduktor Tahitilt, kes toovad mitmesuguseid kaupu ja viivat kookospähklite tuumi. Nad olevat kuunarit nüüd juba tükk aega oodanud, nii et see võivat iga hetk saabuda.

Bengti aruanne teatas lühidalt, et Raroiat ei olevat ei kooli, raadiot ega valgeid mehi, kuid küla sada kakskümmend polüneeslast olevat teinud kõik, mis võimalik, et me nende külas end hästi tunneksime. Nad valmistavat meie auks suurt vastuvõtupidu.

Kõigepealt tahtis pealik näha laeva, mis meid elusalt karidel maale oli toonud. Pikk rodu pärismaalasi järel, kahlasime läbi vee «Kon-Tiki» poole. Kui üsna lähedale olime jõudnud, peatusid polüneeslased äkki ja hakkasid kõik korraga üksteisele valju häälega midagi seletama. Nägime nüüd selgesti «Kon-Tiki» palke, ja keegi pärismaalane hüüdis:

«See ei olegi laev, see on pae-pae!»

«Pae-pae!» kordasid kõik kooris.

Galopis sumasid nad mööda karisid ja ronisid «Kon-Tikile». Otsekui vaimustatud lapsed kolasid nad kõikjal ringi, katsudes käega palke, bambuspunutisi ja köisi. Pealik oli niisama elevil kui teised, tuli tagasi ja ütles uuriva näoga:

««Tiki» ei olegi ju laev, ta on pae-pae.»

Pae-pae tähendab polüneesia keeles parve ning platvormi ja Lihavõttesaarel on ta ka pärismaalaste kanuu nimetuseks. Pealik jutustas meile, et selliseid pae-paeid tänapäeval enam ei olevat, kuid kõige vanemad inimesed külas teadvat vanu muistendeid pae-paedest. Üksteise võidu imetlesid kõik polüneeslased suuri balsapalke, köitest aga ei olnud nad kuigi heal arvamisel. Niisugused köied merevees ja päikeses palju kuid vastu ei pidavat. Uhkelt näitasid nad meile oma kanuude tõuvärki, mis nad ise kookosekiududest olevat pununud; niisugused köied pidavat meres isegi viis aastat vastu.

¹ Bing Crosby (l.: bi: krozbi) — ameerika filminäitleja. Tõlk.

Kui me oma väikesele saarele jälle tagasi olime kahanud, ristasime ta ühiselt «Fenua Kon-Tikiks» ehk «Kon-Tiki saareks». See oli nimi, mida me kõik saime välja ütelda, kuna aga meie lühikeste põhjamaiste eesnimede häälamine tegi meie pruunidele sõpradele suuri raskusi. Nad sattusid vaimustusse, kui ütlesin, et nad võivad mind kutsuda Terai Mateataks — selle nime oli mulle andnud Tahiti pealik, kui esimest korda siin kandis olin.

Pärismaalased tõid oma kanuudest kanu, mune ja leivapuuvilja, kuna teised püüdsid kolmeharaliste västardega laguunist suuri kalu. Meil algas laagritule ümber suur pidu. Pidime jutustama kõiki oma elamusi pae-paega ookeanil, lugu vaalhaist aga tahtsid nad ikka ja jälle uuesti kuulda. Iga kord, kui jõudsime kohani, kus Erik virutas harpuuni haile pealuusse, hüüatasid nad ikka ühteviisi vapustatult. Otsekohe tundsid nad ära iga kala, kelle joonist neile näitasime, ja ütlesid meile sedamaid selle polüneesiakeelse nimetuse. Kuid vaalhaid ja *Gempylus*-kala ei olnud nad kunagi näinud ega polnud neist kuulnudki.

Kui õhtu saabus, panime kõigi koosviibijate suureks rõõmuks radio mängima. Kirikumuusika vastas pärismaalaste maitsele kõige enam, siis aga püüdsime oma hämmastuseks kinni ehtsa hula-muusika Ameerikast. Nüüd hakkasid kõige lustilisemad neist oma keha väänama, käed kõveras pea kohal, ning varsti oli kogu seltskond jalul ja tantsis muusika taktis hula-hulat. Kui saabus öö, heitsid kõik rannal lõkketule ümber magama. Pärismaalastele oli see niisama suur sündmus kui meilegi.

Kui järgmisel hommikul ärkasime, olid nad juba üleval ja küpsetasid värsket kala; kuus äsja avatud kookospähklit olid meie jaoks valmis pandud, et saaksime janu kustutada.

Karid mürisesid täna rohkem kui tavaliselt, tuul oli läinud tugevamaks ja murdained paiskusid eemal vraki taga kõrgele õhku.

««Tiki» tuleb täna laguuni,» lausus pealik vraki poole näidates. «Vesi tõuseb kõrgele.»

Kella üheteistkümnepaiku hakkas vesi meist mööda

laguuni voolama. See täitus nagu suur kauss ja vesi tõusis kogu saare ümber. Pärast lõunat tuli ookeani poolt tõeline uputus. Vesi tõusis nagu astangute kaupa järjest kõrgemale ja üha suurem osa karidest kadus veepinna alla. Veemassid valgusid mõlemalt poolt saart meist mööda. Nad kandsid endaga kaasa suuri korallipanke ja pühkisid minema suuri liivaseljakandikke, mis kadusid nagu jahu tuulde, kuna teisel tekkis jälle uusi seljakandikke. Lahtisi vrakitükke triivis meist mööda ja «Kon-Tiki» hakkas end liigutama. Kõik, mis oli rannal, tuli kanda saare keskele, et suurvesi ei saaks midagi ära viia. Varsti paistsid veest välja vaid karide kõige kõrgemad rahnud ja kogu rand meie saare ümber oli kadunud vee alla. Vesi tungis üha lähemale pannkookina lameda saare rohualadele. See oli jube. Näis, nagu oleks kogu ookean asunud rünnakule. «Kon-Tiki» pöördus täiesti ringi ja hakkas edasi liikuma, kuid jäi varsti uutele korallirahnudele kinni.

Pärismaalased söötsid vette; veekeeristes kord ujudes, kord kahlates, jõudsid nad ühelt leetseljakult teisele liikudes parve juurde. Knut ja Erik järgnesid neile. Kõis oli parvel valmis pandud, ja kui parv paiskas ümber viimased korallirahnud ning sai karilt vabaks, hüppasid pärismaalased üle parda ja püüdsid teda kinni hoida. Nad ei tundnud «Kon-Tikit» ja selle ohjeldamatut tungi lääne poole rühkida; parv vedas neid täiesti abitutena enda järel, läbis varsti mehise kiirusega kogu karideala ja oligi laguunis. Vaiksesse vette jõudes sattus ta pisut segadusse ja vaatas nagu ringi, et saada ülevaadet edasistest võimalustest. Enne kui ta jälle teele asus ja teisel pool oleva väljapääsu leidis, oli pärismaalastel juba õnnestunud kõie ots ühe saarel kasvava palmi ümber siduda. Ja sinna laguuni «Kon-Tiki» siis kõvasti kinniseotuna jäigi. Sõiduk, mida ei olnud suutnud peatada ükski takistus, oli tunginud ka üle karide barjääri Raroia siselaguuni.

Ergutavate võitlushüüete saatel, kus haarava refräänina kostis «ke-ke-te-huru-huru», tirisime «Kon-Tiki» ühendatud jõul ta nimekaimu ranna äärde. Veeseis tõusis kõrgvee ajal neli jalga üle tavalise taseme ja me kartsime, et kogu saar kaob vee alla.

Tuule tekitatud lained veeresid üle kogu laguuni ja me ei saanud kitsastesse ning veega täidetud kanuudesse kuigi palju varustust kaasa võtta. Pärismaalastel oli tarvis oma külla kiires korras tagasi sõita ning Bengt ja Herman läksid nendega kaasa, et anda abi väikesele poisile, kes oli ühes küla onnis suremas haige. Poisil oli peas mädapaise, meil aga oli penitsilliini.

Sellele järgnenud päeva veetsime Kon-Tiki saarel neljakesi. Idatuul oli nüüd niivõrd tugev, et pärismaalastel ei olnud võimalik tulla üle laguuni, mis oli täis teravaid koralliformatsioone ja madalikke. Kõrgvesi lainetas edasi-tagasi.

Järgmisel päeval jäi tuul jälle vaiksemaks. Võisime nüüd «Kon-Tiki» alla sukelduda ja konstateerida, et kõik üheksa palki olid terved, olgugi et karid olid nende alumiselt küljelt paar tolli maha hõõveldanud. Köied olid nii sügavale soontesse sööbinud, et kõigist arvukatest tõudest ainult neli olid korallidest läbi lõigatud. Hakkasime parvel korda looma. Kui olime hüti nagu lõõtsa jälle otse ajanud ja masti murdunud osad ühte liitnud ning püsti upitanud, nägi meie uhke sõiduk palju paremini välja.

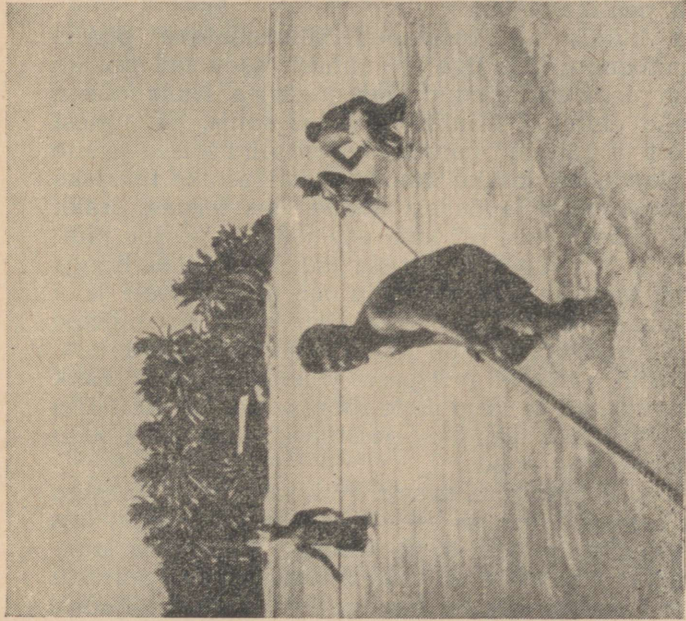
Varsti silmasime taas purjesid — pärismaalased tulid meile ning ülejäänud lastele järele. Herman ja Bengt olid ka kaasas ja rääkisid, et pärismaalased valmistavad külas suuri pidustusi. Kui tolele teisele saarele saabume, ei tohi me kanuudest enne lahkuda, kui pealik ise selleks märku on andnud.

Priske briisiga asusime teele üle laguuni, mis oli siin ühe norra miili¹ laiune. Päriskahjutundega vaatasime Kon-Tiki saarel üksikult kasvavaid palme, mis noogutasid meile jumalagajätku; varsti ei olnud neid enam võimalik üksteisest eraldada ja kõik sulas ühte ebamääraseks väikeseks saareks paljude teiste samasuguste hulgas idapoolsete karide ääres. Kuid meie ees omandasid üha selgema kuju suuremad saared. Ühel neist silmasime muuli ja hüttidest palmide vahel tõusis suitsu.

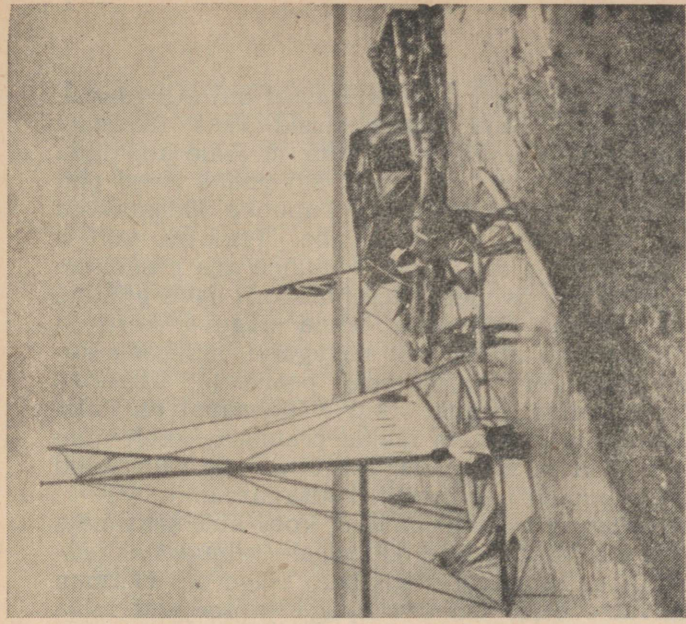
Küla oli täiesti välja surnud ja elutu. Ühtki inimest

---

¹ Norra miil võrdub kümne kilomeetriga. *Tõlk.*

«Ke-ke-te-huru-huru, tõmba uu!» Innustavate võitlushüüete saatel aitavad polüneeslased meil maale tõmmata «Kon-Tikit», mis oli üle karide rühkinud ja ähvardas nüüd üle laguuni kaduda.

«Kon-Tiki» Raroia laguunis. Vaevalt oleks peale lameda ning nõrke parve mõni muu veesõiduk sellega toime tulnud, et randub karide pealtuuleküljel ja seejärel sõidab veel risti üle saare siselaguuni.

ei olnud näha. Mis neil seal kavatsusel on? All rannal, korallipankadest muuli ääres, seisid kaks üksildast kogu, üks pikk ja kõhn, teine suur ja jäme kui tünn. Lähedale jõudes tervitasime neid mõlemaid. Need olid pealik Teka ja ta abi Tupuhoe. Tupuhoe südamlilik ja lai naeratus meeldis meile kõigile. Teka oli lahtise mõistusega mees ja diplomaat, Tupuhoe aga pesuehtne looduslaps ja mõnus mees, täis huumorit ja ürgjõudu, missugust harva võib leida. Oma vägeva kere ja kuningliku näoga oli ta just niisugune, millisena kujutleme puhastverd polüneesia pealikut. Tupuhoe oligi saare tõeline pealik, kuid vähehaaval oli Teka esikohale tõusnud, sest ta rääkis prantsuse keelt ning oskas arvutada ja kirjutada, mistõttu küla ei saanud tüssata, kui kuunar tuli Tahitilt kopra järele.

Teka seletas, et me läheme kõik koos küla seltsimaja juurde, ja kui kõik mehed olid maale tulnud, hakkasimegi pidulikus rongkäigus liikuma, kõige ees Herman harpuunivarre otsas lehviva lipuga ja seejärel mina mõlema pealiku vahel.

Kogu külale oli vajutanud silmanähtava pitseri koprakaubandus Tahitiga — niihästi saelauad kui ka laineline plekk olid toodud siia kuunariga. Kuna mõned hütid olid ehitatud maalilises vanas stiilis, kõveratest roigastest ja punutud palmilehtedest, olid teised naelte abil saelaudadest kokku klopsitud väikesteks troopika bangalõteks. Suur laudadest hoone, mis teistest eraldi palmide vahel seisis, oli küla uus seltsimaja. Siia pidi-me meie, kuus valget, korterisse jääma. Läksime lipuga väikesest tagauksest sisse ja tulime teiselt poolt jälle välja, laiale trepile maja esiküljel. Meie ees olevale väljakule olid kogunenud külast kõik, kes omal jalal käia suutsid — naised ja lapsed, vanad ja noored. Kõik olid surmtõsised ja isegi meie lõbusad sõbrad Kon-Tiki saarelt olid teiste seas üles rivistunud, tehes näo, nagu ei tunnekski nad meid.

Kui trepile jõudsimme, avasid kõik koosolijad korraga suu ja hakkasid laulma — «Marseljeesi!» Pealik, kes oskas sõnu, oli eeslaulja, ja laulmine läks üsna ladusasti, sellest hoolimata, et mõned vanad naised sattusid kõrgetel toonidel falsetti. Nad olid seda «Marseljeesi»

laulmist mehemoodi treeninud. Trepil ees heisati Prantsuse ja Norra lipp, ja sellega oli meie ametlik tervitus pealik Teka poolt läbi. Ta tõmbus vaikselt tagaplaanile ja nüüd kargas esile paks Tupuhoe, hakates tsereemoniamestriks. Tema kiirel märguandel alustasid kõik kooslijad uuesti laulu. Seekord läks paremini, sest sõnad ja viis olid nende endi tehtud, nende omas keeles — ja omaenda hulat laulda, seda nad oskasid. Viis oli kogu oma liigutavas lihtsuses Lõunamere kohinast saadetuna niivõrd haarav, et tundsime, kuidas meil judinad üle selja käisid. Mõned laulsid ees ja järjekindlalt liitus nendega aeg-ajalt kogu koor; viis varieerus, kuid sõnad olid ikka ühed ja samad: «Tere, Terai Mateata ja su mehed, kes pae-pael on tulnud üle ookeani meie juurde Rarioale, jah, tere, jääge kauaks meie juurde ja jagage meiega oma mälestusi, et võiksime alati ühte jääda, ka siis, kui te kaugetele maadele lähete. Tere.»

Pidime paluma, et nad veel kord laulaksid seda laulu; vähehaaval tundsid väljakul viibijad end vabamana ja koos sellega tuli kõigisse üha rohkem elu. Tupuhoe palus mind öelda rahvale mõni sõna selle kohta, mis pärast me pae-pael üle ookeani oleme tulnud, sest see küsimus huvitavat neid kõiki. Ma võivat rääkida prantsuse keeles, Teka tõlkivat mu kõne osade kaupa.

See oli harimatu, kuid äärmiselt intelligentne pruun publik, kes seal oodates seisis. Rääkisin neile, et olen varemgi siin Lõunamere saartel nende hõimlaste hulgas olnud ja kuulnud siis nende esimesest pealikust Tikist, kes toonud nende esivanemad siia saartele mingilt salapäraselt maalt, aga keegi ei tea enam, kus see maa asub. Kuid ühel kaugel maal, mida kutsutakse Peruuks — jutustasin ma — valitsenud kunagi vägev pealik, kelle nimi olnud Tiki. Rahvas kutsunud teda Kon-Tikiks ehk Päike-Tikiks, sest ta rääkinud, et ta põlvnevat päikesest. Suurtel pae-paedel lahkunud Tiki viimaks oma kodumaalt. Sellepärast arvasime meie kuuekesi, et ta on sama Tiki, kes olevat tulnud siia saartele. Kuna keegi ei tahtnud uskuda, et pae-paega on võimalik üle ookeani sõita, asusime ise Peruust pae-paega teele, ja siin me nüüd oleme, nii et küllap see on siis ikka võimalik.

Kui Teka selle lühikese kõne oli tõlkinud, läks Tupuhoe tuld ja elu täis ning otsekui ekstaasis kargas ta rahva ette. Ta hakkas valju häälega polüneesia keeli vuristama, vehkis kätega, näitas taeva ja meie poole ning kordas oma sõnadevalingus alatasa sõna «Tiki». Ta rääkis nii kiiresti, et oli võimatu aru saada, mida ta ütles, kuid kogu saarlaste pere neelas ahnelt iga ta sõna ja oli nähtavalt erutatud. Teka seevastu näis lausa kimbatuses olevat, kui ta pidi tõlkima hakkama.

Tupuhoe öelnud, et tema isa, vanaisa ja isaisad rääkinud Tikist ja et Tiki olnud nende esimene pealik, kes nüüd on taevas. Siis aga tulnud valged ja öelnud, et isaisade jutt olevat vale. Tikit polevat kunagi olnud. Ta polevat mitte taevas, sest seal olevat Jehoova. Tiki olnud paganlik jumalus, ärgu nad temasse enam uskugu. Nüüd täna aga tulnud meie kuuekesi pae-paega üle ookeani nende juurde. Meie olevat esimesed valged, kes tunnistavad, et nende isaisad rääkisid õigest: Tiki on elanud, ta on tõesti olemas olnud, nüüd aga on ta surnud ja taevas.

Kohkununa mõttest, et võin misjonäride töö nurja ajada, pidin ruttu ette astuma ja seletama, et Tiki on küll elanud, see on tõsi, ja nüüd on ta surnud. Aga kas ta praegu on taevas või põrgus, seda teab üksnes Jehoova, sest tema on taevas, Tiki aga oli surelik inimene, suur pealik, nagu Teka ja Tupuhoe, ja võib-olla veel suuremgi.

See kutsus pruunides esile rõõmu ja rahulolu; nad noogutasid peaga ja ümisesid heakskiitvalt, mis näitas selgesti, et mu seletus oli langenud heale pinnale. Tiki on elanud, see oli peaasi. Kui ta on nüüd põrgus, siis kõige rohkem kannatab selle all ta ise, aga sel juhul on igapähele võib-olla rohkem väljavaateid teda jälle näha saada, arvas Tupuhoe.

Kolm vanameest trügisid esile ja tahtsid meid kätt-pidi teretada. Polnud kahtlust, et nemad olidki need, kes rahva hulgas mälestusi Tikist elavana hoidsid. Pealik ütles, et üks vanameestest teadvat lõpmatut hulka pärimusi ja ajaloolisi muistendeid esivanemate ajast. Küsisin vanamehelt, kas pärimustes ei ole mingit vihjet selle kohta, kust suunast Tiki tuli. Ei, ükski vana-

mees ei mäletanud, et ta seda oleks kuulnud. Kuid pärast põhjalikku järelemõtlemist ütles kõige vanem neist, et Tikil olnud kaasas lähedane sugulane, kelle nimi olnud Maui, ja laulus Mauiist öeldavat, et ta tulnud siia saartele Purast, Pura aga olevat seal, kust päike tõuseb. Kui Maui tuli Purast, lausus vanamees, küllap siis Tikigi tuli sealtsamast. Ta ütles, et ka meie kuuekesi oleme tulnud pae-paega Purast — see on nüüd üsna kindel.

Rääkisin pruunidele, et ühel üksildasel saarel, mis asub Lihavõttesaare pool ja mille nimi on Mangareva, ei ole elanikud iialgi kanuusid tarvitama õppinud ja sõidavad tänapäevani merel ikka veel suurte pae-paede-ga. Sellest ei olnud vanamehed kunagi kuulnud, kuid nad teadsid, et ka nende endi esiisad kasutanud varem suuri pae-paesid. Vähehaaval aga olevat nende tarvitamisest täielikult loobunud ning nüüd olevat neist järele jäänud vaid nimi ja pärimused. Üsna vanal ajal olevat pae-paesid kutsutud rongo-rongodeks, ütles vanim meestest, kuid nüüd seda sõna nende keeles enam ei olevat. Kõige vanemates muistendites aga mainitavat rongo-rongot.

See nimi pakkus mulle huvi, sest Rongo, mida mõnel saarel hääldatakse Lono, oli üks polüneeslaste kõige tuntumaid esiisasid, kelle kohta on säilinud palju muistendeid. Neis rõhutatakse, et ta olnud valge ja heledate juustega. Kui kapten Cook esmakordselt Havai saartele saabus, võtsid elanikud ta vastu kahel käel, sest nad arvasid, et ta on nende valge hõimlane Rongo, kes pärast palju sugupõlvi kestnud äraolekut tuli oma suure purjedega sõidukiga tagasi nende isaisade maale. Lihavõttesaarel aga nimetati rongo-rongodeks neid müstilisi hieroglüüfe, mille saladus läks kaduma viimaste «pikk-kõrvadega», kes lugeda oskasid!

Sellal kui vanad tahtsid arutada Tiki ja rongo-rongo küsimust, soovisid noored kuulda vaalhaist ja reisist üle ookeani. Kuid söök ootas ja Teka oli tüdinud tõlkimast.

Nüüd võis kogu küla ligi astuda ja igaüht meist kätt-pidi teretada. Mehed pomisesid «ia-ora-na» ja raputasid meil nii tugevasti kätt, et pidid selle peaaegu välja

väänama; noored neiud lähenesid puusi hõõritades ja teretasid kelmikalt ning häbelikult, kuna vanad naised vadistasid ja itsitasid ning näitasid näpuga meie habemele ja nahavärvile. Igalt näolt säras sõprus ja see ei tähendanud midagi, et keele suhtes valitses meie vahel paabeli segadus. Kui nad ütlesid meile polüneesia keeles midagi arusaamatut, mõõtsime neile norra keeles sama mõõduga tagasi, ja siis oli meil kõigil ütlemata lõbus. Esimene sõna, mille kõik ära õppisid, oli «meeldima», ja kui seejuures osutasid sellele, mis sulle meeldis, arvestusega seda kohe saada, siis oli kõik väga lihtne ning selge. Kui sa «meeldima» öeldes nina krimputasid, siis tähendas see «mitte meeldima», ja niiviisi võis kõigega üsna hästi toime tulla.

Niipea kui küla kõigi 127 elanikuga olime tuttavaks saanud, kaeti mõlema pealiku ja meie kuue jaoks pikk laud, ja küla noored neiud kandsid meile kõige maitsvamaid roogasid. Sellal kui mõned neist lauda katsid, tulid teised ja panid punutud lillevanikud meile kaela, kuna väiksemad pärjad suruti meile pähe. Need levitasid meeldivat lõhna ja mõjusid kuumuses jahutavalt ning värskendavalt. Ja nõnda algaski see meie auks korraldatud pidu, mis lõppes alles siis, kui saarelt lahkusime. Meil, kes me olime tulnud parvelt, läksid silmad punge ja suu hakkas vett jooksuma, kui vaatasime lauda, mis ägas praetud pörsaste, kanapoegade, pardiprae, värskete homaaride, polüneesia kalaroogade, leivapuuvilja, papaia ja kookospiima koorma all. Sellal kui asusime roogade kallale, lõbustasid polüneeslased meid oma hula-lauludega, kuna noored näitsikud tantsisid laua ümber.

Poisid hirnusid naerda ja olid kõigest suures vaimustuses. Üks meist nägi välja naljakam teisest, kui seal näljastena istusime ja roogasid nautisime, mühavad habemed suus ja lillepärjad peas. Mõlemad pealikud nautisid kõike niisama varjamatult kui meie.

Pärast sööki algas suurejooneline hula tantsimine. Küla tahtis näidata meile kohalikke rahvatantse. Meid kuuekesi koos Teka ja Tupuhoega pandi istuma esimesse ritta järgidele; siis ilmusid kaks kitarrimängijat, istusid kükakile maha ja hakkasid tinistama ehtsaid

Lõunamere viise. Läbi pealtvaatajate sõõri, kes kükakil maas istudes laulsid, tuli ringi keskele libistades ja vääneldes kaks rida tantsivaid mehi ja naisi, sahisevad palmilehtedest narmad puusade ümber. Reipaks ja särt-sukaks eeslauljaks oli neil haruldaselt paks vahine¹, kelle teise käe hai oli ära hammustanud. Alguses näisid tantsijad pisut teatraalsetena ja närvilistena, aga kui nad nägid, et valged mehed pae-paelt nende esivanemate tantsude üle nina ei krimpsuta, tuli tantsusse järjest rohkem elu. Ka mõned vanemad inimesed hüppasid ringi keskele ja hakkasid kaasa tantsima; neil oli suurepärase rütmitunne ja nad oskasid neid tantse, mis kindlasti enam üldiselt tarvitusel ei olnud. Ja kui päike Vaiksesse ookeani vajus, läks tants palmide all üha elavamaks ning pealtvaatajate juubeldus järjest spontaansemaks. Nad olid unustanud, et kuus võõrast meest vaatavad pealt; nüüd olime me kuuekesi omad inimesed ja lõbutsesime koos nendega. Repertuaaril ei näinud lõppu tulevatki ja üks kütkestav etteaste järgnes teisele. Viimaks istus suur hulk noori mehi kükakile tihedas ringis meie jalge ette ja hakkas Tupuhoe märguandel peopesadega rütmiliselt vastu maad takti lööma, esmalt aeglaselt, siis ikka kiiremini; rütm muutus järjest hoogsamaks, ja äkki lõi sekka ka trummilööja ning hakkas neid saatma, tagudes kahe kepiga kuivale õõnestatud puupakule, mis sünnitas tugevat, teravat häält. Kui rütm oli saavutanud soovitava tempo, algas laul, ja äkki kargas ringi keskele üks hula-tüdrukuist, lillevanik kaelas ja õis kõrva taga. Palja jalu ja põlvi nõtkutades liikus ta muusika taktis. Ta hõõritas puusi ehtsas polüneesia stiilis ja väänas käsi pea kohal. Ta tantsis oivaliselt, ja varsti lõi kogu publik kätega takti. Veel üks näitsik kargas ringi keskele, ja siis veel kolmaski. Täiuslikus rütmis liikusid nad uskumatu nõtkusega ja hõljusid tantsus otsekui varjud üksteise ümber. Tumedad löögid kätega vastu maad ja laul ning puutrummi hele põrin suurendasid tempot, mis läks üha kiiremaks ja kiiremaks; tants muutus järjest metsikumaks ning pealtvaatajad hõiskasid ja plaksutasid hoolikas rütmis.

¹ V a h i n e — naine (polüneesia keeles). *Tõlk.*

See oli Lõunameri sellisena, nagu teda varem tunti. Tähed sirasid ja palmid õõtsusid. Öö oli soe ja pikk ning täis lillelõhna ja tsikaadide laulu. Tupuhoe säras nagu päike ja koputas mulle õlale.

«Maitai?» küsis ta.

«Eh, maitai,» vastasin mina.

«Maitai?» küsis ta ka kõigilt teistelt.

«Maitai,» vastasid kõik õhinal ja ükski neist ei krimpsutanud nina.

«Maitai,» noogutas Tupuhoe ja näitas iseendale: ka tema tundis end praegu hästi.

Isegi Teka arvas, et see olevat väga kena pidu. Ta ütles, et see olevat esimene kord, kus valged mehed viibivad siin Raroial nende tantsupeol. Ikka kiiremaks ja kiiremaks, kiiremaks ja kiiremaks muutusid trummipõrin, kätega plaksutamine, laul ja tants. Nüüd lakkas üks tantsijataridest liikumast ringis ja keerles pöörases tempos ühel ja samal kohal, Hermani poole kutsuvalt käsi hõljutades. Herman naeratas endale habemesse, teadmata, kuidas seda võtta.

«Valmista neile rõõmu,» sosistasin talle, «oled ju hea tantsija.»

Ja rahva ääretuks juubelduseks hüppas Herman ringi keskele ning hakkas poolkükakil kõiki hula-hula keerulisi kehaväänamisi sooritama. Rõõmuhõisetel polnud piire. Varsti ühinesid tantsuga ka Bengt ja Torstein. Higi voolas neil ojana, kui nad kõigest väest püüdsid kinni pidada taktist, mille tempo järjest kasvas ja viimaks nii pööraseks muutus, et oli kuulda vaid trummi pidevat põrinat; kõik kolm tõelist hula-tüdrukut värisesid tantsutaktis otsekui haavalehed ja vajusid viimaks kokku. Siis katkes järsult ka trummipõrin.

Nüüd olime õhtu kangelased. Vaimustusel polnud piire.

Järgmiseks programmipunktiks oli linnutants, üks Raroia kõige vanemaid rituaale. Mehed ja naised karglesid kahes reas rütmilises tantsus, jäljendades eestantsija juhatusel linnuparve. Eestantsija kandis lindude pealiku nime ja sooritas kummalisi liigutusi, ilma et oleks tantsust osa võtnud. Kui tants lõppes, seletas Tupuhoe, et see olevat parve auks ja et nüüd teda kor-

ratakse, kuid eestantsijat pidavat seekord asendama mina. Kuna eestantsija peamine ülesanne näis seisvat metsikus möirgamises ja kükakil ümberkargamises, kusjuures ta keerutab tagumikku ja viibutab pea kohal käsi, tõmbasin pärja sügavamale pähe ja astusin areenile. Tantsus vääneldes nägin vana Tupuhoet nii naervat, et ta pidi järilt peaaegu maha kukkuma; muusika jäi üsna nõrgaks, sest laulukoor ja muusikamehed järgnesid tema eeskujule.

Nüüd tahtsid tantsust osa võtta kõik, nii noored kui vanad, ning varsti hakkasid trummilööja ja kätega vastu maad tagujad jälle pihta, meelitades kaasakiskuvale hula-hulale. Kõigepealt kargasid ringi keskele hula-tüdrukud ja alustasid eeltantsu, mille tempo muutus üha metsikumaks, seejärel kutsuti üksteise järel meid tantsima. Järjest rohkem mehi ja naisi ühines tantsuga. Trambiti ja vingerdati, ikka kiiremini ja kiiremini.

Kuid Erikut ei saanud täna paigast liigutada. Tõmbuse ja niiskuse tõttu parvel oli tema üksvahe soiku jäänud lendva jälle tagasi tulnud ja ta istus nüüd nagu vana kipper oma piibunosu popsutades, kehast kange ja habemesse kasvanud. Mingit mõju ei suutnud talle avaldada ka hula-tüdrukud, kes püüdsid teda tantsuringi meelitada. Ta oli endale jalga tõmmanud laiad lambanahksed püksid, mida ta oli kasutanud öösiti Humboldti hoovuse kõige külmemas osas, ning istudes siin palmide all võõni alasti, oli ta oma täishabeme ja lambanahksete pükstega Robinson Crusoe täpne koo-pia. Üks kaunis näitsik teise järel püüdis tema poolehoidu võita, kuid asjata. Ta istus endiselt tõsisena ja popsutas piipu, pärg peas.

Siis astus esile pingul lihastega matsakas matroon, sooritas mõne enam-vähem õnnestunud hula-sammu ja marssis siis otsustavalt Eriku poole. Erik näis päris hirmul olevat, kuid võluvalt naeratades haaras amatsoon tal käe alt kinni ja tiris ta järilt ära. Eriku naljakatel pükstel oli villakülg sissepoole pööratud ja tagumik pisut rebenenud; jänesesabana tolknes sealt välja valge villatort. Äärmiselt vastumeelselt oma daamile järgnedes lomberdas Erik ringi keskele, üks käsi piibu ümber

ja teine hoidmas kinni sealt, kus tal oli lendva. Kui ta karglema hakkas, pidi ta pükstest lahti laskma, et kinni haarata pärjast, mis ähvardas peast maha kukkuda; siis, pärg ühele poole viltu, pidi ta uuesti kinni haarama pükstest, mis omaenda raskusest olid hakanud alla vajuma. Tema paks daam, kes ta ees hulat komberdas tantsida, nägi välja niisama naljakas; naerupisarad veeresid meil mööda habet alla. Varsti lakkasid kõik teised tantsimast ning naerupursked kajasid läbi palmisalu, kui Hula-Erik ja raskekaallanna graatsiliste liigutustega karglesid. Viimaks pidid nemadki tantsu katkestama, sest niihästi lauljatel kui ka muusikameestel oli küllalt tegemist sellegagi, et suure naeru tõttu kahe käega kõhtu kinni hoida.

Pidu kestis hilise hommikuni; siis saime natuke aega puhkamiseks. Enne seda aga tuli meil kõigil saja kahekümne seitsmel kätt suruda. Igal hommikul ja igal õhtul, niikaua kui saarel elasime, surusime alati kõigil kätt. Kõigist küla hüttidest oli kokku korjatud kuus söngi ja paigutatud seltsimajas ridastikku seinä äärde; seal me siis magasime reas nagu muinasjutu seitse põialpoissi, kuus lõhnavat lillepärga rippumas peatsis.

Järgmisel päeval oli selle kuueaastase poisi seisukord, kel oli peas mädapaise, väga raske. Poisil oli pea-aegu nelikümmend kaks kraadi palavikku ja mehe rusika suurune mädapaise ta pealael valutas ning tuksles. Vähemaid paiseid oli tal veel varvastelgi.

Teka seletas, et selle haiguse läbi kaotanud nad juba mitu last, ja kui keegi meist ei oska teda terveks arstida, siis ei jää tal enam kuigi palju päevi elada. Meil oli mõni pudel uusi penitsilliinipreparaate tablettidena, aga meie ei teadnud, kui suur doos väikesele lapsele tuleb anda. Kui poiss meie ravimisel sureb, siis võib sellel olla tõsiseid tagajärgi.

Knut ja Torstein tõid raadio jälle välja ja tõmbasid antenni kõige kõrgemate kookospalmide vahele üles. Kui saabus õhtu, astusime taas ühendusse oma nähtamatute sõprade Hali ja Frankiga, kes istusid oma toas Los Angelesis. Frank võttis telefoni teel ühenduse arstiga ja morse võtme abil andsime me edasi kõik poisi haiguse sümptoomid ning kirjeldasime oma käsiapteegi

sisu. Franki kaudu saime teada ka arsti vastuse, ning samal õhtul läksime hüttil, kus väike Haumata palavikus vähkres, pool küla nutmas ning halisemas ta ümber.

Herman ja Knut hakkasid täitma arstikohuseid, kuna meil teistel oli küllaltki tegemist, et takistada külarahvast hüttil tungimast. Poisi ema sattus hüsteerikasse, kui tulime noaga ja palusime keeva vett. Poisi pea aeti noaga paljaks ja paise lõigati lõhki. Mäda purskas joana peaaegu lakke. Mitu pärismaalast tungis ärritatult sisse ja me pidime nad välja ajama. Asi oli tõsine. Kui mäda oli välja pigistatud ja haav desinfitseeritud, sidusime pea kinni ja alustasime penitsilliinravi. Kaks ööd ja päeva, kui palavik oli kõige kõrgem, andsime poisile penitsilliini iga kolme tunni tagant ega lasknud haava kinni kasvada. Igal õhtul konsulteersime Los Angelesi arsti. Siis palavik äkki langes, mäda asendus plasmaga ja haav hakkas kinni kasvama. Poisi nägu säras nüüd nagu päike ja ta tahtis näha pilte valge mehe kummalisest maailmast, kus on autod, lehmad ja mitme korrusega majad.

Nädal aega hiljem mängis Haumata rannal koos teiste lastega, pea paksult kinni seotud. Varsti võis ta sideme ära võtta.

Pärast seda õnnestunud ravi polnud otsa ega äärt haigustel, mis nüüd külas ilmsiks tulid. Hambavalu ja maohäireid oli peaaegu kõigil ning paiseid oli nii vanadel kui noortel igal pool. Saatsime haiged dr. Knuti ja dr. Hermani juurde, kes määrasid dieete ning tühjendasid meie käsiapteegi pillidest ja salvidest. Mõni sai terveks, haigemaks aga ei jäänud keegi. Kui käsiapteek oli tühi, keetsime kakaoleent ja kaeraputru, millel oli oivaline mõju hüsteerilistele vanaeitedele.

Me ei olnud oma pruunide austajate hulgas viibinud veel kuigi palju päevi, kui pidustused saavutasid hari-punkti uue piduliku talitusega. Meid pidi võetama Rarioia kodanikeks ja me pidime saama polüneesia nimed. Isegi mina ei võinud enam Terai Mateataks jääda — nõnda võidi kutsuda mind Tahitil, aga mitte siin nende keskel.

Kuus järgi pandi meie jaoks keset väljakut ja kogu küla oli juba varakult väljas, et ringis meie ümber

häid kohti saada. Teka istus pidulikult teiste seas: ta oli küll pealik, aga mitte siis, kui oli tegemist vanade kohalike kombetalitustega. Siis võttis Tupuhoe juhtimise üle.

Kõik istusid surmtõsiselt ning vaikselt ja ootasid, kui suur ning tüse Tupuhoe oma suure pahkliku kepiga pidulikult ja aeglaselt lähenes. Täis silmapilgu tõsidust, tuli ta nagu sügavaisse mõtteisse vajununa ja jäi meie kuue ette seisma, ning kõigi silmad olid kiindunud temasse. Ta oli pealikuks nagu sündinud ning seejuures väljapaistev kõnemees ja hea näitleja.

Vaikse ning selge häälega pöördus ta eeslauljate, trummilööjate ja tantsujuhtide poole. Igaühele neist kordamööda oma pahkliku kepiga osutades andis ta neile lühikesi korraldusi. Siis pöördus ta jälle meie poole, ajades äkki oma suured silmad pärani, nii et tohutud valged silmamunad ta ilmekas vaskpruunis näos läikisid võidu hammastega. Ta tõstis oma pahkliku kepi ja ta suust hakkas voolama sõnu nagu kotist herneid. Ta tsiteeris muistseid rituaale, millest vaid kõige vanemad aru said, sest need olid mingis vanas, unustatud murdes.

Teka tõlgina kasutades jutustas ta seejärel, et esimene kuningas nimi, kes nende saarele elama asunud, olnud Tikaroa. Selle kuninga valitsuse all olnud kogu atoll põhjast lõunasse ja idast läände, ning isegi õhk inimeste peade kohal.

Sellal kui koor laulis muistset laulu kuningas Tikaroast, pani Tupuhoe oma vägeva kämbla mulle vastu rinda, pöördus kuulajaskonna poole ning lausus, et ta ristib mu Varoa Tikaroaks ehk Tikaroa Vaimuks.

Kui laul vaibus, tuli kord Hermani ja Bengti kätte. Suur pruun käsi puudutas kordamööda mõlema rinda, kusjuures Tupuhoe ristas ühe Tupuhoe-Itetahuaks ja teise Topakinoks. Need olid kahe muinaskangelase nimed, kes astunud võitlusse merekoletisega ja tapnud selle Rarioia väila suudmes.

Trummilööja põristas mõne korra ägedalt trummi, mispeale kaks tugevat meest esile kargasid, niuete ümber side ja mõlemas käes pikk oda. Pöörases tem-

pos hakkasid nad marssima ühel ja samal kohal. Odade otsi ülespoole hoides tõstsid nad põlvi rinnuni, ise seejuures pead ühelt küljelt teisele käänates. Kui trummilööja uuesti trummi põristas, hüppasid nad kõrgele õhku ja alustasid rangelt rütmi pidades rituaalset võitlust, mis võttis ehtsa balleti kuju. See kõik toimus lühidalt ja kiiresti ning kujutas kangelaste võitlust merekoletisega. Laulu ja kombetalituste saatel ristiti nüüd Torstein, kes küla kunagise kuninga järgi sai nimeks Maroake, ning Erik ja Knut, kellele kahe muistse meresõitja ja merekangelase järgi pandi nimeks Tane-Matarau ja Tefaunui. Pikk ning monotoonne retsitatsioon, mis nende ristimisele järgnes, toimus peadpöörivas tempos. See pidev sõnadevaling pidi oma uskumatu kiirusega niihästi imponeerima kui ka lõbustama.

Tseremoonia oli sellega läbi. Taas oli Raroia poliineeslastest rahva hulgas valgeid pealikuid. Ilmus kaks rida tantsijaid ja tantsijannasid, punutud õlgseelikutes, õõtsuvad niinepärjad peas. Nad tulid tantsides meie juurde ja panid pärjad oma peast meie pähe; ka meil tuli kahisevad õlgseelikud selga panna, ja nõnda jätkus pidu.

Ühel ööl said meie lilledega ehitud raadiotelegrafistid ühenduse Rarotonga amatöörjaamaga, kust meile edasi anti teade Tahitilt. Selles oli südamlük «tere tulemast» Vaikse ookeani Prantsuse asumaade kubernerilt.

Pariisist saadud korralduse põhjal saatnud ta välja valitsuse kuunari «Tamara», mis pidi meid Tahitile viima; seega pääsesime koprakuunari ootamisest, mille saabumise aeg oli teadmata. Tahiti oli Prantsuse asumaade sõlmpunkt ja ainus saar, millel oli ühendus muu maailmaga. Pidime siirduma Tahitile ja asuma seal regulaarset ühendust pidavale liinilaevale, mis toimetaks meid kodumaale lähemale.

Raroial kestis pidu edasi. Ühel ööl kostis merelt mingeid kummalisi huilgeid. Meie vaatluspostid tulid palmide otsast alla ja teatasid, et laguuni suus seisvat mingi laev. Jooksime läbi palmimetsa saare alltuuleküljel asuvasse randa. Sealt võisime näha avamerele vastupidises suunas sellele, kust me ise olime tulnud.

Karide varjus asuval küljel olid ka murdlained märksa vähemad.

Otse laguuni suus nägime laeva tulesid. Taevas oli selge ja me silmasime laia kahemastilise kuunari piirjooni. On see kubernerite laev, mis meile järele on tulnud? Mispärast ta laguuni sisse ei sõida?

Pärismaalased sattusid üha rohkem ärevusse. Nüüd nägime ka meie, et laev oli ühele poole viltu ja ähvardas ümber minna. Ta oli jooksnud nähtamatule veealusele korallrahule.

Torstein oli toonud laterna ja signaliseeris:

«Quel bateau?»¹

«Maoae,» vilkus merelt vastuseks.

«Maoae» oligi saarte vahel kurseeriv koprakuunar. Ta oli teel Rarioiale kopra järele. Tema kapten ja meeskond olid polüneeslased ning tundsid karisid nagu oma viit sõrme. Kuid hoovus on pimedas petlik. Oli veel õnn, et kuunar asus saare alltuuleküljel ja ilm oli vaikne, kuid väljaspool laguuni oli hoovus üsna ohtlik. «Maoae» vajus üha rohkem küljele ja meeskond asus päästema. Jämedad köied seoti üht otsa pidi mastitippude külge, kuna teine ots toodi paadiga maale, kus pärismaalased kinnitasid need kookospalmide ümber, et takistada kuunarit kummuli pöördu-mast. Teiste köitega asus meeskond päästema väljapoole karidevahelist läbisõiduteed, lootes «Maoaed» karilt lahti tõmmata, kui tõusuvesi hakkab laguunist välja voolama. Külaelanikud lasksid kõik oma kanuud vette ja sõitsid kopralasti päästma. Kuunaris oli üheksakümmend tonni väärtuslikku lasti. Laadung laadungi järel veeti koprakotte viltuvajunud kuunarilt kuivale maale.

Kõrgvee ajal ei pääsenud «Maoae» lahti. Ta peksis ja kiikus vastu kari, kuni hakkas lekkima. Kui päev koitis, oli ta seisukord veelgi halvemaks läinud. Meeskond ei suutnud midagi teha — oli mõttetu katsuda rasket, 150-tonnist kuunarit päästema ja kanuude abil karilt lahti tõmmata. Kui ta sinna niimoodi edasi

---

¹ Quel bateau? (prantsuse k.; l.: kel batóo) — missugune laev? Tõlk.

jääb ja vastu kari peksab, puruneb ta pilbasteks, ja kui ilm muutub, kistakse ta veeneelu ning pekstakse murd-lainetes vastu ringkarisid päästmatult puruks.

«Maoael» raadiot ei olnud, meil aga oli. Ent kui me oleksimegi Tahitilt päästelaeva välja kutsunud, oleks «Maoae» enne selle saabumist juba ammu jõudnud vrakiks muutuda. Kuid juba teist korda ühe ja sama kuu jooksul kisti Rarioia karidelt nende saak.

Sama päeva lõuna paiku ilmus läänest kuunar «Tamara» silmapiiril nähtavale. Ta oli meile Rarioiale järele saadetud ja ta pardal viibijate imestus oli üsna suur, kui nad palkidest parve asemel silmasid karidel abitult õõtsuva suure kuunari maste.

«Tamara» pardal oli Tuamotu ja Tubuai saarterühma prantslasest haldur monsieur¹ Frédéric Ahnne, kelle kuberner oli Tahitilt meile vastu saatnud. Laeval oli ka prantslasest filmioperaator ja prantslasest raadiotelegrafist, kuna kapten ja meeskond olid polüneeslased. Monsieur Ahnne, kelle vanemad olid prantslased, oli sündinud Tahitil. Ta oli väljapaistev meremees. Tahiti-lasest kapteni nõusolekul, kel oli väga hea meel, et pääseb vastutusest neis ohtlikes vetes, võttis ta komando laeval enda kätte. Sellal kui «Tamara» loendamatute veealuste karide ja veekeeriste vahel laveeris, ühendati mõlemad kuunarid tugevate trossidega ja monsieur Ahnne alustas osavat ning ohtlikku manööverdämist, kusjuures tõusuvool ähvardas mõlemad laevad ühele ja samale korallirahnule paisata.

Kõrgvee ajal vabanes «Maoae» karilt ja «Tamara» vedas ta sügavasse vette. Kuid nüüd hakkas «Maoae» keresse vett voolama ja ta tuli kiires korras laguuni madalasse vette pukseerida. Kolm ööd ja päeva seisis «Maoae» küla vastas ja ähvardas uppuda, ehkki kõik pumbad töötasid ööd kui päevad. Parimad pärliotsijad meie sõprade hulgast saarel sukeldusid tinaplaatide ja naeltega ta alla ning löid kõige suuremad lekid kinni, et «Tamara» saaks teda Tahitile dokki viia, kui pumbad kogu aeg töötavad.

¹ Monsieur (prantsuse k.; l.: msjöö) — härra. Tõlk.

Kui «Maoae» oli pukseerimiseks valmis, juhtis monsieur Ahne «Tamara» laguunide korallimadalike vahelt Kon-Tiki saare juurde. Parv seoti sleppi ja siis võttis «Tamara» kursi läbisõidukoha poole tagasi, vedades «Kon-Tikit» veoköies enda järel. «Maoae» järgnes parvele nii lähedalt, et oleks võimalik ta meeskonda päästa, kui lekkimine ookeanil peaks liiga suureks minema.

Jumalagajätt Raroiaga oli rohkem kui kurb. Kõik, kes suutsid omal jalal käia, olid kogunenud muulile ning mängisid ja laulsid meie lemmiklaule, kui pääste-paat viis meid «Tamara» juurde.

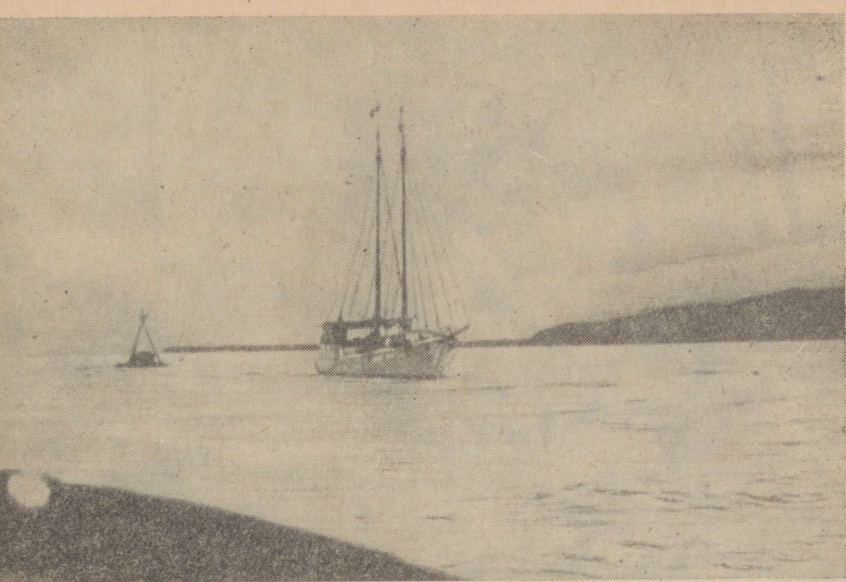
Teiste keskel seisis kogukas Tupuhoe, väike Haumata käekõrval. Haumata nuttis ja ka mööda võimsa pealiku põski voolasid pisarad. Muulil ei jäänud mitte kellegi silmad kuivaks. Nad laulsid ja mängisid seni, kui vastu karisid purunevate murdlainete mühin hakkas juba kõigest üle kostma ja me neid enam ei kuulnud.

Kuus sõpra kadusid vähehaaval silmist neil, kes seal muulil truult seisid ja laulsid. Sada kakskümmend seitse sõpra kadusid vähehaaval silmist meil, kes me seisime sõnatult «Tamara» reelingu ääres, kuni muul kadus palmide taha ja palmid vajusid ookeani. Ja ikka veel kuulsime kõrvus seda kummalist laulu:

«... ja jagage meiega oma mälestusi, et võiksime alati ühte jääda, ka siis, kui te kaugetele maadele lähete. Tere.»

Neli päeva hiljem kerkis ookeanist esile Tahiti. Mitte palmivõrade pärlireana, vaid metsikute, sakiliste, taeva poole kerkivate siniste mägedena, mille tippe pärgadena ümbritses pilvevill.

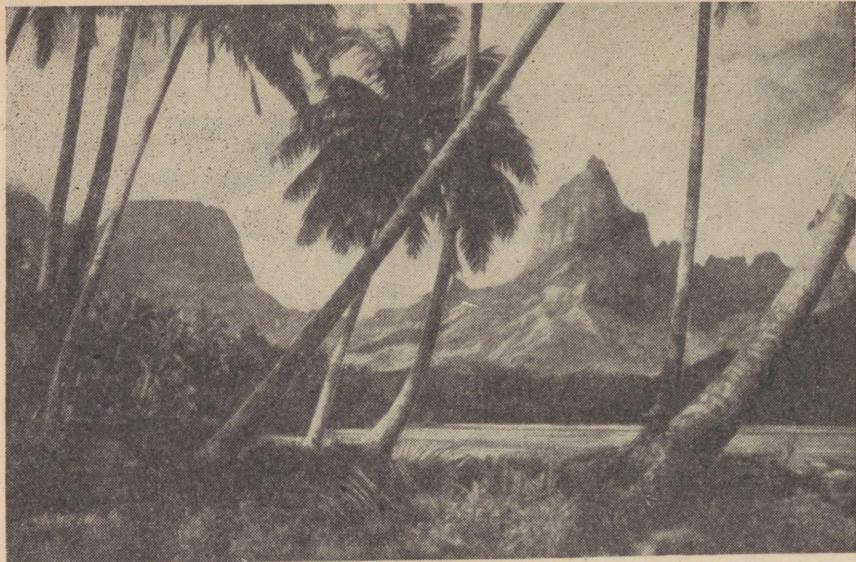
Kui lähemale jõudsime, märkasime sinistel mägedel haljendavaid nõlvakuid. Mahlakalt rohelisena laskus lõunamaa lopsakas taimestik alla mööda roostepunaseid mägesid ja savijärsakuid, kattes sügavaid kuristikke ja orge, mis suubusid merre. Ja kui saar lähemale jõudis, nägime kõigis orgudes ja kogu rannal kuld-kollase liivariba taga tihedalt üksteise kõrval sihvakaid palme. Tahiti on tekkelt vulkaansaar. Nüüd on

Ülal: *Slepis* Prantsuse valitsuskuunari «Tamara» järel Tahitile.

All vasakul: *Tiki* oli Tahiti esimese suure pealiku nimi. Saarlased pidasid teda oma jumaliku päritoluga esiisaks; paljudel saartel on tema auks püstitatud lõuna-ameerika laadi kivikujusid.

All paremal: *Teriieroo a Teriierooiterai* on Tahiti viimase pealiku nimi. Ta oli meil sadamasillal vastas, kui saabusime. Kümne aasta eest võttis ta autori Terai Mateata (Sinine Taevas) nime all oma pojaks.

Ülal: Maa, mille Tiki leidis ja asustas. Sellised madalad korrallsaared nagu need, kus me Tuamotu saarterühmas maa-busime, ja sakilised mägisaa-red, nagu Tahiti ja Moorea, leidis Kon-Tiki, päikese poeg, eest, kui tema balsapuust par-ved töid Peruust esimesed ini-mesed üle ookeani siia.

All: Hula-tants Tahitil. Pürea oli saare viimase kuninganna sugulane. Pärast Tikit tuli Briti Kolumbiast Havai kaudu teine indiaani suuharu suurte topelt-kanuudega neile saartele. Polüneeslased on nende kahe sisserrännanud rahva segu.

Tahiti vahine (näitsik). Kui saabusime Raroia saarele päris-
maalaste külla, algas pidu, mis kestis kõik need kaks
nädalat, mis me seal viibisime. Tahitil olime veelgi kauem.

vulkaanid kustunud ja korall-loomad on ehitanud saare ümber ringkarid, et meri ei saaks teda ära uhta.

Varahommikul sõitsime läbi karidevahelise avamiku Papeete sadamasse. Meie ees kõrgusid hiiglapuude lehestikust ja palmivõradest pooleldi varjatud kirikute tornid ja punased telliskivikatused. Papeete on Tahiti pealinn, ainus linn Prantsuse Okeaanias. Ta on röömu linn, valitsuse residents ja kogu liikluse sõlm-punkt Vaikse ookeani idaosas.

Kui saabusime sadamasse, seisid seal Tahiti elanikud värvirikka ning elava müürina ja ootasid meid. Uuised levivad Tahitil kulutulena, ja Ameerikast tulnud pae-paed tahtsid kõik näha.

«Kon-Tikile» anti aukoht rannapromenaadi ääres. Papeete linnapea ütles meile tere tulemast ja väike polüneesia tüdruk ulatas meile Polüneesia Ühingu poolt tohtu kimbu Tahiti aasalilli. Seejärel tulid noored näitsikud ja panid meile kaela lõhnavad valged lillevanikud tervitusena meie saabumise puhul Lõunamere pärilile Tahitile.

Otsisin rahvasummast üht tuttavat nägu — oma vana kasuisa Tahitil, pealik Teriierood, Tahiti kolmeteistkümne pärismaalasest pealiku vanemat. Ta oli kohal. Suur ja kogukas, elav ja reibas nagu varengi, ilmus ta rahvahulgast ning hüüdis «Terai Mateata!», kusjuures ta nägu säras nagu päike. Ta oli jäänud vanaks, kuid tal oli ikka samasugune tore pealikukuju.

«Sa tuled küll hilja,» naeratas ta, «aga see-eest tood kaasa midagi õige head. See pae-pae on tõesti Tahitile sinise taeva (terai mateata) toonud, sest nüüd me teame, kust meie isaisad on tulnud.»

Kuberneri juures oli vastuvõtt ja raekojas korraldati meie auks pidu. Seejärel sadas kutseid igast kandist kogu sellelt külalislahkelt saarelt.

Nagu vanul hääl päevil, nii toimus ka nüüd Papenorus pealik Teriieroo juures suur pidu, ja kuna Rarioia ei ole Tahiti, toimusid uued ristsed, kus anti Tahiti pealike nimesid neile, kel selliseid nimesid veel ei olnud.

Need olid muretud päevad Tahiti päikese ja aeglaselt möödasõudvate pilvede all. Suplesime laguunis, ronisime mägedes ja tantsisime hulat palmide all murul.

Päevad möödusid ja neist said nädalad. Näis, et ka nädalad mööduvad ja neist saavad kuud, enne kui saabub laev, mis viib meid koju, kus ootavad kohustused.

Siis tuli Norrast teade, et Lars Christensen¹ teinud oma 4000-tonnisele aurikule «Thor I» korralduse sõita Samoalt Tahitile, võtta sealt meie ekspeditsioon peale ja toimetada Ameerikasse.

Ühel päeval saabuski suur norra aurik hommikul vara Papeete sadamasse. Prantsuse sõjalaev pukseeris «Kon-Tiki» tema suure kaasmaalase kõrvale, kes sirutas välja pika raudse käe ja tõstis väikese sugulase oma tekile. Valjud sireenihuilged kaikusid üle palmisaare. Papeete sadama kivist kai kihas pruuni ja valge rassi esindajaist ning lõpmatult vooris neid lahkumiskingituste ja lillepärgadega ka laeva laele. Meie seisime reelingu ääres ja ajasime kaela õieli nagu kaelkirjakud, et lõug üha kasvavast pärgade koormast välja ulatuks.

«Kui tahate Tahitile tagasi tulla,» hüüdis pealik Teriieroo, kui laevavile viimast korda üle saare kajas, «siis peate laguuni viskama lillepärga, kui laev liikuma hakkab!»

Trossid lendasid, masin hakkas mürisema ja laeva kruvi peksis vee roheliseks. Liikusime kai äärest eemale.

Varsti kadusid punased katused palmide taha ja palmid sulasid ühte siniste mägedega, mis varjudena vajusid Vaiksesse ookeani.

Lained kohisesid sinisel ookeanil. Me ei küündinud enam käega nendeni. Valged passaatpilved sõudsid üle sinise taeva. Enam me ei sõitnud nendega ühes suunas. Nüüd trotsisime loodust. Olime teel kahekümnendasse sajandisse, mis oli nii kaugel, kaugel.

Kuid me elasime, ning Tahiti laguuni pinnal kiikus kuus üksildast valget lillepärga, mida lained ranna ääres edasi-tagasi loksutasid.

---

¹ Lars Christensen — üks Norra laevakompaniisid. *Tõlk.*

AUTORI JÄRELSÕNA

ingliseelse väljaande kümnendale trükile

«Kon-Tikil» sooritatud ekspeditsiooni edukus ei tõestanud minu migratsiooniteooria kui sellise õigsust. Tõestasime ainult, et lõuna-ameerika balsaparvel on omadusi, mida nüüdisaegsed teadlased varem ei tundnud, ja et Vaikse ookeani saared on Peruust lähtunud eelajaloolistele veesõidukitele kättesaadavas kauguses. Ürgrahvad olid võimelised sooritama pikki retki avaral ookeanil. Migratsioonil ookeani kaudu ei ole kaugus otsustavaks teguriks, kui vaid tuule ja hoovuse suund üldiselt ühte langevad ning aasta läbi niihästi päeval kui ka ööl muutumatuks jäävad. Maakera pöörlemise tõttu puhuvad passaattuuled idast läände ja samuti voolavad läände ka ekvatoriaalhoovused, kogu inimsoo ajaloo kestel aga on maakera pöörelnud ühes ja samas suunas.

Oslo ülikooli etnograafia professori
dr. phil. Gutorm Gjessingi

JÄRELSÕNA

Kohtasin Thor Heyerdahli «International House'is» New Yorgis. Ta oli kibedasti ametis — nagu on täiesti loomulik — niihästi oma teoriaga, mis käsitles immigratsiooni Ameerikast Polüneesiasse, kui ka «Kon-Tiki» ekspeditsiooniga, mida ta oli hakanud kavandama. Ma ise kogusin materjale Põhja-Ameerika kivikujude ja kivikirjade alalt; olin üsna rohkesti saanud võrdlevat materjali ka Okeaanias ning olin leidnud hämmastavat sarnasust eriti Ameerika looderannikult ja Polüneesias (esmajoones Marquesas-saartelt) pärit materjalide vahel. Heyerdahli teooria sobis seepärast väga hästi ühte nende mõtetega, mis mul endal peas keerlesid, ja ma andsin talle seetõttu lubaduse, et loen läbi tema suure käsikirja «Polynesia and America. A Study in Culture Relations»¹, kus ta esitab teadusliku põhjenduse oma teooriale.

Heyerdahl on kogunud imponeeriva materjali arheoloogia ja etnograafia, folkloori ja keeleteaduse, zooloogia (mis oli ju algselt tema eriala) ja botaanika ning veel teistelki aladelt. Et tema argumentatsioon haarab nii palju alasid, ähvardab teda muidugi oht langeda nende kahtluste alla, mis meie aja spetsialiseerunud teadusel võivad hõlpsasti tekkida uurija vastu, kes tegeleb nii paljude aladega; teiselt poolt aga on see asjaolu talle suureks eeliseks ja võimaldab tal palju rohkem kui muidu vaadelda probleeme nende vastastikusel seoses. Ja seejuures ei ahelda teda vanemad teooriad, millel on sageli tendents omandada dogmade iseloomu. Seda võimalust kasutab ta siis ka täiel määral — tänuväärset kõigutab ta neid vanu seisukohti, mis on osalt juba üsna ajast ja arust.

---

¹ «Polüneesia ja Ameerika. Uurimus kultuurisuhetest» (inglise keeles). *Tõlk.*

Muidugi ei ole kerge lõplikku seisukohta võtta nii radikaalse teooria kohta nagu Heyerdahli oma, kui oled tema suure käsikirja ainult põgusalt läbi lugenud. Mulle näib igatahes, et ta on teadust tükki maad edasi viinud. Oma rohke materjaliga on ta minu arva-tes vastuvaidlematult tõestanud, et kokkupuuted Polüneesia ja Ameerika vahel on olnud väga tihedad ja neid ei saa seletada üksnes sellega, et üks või teine külgujukiga polüneesia laev on üle ookeani sattunud ja seal randa uhtunud. Niiviisi on sarnasusi Polüneesia ja Ameerika vahel mõnikord küll püütud seletada, sellest hoolimata, et need laevad pidid säärasel juhul liikuma vastu idast läände suunduvat Lõuna-Ekvatoriaalhoovust. «Kon-Tiki» ekspeditsiooniga on Heyerdahl andnud etnograafidele, kes tegelevad rohkem teooriaga, kasulikku õpetust merehoovuste ja tuulesuundade tähtsuse kohta, kui on tegemist kultuurimõjutuste suundade uurimisega; lisaks on ta tõestanud ka seda, et Ameerikast on võimalik Polüneesiasse sõita kauget «primitiivsemate» sõidukitega kui külgujukiga polüneesia laevad. Kuna on olnud raske salata, et näiteks Polüneesia maguskartul on tulnud Ameerikast, siis on seda hämmastavam, et etnograafid ei ole mõelnud merehoovustele rohkem, kui nad seda on teinud.

Sarnasus polüneesia ja ameerika — niihästi lõuna-ameerika kui loodeindiaani — kultuurivormide vahel on olnud juba ammu üsna rahutust tekitavaks etnograafiliseks probleemiks, mille seletamisega on kaunis palju vaeva nähtud. Et seletada üllatavat sarnasust loodeindiaani ja polüneesia kultuuri vahel, on läbi tuhnutud näiteks peaaegu kõik Vaikse ookeani rannikud — Beringi väinast Kirde-Aasiani, sealt lõuna poole üle Jaapani ja Hiina Indo-Hiinani ning siis ida poole üle Ida-India saarte ja Melaneesia Polüneesiani. Alles siis, kui eeldada otseühendust üle ookeani, nagu Heyerdahl seda teeb, võib leida loomuliku seletuse. Ja tänapäeval võibki märgata tendentsi vaadelda neid küsimusi liigselt eelarvamuste küljes rippumata. Ma ei kahtle, et Heyerdahli suur teos, kui ta trükist ilmub, hävitab paljud vanad eelarvamused.

Teiseks ei tohi ka merehoovustele või tuulesuundadele vaadata pimesi. Arvan, et Heyerdahl kohtab kindlasti suuri raskusi, kui ta tahab õpetatud maailma veenda, nagu oleksid kõrged Kesk- ja Lõuna-Ameerika kultuurid tekkinud üle Atlandi ookeani tulnud ajendite põhjal. Esialgu esitab Heyerdahl selle idee vaid möödaminnes. Kui aga hakatakse väljastpoolt Ameerika mandrit otsima, kust on pärit need ajendid, mis löid atsteekide ja inkade väljapaistva kultuuri, siis jõutakse küll Aasiasse. Robert v. Heine-Geldern esitas hiljuti selle kohta huvitava materjali.

Mõistatused Okeania ja Ameerika kultuuride tekkimise ümber ei ole veel kaugeltki lahendatud. Nad moodustavad niivõrd omavahel läbipõimitud ja keerulise probleemide kompleksi, et kui neid üldse võimalik on lahendada, siis tuleb võtta võrdlevale uurimisele kogu Vaikse ookeani piirkond. Mäletan näiteks Paul Riveti põhjapanevaid uurimusi melaneesia ja polüneesia keelte sugulusest Ameerika Vaikse ookeani rannikul 16° ja 43° põhjalaiuse vahel asuvate hoka-indiaanlaste keelega. Saja kuuekümnest sõnast, mis on ühised kõigile Melaneesia ja Polüneesia keeltele, leidis ta sada nelikümend ka hoka-indiaanlaste juurest, nende hulgas mitmed selliste põhimõistete kohta, nagu tuli, vesi, päike, kuu, puu jne. Samasugust sarnasust leidis Rivet ka kõigi Austraalia ja Patagoonia keelte vahel. Kuid Thor Heyerdahl on meid oma uurimuste ja oma «Kon-Tiki» ekspeditsiooniga tükk maad eesmärgile lähemale viinud.

VÄHEMTUNTUD SÕNADE SELETUSI

- A doob** — päikese käes kuivatatud põletamata telliskivi.
- Akselbant** — (välisriikide armeedes ja tsaariarmees) ümber parema õla kantav põimitud nõör (tavaliselt adjutantidel ja kindralstaabi ohvitseridel).
- Bangalo** — kergelt ehitatud madal ühekordne puumaja, enamasti lahtise rõduga.
- Epolett** — ümardatud otsaga õlak (pagun), mida kaunistavad mädgid, kuldsed või hõbedased paelad (poordid), narmad jms.
- Haalama** — pikalt ja järk-järgult tõmbama.
- Hatsienda** — suurtalu, mõis Hispaanias või hispaanlaste poolt asustatud Ameerika osades.
- Kajak** — eskimote süst; valmistatakse pikkadest kergetest luudest või puudest ja kaetakse loomanahkadega.
- Khaki** — kerge rohekaskollane riie.
- Leekülg** — tuulealune külg.
- Liin** — nõör, köis, jämedusega alla 25 mm.
- Logiraamat** — laevapäevik.
- Matšeete** — suur nuga, mida tarvitatakse peamiselt suhkrupilliroo lõikamiseks.
- Navigaator** — laevamees, kes tegeleb laeva asukoha ja kursi määramisega.
- Ots** — meremeeste keeles tross või köis.
- Pakpoord** — laeva vasakpoolne parras.
- Peilima** — töötava raadiosaatejaama asukohta vastava seadeldise abil kindlaks tegema.
- Piroog** — puutüvest õõnestatud vene.
- Pleissima** — kaht kõieotsa punumise teel ühendama.
- Pontšo** — Lõuna-Ameerikas kantav mantel ühest nelinurksest riidetükist, mille keskel on peaaug.
- Raa** — mastile asetatud põikpuu, mille külge kinnitatakse nelinurkse purje (raapurje) ülemine serv.
- Soot** — nõör, millega tõmmatakse purje alumine nurk pingule.
- Stjuuard** — laevamees, kelle ülesandeks on toidumoota hankimine, kokale väljaandmine jne.
- Taak** — pinguletõmmatud tross või vaier mitmesuguste taglase osade kinnitamiseks ja toetamiseks.
- Tõu** — jäme köis või tross.
- Tüünung** — ummiklaine, s. o. vaikse ilmaga rulluv laine.
- Tüürpoord** — laeva parempoolne parras.
- Vant** — taglase köis või tross mastide kinnitamiseks külgedelt.
- Viirama** — köit või trossi järele andma, lõdvaks laskma; raskust aeglaselt alla laskma.
- Viruma** — keerisena liikuma, pöörlema.
- Väil** — läbisõidutee merel.

NIMEDE LIGIKAUDNE HÄÄLDAMINE

Agurto Alexis Alvarez — agúrto aléhhis alvarées	Håkon — hookon
Ambjørg — ambjörg	Jorge — horhe
Amundsen — amúnssen	José Bustamante y Rivero — hosée bustamánte i rivéero
Angelo — anheló	
Bahr — baar	Knut — knüüt
Benjamin Cohen — benhamin kooheh	Lewis — ljuuis
Björn Rørholt — björn röör- holt	Liv — liiv
Brooklyn — bruklin	Los Angeles — los ändžiliz
Bryhn — brüün	Lumsden — lamzdón
Callao — kaljáao	Marquesas — markéesas
Central Park — sentr(ö)l paak	Munthe-Kaas — münte koos
Chicago — šikáagou	Notodden — nuutodden
Christian — kristjan	Oklahoma — ouklöhóumö
Cook — kuk	Palenque — palénke
Coquimbo — kokimbo	Pitcairn — pitkäön
Cowrie — kauri	Quito — kiito
Cuevas — kjuéevös	Quivedo — kivéedo
Dorothy Lamour — doröthi lämör	Raaby — roobü
Fehmer — feemer	Rio Guayas — riio guáias
Frédéric Ahnne — frederik an	Thor Heyerdahl — tuur heier- dal
Fridtjof — fritjov	Trygve Lie — trügve lii
Gayaquil — gaiakil	Vinces — vinses
Gerd Vold — gerd voll	Virakocha — virakóotša
Glover — glavö	
Guardian Rio — guárdian riio	
Hal — hál	Water Street — uootö striit

SISUKORD

NSV Liidu Teaduste Akadeemia korrespondeeriva liikme	
S. V. Obrutševi eessõna venekeelsele väljaandele	5
I peatükk. Teooria	11
II peatükk. Ekspeditsioon hakkab teoks saama	23
III peatükk. Lõuna-Ameerikasse	47
IV peatükk. Üle Vaikse ookeani. I	83
V peatükk. Pöolel teel	116
VI peatükk. Üle Vaikse ookeani. II	158
VII peatükk. Lõunamere saartele	203
VIII peatükk. Polüneeslaste hulgas	244
Autori järelsõna ingliskeelse väljaande kümnendale trükile .	282
Oslo ülikooli etnograafia professori dr. phil. Gutorm Gjessingi järelsõna	283
Vähemtuntud sõnade seletusi	286
Nimede ligikaudne hääldamine	287

Топ Хейердал
 ПУТЕШЕСТВИЕ НА «КОН-ТИКИ»
 На эстонском языке
 Перевод с норвежского языка
 Х. Сепамая
 Супербложка Х. Митта
 Эстонское Государственное Издательство
 Таллин, Пярнуское шоссе, 10

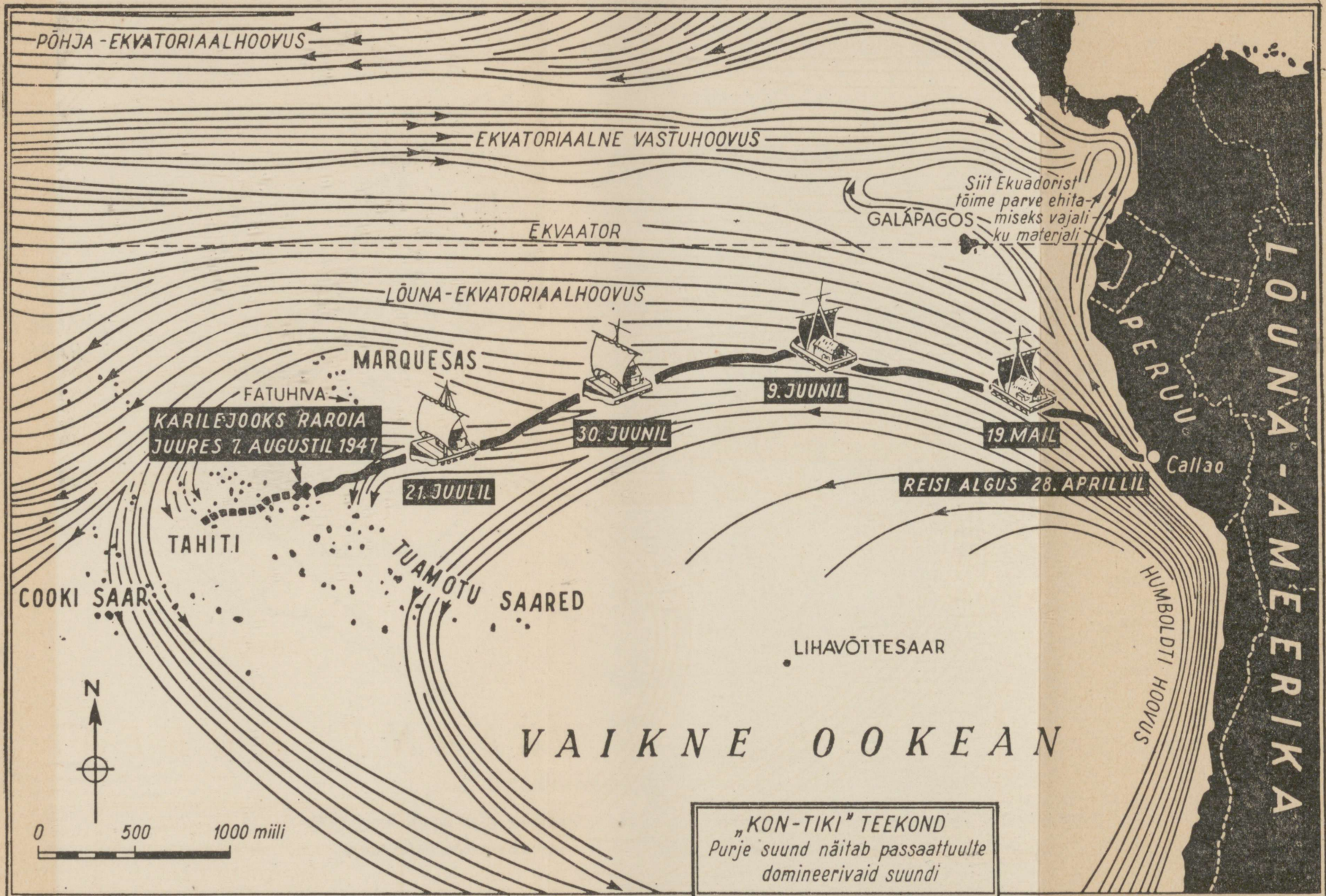
*

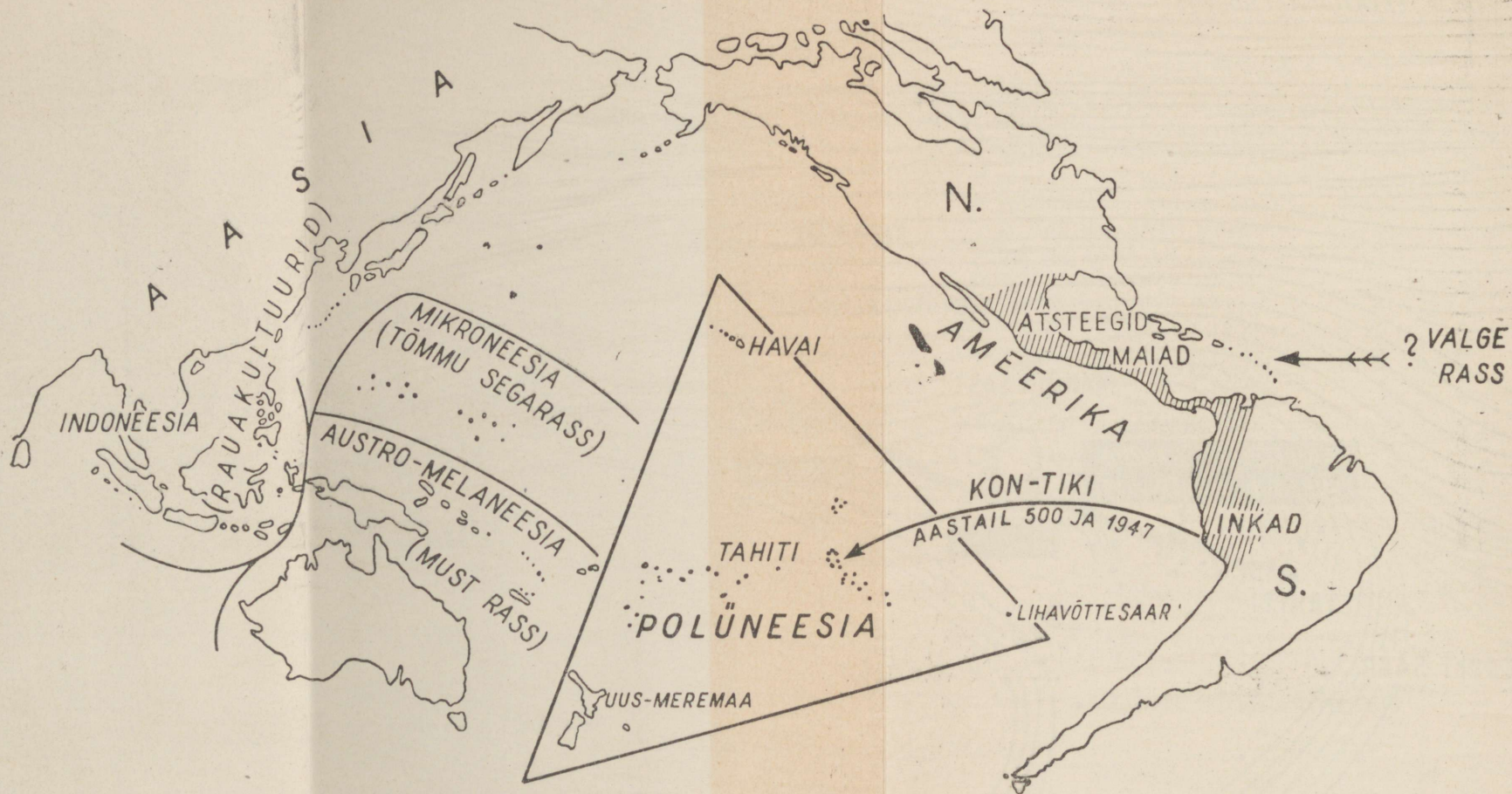
Toimetaja B. Betlem
 Kunstiline toimetaja A. Koemets
 Tehniline toimetaja T. Mitt
 Korrektorid L. Kask ja L. Laur

Ladumisele antud 14. X 1957. Trükkimisele antud 25. XII 1957. Paber
 54:84, 1/16. Trükipoognaid 18 + 1 lisa. Formaadile 60:92 kohaldatud
 trükipoognaid 14,97. Arvutuspoognaid 15,98. Trükiarv 30 000. Tellimise
 nr. 6606. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tän. 2.

MB-09045

Hind rbl. 7.35

VAIKNE Ookean

Lõunamere Saarte Rahvastik

Kolmnurk tähistab polüneeslaste saarteala, mille pealtuulekülg on otse vastu Ameerikat. Tuulealusest küljelt on Polüneesia Aasiast teiste ning polüneeslastele võõraste rahvaste tõugudega eraldatud.

← PÕHJA-EKVATORIAALHOOVUS

EKVATORIAALNE VASTUHOOVUS →

EKVAATOR

← LÕUNA-EKVATORIAALHOOVUS

MARQUESAS

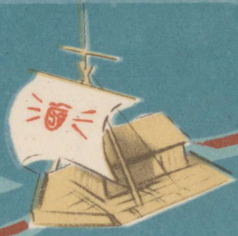
FATUHIVA

KARILEJOOKS RAROIA
JUURES 7.AUG.1947

TAHITI

TUAMOTU SAARED

COOKI SAAR

VAIKNE

SIIT EKVADORIST
TÕIME PARVE EHITA-
MISEKS VAJALIKU
MATERJALI

The map illustrates the Humboldt Current (Humboldt's Current) flowing north along the coast of South America. A red line indicates the start of a voyage from Callao, Peru, heading north towards the Galapagos Islands. Arrows show the direction of the current and the voyage. The equator is marked with a dashed line. Labels include GALAPAGOS, PERUU, CALLAO, LIHAVÕTTESAAR, OOKEAN, and LÕUNA-AMFEERIKA.

GALAPAGOS

PERUU

CALLAO

REISI ALGUS
28. APRILLIL

LIHAVÕTTESAAR

OOKEAN

HUMBOLDTI HOOVUS

LÕUNA-AMFEERIKA

Rbl. 7.35

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00779569 5

21873

4795695

